

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης

**ΠΜΣ Επιστήμες της Αγωγής: Αναπτυξιακή Ψυχολογία και Παιδαγωγικές
Εφαρμογές**

*Αντιλήψεις μητέρων δίδυμων παιδιών και εφήβων με Διαταραχή
Αυτιστικού Φάσματος για την ποιότητα της δίδυμης σχέσης*

Φοιτήτρια: Σταυρούλα Κατσαντώνη

A.M.:477

Επιβλέπουσα: Μαρία Μαρκοδημητράκη

Ρέθυμνο, 2021

Περίληψη

Οι δίδυμοι, στη βάση του ότι μοιράζονται πανομοιότυπο γενετικό υλικό, έχουν χρησιμοποιηθεί προκειμένου να διερευνηθεί η συμβολή γενετικών παραγόντων στην εμφάνιση του αυτισμού. Την τελευταία δεκαετία παρατηρείται αύξηση των γεννήσεων διδύμων με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Ωστόσο, οι έρευνες για τους διδύμους στο φάσμα του αυτισμού είναι κυρίως κλινικές. Η δίδυμη σχέση των ατόμων με ΔΑΦ και τα ποιοτικά της χαρακτηριστικά δεν έχουν διερευνηθεί αναπτυξιακά. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να καλύψει αυτό το κενό στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Ειδικότερα, στοχεύει στη διερεύνηση της ποιότητας της σχέσης των δίδυμων αδερφών, μονοζυγωτικών (MZ) και διζυγωτικών (DZ), από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, μέσα από τις αναφορές των μητέρων. Η παρούσα ερευνητική μελέτη επιδιώκει να διερευνήσει χαρακτηριστικά της δίδυμης σχέσης, όπως την εγγύτητα, την εξάρτηση, τη συνεργασία, τον ανταγωνισμό, την κυριαρχία και την ομοιότητα χαρακτήρα, όπως τα βιώνουν τα δίδυμα αδέρφια από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Στην παρούσα ερευνητική μελέτη 11 μητέρες δίδυμων παιδιών και εφήβων, ηλικίας 5 έως 17 ετών, συμμετέχουν σε τηλεφωνικές συνεντεύξεις και τα δεδομένα τους αναλύονται ποιοτικά. Η παρούσα ερευνητική μελέτη κατέδειξε ότι η συν-ανάπτυξη των διδύμων, λειτουργεί ως κοινωνικό ερέθισμα στην περίπτωση που ο ένας ή και οι δύο βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού, περιορίζοντας έτσι τα ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και την αλληλεπίδρασή τους. Τα δίδυμα αδέρφια έδειξαν υψηλή εγγύτητα με τα δίδυμά τους, όχι όμως εξάρτηση από αυτά. Συνεργασία και αλτρουιστική συμπεριφορά παρατηρήθηκε μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Τα δίδυμα αδέρφια επίσης, έδειξαν ανταγωνισμό και αντιπαλότητα στη σχέση τους. Συγκρούσεις για την περιστασιακή κυριαρχία του ενός δίδυμου έναντι του άλλου υπήρξαν στη δίδυμη σχέση. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης αναδεικνύουν την πολυπλοκότητα και την ποικιλομορφία της δίδυμης σχέσης των ατόμων με ΔΑΦ. Η μελέτη αναδεικνύει την αξιοποίηση της δίδυμης σχέσης ως ένα πλεονέκτημα στην κοινωνική ανάπτυξη παιδιών και εφήβων με ΔΑΦ, που χρήζει περαιτέρω διερεύνησης.

Λέξεις κλειδιά: δίδυμοι, Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), εγγύτητα, εξάρτηση, συνεργασία, ανταγωνισμός, κυριαρχία, κοινωνική αλληλεπίδραση.

Abstract

Twins have been used in order to be investigated the contribution of genetic factors to the occurrence of autism, on the basis that they share identical genetic material. The last decade the birthrates of twins with Autism Spectrum Disorder (ASD) have been increased. However, research on twins with autism is mostly clinical. The twin relationship of individuals with ASD and its qualitative characteristics have not been investigated developmentally. The purpose of this study is to fill this gap in the existing literature. In particular, it aims to investigate, based on maternal reports, the quality of monozygotic (MZ) and dizygotic twins' intrapair (DZ) relationship, in case one or both twins are diagnosed in the autism spectrum. The present study seeks to investigate the characteristics of the twin relationship, such as closeness, dependence, cooperation, competition, dominance and similarity of character, as experienced by twins, who both or just one of them have been diagnosed with ASD. In the present study, 11 mothers of twin children and adolescents, 5 to 17 years old, participated in telephone interviews and their data were analyzed qualitatively. The results show that the co-development of the twin siblings functions as a social stimulus in case one or both are on the autism spectrum thus limiting the deficits in social communication and their interaction. Twins showed high intimacy with their co-twin, but no dependence on them. Collaboration and altruistic behavior were also observed in twins' intrapair interactions. Moreover, competition and rivalry were found as well as conflicts over the occasional dominance of one twin over the other. The results of the present study provide important information about the relation between twins with ASD as its complexity and diversity is highlighted. The present study highlights the need twin relationship to be examined as an advantage in the social development of children and adolescents with ASD, which needs further investigation.

Keywords: twins, Autism Spectrum Disorder (ASD), closeness, dependence, cooperation, competition, dominance, social interaction.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	2
Abstract.....	3
Εισαγωγή.....	8
Ευχαριστίες.....	10

I

Θεωρητικό Μέρος

Κεφάλαιο 1.....	12
1. Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ).....	12
1.1. Εισαγωγή.....	12
1.2. Εννοιολογικός προσδιορισμός.....	12
1.4. Χαρακτηριστικά πληθυσμού.....	13
1.5. Κλινική διάγνωση.....	19
1.6. Συννοσηρότητα.....	21
1.7. Επιδημιολογία.....	21
1.8. Αιτιολογία.....	22
Κεφάλαιο 2.....	24
2. Η δίδυμη σχέση και τα χαρακτηριστικά της.....	24
2.1. Εισαγωγή.....	24
2.2. Η δίδυμη σχέση.....	24
2.3. Η συνεργασία στη δίδυμη σχέση.....	26
2.4. Ο ανταγωνισμός στη δίδυμη σχέση.....	28
2.5. Η εγγύτητα στη δίδυμη σχέση.....	33
2.6. Η εξάρτηση στη δίδυμη σχέση.....	40
2.7. Η πολύπλευρη φύση της δίδυμης σχέσης.....	44

Κεφάλαιο 3.....	47
3. Οι Δίδυμοι με ΔΑΦ ως εργαλεία για την αναζήτηση της αιτιολογίας της ΔΑΦ.....	47
3.1. Εισαγωγή.....	47
3.2. Κλινικές έρευνες για τους διδύμους με ΔΑΦ.....	47
3.3. Αιτιολογία των κύριων χαρακτηριστικών της ΔΑΦ	52
3.4. Η διδυμία ως παράγοντας κινδύνου για την εμφάνιση της ΔΑΦ.....	55
3.5. Νέα προοπτική έρευνας για τους διδύμους με ΔΑΦ	56
Κεφάλαιο 4.....	58
4. Δίδυμοι στο φάσμα του αυτισμού.....	58

II

Ερευνητικό Μέρος

Κεφάλαιο 5.....	62
5. Μεθοδολογία.....	62
5.1. Εισαγωγή.....	62
5.2. Ερευνητική προσέγγιση	62
5.3. Συμμετέχοντες	64
5.4. Συλλογή δεδομένων.....	66
5.4.1. Εργαλεία	68
5.4.2. Πρωτόκολλο συνέντευξης.....	73
5.5. Ερευνητική διαδικασία.....	76
5.6. Ανάλυση δεδομένων	78
Κεφάλαιο 6.....	80
6. Αποτελέσματα	80
6.1. Εισαγωγή.....	80
6.2. Κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ	81

6.2.1. Κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ των ζευγαριών διδύμων που το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ	82
6.2.2. Κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ των ζευγαριών διδύμων που και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ	89
6.3. Διαστάσεις της ποιότητας της σχέσης των διδύμων αδερφών.....	101
6.3.1. Εγγύτητα.....	101
6.3.2. Εξάρτηση.....	126
6.3.3. Συνεργασία	146
6.3.4. Ανταγωνισμός	159
6.3.5. Κυριαρχία.....	174
6.3.6. Ομοιότητα χαρακτήρα	196
Κεφάλαιο 7.....	201
7. Συζήτηση	201
7.1. Εισαγωγή.....	201
7.2.Σύνοψη αποτελεσμάτων, συζήτηση, συμπεράσματα	201
Κεφάλαιο 8.....	242
8. Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα	242
8.1. Εισαγωγή.....	242
8.2. Περιορισμοί έρευνας	242
8.3. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα	244
Επίλογος.....	247
Βιβλιογραφία	249
Παραρτήματα	
Παράρτημα Ι	265
Πρωτόκολλο συνέντευξης	265

Παράρτημα II	272
Έντυπο συναίνεσης	272
Παράρτημα III	273
Σύστημα σημειογραφίας	273

Εισαγωγή

Η έρευνα για τα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ έχει επικεντρωθεί μέχρι σήμερα στη διερεύνηση της αιτιολογίας της ΔΑΦ (Ronald & Hoekstra, 2010). Τα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ, δηλαδή, χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία για την ανεύρεση της γενετικής παραλλαγής της ανθρώπινης συμπεριφοράς (Kypriotaki & Markodimitraki, 2018) προκειμένου να δοθεί τέλος στη διαμάχη για την αιτιολογία της ΔΑΦ. Η δίδυμη σχέση, όπως και χαρακτηριστικά αυτής, είναι ένα πεδίο που δεν έχει διερευνηθεί αρκετά (Segal & Knafo-Noam, 2019). Ο επιπολασμός, ωστόσο, των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ (Nordenbaek et al., 2011) αυξάνει την σημαντικότητα τέτοιων ερευνών, που συμβάλλουν στη βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν τα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ. Η παρούσα ερευνητική μελέτη στοχεύει στη διερεύνηση της ποιότητας της σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ.

Η εργασία που ακολουθεί λοιπόν, χωρίζεται σε δύο μέρη, το θεωρητικό μέρος, που αποτελείται από τέσσερα (4) κεφάλαια και το ερευνητικό μέρος, που αποτελείται, επίσης, από τέσσερα (4) κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), η οποία προσδιορίζεται εννοιολογικά, αναφέρονται τα συμπτώματά της και οι επιπτώσεις της στα άτομα που έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Ακόμη, γνωστοποιείται η πορεία που ακολουθείται για την κλινική διάγνωση της ΔΑΦ, επίσης, για, τυχόν, συνύπαρξη επιπρόσθετων νευρολογικών, αναπτυξιακών, ψυχιατρικών διαταραχών μαζί με τη ΔΑΦ. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την αναφορά σε επιδημιολογικά στοιχεία της ΔΑΦ, καθώς και στοιχεία για την αιτιολογία της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, γίνεται λόγος για τη δίδυμη σχέση των δίδυμων αδελφών, εστιάζοντας στα χαρακτηριστικά της δίδυμης σχέσης, όπως τη συνεργασία και τον ανταγωνισμό, τη σύγκρουση και την κυριαρχία, την εγγύτητα και την εξάρτηση, για τη βαθύτερη κατανόησή της, ως ιδιαίτερη μορφή αδελφικής σχέσης.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στις κλινικές μελέτες για τα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ για την αιτιολογία της ΔΑΦ και για την αιτιολογία των κύριων χαρακτηριστικών της ΔΑΦ. Συζητείται, ακόμη, αν η διδυμία μπορεί να αποτελέσει παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση της

ΔΑΦ. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται προτάσσοντας μία νέα προοπτική μελετών για τα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, γίνεται μία γενική θεώρηση της βιβλιογραφίας για τη δίδυμη σχέση των δίδυμων αδερφών και σύνδεσή της με την ερευνητική μας μελέτη, αιτιολογώντας την αναγκαιότητα της ερευνητικής μας μελέτης.

Στο πέμπτο κεφάλαιο, παρουσιάζεται η μεθοδολογία της παρούσας ερευνητικής μελέτης. Συγκεκριμένα, ο ερευνητικός σχεδιασμός που υιοθετήθηκε, οι συμμετέχοντες, τα μέσα συλλογής δεδομένων που επιλέχθηκαν, η ερευνητική διαδικασία που υλοποιήθηκε, ο τρόπος ανάλυσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν.

Στο έκτο κεφάλαιο, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα για τη δίδυμη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, με παράθεση αποσπασμάτων από τις αναφορές των μητέρων των διδύμων. Η κάθε διάσταση της δίδυμης σχέσης παρουσιάζεται ξεχωριστά, όπως ξεχωριστά παρουσιάζεται για τα δίδυμα αδέρφια που το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ και για τα δίδυμα αδέρφια που και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ.

Στο έβδομο κεφάλαιο, γίνεται σύνοψη των κύριων αποτελεσμάτων της παρούσας ερευνητικής μελέτης και μια προσπάθεια ερμηνείας από την ερευνήτρια.

Στο όγδοο, το τελευταίο, κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στους περιορισμούς της παρούσας ερευνητικής μελέτης και γίνονται προτάσεις για μελλοντική έρευνα για την κατανόηση της δίδυμης σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ.

Ευχαριστίες

Τη στιγμή αυτή, που το μαγευτικό ταξίδι μου φθάνει στο τέλος του, νιώθω την εσωτερική ανάγκη να ευχαριστήσω τους συνοδοιπόρους μου, γιατί αν δεν βρίσκονταν δίπλα μου και αν δε με στήριζαν στο βάδισμά του, δεν θα κατάφερα να φθάσω στο τέλος του.

Πρωτίστως, θέλω να ευχαριστήσω θερμά την καθηγήτριά μου, κυρία Μαρία Μαρκοδημητράκη, που ανέλαβε την επίβλεψη της παρούσας εργασίας. Την ευχαριστώ για τις ώρες που αφιέρωσε σε μια προσπάθεια απαγκίστρωσης του νου μου από αδόκιμες σκέψεις και ώθησής του σε δόκιμες. Την ευχαριστώ επίσης, για τη διαθεσιμότητα και την υπομονή που επέδειξε καθ' όλη τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού.

Θέλω ακόμη, να ευχαριστήσω τις μητέρες των διδύμων, που δέχθηκαν να συμμετέχουν, αφιλοκερδώς, στην έρευνά μας. Τις ευχαριστώ για τον χρόνο που αφιέρωσαν και για όσα μοιράστηκαν μαζί μας.

Τέλος, θέλω να πω, ένα θάλασσες ευχαριστώ, στους συνοδοιπόρους της ζωής μου, την οικογένειά μου, που βρίσκονται πάντοτε δίπλα μου και με υποστηρίζουν σε κάθε μου επιλογή, ό,τι δυσκολία κι αν συναντώ.

I

Θεωρητικό Μέρος

Κεφάλαιο 1

1. Η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ)

1.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), που αποτελεί τη μία από τις βασικές συνιστώσες της παρούσας εργασίας. Τα άτομα που διαγιγνώσκονται με ΔΑΦ αυξάνονται όλο και περισσότερο τα τελευταία χρόνια. Στο παρόν κεφάλαιο, λοιπόν, προσδιορίζεται, αρχικά, εννοιολογικά η Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος, ταξινομούνται τα χαρακτηριστικά της συμπτώματα, ακόμη, επισημαίνονται οι επιπτώσεις των συμπτωμάτων της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος στη ζωή των ατόμων. Στη συνέχεια, γνωστοποιείται η πορεία που ακολουθείται για τη διάγνωση της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος και της, τυχόν, συννοσηρότητάς της. Στο τέλος, γίνεται αναφορά στον επιπολασμό της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος και στις εντατικοποιημένες έρευνες για την κατανόηση της αιτιολογία της.

1.2. Εννοιολογικός προσδιορισμός

Ο αυτισμός είναι μία χρόνια νευρο-αναπτυξιακή διαταραχή, που επηρεάζει τον τρόπο με τον οποίο το άτομο αντιλαμβάνεται τον εαυτό του και τους άλλους ανθρώπους, καθώς και τον τρόπο που προσαρμόζεται στις καταστάσεις της καθημερινής ζωής (Καλύβα, 2005· Lauritsen, 2013). Προκειμένου να υπάρχει ένας ευρέως αποδεκτός όρος του αυτισμού χρησιμοποιείται, παγκοσμίως, ο όρος Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ), όπως αναγράφεται στο Διαγνωστικό και Στατιστικό Εγχειρίδιο των Ψυχικών Διαταραχών-5 (Diagnostic and Statistical Manual for Mental Disorders-5 ή DSM-5) που εκδόθηκε από την Αμερικανική Ψυχιατρική Εταιρεία (American Psychiatric Association ή APA). Ο όρος Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος αποτελεί μία ενιαία διαγνωστική ενότητα στο DSM-5, με διαφοροποιήσεις ανάλογα με τη βαρύτητα των συμπτωμάτων της, καθιστώντας παράλληλα αποδεκτή την ποικιλομορφία της ΔΑΦ, τις διαφορές, δηλαδή, που υφίστανται μεταξύ των ατόμων που τη φέρουν (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017).

1.3. Συμπτωματολογία

Τα συμπτώματα της ΔΑΦ κατατάσσονται σε δύο κατηγορίες: α) *τα επίμονα ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση*, όπως εκδηλώνονται με καθένα από τα τρία ακόλουθα αναφερόμενα ελλείμματα: i) στην κοινωνικο-συναισθηματική ανταπόκριση, ii) στην μη λεκτική επικοινωνία και iii) στην ανάπτυξη, τη διατήρηση και την κατανόηση σχέσεων, και β) *τα περιορισμένα και επαναληπτικά πρότυπα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων ή δραστηριοτήτων*, όπως εκδηλώνονται με τουλάχιστον δύο από τα τέσσερα ακόλουθα αναφερόμενα: i) στερεοτυπίες ή επαναλήψεις στην ομιλία ή την κίνηση με ή χωρίς χρήση αντικειμένων, ii) επιμονή για αμεταβλητότητα, αδιάλλακτη επιμονή σε ρουτίνες ή τελετουργικά μοτίβα λεκτικής ή μη λεκτικής συμπεριφοράς, iii) πολύ περιορισμένα, σταθερά ενδιαφέροντα μη συνηθισμένα σε ένταση ή εστίαση, και iv) υπερ-διέγερση ή υπο-διέγερση σε αισθητηριακά ερεθίσματα ή ασυνήθιστα ενδιαφέροντα για αισθητηριακές πτυχές του περιβάλλοντος (APA, 2013). Τα συμπτώματα πρέπει να εμφανίζονται σε ποικίλα χρονικά και περιβαλλοντικά πλαίσια, με την αναγνώριση ότι πιθανόν διαφοροποιούνται σε αυτά. Επιπροσθέτως, τα συμπτώματα πρέπει να προσδιορίζονται ως προς τη βαρύτητά τους, για κάθε μία από τις δύο κατηγορίες ξεχωριστά. Τα επίπεδα βαρύτητας των συμπτωμάτων της ΔΑΦ, που συνδέονται άμεσα με το βαθμό στήριξης που απαιτείται για την αντιμετώπισή τους, είναι τρία: i) το επίπεδο ένα, που απαιτεί στήριξη, ii) το επίπεδο δύο, που απαιτεί σημαντική στήριξη, και iii) το επίπεδο τρία, που απαιτεί πολύ σημαντική στήριξη (APA, 2013· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Τα συμπτώματα που αντιμετωπίζουν τα άτομα με ΔΑΦ και επηρεάζουν την καθημερινή τους λειτουργία, εμφανίζονται από την πρώιμη παιδική ηλικία, αν και η ΔΑΦ μπορεί να διαγνωστεί αργότερα στη ζωή των ατόμων (APA, 2013· Lauritsen, 2013).

1.4. Χαρακτηριστικά πληθυσμού

Η κυρίαρχη και η μέγιστη πρόκληση για τα άτομα με ΔΑΦ παραμένουν τα ελλείμματα στην κοινωνική και συναισθηματική ανταπόκριση, που περιγράφηκαν πρώτα από τον Leo Kanner το 1943 (Μαυροπούλου, 2011). «*Φαίνεται να μην ενδιαφέρονται αν είναι μόνοι τους ή συντροφιά με άλλους*», αναφέρει ο Heward (2011:259). Χαρακτηριστική είναι η αποφυγή της βλεμματικής επαφής από τους πρώτους μήνες της ζωής των παιδιών με ΔΑΦ, για το λόγο αυτό η βλεμματική επαφή αποτελεί τον πρώιμο δείκτη της ΔΑΦ (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά του Attwood (2012:168) στην απάντηση ενός παιδιού που δεν τον κοιτούσε, το παιδί τότε του απάντησε: «*Γιατί να θέλω να σε κοιτάζω, αφού ξέρω που βρίσκεσαι*;». Γίνεται αντιληπτό,

ότι τα άτομα με ΔΑΦ δεν εμπλέκονται σε βλεμματική επαφή ή ακόμη και όταν εμπλακούν, δεν επιδιώκουν την επικοινωνία με άλλα άτομα, αλλά τον εντοπισμό της θέσης τους (Attwood, 2012). Συχνά οι γονείς των παιδιών με ΔΑΦ αναφέρουν απουσία πρωτοβουλιών για αλληλεπίδραση, όπως το να απλώσουν τα χέρια τους για να τους αγκαλιάσουν, αλλά και απουσία ανταπόκρισης σε πρωτοβουλίες τους, όπως το να μην αποδέχονται ή να μην ανταποκρίνονται στην αγκαλιά τους (Γαλάνης, 2015· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Σοβαρές δυσκολίες εμφανίζονται και στη μίμηση, όπως στη μίμηση της στοματικής κοιλότητας, στη μίμηση των εκφράσεων του προσώπου, στη μίμηση των κινήσεων του σώματος των άλλων ατόμων, η οποία κρίνεται αναγκαία για την ανάπτυξη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Γαλάνης, 2015). Η αδυναμία να μοιραστούν το ενδιαφέρον τους με άλλα άτομα είναι επίσης εμφανής σε πολλά παιδιά με ΔΑΦ (Γαλάνης, 2015). Τα παιδιά με ΔΑΦ δεν θα δείξουν κάτι σε άλλα άτομα, για να μοιραστούν το ενδιαφέρον τους μαζί τους, αλλά θα καθοδηγήσουν τα άλλα άτομα σε αυτό το κάτι, για να ικανοποιήσουν μία δική τους επιθυμία (Heward, 2011). Τα άτομα με ΔΑΦ δείχνουν έλλειψη ενδιαφέροντος για τα άλλα άτομα, αδιαφορούν, ακόμη και ενοχλούνται στην παρουσία άλλων ατόμων (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Χαρακτηριστική είναι η περιορισμένη ανοχή στη φυσική εγγύτητα (Μαυροπούλου, 2011).

Οι δυσκολίες των ατόμων με ΔΑΦ στην αντίληψη της συναισθηματικής κατάστασης των άλλων ατόμων και στην έκφραση των συναισθημάτων τους, έχουν σοβαρές επιπτώσεις στη διαμόρφωση σχέσεων με άλλα άτομα (Heward, 2011). Τα παιδιά με ΔΑΦ αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν τις εκφράσεις του προσώπου των άλλων ατόμων, ως σημάδια των συναισθηματικών τους καταστάσεων, και να τις κατανοήσουν (Attwood, 2012· Γαλάνης, 2015· Μαυροπούλου, 2011). Σπάνια εκφράζουν τα συναισθήματά τους, ενώ δυσκολεύονται να τα εκφράσουν, ακόμη και όταν τους ζητηθεί (Γαλάνης, 2015). Ο κόσμος των συναισθημάτων φαίνεται να αποτελεί μια ανεξερεύνητη περιοχή για τα άτομα με ΔΑΦ (Attwood, 2012). Η ικανότητά τους να αντιλαμβάνονται και να διαχειρίζονται τα συναισθήματά τους και τα συναισθήματα των άλλων ατόμων αποτελεί μια αργή και επίπονη διαδικασία μάθησης για τα παιδιά με ΔΑΦ (Frith & Happe, 1999). Όπως αναφέρουν οι Frith και Happe (1999:2) «*αδυνατούν να διαβάσουν το μυαλό τους και το μυαλό των άλλων*». Αν και είναι ικανοί να παρατηρήσουν τις συναισθηματικές εκφράσεις των άλλων ατόμων, δεν μπορούν να τις κατανοήσουν, ώστε να προβλέψουν και να εξηγήσουν τη συμπεριφορά τους και να προετοιμάσουν τη δική τους συμπεριφορά, μία απαραίτητη προϋπόθεση για την κοινωνική αλληλεπίδραση (Frith & Happe,

1999). Τα άτομα με ΔΑΦ δυσκολεύονται ακόμη να κατανοήσουν την κατάλληλη για κάθε περιβάλλον συμπεριφορά που πρέπει να εκδηλώσουν (APA, 2013). Χαρακτηριστικά είναι τα κοινωνικά ολισθήματα, στα οποία οδηγούνται εξαιτίας αυτού (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Τα άτομα με ΔΑΦ είναι πιθανόν να πουν ή να πράξουν κάτι, που παραβιάζει τους κοινωνικούς κανόνες, οι οποίοι έχουν οριστεί για ένα συγκεκριμένο πλαίσιο, χωρίς να το γνωρίζουν, επειδή δεν παραβιάζει τους κοινωνικούς κανόνες ενός άλλου πλαισίου, και έτσι να θεωρηθούν ασεβείς και αγενείς (Attwood, 2012). Παρ' ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση και το μοίρασμα των σκέψεων και των συναισθημάτων για τα περισσότερα άτομα είναι πηγή χαράς και ικανοποίησης, για τα άτομα με ΔΑΦ είναι εκείνη η πηγή, που απειλεί να προκαλέσει τη μεγαλύτερη σύγχυση και ανάγκη για απομόνωση, σαν μια μορφή άμυνας (Peeters, 2000).

Σοβαρά είναι τα ελλείμματα που εμφανίζουν τα άτομα με ΔΑΦ στην ανάπτυξη του λόγου και την επικοινωνία. Εκτιμάται ότι περίπου το 30% των παιδιών με ΔΑΦ δεν αναπτύσσουν λόγο ή έχουν πολύ περιορισμένο λόγο (Tager-Flusberg & Kasari, 2013). Στα παιδιά με ΔΑΦ που δεν αναπτύσσουν λόγο, χρησιμοποιούνται εναλλακτικά μέσα επικοινωνίας, όπως το Σύστημα Επικοινωνίας Ανταλλαγής Εικόνων (Picture Exchange Communication System ή PECS), τα Βοηθήματα Επικοινωνίας Εξόδου Φωνής (Voice Output Communication Aids ή VOCA), ενώ οι φωνοποιήσεις τους περιλαμβάνουν μη ομιλούμενους ήχους και μερικές προσεγγίσεις φωνηέντων. Στα παιδιά με ΔΑΦ, με πολύ περιορισμένο λόγο, ο λόγος τους περιλαμβάνει λίγες λέξεις ή συγκεκριμένες φράσεις, που χρησιμοποιούνται σπάνια και μάλιστα σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα (Tager-Flusberg & Kasari, 2013). Τα παιδιά με ΔΑΦ δημιουργούν επίσης δικές τους λέξεις ή νεολογισμούς (Attwood, 2012). Χαρακτηριστική είναι η ηχολαλία, η ακριβής επανάληψη ήχων, λέξεων, φράσεων, ακόμη και διαλόγων άλλων ατόμων, από τα άτομα με ΔΑΦ, χωρίς βέβαια να υπάρχει καμία επικοινωνιακή πρόθεση (Heward, 2011). Τα ασυνήθιστα χαρακτηριστικά στον τόνο, την έμφαση και το ρυθμό ομιλίας, δηλαδή, στην προσωδία, μπορεί να παραξενέψουν άλλα άτομα, όταν ακούν άτομα με ΔΑΦ (Attwood, 2012). Η ομιλία των ατόμων με ΔΑΦ συχνά παρουσιάζεται μονότονη, επίπεδη, χωρίς χρωματισμούς, με ασυνήθιστο πρότυπο έμφασης, με πολύ αργό ή πολύ γρήγορο ρυθμό, με πολύ χαμηλή ή πολύ υψηλή ένταση στο τέλος των λέξεων (Attwood, 2012· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017:53).

Σε ορισμένα άτομα με ΔΑΦ, ωστόσο, που αναπτύσσουν λόγο, αυτός περιλαμβάνει εντυπωσιακές λέξεις και σύνθετες προτάσεις, που τους επιτρέπει να συμμετέχουν σε συζήτηση (Attwood, 2012· Heward, 2011). Οι δυσκολίες όμως στην ακολουθία των συμβατικών κανόνων

της συζήτησης, αναφορικά με την έναρξη, τη διατήρηση ή την αλλαγή, την ολοκλήρωση της συζήτησης, είναι έκδηλες (Attwood, 2012). Τα άτομα με ΔΑΦ μπορεί να μην τηρούν τη σειρά τους στη συζήτηση, να διακόπτουν ή να μιλούν συγχρόνως με άλλα άτομα (Attwood, 2012· Γαλάνης, 2015). Πολλές φορές, μάλιστα, καταλήγουν να μονοπωλούν, μετατρέποντας το διάλογο σε μονόλογο, ιδιαίτερα όταν το θέμα συζήτησης κλίνει στα προσωπικά τους ενδιαφέροντα. Άλλωστε, συνηθίζουν να επικεντρώνουν το θέμα της συζήτησης στα προσωπικά τους ενδιαφέροντα, μένοντας για μακρά χρονικά διαστήματα, χωρίς να νοιάζονται για τα ενδιαφέροντα και τα συναισθήματα των άλλων ατόμων (Attwood, 2012· Γαλάνης, 2015· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Όπως αναφέρεται στο APA (2013:53) *«η γλώσσα είναι συχνά μονόπλευρη, με έλλειψη κοινωνικής αμοιβαιότητας...να μοιράζεται συναισθήματα...»*. Η ιδιαίτερη δυσκολία τους, για χρήση κατάλληλου για κάθε περιβάλλον λόγου, δηλαδή, για την πραγματολογία του λόγου, δυσχεραίνει την κοινωνική αλληλεπίδραση και επικοινωνία με άλλα άτομα (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Μαυροπούλου, 2011). Καθόλου σπάνια τα άτομα με ΔΑΦ θα προβούν σε κοινωνικά μη αποδεκτές ερωτήσεις ή/και σχόλια φέρνοντας τα άλλα άτομα σε αμηχανία, ακόμη και σε επιθυμία ολοκλήρωσης της αλληλεπίδρασης μαζί τους (Attwood, 2012· Γαλάνης, 2015). Ακόμη και τα άτομα με ΔΑΦ, που έχουν μάθει να ανταποκρίνονται κατάλληλα σε νέες κοινωνικές προκλήσεις, υποφέρουν από το άγχος, σε μια προσπάθεια να κατανοήσουν τι είναι κοινωνικά αποδεκτό για τα άλλα άτομα (APA, 2013).

Πέραν των δυσκολιών στην εκφορά του λόγου, υπάρχουν δυσκολίες και στην κατανόηση του λόγου. Ιδιαίτερη δυσκολία παρουσιάζουν στην κατανόηση των σχημάτων λόγου, των παρομοιώσεων, των μεταφορών, των χιουμοριστικών εκφάνσεων του λόγου (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Heward, 2011). Οποιαδήποτε μορφή λόγου δεν είναι κυριολεκτική, αδυνατούν να την κατανοήσουν. Ο τόνος και η χροιά της φωνής, οι εκφράσεις του προσώπου, η γλώσσα του σώματος και άλλες μορφές μη λεκτικής επικοινωνίας *«φαίνεται να περνούν απαρατήρητες»* από μέρους των ατόμων με ΔΑΦ, όπως αναφέρουν οι Γενά και Μακρυγιάννη (2017:55). Άλλωστε, η επικοινωνιακή πρόθεση των ατόμων με ΔΑΦ είναι η ικανοποίηση των δικών τους προσωπικών αναγκών ή/και επιθυμιών, καθώς και η έκφραση των προσωπικών ενδιαφερόντων, παρά η επίτευξη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης (Μαυροπούλου, 2011).

Τα άτομα με ΔΑΦ παρουσιάζουν ένα αυξημένο μοτίβο επαναλαμβανόμενων συμπεριφορών. Στο παρελθόν, συστηματική μελέτη των στερεοτυπικών συμπεριφορών πραγματοποιήθηκε, παρά τη διαγνωστική τους σημασία (Bodfish, Symons, Parker & Lewis,

2000). Ως στερεοτυπικές, ορίζονται οι συμπεριφορές που είναι επίμονες, αμετάβλητες, επαναλαμβανόμενες, άκαμπτες (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Heward, 2011). Οι Γενά και Μακρυγιάννη (2017:67) μάλιστα, αναφέρουν ότι πρόκειται για συμπεριφορές *«κοινωνικά μη αποδεκτές, που στιγματίζουν και περιθωριοποιούν»* τα άτομα με ΔΑΦ. Χαρακτηριστικές είναι οι στερεοτυπίες στην ομιλία, όπως η παραγωγή ασυνάρτητων ήχων ή φράσεων, η ηχολαλία, η χρήση ιδιουσγκρασιακών φράσεων, η παπαγαλία, αλλά και οι στερεοτυπίες στην κίνηση, όπως το χτύπημα ή το πετάρισμα των χεριών, το περπάτημα στις μύτες των ποδιών, η κίνηση του σώματος εμπρός-πίσω, η περιστροφή γύρω από τον εαυτό (APA, 2013· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Παρ' ότι οι στερεοτυπικές συμπεριφορές των ατόμων με ΔΑΦ φαίνεται να διαφοροποιούνται και να ελαχιστοποιούνται σε βάθος χρόνου, επηρεάζουν σημαντικά τη συναναστροφή τους με άλλα άτομα (Attwood, 2012· Μαυροπούλου, 2011). Σημειώνεται ότι οι στερεοτυπίες μπορεί να περιλαμβάνουν ή όχι αντικείμενα, όπως την περιστροφή των αντικειμένων, την τοποθέτηση των αντικειμένων σε σειρά (APA, 2013· Μαυροπούλου, 2011). Αυτή η επαναληπτική, η ιδιόρρυθμη, η μη λειτουργική χρήση των αντικειμένων χαρακτηρίζει το παιχνίδι των παιδιών με ΔΑΦ (Γαλάνης, 2015). Τα παιδιά με ΔΑΦ εμπλέκονται σε μοναχικό παιχνίδι, παρά σε δυαδικό ή ομαδικό (Γαλάνης, 2015· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Η έλλειψη φαντασίας στη χρήση των αντικειμένων καθώς και η έλλειψη ευελιξίας στην εφαρμογή των κανόνων, τους στερεί την επιτυχημένη κοινωνική αλληλεπίδραση με τα άλλα παιδιά (Μαυροπούλου, 2011). Ιδιαίτερες δυσκολίες παρουσιάζουν και στην κατάκτηση του συμβολικού παιχνιδιού (Παπούδη, 2019). Τα παιδιά με ΔΑΦ προτιμούν να προσποιούνται ότι είναι ένα αντικείμενο, παρά ότι είναι ένα άτομο ή ένας ήρωας, που θα επέλεγαν να προσποιούνται τα άλλα παιδιά (Attwood, 2012). Οι κοινωνικές σχέσεις, έτσι όπως εκτυλίσσονται στην καθημερινή ζωή, προκαλούν σύγχυση στα παιδιά με ΔΑΦ. Όπως αναφέρει ο Attwood (2012:251) *«είναι ευκολότερο για το παιδί με ΔΑΦ να κατανοεί τα αντικείμενα, τα οποία είναι, τελικά, πιο αξιόπιστα από τους ανθρώπους, δεν αλλάζουν γνώμη, δεν συγχύζονται, δε γίνονται συναισθηματικά»*.

Τα αντικείμενα μπορεί να αποτελέσουν το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των παιδιών με ΔΑΦ. Χαρακτηριστική είναι η υπερβολική προσήλωση κατά την ενασχόλησή τους με τέτοια αντικείμενα, στα μέρη των αντικειμένων (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Ο ενθουσιασμός τους για τα αντικείμενα μπορούν να τα οδηγήσουν στην επιμονή να συγκεντρώσουν, όσο το δυνατόν, περισσότερα από αυτά δημιουργώντας συλλογές (Attwood, 2012). Με τις συλλογές αυτές απασχολούνται για ώρες. Τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα των ατόμων με ΔΑΦ μπορεί να πηγάζουν

από τον κόσμο της φύσης, των τεχνών, της μουσικής, της μηχανικής, των επιστημών κοκ. Κάτι ιδιαίτερα ελκυστικό βρίσκουν σε αυτό τα άτομα με ΔΑΦ και το επιλέγουν. Η ένταση και η διάρκεια ενασχόλησής τους με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα είναι αυτά που τα καθιστούν ασυνήθιστα, αλλά και αυτά που καθιστούν τα άτομα με ΔΑΦ «ειδικούς» σε αυτά. Οι γνώσεις που έχουν γι' αυτά τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα ή οι δεξιότητες που αποκτούν από αυτά τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα προκαλεί τον πραγματικό θαυμασμό των άλλων ατόμων (Attwood, 2012). Μάλιστα, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα μπορεί να παρέχουν δρόμους για εκπαίδευση και επαγγελματική απασχόληση αργότερα στη ζωή των ατόμων με ΔΑΦ (APA:2013). Βέβαια, τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα αποτελούν σημαντικό εμπόδιο για την κοινωνική επαφή των ατόμων με ΔΑΦ, αφού συνήθως η ενασχόληση τους με αυτά είναι μοναχική, χωρίς να τα μοιράζονται με τα μέλη της οικογένειάς τους ή τους συνομηλίκους τους (Attwood, 2012). Ο χρόνος και η ενέργεια που τα άτομα με ΔΑΦ αφιερώνουν στα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα μπορούν να διαταράξουν την καθημερινή ζωή τους. Ο Attwood (2012:248) αναφέρει ότι *«το ιδιαίτερο ενδιαφέρον δεν είναι απλώς ένα χόμπι, αντίθετα κυριαρχεί στον ελεύθερο χρόνο και τις συζητήσεις»* των ατόμων με ΔΑΦ. Τα άτομα με ΔΑΦ προσκολλώνται σε αυτά τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, ώστε να παρουσιάζουν έντονες εκρήξεις θυμού, όταν χρειαστεί να διακόψουν την ενασχόληση μαζί τους (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017).

Έντονες εκρήξεις θυμού, δυνατές φωνές, ακόμη και αυτοτραυματική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλώσουν τα άτομα με ΔΑΦ, όταν αλλάξει η καθημερινή τους ζωή (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Heward, 2011). Όταν διακοπεί ή διαφοροποιηθεί η ρουτίνα τους, βιώνουν έντονο άγχος, χωρίς να καταφέρνουν να το διαχειριστούν (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Η διατήρηση της ρουτίνας καθιστά στα άτομα με ΔΑΦ προβλέψιμη την καθημερινή τους ζωή. Οι εκπλήξεις άλλωστε είναι αυτές που τα διαταράσσουν (Attwood, 2012). Αυτά που συνήθως γίνονται καθημερινά από τα άτομα με ΔΑΦ, χωρίς να αποτελούν παρέκκλιση, είναι το πρόγραμμά τους στο σπίτι, στο σχολείο, στη δουλειά, η μετακίνησής τους, τα άτομα που συναναστρέφονται, ακόμη και ο τρόπος επικοινωνίας μαζί τους (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Ορισμένες ρουτίνες μπορεί να σχετίζονται με εμφανή υπερ- ή υπο- αντιδραστικότητα σε αισθητηριακά ερεθίσματα από τα άτομα με ΔΑΦ (APA, 2013). Χαρακτηριστικές είναι οι αντιδράσεις των ατόμων με ΔΑΦ στους ήχους, όπου μπορεί να μην ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένους ήχους, ή να ενοχλούνται έντονα από αυτούς σε μια προσπάθεια κλεισίματος των αυτιών τους και ταυτόχρονης απομάκρυνσης από την πηγή τους. Έντονη δυσφορία μπορεί να προκαλέσουν στα άτομα με ΔΑΦ διάφορες υφές, με

τις οποίες έρχονται σε επαφή. Εκδηλώσεις στοργής, όπως η αγκαλιά ή το φιλή, καθόλου σπάνια δε γίνονται ανεκτές από τα άτομα με ΔΑΦ. Το δυνατό φως, τα φωτεινά χρώματα, τα έντονα αρώματα, συχνά αποφεύγονται από τα άτομα με ΔΑΦ. Μια αδιαφορία για τον πόνο, αλλά και τη θερμοκρασία, ζέστη ή κρύο, είναι επίσης εμφανής στα άτομα με ΔΑΦ. Δυσκολίες παρουσιάζουν τα άτομα με ΔΑΦ και στη διατροφή, αποκλείοντας τροφές συγκεκριμένης υφής, μυρωδιάς και θερμοκρασίας (APA, 2013· Attwood, 2012· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Heward, 2011). Σημειώνεται ότι δεν είναι καθόλου σπάνιο ένα άτομο με ΔΑΦ να εμφανίζει συγχρόνως υπερ- ή υπό-διέγερση σε διάφορα αισθητηριακά ερεθίσματα, όπως ταυτοχρόνως αναστάτωση ή ευχαρίστηση σε ερεθίσματα (Attwood, 2012· Heward, 2011). Αυτή η υπερ- ή υπο-αντιδραστικότητα σε αισθητηριακά ερεθίσματα επηρεάζει σημαντικά την κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των ατόμων με ΔΑΦ (Μαυροπούλου, 2011). Κοινωνικές καταστάσεις συχνά αποφεύγονται, όχι μόνο λόγω των δυσκολιών που δημιουργούν οι κοινωνικές συμβάσεις, αλλά και λόγω του μεγάλου θορύβου που δημιουργεί το πλήθος των ατόμων (Attwood, 2012). Ολοκληρώνοντας την αναφορά στα συμπτώματα της ΔΑΦ, είναι σημαντικό να έχουμε κατά νου ότι διαφοροποιούνται σε επίπεδο βαρύτητας και σε μορφή εκδήλωσης τους (Γαλάνης, 2015). Δύο άτομα με την ίδια κλινική διάγνωση, αυτή της ΔΑΦ, μπορεί να επηρεάζονται με εμφανώς διαφορετικούς τρόπους (Heward, 2011).

1.5. Κλινική διάγνωση

Η διάγνωση της ΔΑΦ γίνεται συνήθως σύμφωνα με τα διαγνωστικά κριτήρια του DSM-5. Τα κριτήρια του DSM-5 για τη ΔΑΦ έχουν δείξει καλή διαγνωστική ευαισθησία (Anagnostou et al., 2014· Huerta, Bishop, Duncan, Hus & Lord, 2012). Αν και τα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ υπάρχουν, ήδη, από την πρώιμη παιδική ηλικία, η ΔΑΦ διαγιγνώσκεται αργότερα. Αυτό συμβαίνει, είτε γιατί οι κοινωνικές απαιτήσεις είναι ελάχιστες στην πρώιμη παιδική ηλικία, είτε γιατί αντισταθμίζονται από τους ενήλικες που ασχολούνται με τη φροντίδα στην πρώιμη παιδική ηλικία (APA, 2013· Lauritsen, 2013). Έτσι, η διάγνωση της ΔΑΦ με τα διαγνωστικά κριτήρια του DSM-5, έχει αφαιρεθεί από την πρώιμη παιδική ηλικία. Καθώς οι κοινωνικές απαιτήσεις αυξάνονται με την ηλικία, τα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ γίνονται πιο εύκολα αντιληπτά και η διάγνωση της ΔΑΦ γίνεται με ασφάλεια στην ηλικία των 2 με 3 ετών (Lauritsen, 2013). Οι τυπικές διαδρομές για τη διάγνωση της ΔΑΦ ξεκινούν με τις ανησυχίες των γονέων, των παιδιάτρων ή των εκπαιδευτικών, οι οποίες εγείρονται από τις λεγόμενες «κόκκινες σημαίες», όπως

παραδειγματικά τις καθυστερήσεις στις κοινωνικές ή γλωσσικές δεξιότητες ή τις τυχόν απώλειες στις κοινωνικές ή γλωσσικές δεξιότητες, αφού δεν είναι λίγοι οι γονείς που κάνουν λόγο για παλινδρόμηση μετά από τουλάχιστον 2 χρόνια φυσιολογικής ανάπτυξης των παιδιών (Anagnostou et al., 2014· APA, 2013). Απώλειες δεξιοτήτων είναι πιθανόν να υπάρξουν όμως πέραν από τις κοινωνικές δεξιότητες και τις γλωσσικές δεξιότητες (APA, 2013). Στη συνέχεια, οι γονείς παραπέμπονται σε παιδοαναπτυξιολόγους, όπου πραγματοποιείται συλλογή πληροφοριών από τους γονείς και από άλλες διαφορετικές πηγές, αν είναι εφικτό, για την απόκτηση λεπτομερούς προγεννητικού, περιγεννητικού, μεταγεννητικού οικογενειακού και ιατρικού ιστορικού (Anagnostou et al., 2014· Lauritsen, 2013). Ακολουθεί μια γενική εξέταση και μια άμεση παρατήρηση των παιδιών, η οποία κρίνεται σημαντικό να πραγματοποιείται σε δύο περιβάλλοντα, δηλαδή, όχι μόνο στο ειδικά διαμορφωμένο περιβάλλον των παιδοαναπτυξιολόγων, αλλά και στο περιβάλλον διαβίωσης ή εκπαίδευσης των παιδιών, για μια πιο ολοκληρωμένη και αξιόπιστη εικόνα των παιδιών (Anagnostou et al., 2014· Lauritsen, 2013). Τέλος, χορηγούνται στα παιδιά σταθμισμένες κλίμακες νοημοσύνης, ψυχολογικών και εκπαιδευτικών αναγκών και άλλων λειτουργικών ή προσαρμοστικών δεξιοτήτων ανάλογα με την ηλικία των παιδιών (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Σημειώνεται ότι είναι αναγκαίο να αποκλειστεί οποιαδήποτε άλλη διαταραχή με κοινά χαρακτηριστικά, καθώς και να αναζητηθεί τυχόν συννοσηρότητα (APA, 2013· Anagnostou et al., 2014· Lauritsen, 2013).

Τι γίνεται όμως στην περίπτωση που τα παιδιά με ΔΑΦ λαμβάνουν τη διάγνωση στα 3 με 4 έτη ή και αργότερα, ενώ περισσότερο από το 80% των παιδιών με ΔΑΦ, παρουσιάζουν σαφή σημάδια της πριν από τα 2 έτη, όπως παραδειγματικά στους 18 μήνες, ακόμη και στους 12 μήνες (APA, 2013· Anagnostou et al., 2014· Heward, 2011). Η έγκαιρη διάγνωση θα ανακουφίσει τις παρατεταμένες ανησυχίες πολλών γονέων, ενώ θα επιταχύνει και την έναρξη των παρεμβάσεων (Anagnostou et al., 2014). Πολλές σταθμισμένες κλίμακες διατίθενται σήμερα για την έγκαιρη ανίχνευση της ΔΑΦ. Χαρακτηριστική είναι η Τροποποιημένη Λίστα Αυτισμού για Βρέφη Αναθεωρημένη με Επανάλεγχο (Modified-Checklist for Autism in Toddlers-Revised with Follow-up ή M-CHAT-R/F), που συμβάλλει στην ανίχνευση της ΔΑΦ πριν από την ηλικία των 2 ετών, στην ηλικία των 18 μηνών (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Παπούδη, 2019). Στα χαρακτηριστικά που διαφοροποιούν τα βρέφη με ΔΑΦ από τα νευροτυπικά βρέφη, δηλαδή, βρέφη που η νευρολογική ανάπτυξη είναι τυπική, φαίνεται να περιλαμβάνονται: α) το πρωτο-δηλωτικό δείξιμο, β) η βλεμματική παρακολούθηση του ενήλικα, και γ) το συμβολικό παιχνίδι (Γενά, 2017·

Παπούδη, 2019). Όπως αναφέρει η Παπούδη (2019:384), «το εργαλείο αυτό έχει δημιουργηθεί για να ανιχνεύει και να καθορίσει το βαθμό επικινδυνότητας της αυτιστικής διαταραχής και δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως διαγνωστικό εργαλείο».

1.6. Συννοσηρότητα

Στη βιβλιογραφία η συνύπαρξη νευρολογικών, αναπτυξιακών, ψυχιατρικών διαταραχών με τη ΔΑΦ αποτελεί, μάλλον, κανόνα, παρά εξαίρεση (Levy et al., 2010). Τα άτομα με ΔΑΦ έχουν υψηλές πιθανότητες εμφάνισης μίας ή περισσότερων συνυπαρχουσών νευρολογικών, αναπτυξιακών, ψυχιατρικών διαταραχών, οι οποίες μάλιστα φαίνεται να καθυστερούν και να δυσκολεύουν τη διάγνωση της ΔΑΦ, αφού καλύπτουν ή αποκρύπτουν χαρακτηριστικά της ΔΑΦ, οδηγώντας πολλές φορές τους κλινικούς γιατρούς στην έκδοση διαφορετικής διάγνωσης, ενώ στην πραγματικότητα υπάρχει συννοσηρότητα (Levy et al., 2010). Χαρακτηριστική είναι η συνύπαρξη της ΔΑΦ με την νοητική καθυστέρηση. Υπολογίζεται ότι το 75% των ατόμων με ΔΑΦ παρουσιάζουν νοητική υστέρηση. Όσο πιο χαμηλός είναι ο δείκτης νοημοσύνης, τόσο πιο χαμηλό είναι το επίπεδο λειτουργικότητας των ατόμων με ΔΑΦ (Καλύβα, 2005· Μαυροπούλου, 2011). Παρόμοιο είναι και το ποσοστό εμφάνισης των ψυχιατρικών διαταραχών στα άτομα με ΔΑΦ. Το 70% των ατόμων με ΔΑΦ διαγιγνώσκεται με μία ψυχική διαταραχή, ενώ το 40% των ατόμων με ΔΑΦ διαγιγνώσκεται με δύο ή περισσότερες ψυχικές διαταραχές (APA, 2013). Άλλες νευρολογικές διαταραχές πιθανόν να συνυπάρχουν με τη ΔΑΦ σε άτομα, όπως η Διαταραχή Ελλειμματικής Προσοχής με ή χωρίς Υπερκινητικότητα (ΔΕΠ-Υ) ή οι μαθησιακές δυσκολίες (APA, 2013). Η συννοσηρότητα σίγουρα επηρεάζει το επίπεδο βαρύτητας και το επίπεδο υποστήριξης που χρήζουν τα άτομα με ΔΑΦ.

1.7. Επιδημιολογία

Ο παγκόσμιος επιπολασμός της ΔΑΦ φαίνεται να έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την επιστημονική κοινότητα. Επιδημιολογικές έρευνες στις ΗΠΑ αναφέρουν ότι η ΔΑΦ αγγίζει ή ακόμη και ξεπερνά το 1% στον γενικό πληθυσμό (APA, 2013). Η ΔΑΦ δεν θεωρείται πλέον μια σπάνια διαταραχή. Μάλιστα, η ΔΑΦ διαγιγνώσκεται τέσσερις φορές συχνότερα στους άνδρες, από ότι στις γυναίκες (4:1), με την αιτιολογία αυτής της συνθήκης να παραμένει άγνωστη (APA, 2013· Anagnostou et al., 2014). Σύμφωνα με το δίκτυο Παρακολούθησης του Αυτισμού και των Αναπτυξιακών Αναπηριών (Autism and Developmental Disabilities Monitoring ή ADDM), για

τον επιπολασμό της ΔΑΦ σε παιδιά ηλικίας 8 ετών, που κατοικούν σε 11 τοποθεσίες των ΗΠΑ, το 2016, ο επιπολασμός της ΔΑΦ ήταν 18,5 ανά 1.000 παιδιά (1 στα 54 παιδιά) και η ΔΑΦ ήταν τέσσερις φορές συχνότερη στα αγόρια από τα κορίτσια (Maenner et al., 2016). Αυτό είναι περίπου 10% υψηλότερο από την εκτίμηση επικινδυνότητας 16,8 που αναφέρθηκε από το ADDM το 2014 και περίπου 175% υψηλότερο από τις πρώτες εκτιμήσεις που αναφέρθηκαν από το ADDM το 2000 και το 2002 (Maenner et al., 2016). Αναφορές από άλλα δίκτυα, όπως αυτό του Εθνικού Συστήματος Επιτήρησης της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος (National Autism Spectrum Disorder Surveillance System ή NASS), για τον επιπολασμό της ΔΑΦ σε παιδιά ηλικίας 5-17 ετών, που κατοικούν στον Καναδά, το 2015, αυτός ήταν 15,2 ανά 1.000 παιδιά (1 στα 66 παιδιά) και η ΔΑΦ ήταν τέσσερις φορές συχνότερη στα αγόρια από τα κορίτσια (Ofner et al., 2018). Αυτή η εντυπωσιακή αύξηση της συχνότητας εμφάνισης της ΔΑΦ στον πληθυσμό πιθανόν να οφείλεται, είτε στη βελτίωση των διαγνωστικών κριτηρίων, είτε στην ενημέρωση του πληθυσμού για τη ΔΑΦ (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Μαυροπούλου, 2011). Δεν αποκλείεται βέβαια και η πραγματική αύξηση της ΔΑΦ στον πληθυσμό, η αιτιολογία της οποίας φαίνεται να είναι πολύ-παραγοντική.

1.8. Αιτιολογία

Η αρχική ερμηνευτική προσέγγιση της ΔΑΦ ήταν ψυχογενής. Ο Leo Kanner το 1943 υποστήριξε ότι η εμφάνιση της ΔΑΦ οφείλεται σε διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις, ιδιαίτερα μεταξύ μητέρας και παιδιού, ότι δηλαδή οι μητέρες ήταν ανίκανες να ανταποκριθούν στις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών τους (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· ΑΠΣ-ΔΕΠΠΣ, 2003). Μάλιστα, απέδωσε στις μητέρες τον χαρακτηρισμό «*refrigerator mother-μητέρα ψυγείο*» (Bettelheim, 1967 στο Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Αυτή η θεωρία έχει πλέον καταρριφθεί. Παρά την αυξημένη έρευνα τα τελευταία χρόνια, η αιτιολογία της ΔΑΦ, παραμένει σε μεγάλο βαθμό άγνωστη, αλλά είναι πιθανό πολύ-παραγοντική, δηλαδή, ένας συνδυασμός βιολογικών, γενετικών και περιβαλλοντικών παραγόντων φαίνεται να επιδρά μέσω διαφόρων διαδρομών στο γονιδίωμα των εμβρύων, με τέτοιο τρόπο, ώστε να οδηγούν στην ύπαρξη της ΔΑΦ (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Zecavati & Spence, 2009). Η ΔΑΦ φαίνεται να έχει γενετική αιτιολογία στο 10%-30% των ατόμων με ΔΑΦ (Anagnostou et al., 2014). Γενετικές μελέτες έχουν συσχετίσει την ύπαρξη της ΔΑΦ με παραλλαγές σε εκατοντάδες γονίδια. Τρεις φαίνεται να είναι οι κυρίαρχες κατηγορίες γονιδίων για την ύπαρξη της ΔΑΦ: α) γονίδια που σχετίζονται με τη μορφογένεση του εγκεφάλου, β) γονίδια που κωδικοποιούν πρωτεΐνες, που σχετίζονται με τη συναπτογένεση του

εγκεφάλου, και γ) γονίδια που κωδικοποιούν πρωτεΐνες, που σχετίζονται με τη νευρική συνδεσιμότητα του εγκεφάλου των ατόμων με ΔΑΦ (Anagnostou et al., 2014· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Heward, 2011· Tager-Flusberg, 2014· Zecavati & Spence, 2009). Εκτιμάται ότι οι παραλλαγές γονιδίων έχουν συμβεί de novo στα άτομα με ΔΑΦ, με μία γνωστή γενετική παραλλαγή, την παραλλαγή αριθμού αντιγραφής (Copy Number Variation ή CNV), που περιλαμβάνει μεγάλα τμήματα DNA. Διαφορετικές παραλλαγές αριθμού αντιγραφής παρουσιάζονται σε διαφορετικές οικογένειες των ατόμων με ΔΑΦ (APA, 2013· Anagnostou et al., 2014· Tager-Flusberg, 2014). Οι έρευνες σε δίδυμα φαίνεται να επιβεβαιώνουν τη γενετική αιτιολογία της ΔΑΦ των ατόμων με ΔΑΦ. Τα ποσοστά μονοζυγωτικών διδύμων, όπου και τα δύο άτομα διαγνώστηκαν με ΔΑΦ, είναι πολύ πιο υψηλά από τα ποσοστά διζυγωτικών διδύμων, όπου και τα δύο άτομα διαγνώστηκαν με ΔΑΦ (Anagnostou et al., 2014· Tager-Flusberg, 2014). Υπολογίζεται ότι η κληρονομικότητα της ΔΑΦ αγγίζει το 37%-90% στις δίδυμες κήσεις, ενώ το 3% στις κήσεις των αδερφών των ατόμων με ΔΑΦ (APA, 2013· Καλύβα, 2005). Η ύπαρξη, ωστόσο, μονοζυγωτικών διδύμων, όπου το ένα από τα δύο διαγνώστηκε με ΔΑΦ, υποδηλώνει την επίδραση άλλων παραγόντων στην αιτιολογία της ΔΑΦ (Anagnostou et al., 2014· Tager-Flusberg, 2014). Η προχωρημένη ηλικία των γονέων, η κατάσταση υγείας της μητέρας κατά την κύηση, οι πιθανές λοιμώξεις ή εκθέσεις σε χημικές ουσίες, περιβαλλοντικά νευροτοξικά, έχουν προταθεί για την περιβαλλοντική αιτιολογία της ΔΑΦ των ατόμων με ΔΑΦ (APA, 2013· Anagnostou et al., 2014· Tager-Flusberg, 2014). Περαιτέρω ενδελεχή επιστημονική διερεύνηση και τεκμηρίωση χρήζει ο ρόλος των περιβαλλοντικών παραγόντων στην αιτιολογία της ΔΑΦ, καθώς οι υποθέσεις για την εμφάνιση της ΔΑΦ μετά από εμβολιασμό, δεν έχουν επιβεβαιωθεί (Anagnostou et al., 2014· Heward, 2011· Καλύβα, 2005). Απαντήσεις, φαίνεται να δίνουν οι γενετικές μελέτες, με σημαντικά ευρήματα τους να εστιάζουν στην επιγενετική της προέλευση (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Όπως αναφέρουν οι Γενά και Μακρυγιάννη (2017:114) *«το μοντέλο επιγενετικής ερμηνείας..., αφενός καταδεικνύει τη συνθετότητα των παραγόντων που συμβάλλουν στην παθογένεση της ΔΑΦ..., αφετέρου προσφέρεται για τη δυσερμηνευτή και επιδημική αύξηση στον επιπολασμό της ΔΑΦ»*. Περαιτέρω, ωστόσο, μελέτες που θα εξετάζουν την επίδραση, τόσο των περιβαλλοντικών, όσο και των κληρονομικών παραγόντων, ενδεχομένως, να οδηγήσουν σε πιο ασφαλή συμπεράσματα για την αιτιολογία της ΔΑΦ.

Κεφάλαιο 2

2. Η δίδυμη σχέση και τα χαρακτηριστικά της

2.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο συζητούμε για τη δίδυμη σχέση, αναφερόμενοι σε ορισμένες χαρακτηριστικές πτυχές της, όπως η συνεργασία, ο ανταγωνισμός, η εγγύτητα, η εξάρτηση. Για ποιο λόγο, όμως, γίνεται μια τέτοιου είδους αναφορά, στην παρούσα εργασία; Όπως έγινε φανερό, σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 1), ασχολούμαστε με τη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Ιδιαίτερα, εξετάζουμε τον τρόπο με τον οποίο η ΔΑΦ επηρεάζει τη δίδυμη σχέση στην οποία το ένα ή και τα δύο δίδυμα, έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Για αυτόν, ακριβώς, το λόγο κρίνουμε απαραίτητο να πλαισιώσουμε θεωρητικά το ερευνητικό μας εγχείρημα που παρουσιάζεται σε επόμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 4) και ίσως να προβλέψουμε ορισμένες βασικές συνιστώσες του.

2.2. Η δίδυμη σχέση

Δεδομένης της ιδιαίτερης και πιο πολύπλοκης σύλληψης, κύησης, γέννησης και ανάπτυξης των διδύμων, οι δίδυμοι, εδώ και δύο αιώνες σχεδόν, αξιοποιούνται εργαλειακά στη βάση του ότι μοιράζονται πανομοιότυπο γενετικό υλικό, προκειμένου να κατανοηθούν οι ρίζες των ατομικών διαφορών της ανθρώπινης ανάπτυξης (Pietilä, Björklund & Bülow, 2012). Η σύλληψη των διδύμων από μόνη της, δηλαδή, ο ενδομήτριος σχηματισμός δύο αντί ενός εμβρύου από την ένωση των γαμετών, κέντρισε, από αρχαιοτάτων χρόνων, το ενδιαφέρον (Μαρκοδημητράκη, 2003). Στην περίπτωση των διδύμων, μπορούμε, πλέον σήμερα, να μιλάμε για πολλές υποκατηγορίες στα πλαίσια της άτυπης ανάπτυξης (πολικού σωματίου, σιαμαίοι, αυτόσιτοι, παράσιτοι κ.ά.) (McNamara, Kane, Craig, Short & Umstad, 2016; Μαρκοδημητράκη, Κοκκινάκη & Κουγιουμουτζάκης, 2002^α, 2002^β). Στην τυπική ανάπτυξη, όπου τα δίδυμα έμβρυα συλλαμβάνονται με δύο διαφορετικούς τρόπους, είτε με την γονιμοποίηση ενός ωαρίου, από ένα σπερματοζωάριο, το οποίο χωρίζεται και δημιουργεί μονοζυγωτικούς διδύμους, είτε με τη γονιμοποίηση δύο ωαρίων, από δύο σπερματοζωάρια, τα οποία δημιουργούν τα διζυγωτικά ή αδελφικά δίδυμα ζευγάρια, ίδιου ή διαφορετικού φύλου (Stewart, 2000) το ερευνητικό ενδιαφέρον

εστιάζει στις γενετικές συνεισφορές, συγκρίνοντας τους μονοζυγωτικούς και τους διδυγωτικούς διδύμους, αλλά κυρίως τους μονοζυγωτικούς μεταξύ τους, οι οποίοι μοιράζονται σχεδόν το 100% των γονιδίων τους, έναντι του 50% περίπου που μοιράζονται οι διζυγωτικοί, αποδίδοντας, τις όποιες διαφορές, σε γενετικές ή/και περιβαλλοντικές επιρροές (Avinun & Knafo, 2013· Hur, 2007· Hur & Rushton, 2007· Hur et al., 2017· Knafo, 2006· Knafo-Noam, Uzefovsky, Israel, Davidov & Zahn-Waxler, 2015· Vertsberger, Abramson & Knafo-Noam, 2019· Knafo-Noam, Vertsberger & Israel, 2018· Scourfield, John, Martin & McGuffin, 2004) μειώνοντας κατά αυτόν τον τρόπο τη διδυμία, τη δίδυμη σχέση (Stewart, 2000).

Από την ενδομήτρια κιόλας ζωή, οι δίδυμοι αναπτύσσουν μία μοναδική σχέση μεταξύ τους (Castiello et al., 2010). Η σχέση των διδύμων ξεκινά πριν από την 11^η εβδομάδα κύησης, με την επαφή των μονοζυγωτικών να σημειώνεται νωρίτερα, συγκριτικά με εκείνη των διζυγωτικών, που σημειώνεται από τη 12η εβδομάδα κύησης και μετά (Arabin, Bos, Rijlaarsdam, Mohnhaupt & van Eyck, 1996· Piontelli et al., 1997). Μεταξύ της 14ης και της 18ης εβδομάδας κύησης παρατηρείται μία σταθερή και αυξανόμενη επαφή μεταξύ των διδύμων (Castiello et al., 2010). Διάφορα μοτίβα της μεταξύ τους επαφής παρατηρούνται, με τα δίδυμα έμβρυα να σχεδιάζουν και να εκτελούν κινήσεις που στοχεύουν ειδικά στα δίδυμά τους, όπως στην περιοχή των ματιών, την πιο ευαίσθητη περιοχή του σώματος (Castiello et al., 2010). Αυτή είναι η απόδειξη ότι «κοινωνικές αλληλεπιδράσεις» πραγματοποιούνται, ήδη, από τη 14^η εβδομάδα της κύησης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Castiello και συνεργάτες (2010:10). Η δίδυμη σχέση φαίνεται να αποτελεί μία ιδιαίτερη μορφή αδελφικής σχέσης (Fortuna, Goldner & Knafo, 2010). Η δίδυμη σχέση διαφοροποιείται, υπό την έννοια, ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν μια διαρκή, μόνιμη, παρουσία των διδύμων αδελφών τους δίπλα τους, από την ενδομήτρια ζωή, από την αρχή της ζωής τους (Pietilä et al., 2012).

Παρότι οι δίδυμες κύσεις έχουν αυξηθεί σε ολόκληρο τον κόσμο, περίπου 1,3 εκατομμύρια, με τα μεγέθη δειγμάτων των μητρώων να ποικίλλουν σημαντικά (Hur et al., 2019) ακόμα λίγα είναι γνωστά για τη δίδυμη σχέση, πώς εκτυλίσσεται από την πρώιμη παιδική ηλικία έως την ύστερη ενηλικίωση (Fortuna et al., 2010). Ερευνητικές μελέτες, που παρουσιάζονται ακολούθως, τεκμηριώνουν ότι η δίδυμη σχέση μπορεί να ποικίλει, από υπερβολική εγγύτητα έως υπερβολική σύγκρουση. Δηλαδή, για ορισμένους διδύμους, αυτή η συνεχής παρουσία ενός δίδυμου άλλου, αποτελεί μια ευχάριστη συντροφιά και απολαμβάνουν την εγγύτητα στη σχέση τους, ενώ για άλλους διδύμους λειτουργεί ως γνώμονας για σύγκριση, δημιουργώντας έναν

ανταγωνισμό στη σχέση τους (Segal & Knafo-Noam, 2019). Οι δίδυμες σχέσεις ποικίλλουν, δεν είναι όλες ίδιες, όπως και η εμπειρία του να είσαι δίδυμος/η αδελφός/ή ποικίλλει για τους διαφορετικούς τύπους δίδυμων ζευγαριών (Thorpe & Danby, 2006). Στη συνέχεια θα εξετάσουμε κάποια χαρακτηριστικά της δίδυμης σχέσης, όπως τη συνεργασία, τον ανταγωνισμό, την εγγύτητα, την εξάρτηση, που ενώ μπορούμε να τα συναντήσουμε γενικά στις αδελφικές σχέσεις, στους δίδυμους έχουν μια ιδιαιτερότητα, όπως ιδιαίτερη και μοναδική είναι κάθε δίδυμη σχέση (Fortuna et al., 2010).

2.3. Η συνεργασία στη δίδυμη σχέση

Αφετηρία μελέτης της δίδυμης σχέσης είναι η συνεργασία μεταξύ των διδύμων. Δεδομένων των εγγενών διαφορών, στους μονοζυγωτικούς και τους διζυγωτικούς δίδυμους, η ζυγωτία αποτέλεσε μέτρο σύγκρισης για τη δίδυμη σχέση (Fortuna et al., 2010). Τέσσερις μόνο μελέτες εστίασαν στη συνεργασία μεταξύ των διδύμων.

Οι Segal, Connolly και Topoloski (1996) αξιολόγησαν μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, ίδιου φύλου, χρονολογικής ηλικίας 8 έως 11 χρόνων, σε πέντε διαστάσεις συνεργασίας, τη συνολική συνεργασία, την αμοιβαιότητα στο στόχο, το μοίρασμα, τη συμμετοχή, και τη συνεισφορά. Σημειώνεται εδώ ότι οι Segal και συνεργάτες (1996) δημιούργησαν άγνωστα δίδυμα ζευγάρια σε αυτή τους τη μελέτη. Δηλαδή, τα δίδυμα ενός δίδυμου ζευγαριού συνδυάστηκαν με τα δίδυμα ενός άλλου δίδυμου ζευγαριού προκύπτοντας από δύο δίδυμα ζευγάρια, τέσσερα δίδυμα ζευγάρια. Τα νέα δίδυμα ζευγάρια δημιουργήθηκαν βάσει ομοιότητας σε ζυγωτία, ηλικία, φύλο και δείκτη νοημοσύνης (Segal et al., 1996). Ο/Η κάθε δίδυμος/η συμμετείχε σε δύο συνεδρίες επίλυσης παζλ με κάθε άγνωστο/η δίδυμο/η. Τα ευρήματα δεν ανέδειξαν διαφορές στη συνεργασία μεταξύ των άγνωστων μονοζυγωτικών δίδυμων ζευγαριών και των άγνωστων διζυγωτικών δίδυμων ζευγαριών, ίδιου φύλου. Ωστόσο, σημαντικά υψηλότερες βαθμολογίες συγκέντρωσαν τα ζεύγη δίδυμων, άγνωστων μεταξύ τους, κοριτσιών συγκριτικά με τα ζεύγη δίδυμων, άγνωστων μεταξύ τους, αγοριών σε τρεις διαστάσεις της συνεργασίας, τη συνολική συνεργασία, την αμοιβαιότητα στο στόχο και το μοίρασμα. Τα αποτελέσματα αναδεικνύουν την επίδραση του φύλου στη συνεργασία των δίδυμων ζευγαριών (Segal et al., 1996). Οι Segal και συνεργάτες (1996:734) απέδωσαν την απουσία επίδρασης της ζυγωτίας στη συνεργασία των δίδυμων ζευγαριών, στη χρονολογική τους ηλικία, αναφέροντας ότι *«στους μονοζυγώτες ηλικίας 8-11 χρόνων, στο φάσμα των κοινωνικών τάξεων που*

εκπροσωπούνται, οι κοινωνικές εμπειρίες ποικίλλουν κατά την ανάπτυξη, διευκολύνοντας έτσι, τις συνεργατικές αλληλεπιδράσεις με άγνωστους συνεργάτες κατά την παιδική ηλικία».

Η Segal (2002), βασισμένη στην προηγούμενη μελέτη της (Segal et al., 1996) στην οποία έγινε αναφορά παραπάνω, συνέκρινε τη συνεργατικότητα μεταξύ μονοζυγωτών και διζυγωτών, ίδιου φύλου, χρονολογικής ηλικίας 6 έως 12 χρόνων, σε έξι διαστάσεις της, την αμοιβαιότητα στο στόχο, τη φύση των αλληλεπιδράσεων, την προσαρμογή της συμπεριφοράς στις ανάγκες του άλλου, την κατανομή των ρόλων, τη συμμετοχή στη δραστηριότητα, τη συνεισφορά στο τελικό προϊόν, κατά τη διάρκεια ολοκλήρωσης παζλ (Segal, 2002). Εκεί, οι μονοζυγώτες σημείωσαν σημαντικά υψηλότερες βαθμολογίες σε πέντε διαστάσεις που αντικατοπτρίζουν τη συνεργασία, την αμοιβαιότητα στο στόχο, τη φύση των αλληλεπιδράσεων, την προσαρμογή της συμπεριφοράς στις ανάγκες του άλλου, τη συμμετοχή στη δραστηριότητα, τη συνεισφορά στο τελικό προϊόν, και σημαντικά χαμηλότερη βαθμολογία σε μία διάσταση που αντικατοπτρίζει την έλλειψη συνεργασίας, την κατανομή των ρόλων, συγκριτικά με τους διζυγώτες, ίδιου φύλου (Segal, 2002).

Μονοζυγώτες, διζυγώτες ίδιου και διαφορετικού φύλου, εικονικά δίδυμα ζευγάρια, δηλαδή, ίδιας χρονολογικής ηλικίας μη συσχετιζόμενα αδέρφια, ηλικίας 7 έως 13 χρόνων, χρησιμοποιήθηκαν, για να ελεγχθεί εάν ο σιωπηρός συντονισμός των δίδυμων ζευγαριών διαφοροποιείται από τις γενετικές παραλλαγές των δίδυμων ζευγαριών (Segal, McGuire, Miller & Havlena, 2008). Ο σιωπηρός συντονισμός, η συναίνεση χωρίς διαπραγμάτευση, δηλαδή, για να είναι επιτυχής, όπως επισημαίνουν οι Segal και συνεργάτες (2008) απαιτεί αμοιβαία αναγνώριση των σημάτων των κοινωνικών εταίρων, ευθυγράμμιση των προσδοκιών τους και ακολουθία μιας κοινής πορείας δράσης. Προς εξέταση αυτού του σιωπηρού συντονισμού, τα δίδυμα ζευγάρια ενεπλάκησαν σε δύο δοκιμές, με δύο συνθήκες η καθεμία. Στην πρώτη δοκιμή, στην πρώτη συνθήκη, την ατομική συνθήκη, κάθε δίδυμος κλήθηκε να απαντήσει σε 10 ερωτήσεις, με όποιον τρόπο επιθυμούσε, ενώ στη δεύτερη συνθήκη, την συντονιστική συνθήκη, κλήθηκε και πάλι να απαντήσει στις ίδιες ερωτήσεις, με τον ίδιο τρόπο που θα απαντούσε και ο δίδυμός του. Στη συνέχεια, ακολούθησε η δεύτερη δοκιμή, με τις ίδιες συνθήκες, με νέες ερωτήσεις (Segal et al., 2008). Οι δίδυμοι παρουσίασαν υψηλότερες βαθμολογίες στις ερωτήσεις της συντονιστικής συνθήκης, παρά της ατομικής συνθήκης, καθώς και υψηλότερες βαθμολογίες στις ερωτήσεις της πρώτης δοκιμής, παρά της δεύτερης δοκιμής. Τα μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια παρουσίασαν υψηλότερες βαθμολογίες στις ερωτήσεις και των δύο δοκιμών και των δύο συνθηκών από τα διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και τα εικονικά δίδυμα ζευγάρια. Επιτυχή σιωπηρό συντονισμό

επέδειξαν τα μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, με τα διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και τα εικονικά δίδυμα ζευγάρια να ακολουθούν (Segal et al., 2008). Οι Segal και συνεργάτες (2008:610) αναφέρουν ότι οι επιτυχείς «σιωπηρά συμφωνημένες επιλογές», που αποτελούν τη βάση για τη συνεργασία, είναι αποτέλεσμα του γενετικού υποβάθρου σε συνδυασμό με τις εμπειρίες ζωής.

Οι Segal, Munson, Marelich, Goetz και McGuire (2014) όπως και οι Segal και συνεργάτες (2008) παραπάνω έλεγξαν εάν ο σιωπηρός συντονισμός των δίδυμων ζευγαριών διαφοροποιείται από τις γενετικές παραλλαγές των δίδυμων ζευγαριών, σε μεγαλύτερης, όμως, χρονολογικής ηλικίας δίδυμα ζευγάρια. Μονοζυγώτες και διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου, χρονολογικής ηλικίας 12 έως 59 χρόνων, κλήθηκαν να ολοκληρώσουν το Tacit Coordination Questionnaire, σε ατομική συνθήκη και σε συντονιστική συνθήκη (Segal et al., 2014). Τα ευρήματα της παρούσας μελέτης επιβεβαίωσαν τα ευρήματα της μελέτης των Segal και συνεργατών (2008). Το εύρημα που διαφοροποιεί την παρούσα μελέτη από την προηγούμενη είναι οι σημαντικά υψηλότερες βαθμολογίες στις ερωτήσεις του πρώτου μέρους, της συντονιστικής συνθήκης, σε σχέση με την ατομική συνθήκη (Segal et al., 2014). Οι Segal και συνεργάτες (2014) ερμηνεύουν αυτό το εύρημα αναφέροντας ότι, ενώ οι νεαροί μονοζυγώτες συντονίζονται καλύτερα σιωπηρά σε σχέση με τους διζυγώτες, αυτό αλλάζει στο χρόνο, με τους μεγαλύτερους μονοζυγώτες να είναι σε θέση να συντονίζονται ακόμη καλύτερα από τους διζυγώτες τις απαντήσεις τους, καθώς τα ενδιαφέροντά τους και οι προτιμήσεις τους συγκλίνουν όλο και περισσότερο.

Συμπερασματικά, από τις μελέτες που εξετάσαμε παραπάνω, γίνεται φανερό ότι η συνεργασία είναι πιο επιτυχής στους μονοζυγώτες από ό,τι στους διζυγώτες. Το κοινό γενετικό υλικό και οι κοινές εμπειρίες ζωής καθιστούν τους μονοζυγώτες πιο συνεργάσιμους από τους διζυγώτες (Segal et al., 2008· Segal et al., 2014).

2.4. Ο ανταγωνισμός στη δίδυμη σχέση

Μερικές μόνο μελέτες εστίασαν στον ανταγωνισμό μεταξύ των δίδυμων, οι οποίες, μάλιστα, χρησιμοποίησαν κατά κόρον τους δίδυμους «ως εργαλείο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα γονίδια επηρεάζουν τη δημιουργία ανταγωνισμού» (Segal & Knafo-Noam, 2019:118) υποδηλώνοντας ότι όσα δίδυμα ζευγάρια είναι γενετικά παρόμοια, είναι λιγότερο ανταγωνιστικά και περισσότερο συνεργατικά μεταξύ τους (Segal & Knafo-Noam, 2019).

Η Segal (1984), παρατήρησε τον ανταγωνισμό και τη συνεργασία σε μονοζυγωτικούς και διζυγωτικούς δίδυμους, ίδιου φύλου, χρονολογικής ηλικίας 6 έως 11 χρόνων, κατά τη διάρκεια

δύο κοινών εργασιών. Στην πρώτη εργασία, συμπλήρωση παζλ, τους ζητήθηκε να φτιάξουν ένα παζλ μαζί, συνεργατικά (Segal, 1984). Εκεί η Segal (1984), διαπίστωσε ότι οι διζυγωτικοί δίδυμοι, ίδιου φύλου, έδειξαν μεγαλύτερο ανταγωνισμό, από τους μονοζυγωτικούς. Συγκεκριμένα, η χρονική διάρκεια που παρέμεινε το παζλ σε ίση απόσταση μεταξύ των δίδυμων ήταν σημαντικά μεγαλύτερη για τους μονοζυγωτικούς διδύμους, από ό,τι για τους διζυγωτικούς, ίδιου φύλου, ενώ η χρονική διάρκεια που παρέμεινε το παζλ πιο κοντά σε έναν/μια δίδυμο/η ήταν μεγαλύτερο για τους διζυγωτικούς διδύμους, ίδιου φύλου, από ό,τι για τους μονοζυγωτικούς. Η απομάκρυνση του βλέμματος των δίδυμων πέρα από τη δραστηριότητα ήταν σημαντικά μεγαλύτερη για τους διζυγωτικούς διδύμους, ίδιου φύλου, από ό,τι για τους μονοζυγωτικούς διδύμους, ενώ η εστίαση της προσοχής των δίδυμων στο έργο των διδύμων τους ήταν σημαντικά μεγαλύτερη για τα μονοζυγωτικούς διδύμους, από ό,τι για τους διζυγωτικούς διδύμους, ίδιου φύλου. Οι διζυγώτες, ίδιου φύλου, έδειξαν σημαντικά υψηλότερο αριθμό επιθετικών φυσικών χειρονομιών συγκριτικά με τους μονοζυγώτες και οι μονοζυγώτες έδειξαν υψηλότερο αριθμό παθητικών φυσικών χειρονομιών καθώς και σημαντικά υψηλότερο ποσοστό θετικών εκφράσεων του προσώπου συγκριτικά με τους διζυγώτες, ίδιου φύλου (Segal, 1984). Στη δεύτερη εργασία, διαφορεική παραγωγικότητα, τους ζητήθηκε να εντοπίσουν, όσο το δυνατόν περισσότερα, τυπωμένα δέντρα, μέσα σε ένα λεπτό. Σημειώνεται ότι η εργασία διαφορεικής παραγωγικότητας συνέβη σε δύο συνθήκες, όπου στη μία συνθήκη οι δίδυμοι εργάστηκαν μαζί, ενώ στην άλλη χωριστά (Segal, 1984). Εκεί η Segal (1984) διαπίστωσε ότι οι δίδυμοι εργάστηκαν πιο σκληρά για τους εαυτούς τους, παρά για τα δίδυμα αδέρφια τους. Παρόλα αυτά, οι μονοζυγώτες εργάστηκαν πολύ πιο σκληρά για τους διδύμους τους, σε σχέση με τους διζυγώτες, ίδιου φύλου.

Οι Yirmiy, Segal, Bloch και Knafo-Noam (2018) σε μια προσπάθεια να επεκτείνουν τη μελέτη της Segal (1984) για τον τρόπο που λειτουργούν στις κοινές δραστηριότητες οι δίδυμοι, εφάρμοσαν στην μελέτη τους την εργασία διαφορεικής παραγωγικότητας. Σκοπός ήταν η αξιολόγηση της προκοινωνικής συμπεριφοράς των διδύμων μονοζυγωτικών και διζυγωτικών, ίδιου φύλου, χρονολογικής ηλικίας 6,5 χρόνων, σε συνθήκη που εργάζονται και ενδιαφέρονται για τα δίδυμα αδέρφια τους, καθώς και σε συνθήκη που εργάζονται και ενδιαφέρονται για τους εαυτούς τους. Τα ευρήματά τους συμφωνούν με αυτά της Segal (1984) ως προς ότι οι δίδυμοι εργάστηκαν σκληρότερα για τους εαυτούς τους, παρά για τα δίδυμα αδέρφια τους (Yirmiy et al., 2018) ενώ δεν επιβεβαιώνουν αυτά της Segal (1984) ως προς ότι οι μονοζυγώτες συνεργάστηκαν περισσότερο, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου (Yirmiy et al., 2018). Τα αποτελέσματά τους

έδειξαν ότι οι μονοζυγώτες δεν είχαν διαφορετική επίδοση, κατά μέσο όρο, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου. Η προκοινωνική συμπεριφορά των διδύμων ήταν υψηλότερη, όταν τα δίδυμα αδέρφια τους ήταν, επίσης, προκοινωνικά, ανεξάρτητα από τη ζυγωτία. Αν και οι μονοζυγώτες αναμενόταν να εμφανίζουν υψηλότερη προκοινωνικότητα, οι μονοζυγωτικοί δεν εμφανίστηκαν περισσότερο προκοινωνικοί απέναντι στους διδύμους τους, συγκριτικά με τους διζυγώτες, ίδιου φύλου (Yirmiy et al., 2018). Οι Yirmiy και συνεργάτες (2018) αποδίδουν αυτή τη διαφορά στη διαφορετική ηλικία των διδύμων που συμμετείχαν στις έρευνες. Στη μελέτη, δηλαδή, της Segal (1984) οι δίδυμοι ήταν, κατά μέσο όρο, ενάμισι χρόνο μεγαλύτεροι, από τους διδύμους της μελέτης των Yirmiy και συνεργατών (2018) και πιθανόν η ηλικία των 6 χρόνων να είναι πρώιμη για να προτιμούν ξεκάθρα να συνεργάζονται με συγκεκριμένα κοντινά τους πρόσωπα. Επιπλέον, οι Yirmiy και συνεργάτες (2018) αποδίδουν τη διαφορά στα αποτελέσματα των παραπάνω ερευνών, στη διαφορετική μεθοδολογία που ακολουθήθηκε σε αυτές. Δηλαδή, στη μελέτη των Yirmiy και συνεργατών (2018) οι δίδυμοι πληροφορήθηκαν ότι οι δίδυμοί τους ασχολήθηκαν με το ίδιο έργο, ταυτόχρονα, σε άλλο δωμάτιο, ενώ αυτές οι πληροφορίες δεν παρασχέθηκαν στους διδύμους της μελέτης της Segal (1984) δεδομένου, ότι δοκιμάστηκαν ο ένας μετά τον άλλον. Τέτοιες γνώσεις πιθανόν να παρακίνησαν τους διδύμους να συνεργαστούν ή να τροποποιήσουν τη συμπεριφορά τους με άλλους άγνωστους τρόπους.

Οι Loh και Elliott (1998) σε μια προσπάθεια επανεξέτασης της υπόθεσης ότι οι μονοζυγώτες είναι λιγότερο ανταγωνιστικοί και περισσότερο συνεργάσιμοι, από τους διζυγώτες, κατέδειξαν, ότι οι μονοζυγώτες είναι σε ορισμένες περιπτώσεις πιο ανταγωνιστικοί, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου. Η υπόθεση δοκιμάστηκε σε δύο διαφορετικές συνθήκες, την πρώτη, την ταυτόχρονη συνεργασία, και τη δεύτερη, τον αμοιβαίο αλτρουισμό (Loh & Elliott, 1998). Στην πρώτη συνθήκη, την ταυτόχρονη συνεργασία, οι δίδυμοι κέρδιζαν και οι δύο ένα μάρμαρο, όποτε αυτό έπεφτε σε οποιοδήποτε κύπελλο. Οι δίδυμοι ανταμείβονταν και οι δύο, για κάθε επιτυχημένη προσπάθεια, ανεξάρτητα από το κύπελλο που έπεφτε το μάρμαρο. Ο ανταγωνισμός διατάρασσε τη συνεργασία, εάν οι δίδυμοι δεν κατάφερναν να συμφωνήσουν σε ποιο κύπελλο θα έπεφτε το μάρμαρο. Στη δεύτερη συνθήκη, τον αμοιβαίο αλτρουισμό, ο ένας από τους δύο διδύμους κέρδιζε ένα μάρμαρο, ανάλογα με το κύπελλο που έπεφτε το μάρμαρο. Ο ένας από τους δύο διδύμους, ανταμείβονταν για κάθε επιτυχημένη προσπάθεια, που εξαρτιόταν από το κύπελλο που έπεφτε το μάρμαρο. Ο αμοιβαίος αλτρουισμός μεταξύ των διδύμων είχε ως συνέπεια οι δίδυμοι να κερδίζουν ίσο αριθμό μαρμάρων, ενώ η απουσία αμοιβαίου αλτρουισμού μεταξύ των διδύμων είχε ως

συνέπεια ο ένας δίδυμος να κερδίζει μεγαλύτερο αριθμό μαρμάρων από τον άλλον δίδυμο (Loh & Elliott, 1998). Οι μονοζυγώτες διέφεραν από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου, χρονολογικής ηλικίας 7 έως 9 χρόνων. Οι διζυγώτες ίδιου φύλου, έδειξαν μεγαλύτερο ανταγωνισμό, από τους μονοζυγώτες στη δεύτερη συνθήκη, τον αμοιβαίο αλτρουισμό, όπου μόνο ένας από τους δύο δίδυμους κέρδιζε, ενώ οι μονοζυγώτες έδειξαν μεγαλύτερο ανταγωνισμό, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου, στην πρώτη συνθήκη, την ταυτόχρονη συνεργασία, όπου και οι δύο δίδυμοι κέρδιζαν (Loh & Elliott, 1998). Γίνεται φανερό ότι οι μονοζυγώτες δεν είναι πάντα περισσότερο συνεργάσιμοι, από τους διζυγώτες. Ο ανταγωνισμός μπορεί να συμβεί παρά την ισότητα στις ανταμοιβές (Loh & Elliott, 1998). Οι Loh και Elliott (1998) θεωρούν ότι δεν είναι σταθερό ποιος από τους δίδυμους είναι ο κυρίαρχος σε κάθε ζεύγος διδύμων. Μάλιστα, οι Loh και Elliott (1998:399) επισημαίνουν ότι τα διαφορετικά ευρήματα της δικής τους μελέτης και της μελέτης της Segal (1984) αποδίδονται στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν «η Segal χρησιμοποίησε τους όρους της συνεργασίας και του αλτρουισμού εναλλακτικά, για να περιγράψει τη συμπεριφορά που μετράται από την εργασία διαφορικής παραγωγικότητας. Η μελέτη που αναφέρεται εδώ ασχολείται με το ίδιο ζήτημα, αλλά χρησιμοποιεί μια κοινωνικο-ψυχολογική εργασία, που μετρά τη συνεργασία και τον ανταγωνισμό σε δομές αποδοχών, που αντικατοπτρίζουν τους κοινωνικο-βιολογικούς ορισμούς της συνεργασίας και του αμοιβαίου αλτρουισμού».

Σε ένα παιχνίδι «το δίλημμα του φυλακισμένου», οι Segal και Hershberger (1999) παρατήρησαν τη συνεργασία, τον ανταγωνισμό, ακόμη και την εκμετάλλευση, που παρουσίασαν ως προς τα δίδυμά τους, μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, ίδιου φύλου, μεγάλου ηλικιακού εύρους, 10 έως 83 χρόνων. Σε αυτό το παιχνίδι οι δίδυμοι: α) όταν συνεργάζονται με τους διδύμους τους, ανταμείβονται, β) όταν τους εκμεταλλεύονται, τιμωρούνται, γ) όταν εκμεταλλεύεται ο ένας δίδυμος τον δίδυμό του, ενώ ο άλλος συνεργάζεται, κερδίζει αυτός που επιδεικνύει συνεργατική συμπεριφορά (Segal & Hershberger, 1999). Όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Segal και Hershberger (1999:33,34) «το κεντρικό χαρακτηριστικό αυτού του παιχνιδιού είναι ότι δεν υπάρχει δυνατότητα για ορθολογική ατομική συμπεριφορά. . . εκτός εάν υπάρχει η προϋπόθεση για αμοιβαία εμπιστοσύνη». Σημειώνεται ότι οι δίδυμοι κάθονταν σε αντίθετες γωνιές μιας αίθουσας, με ένα φύλλο αναφοράς για «το δίλημμα του φυλακισμένου» να εκτίθεται σε έναν τοίχο μπροστά τους, με ποικίλους συνδυασμούς γεγονότων και αποτελεσμάτων, ενώ δεν επιτρεπόταν να ανταλλάξουν πληροφορίες (Segal & Hershberger, 1999).

Τα ευρήματα των Segal και Hershberger (1999) έδειξαν ότι παρόλο που οι δίδυμοι ανταγωνίστηκαν συχνότερα, παρά συνεργάστηκαν, οι μονοζυγώτες συνεργάστηκαν σημαντικά περισσότερο μεταξύ τους, ενώ οι διζυγώτες, ίδιου φύλου, ανταγωνίστηκαν σημαντικά περισσότερο μεταξύ τους. Οι Segal και Hershberger (1999) ερμηνεύουν αυτά τα ευρήματα αναφέροντας ότι οι μονοζυγώτες επιδεικνύουν μεγαλύτερη αυτοσυγκράτηση ως προς την εκδήλωση του εγωισμού τους σε σχέση με τους διζυγώτες, ίδιου φύλου. Τα ευρήματα αυτά συμφωνούν με τα ευρήματα που αναφέρθηκαν στις πιο πάνω μελέτες (Segal, 1984· Yirmiy et al., 2018).

Οι Markodimitraki και Kornilaki (2010) που εξέτασαν τον ανταγωνισμό και τη συνεργασία εστιάζοντας σε διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου, χρονολογικής ηλικίας 6 έως 10 μηνών, κατά τη διάρκεια παιχνιδιού, διαπίστωσαν ότι υπήρξαν ικανά να συνεργαστούν. Δεν βρέθηκαν διαφορές φύλου. Τα διζυγωτικά δίδυμα βρέφη συνεργάστηκαν και παρουσίασαν θετικά συναισθήματα κατά το δυαδικό παιχνίδι. Όμως, δεν απουσίασε η προσπάθεια κυριαρχίας και η αποφυγή συμμόρφωσης του ενός από τον άλλο (Markodimitraki & Kornilaki, 2010). Το πρωτότοκο δίδυμο βρέφος φάνηκε να είναι πιο κυρίαρχο και λιγότερο συμμορφωμένο από το δευτερότοκο. Ωστόσο, οι Markodimitraki και Kornilaki (2010) ερμήνευσαν συμπεριφορές που ενείχαν στοιχεία επιθετικότητας «ως παιχνιδιάρικες», δεδομένου ότι προκάλεσαν θετικά συναισθήματα στα διζυγωτικά δίδυμα βρέφη και επισήμαναν ότι οι επιθετικές συμπεριφορές δεν επηρέασαν τη συνεργασία, καθώς δεν τα οδήγησαν στο να μη συνεργαστούν.

Με αφορμή τη μελέτη των Markodimitraki και Kornilaki (2010) αξίζει να γίνει μία αναφορά στην κυριαρχία, που μπορεί να εμφανιστεί στη δίδυμη σχέση. Δεν υπάρχουν διαθέσιμες μελέτες για τα δίδυμα ζευγάρια, ως προς αυτή τη διάσταση. Η Moilanen (1987) που εξέτασε μονοζυγώτες και διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου, κατέδειξε την επίδραση του φύλου στην κυριαρχία, με τα αγόρια να κυριαρχούν σε φυσική δύναμη και τα κορίτσια να κυριαρχούν ψυχικά και στο ρόλο του εκπροσώπου. Ερμήνευσε αυτό το εύρημα αναφέροντας ότι «τα αγόρια είναι συνήθως σωματικά ισχυρότερα και οι δεξιότητες των κοριτσιών βρίσκονται στον λεκτικό τομέα» (Moilanen, 1987:254). «Η ανάπτυξη της κυριαρχίας είναι περίπλοκη», όπως σημείωσε, επηρεάζεται κυρίως από το φύλο, την ιδιοσυγκρασία και τις ικανότητες των δίδυμων ζευγαριών, ενώ οι περιγεννητικοί παράγοντες, όπως η σειρά γέννησης, το βάρος γέννησης, επηρεάζουν μόνο σε ορισμένες περιπτώσεις (Moilanen, 1987:254).

Η DiLalla (2005) η οποία παρατήρησε την προκοινωνική συμπεριφορά μονοζυγωτών και διζυγωτών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, χρονολογικής ηλικίας 5 χρόνων, κατά τη διάρκεια παιχνιδιού, δεν εντόπισε διαφορές ως προς τη ζυγωτία, αλλά ως προς το φύλο, με τα αγόρια να παρουσιάζονται πιο επιθετικά και λιγότερα συνεργάσιμα από τα κορίτσια. Στα ίδια ευρήματα κατέληξε η DiLalla (2005) για την κοινωνική συμπεριφορά των μονοζυγωτών και των διζυγωτών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, χρονολογικής ηλικίας 10 έως 15 χρόνων, από τις γονικές αναφορές σε ερωτηματολόγια.

Μέσα από τη συμμετοχή μονοζυγωτών και διζυγωτών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, χρονολογικής ηλικίας 5 έως 10 χρόνων, σε μια δραστηριότητα με αυτοκόλλητα καθώς και από τις γονικές αναφορές σε ερωτηματολόγια, οι Danby και Thorpe (2005) διαπίστωσαν ότι οι διζυγώτες, ίδιου φύλου, έτειναν να βλέπουν τους διδύμους τους λιγότερο ευνοϊκά και υπήρχε μία ασήμαντη τάση, όπου η σύγκρουση ήταν αυξημένη συγκριτικά προς τους μονοζυγώτες και τους διζυγώτες, διαφορετικού φύλου. Μάλιστα, στους διζυγώτες, ίδιου φύλου, που ήταν κορίτσια, παρατηρήθηκε σημαντική σύγκρουση στη σκέψη, τις δραστηριότητες, την αυτο-παρουσίαση (Danby & Thorpe, 2005). Οι Danby και Thorpe (2005:110) ερμήνευσαν αυτή τη σύγκρουση των διζυγωτικών κοριτσιών, ως *«έναν τρόπο δοκιμής συγκεκριμένων κοινωνικών ευθυγραμμίσεων και θέσεων ισχύος, και με αυτή τη διαδικασία, κατασκευής συγκεκριμένων ειδών ταυτοτήτων για τον εαυτό τους»*. Η τελευταία αυτή μελέτη φαίνεται να ερμηνεύει την εμφάνιση του ανταγωνισμού μεταξύ των διδύμων, υπό το πρίσμα της ψυχαναλυτικής προοπτικής, αντιμετωπίζοντας τον ανταγωνισμό, κυρίως, ως κίνδυνο *«διάχυσης του εγώ»* (Segal & Knafo-Noam, 2019:117).

Συνοψίζοντας, στις μελέτες που αναφέρθηκαν παραπάνω, παρατηρείται ότι ο ανταγωνισμός είναι πιο έντονος στους διζυγώτες, ίδιου φύλου, από ό,τι στους μονοζυγώτες. Όπως αναφέρουν οι Segal και Knafo-Noam (2019:123) *«οι μονοζυγώτες προσπαθούν να διατηρήσουν την ισότητα και την αρμονία στη δίδυμη σχέση»*.

2.5. Η εγγύτητα στη δίδυμη σχέση

Ερευνητικά δεδομένα έχουν δείξει ότι η εγγύτητα μεταξύ μονοζυγωτικών διδύμων είναι μεγαλύτερη συγκριτικά προς τους διζυγωτικούς διδύμους, που οφείλεται σε γενετικές επιρροές, δηλαδή, ότι οι μονοζυγώτες δίδυμοι μοιράζονται το 100% των γονιδίων τους, ενώ οι διζυγώτες δίδυμοι μοιράζονται το 50% των γονιδίων τους, και σε περιβαλλοντικές επιρροές, δηλαδή, το περιβάλλον που μπορεί να μοιράζονται ή να μην μοιράζονται οι δίδυμοι (Neyer, 2002). Μελέτες

για την οικειότητα στη δίδυμη σχέση, η οποία έχει άμεση σχέση με την εγγύτητα παρουσιάζονται ακολούθως.

Οι Foy, Vernon και Jang (2001) προσπάθησαν να διερευνήσουν την οικειότητα σε ζεύγη μονοζυγωτικών και διζυγωτικών διδύμων, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ηλικίας 16 έως 73 χρόνων, με το ερωτημάτολογο Sharabany Intimacy Scale που μετρά οκτώ διαφορετικές αλλά συναφείς διαστάσεις της οικειότητας, την ειλικρίνεια και τον αυθορμητισμό, την ευαισθησία και τη γνώση, την προσκόλληση, την αποκλειστικότητα, το δόσιμο και το μοίρασμα, την επιβλητικότητα και την ελκυστικότητα, τις κοινές δραστηριότητες, την εμπιστοσύνη και την πίστη, εξετάζοντας αν οι δίδυμοι νιώθουν πιο οικεία με το δίδυμό τους ή με ένα φίλο τους. Στην έρευνα αυτή ορίστηκαν τρία επίπεδα οικειότητας. Το πιο υψηλό επίπεδο οικειότητας στα ζεύγη θεωρήθηκε αυτό, όπου ο κάθε δίδυμος πρότεινε τον δίδυμό του ως το πιο οικείο του πρόσωπο, ακολουθούσαν τα ζεύγη, όπου μόνο ο ένας δίδυμος πρότεινε το δίδυμό τους ως το πιο οικείο του πρόσωπο, και το πιο χαμηλό επίπεδο οικειότητας στα ζεύγη θεωρήθηκε αυτό, όπου ο κάθε δίδυμος πρότεινε ως το πιο οικείο του κάποιο άλλο πρόσωπο, αντί του δίδυμου του. Ωστόσο, στα ζεύγη μονοζυγωτικών διδύμων οι βαθμολογίες στη μεταξύ τους οικειότητα δεν ήταν, ούτε σημαντικά υψηλότερες ούτε, σημαντικά χαμηλότερες, από τις βαθμολογίες τους στην οικειότητά τους απέναντι σε φίλους/ες, σε σύγκριση με τους διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου, παρότι, οι μονοζυγώτες είναι πιο πιθανό να προτείνουν το δίδυμό τους, ο ένας προς τον άλλον, ως πιο οικείο, σε σύγκριση με τους διζυγώτες, που είναι πιο πιθανό να προτείνουν εξίσου και τα τρία επίπεδα οικειότητας (ο ένας προς τον άλλο, μόνο ο ένας προς τον άλλο, και οι δυο προς κάποιον εκτός δίδυμης σχέσης) (Foy et al., 2001). Σημειώνεται ότι δεν βρέθηκαν διαφορές ούτε στα ζεύγη διζυγωτών, ίδιου φύλου, ούτε στα ζεύγη διζυγωτών, διαφορετικού φύλου. Το είδος ζυγωτίας, συνεπώς, δεν επηρέασε άμεσα τα επίπεδα οικειότητας των διδύμων για το δίδυμό τους, κάτι που επιβεβαιώνεται για καθεμία από τις οκτώ διαστάσεις της οικειότητας που αναφέρθηκαν παραπάνω (Foy et al., 2001). Σημαντικός βρέθηκε να είναι ο ρόλος του παράγοντα ηλικία καθώς δίδυμοι στις αρχές της ενηλικίωσης (20 έτη), τη μέση ενηλικίωση (35-36 έτη) και έως τα 50 έτη ανέφεραν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα οικειότητας για τους διδύμους τους από ό,τι για φίλους/ες (Foy et al., 2001). Φαίνεται, επομένως, ότι το αναπτυξιακό επίπεδο διαφοροποιεί τη δίδυμη σχέση (Foy et al., 2001). Οι Foy και συνεργάτες (2001:450) ερμήνευσαν το ρόλο της ηλικίας αναφέροντας ότι κατά την εφηβεία και τη μεταγενέστερη ενηλικίωση, «οι δίδυμοι έχουν περισσότερο χρόνο να επενδύσουν σε πολλές διαφορετικές σχέσεις και να αναπτύξουν οικειότητα εξίσου και με τους

διδύμους τους και με φίλους/ες.... οι έφηβοι βυθίζονται στον κύκλο των συνομηλίκων ... οι ηλικιωμένοι έχουν περισσότερο χρόνο για επανασύνδεση με φίλους/λες».

Οι Martin και Gross (1979) εστίασαν σε ζεύγη μονοζυγωτικών και διζυγωτικών αγοριών, ηλικίας, 12 έως 18 χρόνων, προκειμένου να διαπιστώσουν αν τα επίπεδα οικειότητας και εξάρτησης των διδύμων κάθε ζεύγους παρέμεναν ίδια ή διαφοροποιούνταν στο χρόνο. Τα ευρήματα τους ήρθαν σε συμφωνία με τα ευρήματα της μελέτης των Foy και συνεργατών (2001). Το είδος της ζυγωτίας δεν επηρέασε τα επίπεδα οικειότητας και εξάρτησης στα ζεύγη δίδυμων αγοριών (Martin & Gross, 1979).

Σε αντίθεση με τις μελέτες των Martin και Gross (1979) και των Foy και συνεργατών (2001) που βρήκαν ότι το είδος της ζυγωτίας δεν επηρέασε τα επίπεδα οικειότητας στα ζεύγη των διδύμων, οι Bekkhus, Staton, Borge και Thorpe (2011) στη μελέτη τους, βρήκαν σημαντικά υψηλότερη ζεστασιά σε ζεύγη μονοζυγωτών ίδιου φύλου, από ό,τι σε ζεύγη διζυγωτικών, ίδιου φύλου, ηλικίας 3 έως 7 χρόνων. Επιπλέον, οι Segal, Hershberger και Arad (2003) βρήκαν σημαντικά μεγαλύτερη εγγύτητα και οικειότητα στα ζεύγη μονοζυγωτικών, από ό,τι στα ζεύγη διζυγωτικών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, σε πολύ μεγάλο ηλικιακό εύρος, από 16 έως 70 χρόνων. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στη μελέτη των Segal και συνεργατών (2003) λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών ανατροφής των διδύμων, που συμμετείχαν στη μελέτη τους. Δίδυμα ζευγάρια χωρίστηκαν κατά τη γέννηση, ανατράφηκαν χωριστά και επανενώθηκαν στην ενήλικη ζωή τους (Segal et al., 2003). Τα θετά αδέρφια, μάλιστα, των διδύμων, αποτέλεσαν ομάδα σύγκρισης (Segal et al., 2003). Οι Segal και συνεργάτες (2003) εξέτασαν τις αντιλήψεις των διδύμων κάθε ζεύγους αναφορικά με την αρχική, την αναδρομική, εγγύτητα και οικειότητα και την τρέχουσα εγγύτητα και οικειότητα, έναντι του χρόνου επαφής, της αντιληπτής φυσικής ομοιότητας και της ομοιότητας σε διάφορα μετρούμενα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν σαφώς μεγαλύτερη εγγύτητα και οικειότητα μεταξύ των μονοζυγωτών, από ό,τι των διζυγωτών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, μεγαλύτερη εγγύτητα των διδύμων στις αρχές των σχέσεων τους, παρά στις τρέχουσες σχέσεις τους, συγκριτικά με την οικειότητα, αλλά μια αύξηση της οικειότητας των διδύμων μεταξύ τους με την πάροδο του χρόνου, χωρίς σημαντική αύξηση στην εγγύτητα (Segal et al., 2003). Οι Segal και συνεργάτες (2003:88) ερμήνευσαν αυτό το εύρημα αναφέροντας ότι οι δίδυμοι ανατράφηκαν χωριστά το μεγαλύτερο μέρος της ζωής τους, επομένως *«ο δίδυμος που μπαίνει τώρα στη ζωή τους, ενώ προκαλούσε συναισθήματα εγγύτητας, μπορεί να φαινόταν ακόμη κάπως καινούργιο ή άγνωστο πρόσωπο»*. Επιπλέον, τα συναισθήματα

οικειότητας του ενός διδύμου για το δίδυμό του αυξήθηκαν με την πάροδο του χρόνου καθώς μεγάλωναν μαζί. Το ευρήματα κατέδειξαν, μάλιστα, ότι το ποσοστό της υποστήριξης των διζυγωτικών διδύμων ζευγαριών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, στο υψηλότερο επίπεδο της τρέχουσας εγγύτητας ήταν μικρότερο, από το ποσοστό της υποστήριξης των μονοζυγωτικών διδύμων ζευγαριών στο υψηλότερο επίπεδο αρχικής εγγύτητας (Segal et al., 2003). Οι Segal και συνεργάτες (2003) αναφέρουν ότι η μεγαλύτερη κοινωνική έλξη που βίωσαν αρχικά οι μονοζυγώτες οφείλεται στην γενετική τους συγγένεια, ότι, δηλαδή, μοιράζονται το 100% των γονιδίων τους. Επιπροσθέτως, τα ευρήματα αποκάλυψαν, μεγαλύτερη εγγύτητα των διδύμων για τους διδύμους τους, παρά για τα θετά αδέρφια τους, αλλά μεγαλύτερη οικειότητα για τα θετά αδέρφια τους, παρά για τους διδύμους τους (Segal et al., 2003). Σύμφωνα με τους Segal και συνεργάτες (2003) αυτό το εύρημα καταδεικνύει ότι ο χρόνος που περνάνε μαζί φαίνεται να μην επηρεάζει την ανάπτυξη εγγύτητας, σε αντίθεση με τη συγγένεια εξ' αίματος. Ο χρόνος που περνάνε μαζί, ωστόσο, φαίνεται να επηρεάζει την ανάπτυξη οικειότητας. Ενδιαφέρον έχει, επίσης, η συσχέτιση των αντιλήψεων των διδύμων για τη φυσική ομοιότητα με τους διδύμους τους, με τα συναισθήματά τους για την τρέχουσα εγγύτητα και οικειότητα. Η φυσική ομοιότητα συσχετίστηκε σημαντικά με την εγγύτητα και στα ζεύγη μονοζυγωτικών και στα ζεύγη διζυγωτικών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ενώ η φυσική ομοιότητα βρέθηκε να σχετίζεται με την εξοικείωση μόνο για τα ζεύγη μονοζυγωτικών διδύμων (Segal et al., 2003). Όπως αναφέρουν οι Segal και συνεργάτες (2003) ορισμένοι μονοζυγώτες βασίζονται στις μικρές φυσικές διαφορές τους, προκειμένου να αιτιολογήσουν τα συναισθήματα μειωμένης οικειότητας, ενώ κάποιοι διζυγώτες βασίζονται κυρίως στις ομοιότητές τους.

Η Neyer (2002) μελέτησε ηλικιωμένους μονοζυγώτες και διζυγώτες ίδιου φύλου, μέσης χρονολογικής ηλικίας 72 χρόνων, αναδρομικά, την πορεία της δίδυμης σχέσης τους, από την εφηβεία, σε πέντε διαστάσεις της, τη συχνότητα επαφής, την ενεργή υποστήριξη που παρείχαν στο δίδυμό τους, την παθητικότητα που εισέπραξαν από το δίδυμό τους, τη χωρική εγγύτητα, δηλαδή, το πόσο κοντά κατοικούσαν με το δίδυμό τους και τη συναισθηματική εγγύτητα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι: i) οι μονοζυγώτες έρχονταν σε επαφή πιο συχνά, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου, με τις γυναίκες να επικοινωνούν πιο συχνά, από τους άνδρες, ii) οι μονοζυγώτες αισθάνονταν πιο κοντά στο δίδυμό τους, από ό,τι οι διζυγώτες, ίδιου φύλου, με τις γυναίκες να αναφέρουν μεγαλύτερη εγγύτητα, από ό,τι οι άνδρες, iii) οι μονοζυγώτες κατοικούσαν πιο κοντά, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου, και iv) οι μονοζυγώτες παρείχαν ο ένας στο άλλο περισσότερη

υποστήριξη, από ό,τι οι διζυγώτες ίδιου φύλου, με τις γυναίκες να στηρίζουν περισσότερο η μία την άλλη, σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους, σε σχέση με τους άνδρες (Neyer, 2002). Η Neyer (2002) διευκρίνισε ότι οι διαφορές μεταξύ μονοζυγωτικών δίδυμων γυναικών και μονοζυγωτικών δίδυμων ανδρών, αντικατοπτρίζουν τις γενικές επιρροές του φύλου στην κοινωνική συμπεριφορά των ηλικιωμένων δίδυμων. Η μεταβλητότητα στις διαστάσεις της δίδυμης σχέσης στους μονοζυγώτες και τους διζυγώτες έγινε φανερή με την πάροδο του χρόνου, από την εφηβεία έως την ύστερη ενηλικίωση, επιβεβαιώνοντας τα αποτελέσματα των Segal και συνεργατών (2003). Συγκεκριμένα, η επαφή και η συναισθηματική εγγύτητα μειώθηκε για τους δίδυμους, όταν απομακρύνθηκαν από τη φυσική τους οικογένεια μέχρι την ηλικία των 30 έως 40 χρόνων, όπου οι δίδυμοι ασχολήθηκαν με την ανατροφή των παιδιών τους ή/και την καριέρα τους. Ωστόσο, η επαφή και η συναισθηματική εγγύτητα αυξήθηκαν ξανά, όταν τα δικά τους παιδιά έφυγαν από κοντά τους και άρχισαν να βιώνουν το σύνδρομο της «άδειας φωλιάς» ή/και όταν συνταξιοδοτήθηκαν, με τους μονοζυγώτες να διατηρούν σημαντικά υψηλότερα επίπεδα επαφής και συναισθηματικής εγγύτητας. Η χωρική εγγύτητα, το πόσο κοντά κατοικούσαν, δηλαδή, μειώθηκε δραματικά όταν τα δίδυμα ζευγάρια αποχώρησαν από τη φυσική τους οικογένεια, αλλά παρουσίασε μια μικρή αύξηση στην ύστερη ενηλικίωση, με τους μονοζυγώτες να επιδιώκουν να μένουν κοντά σε ολόκληρη την ύστερη ενηλικίωση. Η κοινωνική υποστήριξη είχε τελείως διαφορετική πορεία για τα δίδυμα ζευγάρια, με τους μονοζυγώτες να εκδηλώνουν μεγαλύτερη υποστήριξη στην αρχή της ενηλικίωσης, η οποία στη συνέχεια σταθεροποιήθηκε μέχρι την ηλικία των 40 χρόνων, και στη συνέχεια αυξήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό κατά την ύστερη ενηλικίωση, ενώ στους διζυγώτες μειώθηκε στην αρχή της ενηλικίωσης και μέχρι τα 40 και αυξήθηκε πάλι στην ύστερη ενηλικίωση (Neyer, 2002). Η Neyer (2002) σημείωσε ότι παρά τις ισχυρές μέσες διαφορές μεταξύ των μονοζυγωτών και των διζυγωτών, με την πάροδο του χρόνου, ορισμένα δίδυμα ζευγάρια ενδέχεται να σημειώνουν μεγαλύτερες αλλαγές, σε σχέση με άλλα δίδυμα ζευγάρια, αλλά και κάποια άλλα σταθερότητα. Η Neyer (2002) αποδίδει τις διαφορές μεταξύ των μονοζυγωτών και διζυγωτών, σε γενετικούς παράγοντες, αναφερόμενη στην υψηλότερη γενετική ομοιότητα των μονοζυγωτών, αλλά και σε περιβαλλοντικές επιρροές. Όσον αφορά τη μεταβλητότητα της δίδυμης σχέσης με την πάροδο του χρόνου η Neyer (2002) αναφέρει ότι οι δίδυμοι απομακρύνονται στην αρχή της ενηλικίωσης, καθώς επικεντρώνονται στη δημιουργία οικογένειας ή/και στην καριέρα τους και ξανασμίγουν στην ύστερη ενηλικίωση, επειδή μοιράζονται δια βίου εμπειρίες. Επιπροσθέτως, οι μονοζυγώτες και οι διζυγώτες, ίδιου φύλου,

βίωσαν πιο έντονη σχέση μεταξύ τους, σε σύγκριση με τις άλλες αδελφικές σχέσεις, σε όλες τις διαστάσεις της, όπως επαφή, οικειότητα, διένεξη, υποστήριξη (Neyer, 2002) αποτέλεσμα που επιβεβαιώνεται από αντίστοιχο των Segal και συνεργατών (2003). Τελικό αποτέλεσμα, οι μονοζυγώτες παρουσίασαν υψηλότερη ασφάλεια προσκόλλησης και ικανοποίηση από τη μεταξύ τους σχέση, ενώ οι διζυγώτες, ίδιου φύλου, χαμηλότερη ασφάλεια προσκόλλησης και ικανοποίηση από τη μεταξύ τους σχέση, η οποία μάλιστα εξαρτιόταν σε μεγάλο βαθμό από τη συχνότητα επαφής τους, ενώ για τους μονοζυγώτες δεν παρουσιάστηκε τέτοια συσχέτιση (Neyer, 2002). Αυτή τη διαφορά μεταξύ μονοζυγωτών και διζυγωτών η Neyer (2002) την απέδωσε και πάλι σε γενετικές και περιβαλλοντικές επιρροές. Συμπερασματικά, η δίδυμη σχέση των ηλικιωμένων δίδυμων αδελφών είναι μοναδική, είτε πρόκειται για μονοζυγώτες, είτε για διζυγώτες, όπως υποδεικνύεται από τις ουσιαστικές διαφορές σε όλες τις διαστάσεις της δίδυμης σχέσης τους.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μελέτη των Pietilä και συνεργατών (2012) οι οποίοι διεξήγαγαν ατομικές συνεντεύξεις σε ζευγάρια ηλικιωμένων διδύμων, μονοζυγωτών και διζυγωτών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ηλικίας 70 έως 91 χρόνων, που ανατράφηκαν είτε μαζί, είτε χωριστά, διερευνώντας τις εμπειρίες και τις αναμνήσεις από τη σχέση με τα δίδυμά τους, σε όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Η μελέτη αυτή διαφοροποιείται από τις προαναφερθείσες μελέτες, καθώς δεν εξετάζει τις διαφορές στη σχέση των δίδυμων αδελφών μελετώντας τις γενετικές και περιβαλλοντικές επιρροές, αλλά τη σχέση τους, αυτή καθαυτή, μελετώντας τις προσωπικές τους εμπειρίες (Pietilä et al., 2012). Τρία είδη σχέσης προέκυψαν, «σχέση φροντίδας», «εξουθενωτική σχέση» και «επιφανειακή σχέση». Τα τρία αυτά είδη δίδυμης σχέσης διαφοροποιούνταν ως προς τη συναισθηματική εγγύτητα. Συγκεκριμένα, στη σχέση φροντίδας, η συναισθηματική εγγύτητα βιώθηκε ως οικειότητα, ακόμη και ανεξαρτησία, ενώ στην εξουθενωτική σχέση, η συναισθηματική εγγύτητα βιώθηκε ως εξάρτηση. Η επιφανειακή σχέση βιώθηκε ως απόμακρη και ελλιπούς συναισθηματικής εμπλοκής (Pietilä et al., 2012). Στα αποτελέσματα κάθε δίδυμη σχέση περιγράφει την παιδική ηλικία, την ενηλικίωση, την ύστερη ενηλικίωση. Στη σχέση φροντίδας, οι δίδυμοι πρόσφεραν στα δίδυμα αδέρφια τους, αλλά και κέρδισαν από αυτά, χαρά, υποστήριξη και συναισθηματική φροντίδα (Pietilä et al., 2012). Στην παιδική ηλικία, οι δίδυμοι μοιράστηκαν άφθονο χρόνο μαζί, υποστηρίζοντας, βοηθώντας, υπερασπίζοντας ο ένας τον άλλον σε εξωτερικούς κινδύνους, βρίσκοντας παρηγοριά ο ένας στον άλλον και πάντα διαθεσιμότητα για επικοινωνία, με την οποία επιλύαν τις όποιες διαφωνίες τους. Ο πρωτότοκος δίδυμος συχνά

αναφερόταν ως ο κυρίαρχος, ενώ ο δευτερότοκος δίδυμος ως ο υπάκουος, λειτουργώντας συμπληρωματικά και όχι ανταγωνιστικά μεταξύ τους. Στην ενηλικίωση, οι δίδυμοι ακολούθησαν διαφορετική πορεία εκπαίδευσης και καριέρας, ενώ η ανάγκη δημιουργίας οικογένειας περιόρισε και αναδιαμόρφωσε τη σχέση τους. Ζούσαν πιο ανεξάρτητες ζωές. Στην ύστερη ενηλικίωση, οι δίδυμοι μοιράστηκαν πάλι, άφθονο χρόνο μαζί, οπότε και ήρθαν κοντά ο ένας στον άλλο (Pietilä et al., 2012). Στην περίπτωση που οι δίδυμοι βίωναν σχέση εξουθένωσης, ήταν επίπονη και για τους δύο. Στην παιδική ηλικία, οι δίδυμοι πέρασαν αρκετό χρόνο μαζί, ανταγωνιζόμενοι ο ένας τον άλλον, με πολλές διαφωνίες και συγκρούσεις, οι οποίες επιλύονταν με φυσικές μάχες μεταξύ των δίδυμων αγοριών και με λεκτικές μάχες μεταξύ των δίδυμων κοριτσιών. Συχνά υπήρχε ανισορροπία στη σχέση τους, με όποιο δίδυμο κι αν είχε τον κυρίαρχο ρόλο, να αποσκοπεί στον έλεγχο του άλλου. Όταν η συναισθηματική εγγύτητα χαρακτηριζόταν από τάσεις εξάρτησης, οι δίδυμοι δεν επιθυμούσαν να κάνουν τίποτα χωρίς τους διδύμους τους. Η εξάρτηση συνεχίστηκε στην ενηλικίωση. Τα δίδυμα προσπαθούσαν να ακολουθήσουν, να αντιγράψουν, ακόμη και να ελέγξουν τους διδύμους τους στην επαγγελματική σταδιοδρομία και στην προσωπική ευημερία. Οι διαφωνίες πλέον απαιτούσαν αρκετό χρόνο για να επιλυθούν και όταν δεν επιλύονταν, οδηγούνταν σε απομάκρυνση του ενός από τον άλλον. Στην ύστερη ενηλικίωση, οι δίδυμοι περιέγραφαν πιο έντονη και πιο συχνή εξάρτηση, κάνοντας αρνητικά σχόλια για τους διδύμους τους (Pietilä et al., 2012). Ολοκληρώνοντας, στην επιφανειακή σχέση, οι δίδυμοι, από την παιδική ηλικία έως την ύστερη ενηλικίωση, ένιωθαν τους διδύμους τους λίγο-πολύ ως ξένους και ένιωθαν ότι δεν τους συνδέει συναισθηματικά κάτι. Στην ενηλικίωση, οι δίδυμοι αναφέρονταν στις καριέρες ή/και την οικογένεια που δημιούργησαν. Μερικές κοινές επιλογές, όπως να σπουδάσουν το ίδιο αντικείμενο ή να αγοράσουν την ίδια μάρκα αυτοκινήτου ή ακόμα και κάποια ασυνήθιστα ενδιαφέροντα αναφέρονταν ως τα μόνα κοινά τους σημεία. Στην ύστερη ενηλικίωση, η δίδυμη σχέση αποτελούσε *«μία σχεσιακή ιδέα, αλλά χωρίς συναισθηματική συμμετοχή»* (Pietilä et al., 2012:125). Το είδος σχέσης που βίωναν οι δίδυμοι παρέμεινε το ίδιο, καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους, δεν διαφοροποιήθηκε. Φανερό, ωστόσο, έγινε η πολυπλοκότητα και η ποικιλομορφία στη δια βίου σχέση των διδύμων (Pietilä et al., 2012). Σημειώνεται εδώ ότι όπως και στις μελέτες των Neyer (2002) και Segal και συνεργατών (2003) οι εμπειρίες των διδύμων είναι πιο πλούσιες στην παιδική ηλικία και την ύστερη ενηλικίωση, από ό,τι στην ενηλικίωση, καθώς οι ανησυχίες των διδύμων διαφοροποιούνται (Pietilä et al., 2012).

Συνοψίζοντας, από τις μελέτες που αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται φανερό ότι, η δίδυμη σχέση βιώνεται ως μοναδική, με τους διδύμους να είναι συναισθηματικά πιο κοντά με τα δίδυμα αδέρφια τους. Πιο έντονη εγγύτητα μάλιστα, παρουσιάζεται μεταξύ των μονοζυγωτών, από ό,τι μεταξύ των διζυγωτών. Ορισμένες φορές, ωστόσο, η υπερβολική εγγύτητα μπορεί να πάρει μορφή εξάρτησης (Pietilä et al., 2012). Μελέτες αναφέρονται ακολούθως για την εξάρτηση μεταξύ των δίδυμων ζευγαριών.

2.6. Η εξάρτηση στη δίδυμη σχέση

Τόσο οι γενετικοί, όσο και οι περιβαλλοντικοί παράγοντες φαίνεται να επηρεάζουν την εξάρτηση στη δίδυμη σχέση, και σε ατομικό και σε δυαδικό επίπεδο, όπως καταδεικνύεται από τις παρακάτω μελέτες (Penninkilampi-Kerola, Moilanen & Kaprio, 2005).

Η Neyer (2002) που μελέτησε τις δύο πτυχές της δυαδικής προσκόλλησης, την ασφάλεια στο σύντροφο και την εξάρτηση από το σύντροφο, σε ηλικιωμένους μονοζυγώτες και διζυγώτες, ίδιου φύλου, μέσης χρονολογικής ηλικίας 72 χρόνων, αποκάλυψε τρία ενδιαφέροντα ευρήματα. Πρώτον, ότι οι μονοζυγωτικοί δίδυμοι παρουσίασαν υψηλότερο μέσο επίπεδο ασφάλειας προσκόλλησης και εξάρτησης, από ό,τι οι διζυγώτες, ίδιου φύλου. Δεύτερον, ότι το πόσο ασφαλείς ένιωθαν οι διζυγώτες, ίδιου φύλου, συσχετίστηκε με την εξάρτησή τους, από το δίδυμό τους συντρόφου, κάτι όμως που δεν ίσχυσε για τους μονοζυγώτες. Και τρίτον, ότι για τους διζυγώτες, ίδιου φύλου, το πόσο ασφαλείς ένιωθαν σχετιζόταν με τη συχνότητα επαφής, κάτι που, επίσης, δεν ίσχυσε για τους μονοζυγώτες, ενώ το πόσο εξαρτημένοι ένιωθαν σχετιζόταν με τη συχνότητα επαφής και για τους διζυγώτες, ίδιου φύλου, και για τους μονοζυγώτες (Neyer, 2002). Το τρίτο αυτό εύρημα επιβεβαιώνεται και από άλλη μελέτη της Neyer (2002). Η Neyer (2002) αποδίδει τη θετική συσχέτιση μεταξύ εξάρτησης και συχνότητας επαφής των διδύμων, τόσο στους μονοζυγώτες όσο και στους διζυγώτες, ίδιου φύλου, σε περιβαλλοντικές επιρροές, ενώ τη θετική συσχέτιση μεταξύ ασφάλειας και συχνότητας επαφής των διδύμων στους διζυγώτες, ίδιου φύλου, καθώς και την αρνητική συσχέτιση μεταξύ ασφάλειας και συχνότητας επαφής των διδύμων στους μονοζυγώτες, σε γενετικές επιρροές. Ολοκληρώνοντας, η Neyer (2002:498) σημείωσε χαρακτηριστικά ότι *«το να αισθάνεσαι εξαρτημένος από κάποιον σύντροφο, δεν σημαίνει απαραίτητα ότι δεν είσαι ασφαλώς συνδεδεμένος. Αντ' αυτού, μία ασφαλής προσκόλληση φαίνεται να περιλαμβάνει σημαντικά επίπεδα εξάρτησης. Επομένως, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι οι*

σύντροφοι μιας συνεχούς σχέσης που αισθάνονται ασφαλώς προσκολλημένοι ο ένας στον άλλο τείνουν, επίσης, να βιώνουν μία αμοιβαία εξάρτηση».

Οι Penninkilampi-Kerola και συνεργάτες (2005) βρήκαν ότι η εξάρτηση στη δίδυμη σχέση διαφέρει σημαντικά όχι μόνο ως προς το είδος ζυγωτίας, αλλά και ως προς το φύλο. Εξετάζοντας έφηβους μονοζυγώτες και διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ηλικίας 17 έως 18 χρόνων, διαπίστωσαν ότι οι μονοζυγώτες ήταν πιο εξαρτημένοι, από ό,τι οι διζυγώτες, χωρίς όμως, σημαντική διαφορά εξάρτησης μεταξύ των διζυγωτών ίδιου αλλά και διαφορετικού φύλου (Penninkilampi-Kerola et al., 2005). Οι Penninkilampi-Kerola, και συνεργάτες (2005:535) απέδωσαν τη διαφορά μονοζυγωτών και διζυγωτών σε βιολογικούς παράγοντες, ενώ επισήμαναν ότι *«το χαμηλότερο επίπεδο εξάρτησης από τους διζυγώτες μπορεί να υποδηλώνει ότι η μεταξύ τους σχέση μπορεί στην πραγματικότητα να είναι όπως οποιαδήποτε άλλη αδελφική σχέση».* Επιπροσθέτως, διαπίστωσαν ότι τα δίδυμα κορίτσια είχαν μεγαλύτερη σχέση εξάρτησης, από τα αγόρια, είτε ήταν μονοζυγωτικά, είτε διζυγωτικά (Penninkilampi-Kerola et al., 2005). Οι Penninkilampi-Kerola και συνεργάτες (2005) απέδωσαν τη διαφορά δίδυμων κοριτσιών και αγοριών στο ρόλο του φύλου. Παραδοσιακά, η έκφραση συναισθημάτων εγγύτητας και αγάπης αναμένεται από το γυναικείο φύλο, καθώς από το ανδρικό μπορεί να ερμηνευθεί ως έκφραση αδυναμίας (Penninkilampi-Kerola et al., 2005). Τέλος, την ομοιότητα μεταξύ μονοζυγωτικών δίδυμων κοριτσιών και διζυγωτικών δίδυμων κοριτσιών ίδιου φύλου την απέδωσαν τόσο σε βιολογικούς παράγοντες, όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες (Penninkilampi-Kerola et al., 2005).

Στηριζόμενοι στο γεγονός ότι οι μονοζυγώτες μοιράζονται το 100% των γονιδίων τους, ενώ οι διζυγώτες το 50% των γονιδίων τους, οι Tancredy και Fraley (2006) απέδωσαν στη ζυγωτία, τη διαφορετική προσκόλληση των διδύμων ζευγών. Στην έρευνά τους, (Tancredy & Fraley, 2006) οι μονοζυγώτες ήταν περισσότερο προσκολλημένοι στο δίδυμό τους, από ό,τι οι διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου και οι μεγαλύτεροι ηλικιακά δίδυμοι ήταν πιο προσκολλημένοι στους διδύμους τους, από ό,τι οι νεότεροι ηλικιακά δίδυμοι. Πέραν της διαφορετικής σχέσης μεταξύ προσκόλλησης και ζυγωτίας, αποκαλύφθηκε και μια διαφορετική σχέση μεταξύ προσκόλλησης και ηλικίας (Tancredy & Fraley, 2006). Οι δίδυμοι, ηλικίας 14 έως 61 χρόνων, που συμμετείχαν στην έρευνά τους, ανέφεραν συχνότερα τους διδύμους τους ως φιγούρα προσκόλλησης, παρά τις μητέρες ή τους πατέρες τους ή ακόμη και τους ρομαντικούς συντρόφους τους (Tancredy & Fraley, 2006). Οι Tancredy και Fraley (2006) διευκρίνισαν, ωστόσο, ότι για τους διδύμους τα δίδυμα

αδέλφια τους δεν βρίσκονταν απαραίτητα στην κορυφή της ιεραρχίας της προσκόλλησης. Οι Tancredy και Fraley (2006:78) σημείωσαν ότι *«η αναπτυξιακή πορεία της δίδυμης προσκόλλησης διαφέρει από άλλων προσκολλήσεων»*. Το 2012, οι Fraley και Tancredy έκαναν μια μετα-ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνάς τους, του 2006, στην οποία, όμως, χρησιμοποίησαν ένα πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα. Δηλαδή, στην τρέχουσα μελέτη (Tancredy & Fraley, 2012) όπως και στην προηγούμενη μελέτη (Tancredy & Fraley, 2006) βρέθηκε ότι οι μονοζυγώτες ήταν πιο προσκολλημένα μεταξύ τους, από ό,τι οι διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου (Fraley & Tancredy, 2012). Ωστόσο, στην τρέχουσα μελέτη (Tancredy & Fraley, 2012) σε διαφορά από την προηγούμενη μελέτη (Tancredy & Fraley, 2006) βρέθηκε ότι τα μεγαλύτερα διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια ήταν λιγότερο προσκολλημένα μεταξύ τους, από ό,τι τα νεότερα διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, και τα μεγαλύτερα μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια ήταν περισσότερο προσκολλημένα μεταξύ τους, από ό,τι τα νεότερα μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια (Fraley & Tancredy, 2012).

Οι Mark, Pike, Latham και Oliver (2017) λαμβάνοντας υπόψη τους, τη μελέτη των Tancredy και Fraley (2006) για το δεσμό των διδύμων, διεξήγαγαν μία μελέτη σε μονοζυγώτες και διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ηλικίας 4 έως 8 χρόνων. Παρ' ότι οι Mark και συνεργάτες (2017) ανέμεναν διαφορές μεταξύ μονοζυγωτών και διζυγωτών, σε αντίθεση με τις προσδοκίες τους, δεν διαπίστωσαν διαφορές μεταξύ μονοζυγωτών και των διζυγωτών. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι ο δίδυμος δεσμός επηρεάστηκε σε μέτριο βαθμό από βιολογικούς παράγοντες καθώς και από περιβαλλοντικούς παράγοντες (Mark et al., 2017). Επιπροσθέτως, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Mark και συνεργάτες (2017:210) *«δεν υπήρχαν στοιχεία που να δείχνουν ότι οι μονοζυγώτες είχαν περισσότερα κίνητρα για να συμπεριφέρονται αλτρουιστικά το ένα στο άλλο»*.

Ένας μικρός αριθμός μελετών παρουσιάζεται στη βιβλιογραφία, αναφορικά με τον αλτρουισμό στη δίδυμη σχέση, ο οποίος είχε αφορμή την κατανόηση των ατομικών διαφορών της ανθρώπινης συμπεριφοράς γενικότερα και του αλτρουισμού ειδικότερα (Rushton, Fulker, Neale, Nias & Eysenck, 1986:1192).

Οι Rushton, Fulker, Neale, Blizard και Eysenck (1984) εξέτασαν ενήλικες μονοζυγωτικούς και διζυγωτικούς δίδυμους, ίδιου και διαφορετικού φύλου, χρονολογικής ηλικίας 19 έως 60 και άνω χρόνων, για τον αλτρουισμό, την ενσυναίσθηση και τη φροντίδα. Τα ευρήματα τους έδειξαν διαφορές ως προς το φύλο, την ηλικία και το είδος ζυγωτίας. Συγκεκριμένα, οι δίδυμες γυναίκες εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα αλτρουισμού, ενσυναίσθησης και φροντίδας, από τους άνδρες

διδύμους. Επίσης, οι μεγαλύτεροι ηλικιακά δίδυμοι εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα αλτρουισμού, ενσυναίσθησης και φροντίδας, από ό,τι οι μικρότεροι ηλικιακά δίδυμοι, ενώ οι μονοζυγώτες εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα αλτρουισμού, ενσυναίσθησης και φροντίδας, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου. Σημειώνεται εδώ ότι οι διζυγώτες, διαφορετικού φύλου, αποκλείστηκαν από την τελευταία ανάλυση (Rushton et al., 1984). Το γεγονός, ότι οι μονοζυγώτες μοιράζονται το 100% των γονιδίων τους, ενώ οι διζυγώτες το 50%, ερμηνεύει τα ευρήματα της μελέτης, πρωτίστως και δευτερευόντως, τα ειδικά/συγκεκριμένα περιβάλλοντα (Rushton et al., 1984). Δύο χρόνια αργότερα, οι Rushton και συνεργάτες (1986) που εξέτασαν τον αλτρουισμό, την ενσυναίσθηση, τη φροντίδα, συνάμα και την επιθετικότητα, επιβεβαίωσαν τα ευρήματα της μελέτης τους, του 1984. Οι μονοζυγώτες, δηλαδή, εμφάνισαν υψηλότερα επίπεδα αλτρουισμού, ενσυναίσθησης και φροντίδας, καθώς και χαμηλότερα επίπεδα επιθετικότητας, συγκριτικά προς τους διζυγώτες, ίδιου φύλου, και το ίδιο οι δίδυμες γυναίκες, συγκριτικά προς τους δίδυμους άνδρες, και οι μεγαλύτεροι σε ηλικία δίδυμοι, συγκριτικά προς τους νεότερους (Rushton et al., 1984).

Μια πρόσφατη μελέτη (Tornero et al., 2017) στην οποία εξετάστηκαν αλτρουιστικές συμπεριφορές, όπως η προθυμία για μάχη και η αυτοθυσία των διδύμων για τα δίδυμα αδέρφια τους, μονοζυγωτών και διζυγωτών, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ηλικίας 47 έως 73 χρόνων, υποστήριξε εν μέρει τα ευρήματα των παραπάνω μελετών. Οι αναλύσεις έδειξαν ότι το είδος ζυγωτίας επηρέασε τα αποτελέσματα για την αυτοθυσία των διδύμων για τα δίδυμα αδέρφια τους, όχι όμως, για την προθυμία να αγωνιστούν γι' αυτά, με τους μονοζυγώτες να εμφανίζουν πιο υψηλές βαθμολογίες, από τους διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου. Επιπλέον, το φύλο επηρέασε τα αποτελέσματα και για την αυτοθυσία και για την προθυμία να αγωνιστούν για τους δίδυμους τους, με τις δίδυμες γυναίκες να εμφανίζουν πιο υψηλές βαθμολογίες, από τους δίδυμους άνδρες, ενώ οι διζυγώτες δίδυμοι άνδρες διαφορετικού φύλου εμφάνισαν παρόμοια αποτελέσματα με τις δίδυμες γυναίκες, δηλαδή, πιο υψηλές βαθμολογίες για την αυτοθυσία για τις δίδυμες αδελφές τους, σε σχέση με τους διζυγώτες δίδυμους άνδρες ίδιου φύλου. Οι διζυγώτες δίδυμοι άνδρες ίδιου φύλου, όμως, εμφάνισαν πιο υψηλές βαθμολογίες στην προθυμία τους να αγωνιστούν για τους δίδυμους τους, ακόμη και από τις δίδυμες γυναίκες. Σε αυτή τη μελέτη, το φύλο των διδύμων, όχι η γενετική ομοιότητά τους, λειτουργούσαν καλύτερα προβλεπτικά ως προς τις αλτρουιστικές συμπεριφορές (Tornero et al., 2017).

Τα ευρήματα των παραπάνω μελετών φωτίζουν τις σύνθετες σχέσεις των δίδυμων ζευγαριών, που από τη μια επιθυμούν την εγγύτητα στις σχέσεις τους, και από την άλλη

παρουσιάζουν ανταγωνισμό στις σχέσεις τους, από την παιδική ηλικία έως την ύστερη ενηλικίωση (Segal & Knafo-Noam, 2019).

2.7. Η πολύπλευρη φύση της δίδυμης σχέσης

Οι παραπάνω μελέτες επικεντρώνονται σε μία συγκεκριμένη πτυχή της δίδυμης σχέσης, όπως τη συνεργασία, τον ανταγωνισμό, την εγγύτητα, την εξάρτηση, χωρίς να παρουσιάζεται η πολύπλευρη φύση της δίδυμης σχέσης (Segal & Knafo-Noam, 2019). Τα τελευταία χρόνια, γίνεται μια προσπάθεια, για προσέγγιση της πολύπλευρης φύσης της δίδυμης σχέσης.

Η Smith (2007) διερεύνησε σε έφηβους μονοζυγώτες και διζυγώτες, ίδιου φύλου, ηλικίας 9 έως 18 χρόνων, τη συντροφικότητα, την ενσυναίσθηση, την καθοδήγηση, την αποφυγή, την αντιπαλότητα και την επιθετικότητα. Τα ευρήματά της αποκάλυψαν σημαντικές διαφορές μεταξύ των μονοζυγωτών και των διζυγωτών, ίδιου φύλου. Συγκεκριμένα, οι μονοζυγώτες έδειξαν υψηλότερα επίπεδα συντροφικότητας και ενσυναίσθησης και χαμηλότερα επίπεδα αποφυγής, αντιπαλότητας και επιθετικότητας, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου (Smith, 2007). Για την καθοδήγηση των δίδυμων ζευγαριών, δεν βρέθηκε σημαντική κύρια επίδραση της ζυγωτίας, βρέθηκε όμως, σημαντική κύρια επίδραση του φύλου, όπου στα ζεύγη δίδυμων κοριτσιών βρέθηκαν υψηλότερα επίπεδα καθοδήγησης, από ό,τι στα ζεύγη δίδυμων αγοριών (Smith, 2007). Επιπλέον, στα ζεύγη δίδυμων κοριτσιών βρέθηκαν υψηλότερα επίπεδα συντροφικότητας και ενσυναίσθησης, από ό,τι στα ζεύγη δίδυμων αγοριών, ενώ στα τελευταία τα επίπεδα αποφυγής ήταν υψηλότερα, από ό,τι στα ζεύγη δίδυμων κοριτσιών (Smith, 2007). Δεν βρέθηκαν διαφορές στα ζεύγη δίδυμων αγοριών και δίδυμων κοριτσιών ως προς την αντιπαλότητα και την επιθετικότητα (Smith, 2007). Συνοψίζοντας, οι μονοζυγώτες φάνηκε να έχουν μια πιο θετική σχέση μεταξύ τους, από τους διζυγώτες, ίδιου φύλου. Η Smith (2007) ωστόσο, στην ερμηνεία των ευρημάτων της θέτει τον προβληματισμό αν οι μονοζυγώτες έχουν την προδιάθεση να αναπτύσσουν μια πιο θετική σχέση μεταξύ τους, επειδή είναι γενετικά πανομοιότυποι ή μήπως έχουν μια πιο θετική σχέση μεταξύ τους που συνεπάγεται έναν στενότερο δεσμό.

Οι Fortuna και συνεργάτες (2010) μελέτησαν την εγγύτητα, τη σύγκρουση, την εξάρτηση και την αντιπαλότητα σε μονοζυγωτικά και διζυγωτικά δίδυμα βρέφη ίδιου και διαφορετικού φύλου, ηλικίας 3 χρόνων, μέσα από αναφορές μητέρων, με σκοπό να κατανοήσουν αν η ζυγωτία και το φύλο επηρεάζει τις μεταξύ των δίδυμων σχέσεις. Βρέθηκε ότι η ζυγωτία επηρεάζει τους δίδυμους, ως προς την εγγύτητα και την εξάρτηση, με τους μονοζυγώτες να παρουσιάζουν

σημαντικά υψηλότερα επίπεδα εγγύτητας και εξάρτησης, από ό,τι οι διζυγώτες, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ενώ η ζυγωτία δεν επηρέασε τους διδύμους ως προς τη σύγκρουση και την αντιπαλότητα (Fortuna et al., 2010). Επίσης, βρέθηκε ότι το φύλο επηρέασε τους διζυγώτες ως προς την εξάρτηση, τον ανταγωνισμό και τη σύγκρουση, με τους διζυγώτες, ίδιου φύλου να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα, από τους διζυγώτες, διαφορετικού φύλου, επίσης, τους διζυγώτες, ίδιου φύλου ως προς την εγγύτητα, με τα δίδυμα κορίτσια να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα εγγύτητας, από ό,τι τα δίδυμα αγόρια. Τέλος, το φύλο επηρέασε τους μονοζυγώτες ως προς την εξάρτηση, με τα αγόρια να παρουσιάζουν υψηλότερα επίπεδα εξάρτησης, από τα κορίτσια (Fortuna et al., 2010). Οι Fortuna και συνεργάτες (2010) επισημαίνουν ότι τα ευρήματά τους ήταν αναμενόμενα, ότι, δηλαδή, τα μονοζυγωτικά δίδυμα βρέφη, λόγω της γενετικής τους ομοιότητας, παρουσιάστηκαν πιο κοντά το ένα στο άλλο με σχέσεις εξάρτησης, συγκριτικά προς τα διζυγωτικά βρέφη, ίδιου και διαφορετικού φύλου. Ωστόσο, τα ευρήματά τους αποκάλυψαν ότι οι δίδυμοι, στην ηλικία των 3 χρόνων, αναζητούν και απολαμβάνουν τη συντροφιά των διδύμων τους περισσότερο από κάθε άλλου (Fortuna et al., 2010).

Οι Segal και Knafo-Noam (2019) χρησιμοποιώντας το εργαλείο των Fortuna και συνεργατών (2010) μελέτησαν συσχετίσεις μεταξύ των δύο κλιμάκων, μιας κλίμακας που δείχνει τη σύγκρουση, την αντιπαλότητα και την κυριαρχία, σε αντίθεση μιας κλίμακας που δείχνει την εγγύτητα και την εξάρτηση, σε μονοζυγωτικά και διζυγωτικά δίδυμα παιδιά, ίδιου και διαφορετικού φύλου, ηλικίας 3 έως 9 χρόνων, μέσα από αναφορές των μητέρων και των πατέρων τους. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι συσχετίσεις μεταξύ εξάρτησης και σύγκρουσης ήταν χαμηλές έως μέτριες στην ηλικία των 3 έως 5 χρόνων και έγιναν ασήμαντες στην ηλικία των 6,5 και άνω χρόνων. Οι συσχετίσεις μεταξύ εγγύτητας και κυριαρχίας ήταν χαμηλές και έγιναν ασήμαντες στην ηλικία των 7 και άνω χρόνων, ενώ όλοι οι συσχετισμοί μεταξύ της εγγύτητας και αντιπαλότητας βρέθηκαν ασήμαντες. Οι συσχετίσεις μεταξύ εγγύτητας και σύγκρουσης ήταν ασήμαντες στην ηλικία των 3 χρόνων, καθώς και των 5 χρόνων, και έγιναν αρνητικές καθώς τα δίδυμα ζευγάρια μεγάλωναν (Segal & Knafo-Noam, 2019). Ως πιο συχνές ήταν οι αναφορές, από τους γονείς των διδύμων, για εγγύτητα μεταξύ τους, ενώ οι αναφορές για συγκρούσεις ήταν λίγες σε κάθε ηλικία (Segal & Knafo-Noam, 2019). Οι συσχετίσεις των κλιμάκων φωτίζουν τη δίδυμη σχέση, δείχνοντας τη σημαντικότητα κάθε πτυχής της στην παιδική ηλικία.

Ολοκληρώνοντας, η σχέση μεταξύ των διδύμων είναι ίσως η μεγαλύτερη σχέση που έχουν οι άνθρωποι (Fortuna et al., 2010). Η διαρκής παρουσία ενός συνομήλικου άλλου, γενετικά

όμοιου, το καθιστά σημαντικό πρόσωπο στη ζωή του/της δίδυμου/ης αδελφού/ής του/της (Segal & Knafo-Noam, 2019). Τα ευρήματα των παραπάνω μελετών έριξαν φως στη σχέση που μοιράζονται τα δίδυμα ζευγάρια (Segal & Knafo-Noam, 2019). Οι ερευνητές υπογράμμισαν τη μοναδικότητα του να είσαι «γενετικά πανομοιότυπος δίδυμος», μια σχέση που περιγράφηκε ως η στενότερη μεταξύ δύο προσώπων (Fortuna et al., 2010).

Κεφάλαιο 3

3. Οι Δίδυμοι με ΔΑΦ ως εργαλεία για την αναζήτηση της αιτιολογίας της ΔΑΦ

3.1. Εισαγωγή

Στο προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 2), έγινε φανερό ότι η δίδυμη σχέση των νευροτυπικών δίδυμων αδερφών δεν έχει διερευνηθεί αρκετά. Η δίδυμη σχέση, ωστόσο, των δίδυμων αδερφών με ΔΑΦ έχει ερευνηθεί ακόμη λιγότερο. Στο παρόν κεφάλαιο, λοιπόν, αναφέρονται μελέτες για τους διδύμους με ΔΑΦ, οι οποίες, μάλιστα, χρησιμοποίησαν τους διδύμους με ΔΑΦ, ως εργαλεία, προκειμένου να αναζητήσουν την αιτιολογία της ΔΑΦ.

3.2. Κλινικές έρευνες για τους διδύμους με ΔΑΦ

Από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας προέκυψε ότι η έρευνα για τους διδύμους με ΔΑΦ επικεντρώθηκε στη διερεύνηση της αιτιολογίας της ΔΑΦ (Ronald & Hoekstra, 2010). Η δεκαετία του 1990 έφερε ριζική αλλαγή στον τρόπο που κατανοούμε τον αυτισμό. Κεντρικό ρόλο στις έρευνες αυτές κατείχαν οι δίδυμοι, δεδομένου, ότι μοιράζονται από κοινού γενετικό υλικό (Stewart, 2000). Τα αποτελέσματά τους έδειξαν ότι ο αυτισμός είναι κληρονομικός και απέρριψαν τη θέση ότι είναι αποτέλεσμα ενός «παγωμένου στυλ γονικής μέριμνας» (Ronald & Hoekstra, 2010:255). Έτσι, ξεκίνησε ο σχεδιασμός ερευνών για διδύμους στον τομέα της γενετικής.

Οι Folstein και Rutter (1977) παρά τις διάφορες μέχρι τότε υποθέσεις, για την πιθανή φύση και προέλευση της ΔΑΦ, ήταν οι πρώτοι που προχώρησαν στη διερεύνηση πιθανών γενετικών συνεισφορών για τη ΔΑΦ. Με τη μελέτη τους σε 21 δίδυμα ζευγάρια, 11 μονοζυγωτικά και 10 διζυγωτικά, χρονολογικής ηλικίας 5 έως 23 χρόνων, όπου το ένα ή και τα δύο δίδυμα διαγνώστηκαν με ΔΑΦ, διαπίστωσαν κληρονομικές επιρροές ως προς τη ΔΑΦ. Τα ευρήματά τους, για συμφωνία σε ποσοστό 36% σε μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και 0% σε διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, κατέδειξαν ότι για τη ΔΑΦ ευθύνεται ο παράγοντας κληρονομικότητα. Επιπροσθέτως, στην αιτιολογία της ΔΑΦ, οι Folstein και Rutter (1977) ανέφεραν την ύπαρξη βιολογικών συνεισφορών, της εγκεφαλικής βλάβης, μόνης της ή σε συνδυασμό με γενετική προδιάθεση. «Η

αβεβαιότητα παραμένει τόσο στον τρόπο κληρονομιάς, όσο και στο τι κληρονομείται», σημείωσαν οι Folstein και Rutter (1977:310).

Την υψηλή κληρονομικότητα της ΔΑΦ, με ποσοστό 91% έως 93%, με τη συμμετοχή πολλαπλών γενετικών τόπων, υποστήριξαν οι Bailey και συνεργάτες (1995). Συγκριτικά με τη μελέτη των Folstein και Rutter (1977) βρήκαν μεγαλύτερη συμφωνία σε μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, 60%, δηλαδή, σχεδόν διπλάσιο ποσοστό συμφωνίας και ίδιο ποσοστό συμφωνίας σε διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, 0%. Τους βιολογικούς παράγοντες, που παρουσιάστηκαν στα δίδυμα ζευγάρια της μελέτης τους, τούς όρισαν ως συνέπειες της γενετικά επηρεασμένης ανώμαλης ανάπτυξης και όχι ως ανεξάρτητους αιτιολογικούς παράγοντες της ΔΑΦ (Bailey et al., 1995). Όπως χαρακτηριστικά ανέφεραν και οι Grice και Buxbaum (2006:164) μερικά χρόνια αργότερα, *«είναι εύκολο να φτάσουμε στο συμπέρασμα ότι επιπλοκές μπορεί να έχουν προκαλέσει ή να συμβάλει σε ΔΑΦ, αλλά είναι σημαντικό να μην μπερδεύουμε τη συσχέτιση, με την αιτιώδη συνάφεια».*

Ως σημαντική ανέφεραν την εύρεση διαφοράς στο ποσοστό συμφωνίας για τα δίδυμα ζευγάρια, μονοζυγωτικά και διζυγωτικά, οι Grice και Buxbaum (2006). Σημειώνεται εδώ, ότι το ποσοστό συμφωνίας, είναι ένα μέτρο πιθανότητας ότι εάν το ένα δίδυμο έχει ΔΑΦ, το άλλο δίδυμο θα έχει επίσης ΔΑΦ. Η σημαντική διαφορά μεταξύ των δίδυμων ζευγαριών, των μονοζυγωτικών και των διζυγωτικών, προκύπτει αρχικά, επειδή τα μονοζυγωτικά δίδυμα είναι γενετικά πανομοιότυπα, μοιράζονται το 100% των γονιδίων τους, ενώ τα διζυγωτικά δίδυμα όχι, καθώς μοιράζονται το 50% των γονιδίων τους. Ωστόσο, τα δίδυμα, μονοζυγωτικά και διζυγωτικά, κατά μέσο όρο, μοιράζονται εξίσου το ίδιο προγεννητικό, περιγεννητικό και μεταγεννητικό περιβάλλον. Έτσι, οι Grice και Buxbaum (2006:162) έκαναν την ακόλουθη σκέψη, *«ότι εάν τα δίδυμα ζευγάρια, μονοζυγωτικά και διζυγωτικά, έχουν ίσο ποσοστό συμφωνίας για ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό, αυτό το χαρακτηριστικό είναι πολύ πιθανό να προσδιορίζεται από περιβαλλοντικούς παράγοντες. Εάν όμως, το χαρακτηριστικό αυτό που μελετάται οφείλεται σε γενετικούς παράγοντες, τότε τα δίδυμα ζευγάρια, μονοζυγωτικά και διζυγωτικά, θα έχουν πολύ διαφορετικά ποσοστά συμφωνίας».* Στη μελέτη τους οι Rosenberg και συνεργάτες (2009) βρήκαν ποσοστό συμφωνίας 88% για μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και 31% για διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια. Πολύ διαφορετικά ποσοστά συμφωνίας για ΔΑΦ σε δίδυμα ζευγάρια, βρήκαν σε σχετική μελέτη οι Nordenbæk, Jørgensen, Kyvik και Bilenberg (2013) με το ποσοστό συμφωνίας στα μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια να φτάνει 95,2% και στα διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια το 4,3%.

Όπως έκαναν λόγο οι Nordenbæk και συνεργάτες (2013) το υψηλό ποσοστό συμφωνίας σε μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και το χαμηλό ποσοστό συμφωνίας σε διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια, υποστηρίζει τη γενετική αιτιολογία της ΔΑΦ.

Οι Goldsmith και συνεργάτες (2007) έδειξαν διαφορετικά ποσοστά συμφωνίας, όχι μόνο ως προς η ζυγωτία, αλλά και ως προς το φύλο. Με 50% έως 70% ποσοστό συμφωνίας για ΔΑΦ σε μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και 15% έως 25% ποσοστό συμφωνίας σε διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια και με τα δίδυμα ζευγάρια αγοριών να εμφανίζουν υψηλότερο ποσοστό, από εκείνα των κοριτσιών. Σε πρόσφατη μελέτη οι Werling και Geschwind (2015) αποκάλυψαν, ως προς τη διαφορά ποσοστού ΔΑΦ ανάμεσα στα δύο φύλα, ότι οι γυναίκες προστατεύονται από τους μηχανισμούς διαφοροποίησης του φύλου. Χαρακτηριστικά σημείωσαν ότι *«οι μηχανισμοί προστασίας των γυναικών εξακολουθούν να λειτουργούν ακόμη και σε οικογένειες με υψηλό γενετικό κίνδυνο για ΔΑΦ»* (Werling & Geschwind, 2015:1).

Στις προαναφερθείσες μελέτες που αποδίδουν την αιτιολογία της ΔΑΦ σε γενετικούς παράγοντες προστίθενται κι άλλες (Lichtenstein, Carlström, Råstam, Gillberg & Anckarsäter, 2010· Nishiyama, Notohara, Sumi, Takami & Kishino, 2009). Οι Lichtenstein και συνεργάτες (2010) μάλιστα, επεσήμαναν ότι το υψηλό ποσοστό κληρονομικότητας, 80%, όπως διαπίστωσαν στη μελέτη τους, πρέπει να επιταχύνει τις προσπάθειες για τον εντοπισμό γονιδίων που προδιαθέτουν τη ΔΑΦ. Αναλύσεις σε ολόκληρο το γονιδίωμα για την αιτιολογία της ΔΑΦ, υπέδειξαν αρκετές εστίες ευπάθειας, που μπορεί να αντιπροσωπεύουν υποψήφια γονίδια για τη ΔΑΦ. Μεταγενέστερες αναλύσεις αποκάλυψαν πολλαπλές αλληλεπιδράσεις και σπάνιες μεταλλάξεις γονιδίων για την αιτιολογία της ΔΑΦ (Grice & Buxbaum, 2006). Γίνεται επομένως φανερό, ότι σε ορισμένες περιπτώσεις της ΔΑΦ, διαφορετικά γονίδια ευθύνονται για την πρόκλησή της και σε άλλες περιπτώσεις της ΔΑΦ, η αλληλεπίδραση πολλαπλών γονιδίων, που δρουν μαζί (Grice & Buxbaum, 2006). Όπως χαρακτηριστικά κάνουν λόγο οι Grice και Buxbaum (2006:164) *«πρόκειται για μία σύνθετη γενετική διαταραχή... που ενώ έχουν εντοπιστεί ορισμένα γονίδια, απομένουν ακόμη να προσδιοριστούν. Η περίπλοκη φύση της ΔΑΦ μπορεί να κάνει την αναγνώριση αυτών των γονιδίων πολύ δύσκολη»*.

Υπάρχουν, ωστόσο, μελέτες, που αναγνώρισαν τη συνεισφορά στην αιτιολογία της ΔΑΦ, όχι μόνο γενετικών επιρροών, αλλά και περιβαλλοντικών. Οι Anckarsäter και συνεργάτες (2011) στη μελέτη τους, με διδύμους με ΔΑΦ, όπου είτε ο ένας δίδυμος, είτε και οι δύο δίδυμοι είχαν διαγνωστεί με ΔΑΦ, απέδωσαν τη διάγνωση της ΔΑΦ, τόσο σε γενετικούς παράγοντες, όσο και

σε περιβαλλοντικούς παράγοντες, συγκεκριμένα στο μη κοινό περιβάλλον, αλλά όχι στο κοινό περιβάλλον των διδύμων. Βέβαια, η γενετική επιρροή εμφανίστηκε υψηλότερη, σε ποσοστό 80%. Στην αιτιολογία της ΔΑΦ, γενετική και ειδική περιβαλλοντική επίδραση διαπίστωσαν και οι Werling και Geschwind (2015). Συγκεκριμένα, οι μη κοινοί περιβαλλοντικοί παράγοντες ανέρχονταν στο 39,1% και οι γενετικοί παράγοντες στο 60,9% για την αιτιολογία της ΔΑΦ. Η μεγάλη απόκλιση των διδύμων ζευγαριών, με τα μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια να εμφανίζουν ποσοστό συμφωνίας 80% και τα διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια 13,6%, κατέδειξε, όπως υποστήριξαν οι Werling και Geschwind (2015) ότι οι γενετικοί παράγοντες διαδραματίζουν πιο σημαντικό ρόλο στην αιτιολογία της ΔΑΦ. Πρόσφατη μελέτη σε εθνικό επίπεδο, στο Ηνωμένο Βασίλειο, έδειξε ότι η ΔΑΦ προέρχεται από σημαντικό βαθμό γενετικής επίδρασης και μικρότερο βαθμό μη κοινής περιβαλλοντικής επίδρασης (Colvert et al., 2015). Τα ποσοστά συμφωνίας για ΔΑΦ, των μονοζυγωτικών διδύμων ζευγαριών ήταν σημαντικά υψηλότερα, από των διζυγωτικών διδύμων ζευγαριών, δίνοντας εκτιμήσεις κληρονομικότητας από 56% έως 95% (Colvert et al., 2015). Αυτές οι μελέτες με τους διδύμους με ΔΑΦ αποκάλυψαν με συνέπεια, ότι το μη κοινό περιβάλλον παίζει ένα μικρό, αλλά δυνητικά σημαντικό αιτιώδη ρόλο για τη ΔΑΦ.

Το κοινό περιβάλλον των διδύμων με ΔΑΦ ερμηνεύθηκε ως κύριο για την ευθύνη της ΔΑΦ, μόνον από μία μελέτη, που αποδίδει σε μέτριο βαθμό την ευθύνη σε γενετικούς παράγοντες (Hallmayer et al., 2011). Οι Tick, Bolton, Harpe, Rutter και Rijdsdijk (2016) σε μια συστηματική ανασκόπηση και μετα-ανάλυση όλων των μελετών των διδύμων με ΔΑΦ, που είχαν δημοσιευτεί μέχρι εκείνη τη στιγμή για τη διερεύνηση της αιτιολογίας της ΔΑΦ, έδειξαν στα αποτελέσματά τους ότι η αιτιολογία της ΔΑΦ είναι πιο συνεπής με ισχυρές γενετικές επιρροές, με εκτιμήσεις 64% έως 91% και απέρριψαν τον ισχυρισμό των Hallmayer και συνεργατών (2011) ότι υπάρχει έντονη κοινή περιβαλλοντική επιρροή, με εκτιμήσεις 7% έως 35%. Ωστόσο, δεν απέρριψαν την ύπαρξη περιβαλλοντικών ή τουλάχιστον μη γενετικών επιρροών για τη ΔΑΦ. Μόλις έναν χρόνο πριν, οι Taylor και συνεργάτες (2020) στη μελέτη τους, ομοίως δεν απέρριψαν τη συμβολή των περιβαλλοντικών παραγόντων στην αιτιολογία της ΔΑΦ, τονίζοντας όμως, των μη κοινών περιβαλλοντικών παραγόντων, από των κοινών περιβαλλοντικών παραγόντων, παρά την υψηλή συμβολή των γενετικών παραγόντων που διαπίστωσαν. Οι γενετικοί παράγοντες έπαιξαν σταθερά έναν ισχυρότερο ρόλο, από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες στην αιτιολογία της ΔΑΦ.

Μελέτες με διδύμους με ΔΑΦ έστρεψαν το ενδιαφέρον τους στη διερεύνηση ορισμένων νευροανατομικών δομών, που μπορεί να είναι υπεύθυνες για τη ΔΑΦ. Σε μια μελέτη περίπτωσης,

όπου διερευνήθηκαν οι νευροανατομικές ομοιότητες και διαφορές ενός ζεύγους μονοζυγωτικών δίδυμων αγοριών, χρονολογικής ηλικίας 7,5 χρόνων, με διαφορετικό επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ, οι αναλύσεις αποκάλυψαν σημαντικά μικρότερους όγκους των καβιδίου, αμυγδαλοειδούς και ιππόκαμπου και μικρότερους λοβούς παρεγκεφαλίδας βερμίου VI και VII, του χαμηλής λειτουργικότητας δίδυμου, σε σύγκριση με τον δίδυμό του. Όταν οι δίδυμοι με ΔΑΦ συγκρίθηκαν με νευροτυπικούς δίδυμους, παρουσίασαν δυσανάλογα μειωμένους όγκους ανώτερου κροταφικού λοβού, καθώς και μετωπιαίου λοβού (Kates et al., 1998). Οι Kates και συνεργάτες (1998:782) ανέφεραν *«τη δυσλειτουργία δύο ξεχωριστών αλλά αλληλεπικαλυπτόμενων νευροανατομικών οδών, δηλαδή, ενός υποφλοιώδους δικτύου, που διαφοροποιεί τους δίδυμους μεταξύ τους, που μπορεί να βασίζεται στον παραδοσιακό νευρο-συμπεριφορικό φαινότυπο για αυστηρά καθορισμένο αυτισμό, καθώς και ένα δεύτερο φλοιώδες δίκτυο, που διαφοροποιεί τους δίδυμους με ΔΑΦ, από τους νευροτυπικούς δίδυμους, που μπορεί να οδηγήσει στον ευρύτερο φαινότυπο για τον αυτισμό»*.

Στη μελέτη περίπτωσης των Belmonte και Carper (2006) σε ένα ζεύγος μονοζυγωτικών δίδυμων χρονολογικής ηλικίας 13,5 χρόνων, με ασυμφωνία συμπτωμάτων Asperger, ο δίδυμος χαμηλότερης λειτουργικότητας είχε έναν μικρότερο εγκέφαλο συνολικά, μικρότερη δεξιά παρεγκεφαλίδα και ένα δυσανάλογα μεγάλο αριστερό μετωπιαίο λοβό και δεν εκδηλώθηκε σχεδόν καθόλου διαφορική ενεργοποίηση μεταξύ περισπαστών υψηλής και χαμηλής συνάφειας και των οπτικών ερεθισμάτων στόχων. Ο δίδυμος υψηλότερης λειτουργικότητας είχε ένα τυπικά αυτιστικό πρότυπο πρόσθιας απενεργοποίησης και οπίσθιας υπερενεργοποίησης σε απόκριση σε μη συναφείς περισπασμούς, επικαλυμμένες με ένα τυπικά φυσιολογικό πρότυπο ενεργοποίησης ανώτερου μετωπιαίου φλοιού.

Μια πρόσφατη, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα, μελέτη, λαμβάνοντας υπόψη τις προηγούμενες μελέτες, που έδειξαν άτυπα πρότυπα ανάπτυξης των εγκεφάλων των δίδυμων με ΔΑΦ, προσπάθησε να τα συσχετίσει με μεταβλητές επιπτώσεων των γενετικών επιρροών και των περιβαλλοντικών επιρροών. Μονοζυγώτες και διζυγώτες δίδυμοι με ΔΑΦ, χρονολογικής ηλικίας 6 έως 15 χρόνων, συμμετείχαν στη μελέτη. Μονάδες μέτρησης της δομής του εγκεφάλου ήταν ο όγκος εγκεφαλικής και παρεγκεφαλικής γκρίζας ουσίας και λευκής ουσίας, η επιφάνεια και το πάχος του φλοιού. Οι γενετικοί παράγοντες επηρέασαν την πλειονότητα της διακύμανσης του μεγέθους του εγκεφάλου στους δίδυμους με ΔΑΦ, σε μεγαλύτερο βαθμό την καμπυλότητα και την υποφλοιώδη γκρίζα ουσία, ενώ το πάχος του φλοιού και ο όγκος της παρεγκεφαλικής λευκής ουσίας επηρεάστηκαν από περιβαλλοντικούς παράγοντες (Hegarty et al., 2019). Πρόκειται για

σημαντικό εύρημα αναφορικά με το ρόλο των γενετικών παραγόντων και των περιβαλλοντικών παραγόντων στην ανάπτυξη της ΔΑΦ, στην οποία ορισμένες εγκεφαλικές δομές μπορεί να είναι πιο ευαίσθητες σε συγκεκριμένες επιρροές, με πιθανή αύξηση της ευπάθειας ορισμένων δομών του εγκεφάλου σε γενετικές επιρροές και ορισμένων άλλων δομών του εγκεφάλου σε περιβαλλοντικές επιρροές στους διδύμους με ΔΑΦ.

3.3. Αιτιολογία των κύριων χαρακτηριστικών της ΔΑΦ

Η έρευνα για τους διδύμους με ΔΑΦ επεκτάθηκε και στη διερεύνηση της αιτιολογίας των κύριων συμπτωμάτων της ΔΑΦ. Τα συμπτώματα της ΔΑΦ κατατάσσονται σε δύο κύριες κατηγορίες: α) τα επίμονα ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση και β) τα περιορισμένα και επαναληπτικά πρότυπα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων ή δραστηριοτήτων (APA, 2013). Στη μελέτη των Hoekstra, Bartels, Verweij και Boomsma (2007) οι γενετικοί παράγοντες αντιπροσώπευσαν το 57% και οι περιβαλλοντικοί παράγοντες, το μη κοινό περιβάλλον, το 43% της διακύμανσης, στα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ. Ομοίως, οι Taniyai, Nishiyama, Miyachi, Imaeda και Sumi (2008) αποκάλυψαν γενετικές επιρροές και μη κοινές περιβαλλοντικές επιρροές στα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ, με την υπεροχή των γενετικών επιρροών. Προσφάτως, οι Castelbaum, Sylvester, Zhang, Yu και Constantino (2019) επισήμαναν χαρακτηριστικά, ότι η ίδια η ΔΑΦ είναι γενετική διαταραχή, η διακύμανση της σοβαρότητας της συμπτωματολογίας της όμως, επηρεάζεται από μη κοινούς περιβαλλοντικούς παράγοντες.

Δύο ακόμη μελέτες, που στόχευσαν στη διερεύνηση των γενετικών συνεισφορών και των περιβαλλοντικών συνεισφορών στα κύρια συμπτώματα της ΔΑΦ, μελέτησαν δίδυμα ζευγάρια, της πρώιμης παιδικής ηλικίας. Πρώτοι οι Edelson, Kimberly και Saudino (2009) με ένα δείγμα 313 δίδυμων ζευγών, ίδιου φύλου, χρονολογικής ηλικίας 2 χρόνων, στηριζόμενοι σε γονικές αξιολογήσεις, κατέδειξαν μέτρια συνεισφορά γενετικών επιρροών καθώς και μέτρια συνεισφορά κοινών περιβαλλοντικών επιρροών στην αιτιολογία των συμπτωμάτων της ΔΑΦ. Οι γενετικές επιδράσεις και οι περιβαλλοντικές επιδράσεις αλληλεπικαλύπτονταν σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των συμπτωμάτων της ΔΑΦ, όπως επισήμαναν. Στη συνέχεια, οι Stilp, Gernsbacher, Schweigert, Arneson και Goldsmith (2010) με ένα μεγαλύτερο δείγμα 1.211 δίδυμων ζευγών, χρονολογικής ηλικίας 2 έως 3 χρόνων, στηριζόμενοι σε μητρικές αξιολογήσεις, έδειξαν επίσης μέτρια γενετική επιρροή, αποδίδοντας όμως ένα ποσοστό επιρροής σε κοινό περιβάλλον και ένα μικρότερο ποσοστό σε μη κοινό περιβάλλον.

Οι Frazier και συνεργάτες (2014) βρήκαν υψηλή επιρροή γενετικών παραγόντων, χωρίς σημαντική επιρροή κοινών περιβαλλοντικών παραγόντων για τα κύρια χαρακτηριστικά της ΔΑΦ. Μάλιστα, όσο υψηλά ήταν τα συμπτώματα της ΔΑΦ, τόσο υψηλότερη ήταν η κληρονομικότητά τους. Η κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση, καθώς και οι επίμονες και επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές φανέρωσαν υψηλούς γενετικούς συσχετισμούς, υποδεικνύοντας ότι προκαλούνται από κοινές γενετικές πηγές. Σε ένα ιδιαίτερα μεγάλο δείγμα, 3.400 δίδυμων ζευγαριών, οι Ronald και συνεργάτες (2006) βρήκαν υψηλές επιρροές γενετικών παραγόντων και μέτριες επιρροές μη κοινών περιβαλλοντικών παραγόντων, χωρίς επιρροές κοινών περιβαλλοντικών παραγόντων για τα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ, παρομοίως με τη μελέτη των Frazier και συνεργατών (2014). Σε αντίθεση με τη μελέτη των τελευταίων (Frazier et al., 2014) διαπιστώθηκαν διαφορετικές επιρροές γενετικών παραγόντων για τα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ. Οι Ronald και συνεργάτες (2006) τόνισαν την ανάγκη μελέτης των κύριων χαρακτηριστικών της ΔΑΦ, χωριστά, εφόσον τα αποτελέσματα της μελέτης τους έδειξαν ότι τα χαρακτηριστικά της ΔΑΦ είναι ετερογενή γενετικά, με σκοπό τον εντοπισμό διαφορετικών αιτιωδών οδών για αυτά.

Έχοντας ως αφετηρία τον τομέα της επικοινωνίας, οι Dworzynski και συνεργάτες (2007, 2008) διερεύνησαν διαχρονικά, σε δίδυμα ζευγάρια, στην χρονολογική ηλικία των 2, 3, 4 χρόνων, την πρώιμη γλώσσα και στην χρονολογική ηλικία των 8 χρόνων την, τυχόν, εμφάνιση χαρακτηριστικών της ΔΑΦ. Τα ευρήματά τους αποκάλυψαν μέτρια συσχέτιση μεταξύ πρώιμων γλωσσικών δυσκολιών και μετέπειτα εμφάνισης χαρακτηριστικών της ΔΑΦ. *«Κοινές γενετικές επιδράσεις φάνηκαν να στηρίζουν σε μεγάλο βαθμό αυτή τη σχέση»* όπως χαρακτηριστικά σημείωσαν (Dworzynski et al., 2007:290). Συνολικά, υπήρξε μια μέτρια συσχέτιση που έδειξε ότι η χαμηλότερη γλωσσική επίδοση στην χρονολογική ηλικία των 2, 3, 4 χρόνων, συσχετίστηκε με την εμφάνιση ακραίων χαρακτηριστικών της ΔΑΦ στην χρονολογική ηλικία των 8 χρόνων, μόνο στην κοινωνική επικοινωνία, όχι στα περιορισμένα και επαναληπτικά πρότυπα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων. Ακόμα κι αν εμπλέκονται ορισμένα κοινά γονίδια, τα ευρήματά τους έδειξαν ότι δεν θα οδηγούν όλες οι πρώιμες γλωσσικές δυσκολίες, στην εμφάνιση ακραίων χαρακτηριστικών της ΔΑΦ, και το αντίστροφο, ότι, δηλαδή, της εμφάνισης ακραίων χαρακτηριστικών της ΔΑΦ δεν προηγούνται πρώιμες γλωσσικές δυσκολίες (Dworzynski et al., 2007, 2008).

Οι κοινές γενετικές επιρροές που διαπιστώθηκαν από τους Dworzynski και συνεργάτες (2007, 2008) στην επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση, διαπιστώθηκαν και από τους Mazefsky, Goin-Kochel, Riley και Maes (2008). Συγκεκριμένα, οι Mazefsky και συνεργάτες (2008), που μελέτησαν τη γενετική βάση και την περιβαλλοντική βάση, της μη λεκτικής επικοινωνίας και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, σε διδύμους με ΔΑΦ, ανέδειξαν κοινούς παράγοντες, όχι μόνον γενετικούς, αλλά και περιβαλλοντικούς. Κυρίαρχος ήταν ο ρόλος των γενετικών παραγόντων, με των μη κοινών περιβαλλοντικών παραγόντων να ακολουθεί, χωρίς όμως στοιχεία των κοινών περιβαλλοντικών παραγόντων. Οι εκτιμήσεις της κληρονομικότητας ανήλθαν για τη μη λεκτική επικοινωνία στο ποσοστό των 45%, ενώ για την κοινωνική αλληλεπίδραση στο ποσοστό των 28%.

Συνεχίζοντας με τον κοινωνικό τομέα, ενδιαφέρον προκαλεί η μελέτη των Neuhaus, Kresse, Faja, Bernier και Webb (2015) για την ικανότητα επεξεργασίας προσώπων των διδύμων με ΔΑΦ, ως μέτρο αξιολόγησης της κοινωνικής τους λειτουργικότητας, ως μέτρο πρόβλεψης των κοινωνικών τους δυσκολιών. Οι Neuhaus και συνεργάτες (2015) υποστήριξαν πιθανή κληρονομικότητα, τόσο της νευρικής ταχύτητας στην επεξεργασία προσώπων, όσο και των κοινωνικών δυσκολιών των διδύμων με ΔΑΦ. Οι Isaksson, Taylor, Lundin, Neufeld και Bölte (2019) με τη χρήση του Reading the Mind in the Eyes Test, ως μέτρο αξιολόγησης της κοινωνικής γνώσης των διδύμων με ΔΑΦ, βρήκαν γενετικές επιρροές και κοινές περιβαλλοντικές επιρροές για την κοινωνική γνώση. Ένα χρόνο αργότερα, μια μελέτη με δίδυμους με ΔΑΦ, διερεύνησε την κοινωνική γνώση σε σχέση, όμως, με δομές κοινωνικών δικτύων του εγκεφάλου. Τα ευρήματά της έδειξαν αυξημένο πάχος του φλοιού αρκετών περιοχών του εγκεφάλου, για χαμηλή κοινωνική γνώση, ιδιαίτερα στους άνδρες διδύμους (Cauvet et al., 2020).

Οι Constantino και Todd (2000) που εξέτασαν την αμοιβαία κοινωνική συμπεριφορά σε δίδυμους άνδρες βρήκαν γενετικές επιρροές και μη κοινές περιβαλλοντικές επιρροές για αυτή. Την κοινωνική συμπεριφορά και μη κοινωνική συμπεριφορά, δηλαδή, τις ιδεοληπτικές επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές εξέτασαν και οι Ronald, Harpe και Plomin (2005) σε διδύμους με ΔΑΦ, χρονολογικής ηλικίας 7 χρόνων, μέσω γονικών και εκπαιδευτικών αναφορών. Τα ευρήματά τους έδειξαν ότι οι κοινωνικές συμπεριφορές και οι μη κοινωνικές συμπεριφορές είναι γενετικές, ωστόσο, σημείωσαν ότι οι κοινωνικές συμπεριφορές και οι μη κοινωνικές συμπεριφορές είναι αποτέλεσμα ξεχωριστών γενετικών επιδράσεων, καθώς η γενετική τους

αλληλεπικάλυψη φάνηκε μέτρια, με το μεγαλύτερο μέρος της γενετικής επίδρασης να αφορά συγκεκριμένα κοινωνικές συμπεριφορές ή μη κοινωνικές συμπεριφορές.

Ολοκληρώνοντας με τον τομέα των περιορισμένων και επαναλαμβανόμενων συμπεριφορών, οι van't Westeinde και συνεργάτες (2020) χρησιμοποίησαν δίδυμους με ΔΑΦ, για να εξετάσουν τις διαφορές φύλου στην ανατομία του εγκεφάλου, σε σχέση με τις περιορισμένες και επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές. Τα ευρήματά τους αποκάλυψαν διαφορετικά αιτιολογικά μονοπάτια για τις περιορισμένες και επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές και ενδιαφέροντα σε δίδυμα κορίτσια και δίδυμα αγόρια. Συγκεκριμένα, στα δίδυμα κορίτσια οι περιορισμένες και επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές επηρέασαν τα πρόσθια βρεγματικά δίκτυα, ενώ στα δίδυμα αγόρια, περισσότερο τα ραβδωτά δίκτυα.

3.4. Η διδυμία ως παράγοντας κινδύνου για την εμφάνιση της ΔΑΦ

Οι Greenberg, Hodge, Sowinski και Nicoll (2001) παρατήρησαν αξιοσημείωτα υψηλή συχνότητα εμφάνισης της ΔΑΦ σε δίδυμους, μονοζυγωτικούς και διζυγωτικούς, από ότι σε μη δίδυμους. Οι Betancur, Leboyer και Gillberg (2002) παρατήρησαν υψηλή συχνότητα εμφάνισης της ΔΑΦ, μόνον σε μονοζυγωτικούς δίδυμους. Οι Ho, Todd και Constantino (2005:129) υποστήριξαν ότι *«η κατάσταση της διδυμίας μπορεί να συνεπάγεται αυξημένη ευθύνη έναντι του κατώτατου ορίου της αυτιστικής συμπτωματολογίας, ιδιαίτερα στους άνδρες»*.

Ωστόσο, οι Croen, Grether και Selvin (2002) φάνηκε να μην είναι σύμφωνοι με τις παραπάνω μελέτες. Χαρακτηριστικά ανέφεραν, ότι δεν υπάρχει αυξημένος κίνδυνος για ΔΑΦ, από δίδυμες κησείες. Τα δεδομένα των Hallmayer και συνεργατών (2002) ομοίως, δεν υποστήριξαν την διδυμία, ως παράγοντα κινδύνου στην αιτιολογία της ΔΑΦ. Οι Hoekstra και συνεργάτες (2007) ανέφεραν ότι οι μη δίδυμοι δεν διαφέρουν από τους δίδυμους στην εκδήλωση της ΔΑΦ. Μελέτες που χρησιμοποίησαν μεγάλο δείγμα δίδυμων και μη κατέδειξαν πως ο αυτισμός δεν σχετίζεται με την κατάσταση της διδυμίας. Οι Nordenbæk, OhmKyvik, Skytthe & Bilenberg (2011) σημείωσαν ότι *«ο επιπολασμός των καταγεγραμμένων με ΔΑΦ σε δίδυμους, αντιστοιχεί σε πρόσφατες μελέτες με βάση τον πληθυσμό σε μονούς»*. Οι Curran και συνεργάτες (2011) που ανέλυσαν δεδομένα από δύο μεγάλα δείγματα πληθυσμού παιδιών του Ηνωμένου Βασιλείου, 5.142 δίδυμων ζευγών, χρονολογικής ηλικίας 8 χρόνων και 2.805 μη δίδυμων, χρονολογικής ηλικίας 5 έως 9 χρόνων, δεν υποστήριξαν τη διδυμία ως παράγοντα κινδύνου για την ανάπτυξη χαρακτηριστικών της ΔΑΦ. Ορισμένοι ερευνητές πρότειναν ότι η διδυμία μπορεί

να αποτελεί κίνδυνο για την εμφάνιση της ΔΑΦ, αλλά αυτό δεν έχει επιβεβαιωθεί από μεγάλες πληθυσμιακές μελέτες.

3.5. Νέα προοπτική έρευνας για τους διδύμους με ΔΑΦ

Οι δίδυμοι με ΔΑΦ μελετήθηκαν από μία συγκεκριμένη προοπτική, την κλινική, όπως γίνεται φανερό από τα παραπάνω. Οι Kypriotaki και Markodimitraki (2018:6) χαρακτηριστικά αναφέρουν *«η διαμάχη που περιβάλλει την αιτιολογία της ΔΑΦ, μετατόπισε το ερευνητικό ενδιαφέρον στην περίπτωση των διδύμων για το κοινό μοιραζόμενο γονότυπο, μετατρέποντάς τα σε ένα εργαλείο γενετικής συμπεριφοράς, αγνοώντας βασικές πτυχές της ανάπτυξής τους»*. Οι δίδυμοι, είτε οι τυπικά αναπτυσσόμενοι, είτε οι μη τυπικά αναπτυσσόμενοι, όπως οι δίδυμοι με ΔΑΦ, αξίζει να μελετηθούν από μία άλλη προοπτική, την αναπτυξιακή. Οι δίδυμοι από την αρχή της ζωής τους συν-υπάρχουν και συν-αναπτύσσονται. Οι αναπτυξιακές μελέτες, σε αντίθεση με τις κλινικές, θα συμβάλλουν στην κατανόηση της δίδυμης σχέσης. Ιδιαίτερα στην περίπτωση των διδύμων με ΔΑΦ, οι αναπτυξιακές μελέτες θα συμβάλλουν στην κατανόηση του πως η ΔΑΦ επηρεάζει τη δίδυμη σχέση, επιπρόσθετα, θα αξιοποιηθούν σε επίπεδο παρέμβασης για τη δίδυμη σχέση. Για να καλυφθεί αυτό το ερευνητικό κενό, κρίνεται αναγκαία η έρευνα της δίδυμης σχέσης των διδύμων με ΔΑΦ. Έως τώρα, δεν έχει διερευνηθεί η δίδυμη σχέση των διδύμων με ΔΑΦ. Στο βαθμό που γνωρίζουμε μία πρόσφατη μελέτη, μία μελέτη περίπτωσης, ερεύνησε τις παιγνιώδεις αλληλεπιδράσεις σε ένα ζεύγος διζυγωτικών διδύμων αγοριών με ΔΑΦ, χρονολογικής ηλικίας 5,5 χρόνων στη σχολική τάξη και στα πλαίσια του σχολικού ωραρίου (Markodimitraki, Ampartzaki, Kypriotaki & Linardakis, 2016).

Πιο συγκεκριμένα, αυτή η μελέτη εξέτασε: α) τον τύπο του παιχνιδιού και το επίπεδο του συμβολικού παιχνιδιού που οι δίδυμοι προτιμούν και ασχολούνται πιο συχνά, β) τις στάσεις που οι δίδυμοι συνήθως δείχνουν, γ) ποιος εισάγει συχνότερα τις αλληλεπιδράσεις, και δ) τον τρόπο που η ποιότητα της αλληλεπίδρασης επηρεάζεται από τους παραπάνω παράγοντες. Τα ευρήματά της εν λόγω μελέτης αποκάλυψαν ότι ο τύπος παιχνιδιού που εμφανίστηκε πιο συχνά ήταν το παιχνίδι χειραγώγησης, ακολούθησε το στερεοτυπικό παιχνίδι και το συμβολικό παιχνίδι. Σχεσιακό παιχνίδι, δεν παρατηρήθηκε. Διάφορες εκφάνσεις της δίδυμης σχέσης παρατηρήθηκαν, όπως κυριαρχία, υπακοή, ευχαρίστηση, σύγκρουση. Ως κυρίαρχος διαπιστώθηκε ο δευτερότοκος δίδυμος, ωστόσο, η κυριαρχία του, τού προκάλεσε δυσκολίες. Η κυριαρχία του δευτερότοκου δίδυμου τον έκανε λιγότερο κοινωνικό, ενώ το ίδιο δεν ίσχυσε για τον πρωτότοκο δίδυμο. Η

ευχαρίστηση της αλληλεπίδρασης αυξήθηκε, όταν η αλληλεπίδραση ξεκίνησε από τον πρωτότοκο δίδυμο, όπως επίσης, αυξήθηκε και η υποταγή. Επιπλέον αναλύσεις, κατέδειξαν ότι η κυριαρχία του πρωτότοκου δίδυμου μείωσε την ευχαρίστηση της αλληλεπίδρασης και προκάλεσε δυσκολίες στο δίδυμό του, ενώ το ίδιο ίσχυσε και όταν αντιστράφηκε ο ρόλος της κυριαρχίας. Ο πρωτότοκος δίδυμος έγινε πιο επιθετικός, όταν ο δίδυμος του κυριαρχούσε κατά την αλληλεπίδραση. Οι Markodimitraki και συνεργάτες (2016:1942) σημείωσαν *«η κυριαρχία φαίνεται να είναι μία κατάσταση, που κανένας από τους δύο αδελφούς, δεν μπορούσε να χειριστεί αποτελεσματικά»*. Επιθετικοί, εμφανίστηκαν και οι δύο δίδυμοι, όταν ο δευτερότοκος δίδυμος εμφάνισε δυσκολίες κατά την αλληλεπίδραση. Η επιθετικότητα του πρωτότοκου δίδυμου μειώθηκε, όταν ο δίδυμός του φάνηκε να απολαμβάνει την αλληλεπίδραση. Η κοινωνική συμπεριφορά του πρωτότοκου δίδυμου αυξήθηκε, όταν έδειξε ευχαρίστηση κατά την αλληλεπίδραση. Με τη σειρά της, η αυξημένη προκοινωνική συμπεριφορά του πρωτότοκου δίδυμου βοήθησε το δίδυμο του να αλληλεπιδράσει με λιγότερες δυσκολίες. Αξίζει να σημειωθεί εδώ, πως τα δεδομένα της παρατήρησης τριγωνοποιήθηκαν με τα δεδομένα των συνεντεύξεων της μητέρας, του εκπαιδευτικού και του ψυχολόγου των διδύμων. Από την τριγωνοποίηση προέκυψε ότι η μητέρα, ο εκπαιδευτικός και ο ψυχολόγος είχαν διαφορετική κατανόηση της αλληλεπίδρασης των διδύμων (Markodimitraki et al., 2016).

Αυτή η μελέτη παρέχει σημαντικές πληροφορίες για τη δίδυμη σχέση, των διδύμων με ΔΑΦ. Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, ωστόσο, έδειξε ότι η ποιότητα της σχέσης των διδύμων με ΔΑΦ, δεν έχει μελετηθεί και αναλυθεί. Οι Kypriotaki και Markodimitraki (2018:4) χαρακτηριστικά αναφέρουν *«το να είσαι δίδυμος μπορεί να κάνει τα κοινωνικά ελλείμματα των παιδιών με ΔΑΦ ηπιότερα»*. Ο επιπολασμός, μάλιστα, των διδύμων με ΔΑΦ, μεγεθύνει την σημαντικότητα τέτοιων μελετών. Τέτοιες μελέτες, της ποιότητας σχέσης των διδύμων ΔΑΦ, θα συμβάλλουν στη δημιουργία τελέσφορων παρεμβάσεων, που θα ενισχύσουν το κοινωνικό περιβάλλον των διδύμων, τις αλληλεπιδράσεις με το δίδυμό τους, καθώς και με τους άλλους (Kypriotaki & Markodimitraki, 2018).

Κεφάλαιο 4

4. Δίδυμοι στο φάσμα του αυτισμού

Για τη διεξαγωγή μίας έρευνας, ανεξαρτήτως της προσέγγισης, ποσοτικής ή ποιοτικής, που θα ακολουθηθεί, καθίσταται δέουσα η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, όπως συνέβη στα προηγούμενα κεφάλαια της παρούσας εργασίας. Αυτή η ανασκόπηση είναι απαραίτητη για δύο λόγους, πρώτον, για να τεκμηριώσει πως η έρευνα που πρόκειται να διεξαχθεί καλύπτει κάποιο ερευνητικό κενό, εμπλουτίζοντας συνάμα την υπάρχουσα βιβλιογραφία και δεύτερον, για να εξαχθούν στοιχεία που αιτιολογούν την αναγκαιότητα της έρευνας (Creswell, 2011).

Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η δίδυμη σχέση ξεκινά από την ενδομήτρια κιόλας ζωή, με τους διδύμους να αλληλεπιδρούν πρώτα κοινωνικά ο ένας με τον άλλο, από τη 14^η εβδομάδα της κύησής τους, αναπτύσσοντας μία μοναδική σχέση μεταξύ τους (Castiello et al., 2010). Η συνύπαρξη των δίδυμων, από την αρχή της ζωής τους, τους καθιστά τον κάθε δίδυμο σημαντικό πρόσωπο στη ζωή του διδύμου τους. Ερευνητικά δεδομένα έριξαν φως στη δίδυμη σχέση, τη σχέση που μοιράζονται τα δίδυμα αδέρφια, αναδεικνύοντάς την, ως μία ιδιαίτερης μορφής αδελφική σχέση, την πιο εγγύς και μακράς διάρκειας (Segal & Knafo-Noam, 2019). Ωστόσο, για διαφορετικούς τύπους δίδυμων ζευγαριών, η δίδυμη σχέση διαφοροποιείται (Thorpe & Danby, 2006).

Το ενδιαφέρον στην παρούσα μελέτη προσέλκυσε ο τύπος των δίδυμων ζευγαριών, όπου το ένα δίδυμο ή και τα δύο δίδυμα διαγνώστηκαν με ΔΑΦ. Τα άτομα που διαγιγνώσκονται με ΔΑΦ παρουσιάζουν σημαντικές δυσκολίες στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση, λόγω συγκεκριμένων συνθηκών, που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο (APA, 2013). Παρ' ότι η κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση για τα περισσότερα άτομα αποτελεί πηγή χαράς, για τα άτομα με ΔΑΦ είναι εκείνη η πηγή, που απειλεί να προκαλέσει τη μεγαλύτερη σύγχυση και ανάγκη για απομόνωση, ως μια μορφή άμυνας, με συνέπεια την απουσία πρωτοβουλιών για αλληλεπίδραση, όπως και την απουσία ανταπόκρισης σε πρωτοβουλίες άλλων ατόμων για αλληλεπίδραση (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Peeters, 2000). Έτσι, η δυσκολία στην ανάπτυξη, τη διατήρηση και την κατανόηση των σχέσεων αποτελεί φυσική συνέπεια των ατόμων που διαγιγνώσκονται με ΔΑΦ (APA, 2013). Επομένως, το ενδιαφέρον της παρούσας μελέτης προσέλκυσε, το πώς η ΔΑΦ επηρεάζει τη δίδυμη σχέση, των δίδυμων αδερφών με ΔΑΦ.

Προηγούμενες μελέτες δεν έχουν διερευνήσει αυτή την πολύ ενδιαφέρουσα πτυχή της δίδυμης σχέσης, πώς δηλαδή, ανταποκρίνονται στο κοινωνικό έλλειμμα που προσάπτεται στα άτομα που βρίσκονται στο φάσμα του αυτισμού παιδιά και έφηβοι που συναναπτύσσονται από την ενδομήτρια σύλληψή τους. Πρόσφατη μελέτη ερεύνησε την ποιότητα της σχέσης των νευροτυπικών δίδυμων ζευγαριών, αξιολόγησε την εγγύτητα, τη σύγκρουση, την εξάρτηση, την αντιπαλότητα, σε 1281 δίδυμα ζευγάρια, χρονολογικής ηλικίας 3 χρόνων, μέσω μητρικών αναφορών (Fortuna et al., 2010). Μια τέτοια μελέτη θα μπορούσε να επεκταθεί σε δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ. Υπάρχει ανάγκη για μελέτη της σχέσης των διδύμων όπου, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα διαγνώστηκαν με ΔΑΦ. Τα τελευταία χρόνια οι γεννήσεις διδύμων με ΔΑΦ είναι συχνότερες (Nordenbæk et al., 2011).

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην παρούσα εργασία, της οποίας η μεθοδολογία, τα αποτελέσματα και τα συμπεράσματα, αναφέρονται, διεξοδικά, στα κεφάλαια που ακολουθούν, αποσκοπεί στη διερεύνηση της ποιότητας της δίδυμης σχέσης, όπου το ένα από τα δίδυμα ή και τα δύο διαγνώστηκαν με ΔΑΦ. Το βασικό ερευνητικό ερώτημα της παρούσας μελέτης αφορά στη φύση της σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Επιμέρους στόχοι είναι η διερεύνηση των παρακάτω ερευνητικών ερωτημάτων:

1. Υπάρχει εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων αδερφών;
2. Υπάρχει εξάρτηση στη σχέση των δίδυμων αδερφών;
3. Υπάρχει συνεργασία στη σχέση των δίδυμων αδερφών;
4. Υπάρχει ανταγωνισμός στη σχέση των δίδυμων αδερφών;
5. Υπάρχει κυρίαρχο δίδυμο στη σχέση των δίδυμων αδερφών;
6. Υπάρχει ομοιότητα χαρακτήρα μεταξύ των δίδυμων αδερφών;

Η παρούσα μελέτη, σε μια προσπάθεια να δώσει απάντηση στα ερευνητικά της ερωτήματα, θα αυξήσει τις γνώσεις μας για τη δίδυμη σχέση των ατόμων με ΔΑΦ και θα συμβάλει στην βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι δίδυμοι με ΔΑΦ με τους νευροτυπικούς διδύμους τους ή με τους διδύμους τους με ΔΑΦ, η οποία με τη σειρά της μπορεί να βοηθήσει να μεγαλώνουν τα δίδυμα αδέρφια με ΔΑΦ με τον καλύτερο δυνατό τρόπο για αυτά, μεγιστοποιώντας τα οφέλη της διδυμίας. Άλλωστε, οι θετικές πτυχές της διδυμίας, όπως η εξοικείωση και η συντροφικότητα, μπορεί να μετριάσουν την ιδιαίτερη συνθήκη της ΔΑΦ. Το να μεγαλώνει ένα άτομο με ΔΑΦ με έναν μόνιμο σύντροφο, το δίδυμό του, ίσως δημιουργήσει

μία ασφαλή βάση για τις κοινωνικές του αλληλεπιδράσεις, όχι μόνο με το δίδυμο, αλλά και με άλλα άτομα γύρω του (Kypriotaki & Markodimitraki, 2018).

II

Ερευνητικό Μέρος

Κεφάλαιο 5

5. Μεθοδολογία

5.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται, αναλυτικά, η ερευνητική προσέγγιση που υιοθετήθηκε, οι συμμετέχοντες, τα μέσα συλλογής δεδομένων που επιλέχθηκαν. Περιγράφεται η ερευνητική διαδικασία, βήμα προς βήμα, παραθέτοντάς την, από το πρώιμο στάδιο έναρξης της έως και το τελικό. Στο παρόν κεφάλαιο, τέλος, αναφέρεται ο τρόπος ανάλυσης των δεδομένων που συλλέχθηκαν.

5.2. Ερευνητική προσέγγιση

Ο Creswell (2011) ορίζει την έρευνα ως μία διαδικασία σταδίων για τη συγκέντρωση και την ανάλυση πληροφοριών, των οποίων η συμβολή είναι χρήσιμη στην κατανόηση ενός θέματος ή ζητήματος. Ανεξαρτήτως της προσέγγισης μιας έρευνας, ποσοτικής ή ποιοτικής, η έρευνα αποτελείται από έξι στάδια: α) την αναγνώριση του ερευνητικού προβλήματος, β) την ανασκόπηση της βιβλιογραφία, γ) τον προσδιορισμό του σκοπού της έρευνας, δ) τη συγκέντρωση δεδομένων, ε) την ανάλυση και ερμηνεία δεδομένων και στ) την αναφορά και αξιολόγηση της έρευνας.

Στην παρούσα μελέτη υιοθετήθηκε η ποιοτική προσέγγιση. Διεξήχθη, δηλαδή, μια ποιοτική μελέτη, πιο συγκεκριμένα, μία συλλογική περιπτωσιολογική μελέτη, για την περιγραφή και τη σύγκριση δίδυμων αδελφιών με ΔΑΦ, για να εξασφαλιστεί μία βαθύτερη εικόνα της μεταξύ τους σχέσης (Creswell, 2011). Η «*ιδιαίτερη δύναμη*» της περιπτωσιολογικής μελέτης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Cohen, Manion και Morrison (2007:314) «*έγκειται στην προσοχή που δίνει στη λεπτομέρεια και στην πολυπλοκότητα της ίδιας της περίπτωσης*». Για να εξασφαλιστεί, ωστόσο, αυτή η σε βάθος κατανόηση της δίδυμης σχέσης, απαιτείται η μελέτη μερικών μόνο δίδυμων ζευγαριών, ώστε η ερευνήτρια να έχει αρκετό χρόνο στη διάθεσή της για τη σε βάθος μελέτη κάθε δίδυμου ζευγαριού (Creswell, 2011). Η συλλογιστική περιπτωσιολογική μελέτη, κατ' αυτόν τον τρόπο, αποτυπώνει τα μοναδικά χαρακτηριστικά της δίδυμης σχέσης, που σε άλλες μελέτες πιθανόν να χάνονταν σε μεγαλύτερο αριθμό δίδυμων ζευγαριών. Αυτά τα μοναδικά

χαρακτηριστικά αποτελούν «το κλειδί», για την κατανόηση της δίδυμης σχέσης (Cohen et al., 2007:315).

Όποια προσέγγιση έρευνας κι αν υιοθετηθεί έχει τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματά της. Ζυγίζοντάς τα, η ερευνήτρια επέλεξε την ποιοτική προσέγγιση ως την καταλληλότερη για την διερεύνηση και κατανόηση της δίδυμης σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ. Όπως επισημαίνουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015) η ποιοτική προσέγγιση είναι η καταλληλότερη για την διερεύνηση ζητημάτων, που ο ερευνητής έρχεται για πρώτη φορά σε επαφή. Αυτός είναι ένας από τους λόγους, που η ερευνήτρια υιοθέτησε την ποιοτική προσέγγιση, αφού η σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ δεν έχει διερευνηθεί. Στους λόγους υπέρ της επιλογής της ποιοτικής προσέγγισης, προστίθεται η εξασφάλιση λεπτομερών πληροφοριών για τις επιμέρους διαστάσεις της δίδυμης σχέσης, που μόνο η ποιοτική προσέγγιση μπορεί να προσφέρει (Creswell, 2011). Παρότι ο όγκος των πληροφοριών που συλλέγονται, από την ποιοτική προσέγγιση, καθιστά την ανάλυση και την ερμηνεία τους χρονοβόρα, λεπτότητες και πολυπλοκότητες για ερευνητικά θέματα ή ζητήματα αποκαλύπτει μόνο η ποιοτική προσέγγιση (Anderson, 2010). Σίγουρα, οι πληροφορίες που συλλέγονται είναι από λίγα μόνο δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ, με αποτέλεσμα η ερμηνεία τους να μην μπορεί να γενικευτεί για τον πληθυσμό των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, (Anderson, 2010) ωστόσο, η περιπτωσιολογική μελέτη αποτελεί, συνήθως, παράδειγμα ευρύτερου φαινομένου, ως μέρος μίας ευρύτερης σειράς παράλληλων περιπτώσεων, όπως αναφέρει ο Creswell (2011).

Μη λησμονώντας ότι η ερευνητική διαδικασία στην ποιοτική προσέγγιση είναι αναδυόμενη, η ερευνήτρια την επέλεξε. Αναδυόμενη, όπως διευκρινίζουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015:41) σημαίνει ότι *«ο αρχικός ερευνητικός σχεδιασμός δεν είναι τελεσίδικος, αλλά στην πορεία της έρευνας αλλάζει ή τροποποιείται»*. Η ερευνήτρια μπορεί να επιτύχει αυτή την επίπονη ερευνητική διαδικασία, μένοντας ευέλικτη και ανοικτή στις νέες ιδέες και αντιλήψεις, προσεγγίζοντας με ευαισθησία το ερευνητικό θέμα ή ζήτημα και επιδιώκοντας να μαθαίνει από τα υποκείμενα της μελέτης της. Η ποιοτική προσέγγιση είναι η καταλληλότερη για την διερεύνηση και κατανόηση της δίδυμης σχέσης των ατόμων με ΔΑΦ, αφού η προσοχή της ποιοτικής προσέγγισης εστιάζεται στη μελέτη των ανθρώπινων συμπεριφορών, των νοημάτων τους και των αποτελεσμάτων τους, που συν-δημιουργούνται σε πλαίσια σύνθετων αλληλεπιδράσεων (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Μία ολιστική προσέγγιση της σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, επιτυγχάνεται, κατ' αυτόν τον τρόπο, από την ερευνήτρια. Δεν αψηφάται, βέβαια, ότι η ποιοτική

προσέγγιση είναι ερμηνευτική. Οι ερμηνείες της ερευνήτριας για τη σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, δηλαδή, δεν μπορούν να λειτουργήσουν ανεξάρτητα από τις προ-αντιλήψεις και τις εμπειρίες της (Anderson, 2010· Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Ωστόσο, η ποιοτική προσέγγιση βοηθά την ερευνήτρια να υιοθετήσει ένα αφηγηματικό ύφος στην περιγραφή της δίδυμης σχέσης των δίδυμων με ΔΑΦ και να αποφύγει μία απρόσωπη και αφαιρετική γλώσσα που υιοθετείται από άλλη προσέγγιση, την ποσοτική (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

5.3. Συμμετέχοντες

Η περιπτώσιολογική μελέτη και κατ' επέκταση η ποιοτική μελέτη επιδιώκει, μέσω της δειγματοληψίας, τον εντοπισμό των περιπτώσεων των *«πλούσιων σε πληροφορία»*, δηλαδή των περιπτώσεων που η ερευνήτρια μπορεί να εκμαιεύσει πολλές πληροφορίες, των περιπτώσεων που προσφέρονται για μελέτη σε βάθος, που θα την βοηθήσουν να κατανοήσει σε βάθος το ερευνητικό ζήτημα της μελέτης της (Patton, 1990:169). Η ακολουθία μιας σκόπιμης δειγματοληψίας είναι χαρακτηριστική της ποιοτικής προσέγγισης (Anderson, 2010). Διάφορα είδη σκόπιμης δειγματοληψίας καταγράφονται στη βιβλιογραφία.

Στην παρούσα μελέτη, η ερευνήτρια επιδιώκοντας την σε βάθος κατανόηση της σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, πραγματοποίησε τη δειγματοληψία χιονοστιβάδας. Σύμφωνα με τη δειγματοληψία αυτή, η ερευνήτρια επιλέγει ορισμένα *«άτομα-κλειδιά»* από τον πληθυσμό που την ενδιαφέρουν, άτομα που κατέχουν τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να ενταχθούν στην έρευνά της, από τα οποία θα ξεκινήσει η έρευνα και με τη σειρά τους θα υποδείξουν στην ερευνήτρια νέα άτομα (Cohen et al., 2007· Creswell, 2011· Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Στην παρούσα μελέτη, η ερευνήτρια έθεσε αυτό το αίτημα ως ερώτηση, μέσα από ανεπίσημη συζήτηση με τα άτομα, αν μπορούσαν να προτείνουν άλλα άτομα, που θα μπορούσαν να δείξουν ενδιαφέρον για τη μελέτη της. *«Ο όρος χιονοστιβάδα αναφέρεται στη διαδικασία της συσσώρευσης, καθώς κάθε άτομο συστήνει άλλα άτομα»*, όπως αναφέρουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015:82). Η δειγματοληψία αυτή εφαρμόζεται, συνήθως, όταν υπάρχει δυσκολία να εντοπιστούν άτομα ενός συγκεκριμένου πληθυσμού, όπως συνέβη στην παρούσα μελέτη (Cohen et al., 2007· Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Έπειτα από τη δειγματοληψία που πραγματοποιήθηκε, εντοπίστηκαν 11 δίδυμα ζευγάρια, 11 μητέρες δίδυμων ζευγαριών, που έδειξαν ενδιαφέρον να συμμετάσχουν στη μελέτη. Ως προς τον αριθμό των συμμετεχόντων, αυτός θεωρήθηκε επαρκής. Στην ποιοτική προσέγγιση είναι πολύ πιθανό να υπάρχει μικρός αριθμός συμμετεχόντων, διότι η ερευνήτρια στην ποιοτική προσέγγιση

δεν ενδιαφέρεται για την γενίκευση από ένα δείγμα στον πληθυσμό, αλλά ενδιαφέρεται για την ανάδειξη μίας λεπτομερούς εικόνας των υποκειμένων, η οποία μειώνεται με τον μεγάλο αριθμό συμμετεχόντων (Cohen et al., 2007· Creswell, 2011· Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Ο μεγάλος αριθμός συμμετεχόντων μπορεί να λειτουργήσει, δηλαδή, αρνητικά (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Επιπλέον, ο χρόνος που απαιτείται για τη συλλογή και την ανάλυση του «πλούτου των πληροφοριών» σε μία ποιοτική προσέγγιση καθιστά εξαιρετικά δύσκολη τη διαχείριση ενός μεγάλου αριθμού συμμετεχόντων. Επομένως, ο μικρός αριθμός συμμετεχόντων υπαγορεύεται και από αυτό (Creswell, 2011· Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Στην παρούσα μελέτη, όπως προαναφέρθηκε, πήραν μέρος 11 δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ. Αναλυτικότερα, δύο (2) μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ, έξι (6) διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ ίδιου φύλου, τρία (3) διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ διαφορετικού φύλου, χρονολογικής ηλικίας 5 έως 17 χρόνων. Το σύνολο των δίδυμων ζευγαριών, όπου και τα δύο δίδυμα διαγνώστηκαν με ΔΑΦ, ανέρχονταν στον αριθμό έξι (6) (δύο (2) μονοζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ, τρία (3) διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ ίδιου φύλου, ένα (1) διζυγωτικό δίδυμο ζευγάρι με ΔΑΦ διαφορετικού φύλου), ενώ το σύνολο των δίδυμων ζευγαριών, όπου το ένα από τα δύο δίδυμα διαγνώστηκαν με ΔΑΦ ανέρχονταν στον αριθμό πέντε (5) (τρία (3) διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ ίδιου φύλου, δύο (2) διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ διαφορετικού φύλου, με τα αγόρια δίδυμα να έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ). Μάλιστα από τα πέντε (5) δίδυμα ζευγάρια, όπου το ένα από τα δύο δίδυμα διαγνώστηκε με ΔΑΦ, στα δύο (2) δίδυμα ζευγάρια, το πρωτότοκο δίδυμο διαγνώστηκε με ΔΑΦ (ένα (1) διζυγωτικό δίδυμο ζευγάρι με ΔΑΦ ίδιου φύλου, ένα (1) διζυγωτικό δίδυμο ζευγάρι με ΔΑΦ διαφορετικού φύλου), στα τρία (3) δίδυμα ζευγάρια, το δευτερότοκο δίδυμο διαγνώστηκε με ΔΑΦ (δύο (2) διζυγωτικά δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ ίδιου φύλου, ένα (1) διζυγωτικό δίδυμο ζευγάρι με ΔΑΦ διαφορετικού φύλου). Η ηλικία κατά την οποία οι δίδυμοι διαγνώστηκαν με ΔΑΦ διέφερε, όπως επίσης, διέφερε το επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων που διαγνώστηκαν με ΔΑΦ . Δέκα (10) μητέρες και μία (1) κηδεμόνας, παρείχαν πληροφορίες στην ερευνήτρια για τη σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ. Η χρονολογική τους ηλικία ήταν από 32 έως 52 χρόνων. Οι οκτώ (8) συμμετέχουσες ήταν παντρεμένες και οι τρεις (3) συμμετέχουσες ήταν διαζευγμένες. Οι έξι (6) συμμετέχουσες είχαν δύο παιδιά, τα δίδυμα παιδιά, οι τρεις (3) συμμετέχουσες είχαν τρία παιδιά, οι δύο (2) συμμετέχουσες είχαν 4 παιδιά. Οι οκτώ (8) συμμετέχουσες απασχολούνταν εργασιακά και οι τρεις (3) συμμετέχουσες ασχολούνταν αποκλειστικά με την ανατροφή των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ.

5.4. Συλλογή δεδομένων

Η συλλογή δεδομένων είναι μια διαδικασία που απαιτεί την κατάλληλη επιλογή των μεθόδων της συλλογής των δεδομένων. Χαρακτηριστικό είναι πως στην ποιοτική έρευνα υπάρχει ποικιλομορφία ως προς τις μεθόδους συλλογής δεδομένων, όπως η παρατήρηση, η συνέντευξη, τα ερωτηματολόγια, τα έγγραφα, οι βιντεοσκοπήσεις (Creswell, 2011). Στην παρούσα έρευνα, αποφασίστηκε η συλλογή των δεδομένων να γίνει με τη χρήση της μεθόδου της συνέντευξης, που αποτελεί ίσως την πιο διαδεδομένη μέθοδο συλλογής ποιοτικών δεδομένων. Είναι μια μέθοδος απαιτητική και χρονοβόρα και ως προς τη διεξαγωγή της, αλλά και ως προς τον σχεδιασμό και την ανάλυση των δεδομένων (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Η συνέντευξη, η οποία έχει οριστεί από τους Cannell και Kahn (1968:527) ως «*η συζήτηση ανάμεσα σε τουλάχιστον δύο άτομα, συνεντευκτή - συνεντευξιαζόμενο, που αρχίζει από το συνεντευκτή, με ειδικό σκοπό την απόκτηση σχετικών με την έρευνα πληροφοριών και επικεντρώνεται από αυτόν σε περιεχόμενο καθορισμένο από τους στόχους της έρευνας με συστηματική περιγραφή, πρόβλεψη ή ερμηνεία*». Η χρήση της συνέντευξης στην έρευνα συνεπώς, «*σηματοδοτεί μια μετατόπιση από την προσέγγιση των υποκειμένων, ως απλών αντικειμένων χειρισμού και των δεδομένων ως ανεξάρτητων από τα άτομα, στην προσέγγιση της γνώσης ως παραγωγού των ατόμων*» (Kvale, 1996:11). Ως τέτοια διαδικασία «*η συνέντευξη δεν είναι αποκλειστικά ούτε αντικειμενική, ούτε υποκειμενική, αλλά διυποκειμενική*» (Cohen et al., 2007:449).

Το πρωτεύον πλεονέκτημα της συνέντευξης, το οποίο ώθησε την ερευνήτρια στην επιλογή της, είναι η ευελιξία που τη χαρακτηρίζει. Αναλυτικότερα, επιτρέπει στο συνεντευκτή να κάνει ερωτήσεις, ώστε να μπορεί να πάει σε μεγαλύτερο βάθος, αν το επιλέξει ή να διευκρινίσει οποιεσδήποτε παρανοήσεις. Παρέχει στο συνεντευκτή τη δυνατότητα να ελέγξει τα όρια της γνώσης του συνεντευξιαζόμενου. Ενθαρρύνει τη συνεργασία και τη δημιουργία επαφής, βοηθώντας το συνεντευκτή να κάνει πιο ορθή εκτίμηση αυτού που πράγματι πιστεύει ο συνεντευξιαζόμενος. Επιπρόσθετα, από μία συνέντευξη μπορεί να προκύψουν μη αναμενόμενες ή απρόβλεπτες απαντήσεις, οι οποίες μπορεί να υποδείξουν υποθέσεις που δεν είχαν εξεταστεί μέχρι πρότινος. Η συνέντευξη συνεπώς, απαιτεί σημαντικές επικοινωνιακές δεξιότητες, ιδιαίτερη ευαισθησία σε ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας, και γνήσιο ενδιαφέρον από τον συνεντευκτή

όταν επιθυμεί να κατανοήσει την πολυπλοκότητα που χαρακτηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη, συμπεριφορά και δραστηριότητα (Cohen et al., 2007· Creswell, 2011· Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Υπάρχουν όμως και μειονεκτήματα, που απορρέουν από τη συνέντευξη. Συγκεκριμένα, ο συνεντευκτής δεν έχει πρόσβαση στο τι σκέφτεται ο συνεντευξιαζόμενος και λαμβάνει μόνον εκείνες τις πληροφορίες που ο συνεντευξιαζόμενος επιλέγει να αποκαλύψει (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Η συνέντευξη δίνει τη δυνατότητα στο συνεντευξιαζόμενο να εκφράσει τον τρόπο με τον οποίο προσεγγίζει διάφορες καταστάσεις μέσα από το προσωπικό του πρίσμα. Ακόμη, κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, ο συνεντευκτής καλείται να χειριστεί το θυμικό του συνεντευξιαζόμενου, όπως παραδειγματικά αμηχανία, συναισθηματικά ξεσπάσματα, δισταγμό παροχής πληροφοριών (Creswell, 2011). Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι *«η συνέντευξη είναι μια διαπροσωπική συνάντηση και όχι απλά μια άσκηση συλλογής δεδομένων»* (Cohen et al., 2007:470).

Χαρακτηριστικοί είναι οι ποικίλοι τύποι των συνεντεύξεων που υφίστανται, όμως στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε η ατομική, τηλεφωνική, ημι-δομημένη συνέντευξη. Η ατομική συνέντευξη είναι η πιο χρονοβόρα προσέγγιση, διότι ο συνεντευκτής θέτει ερωτήσεις και καταγράφει απαντήσεις από έναν μόνο συνεντευξιαζόμενο της μελέτης κάθε φορά. Ωστόσο, είναι ιδανική προσέγγιση, όταν ο συνεντευξιαζόμενος δε διστάζει να μιλήσει, να εκφραστεί και να μοιραστεί τις απόψεις του (Creswell, 2011). Η τηλεφωνική συνέντευξη, η οποία ορίζεται ως η διαδικασία συγκέντρωσης δεδομένων χρησιμοποιώντας το τηλέφωνο, επιλέγεται όταν οι συμμετέχοντες είναι πολύ απασχολημένοι, όπως στην παρούσα μελέτη, οι συμμετέχουσες μητέρες των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ. Η τηλεφωνική συνέντευξη επιλέχθηκε, επίσης, από την ερευνήτρια στην παρούσα μελέτη, γιατί ήταν αδύνατον να επισκεφθεί ή να την επισκεφθούν οι συμμετέχουσες, που ήταν γεωγραφικά διασκορπισμένες, εξαιτίας της πανδημίας COVID-19. Η πανδημία COVID-19 επηρέασε τη ζωή και το έργο των ερευνητών σε πρωτοφανή παγκόσμια κλίμακα, όπως υποστηρίζουν οι Ghaffarizadeh, Ghaffarizadeh, Behbahani, Mehdizadeh και Olechowski (2021). Το 94% των ερευνητών που συμμετείχαν στη μελέτη των Ghaffarizadeh και συνεργατών (2021) ανέφερε είτε μικρή ή μεγάλη διακοπή στην εργασία τους κατά την περίοδο του εγκλεισμού, ιδιαίτερα εκείνοι των οποίων η έρευνα απαιτούσε φυσική παρουσία σε ένα εργαστήριο ή ένα πεδίο βίωσαν σημαντική διαταραχή και μείωση της παραγωγικότητας. Η ερευνήτρια της παρούσας μελέτης, σε μια προσπάθεια αποφυγής διακοπής της εργασίας της, λαμβάνοντας υπόψιν την αδυναμία φυσικής της παρουσίας στο χώρο των συμμετεχουσών,

επέλεξε να κάνει τηλεφωνική συνέντευξη μαζί τους. Βασικό μειονέκτημα της τηλεφωνικής συνέντευξης, όπως διαπιστώνεται από αρκετούς ερευνητές, είναι ότι ο συνεντευκτής δεν έχει άμεση επαφή με τον συνεντευξιαζόμενο, με αποτέλεσμα να χάνει σημαντικές μη λεκτικές πληροφορίες, όπως οι εκφράσεις του προσώπου, οι χειρονομίες, οι στάσεις του σώματος, που θα χρησίμευαν στην αποσαφήνιση νοημάτων πίσω από τις λέξεις και τις δηλώσεις του συνεντευξιαζόμενου (Cohen et al., 2007· Creswell, 2011). Άλλοι πάλι ερευνητές, θεωρούν ότι η απουσία άμεσης επαφής, μπορεί να βοηθήσει τον συνεντευκτή να αποκομίσει πληροφορίες, μάλιστα, ιδιαίτερα ευαίσθητες, αφού «απουσιάζει η αίσθηση της απειλής» που μπορεί να αισθανθούν στην πρόσωπο με πρόσωπο συνέντευξη (Cohen et al., 2007:490). Η ημι-δομημένη συνέντευξη αποτελείται από ένα σύνολο προκαθορισμένων ερωτήσεων, ώστε να έχει ο συνεντευκτής έναν οδηγό για τα θέματα που θεωρεί ότι είναι σημαντικό να καλυφθούν στο πλαίσιο της συνέντευξης, χωρίς να είναι απαραίτητο να τηρηθεί αυτή ακριβώς η σειρά και η διατύπωση για κάθε συνεντευξιαζόμενο (Cohen et al., 2007· Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Επίσης, ο σκελετός των ερωτήσεων μιας ημι-δομημένης συνέντευξης αφήνει το περιθώριο στο συνεντευκτή για προτροπές και ελέγχους, τα αποκαλούμενα prompts και probes αντίστοιχα. Οι έλεγχοι, δηλαδή, παρέχουν την ευκαιρία στο συνεντευκτή να αποσαφηνίσει θέματα ή ερωτήσεις, ενώ οι προτροπές, να ζητήσει από τον συνεντευξιαζόμενο να επεκταθεί, να αναλύσει, να προσθέσει, να δώσει λεπτομέρειες, να αποσαφηνίσει ή να προσδιορίσει περαιτέρω την απάντησή του καλύπτοντας ζητήματα μεστότητας και βάθους (Morrison, 1993).

5.4.1. Εργαλεία

Για τη διεκπεραίωση των ατομικών τηλεφωνικών συνεντεύξεων, της παρούσας μελέτης, δημιουργήθηκε από την ερευνήτρια ένα πρωτόκολλο συνέντευξης, ένα έντυπο, το οποίο περιελάμβανε τις ερωτήσεις που επρόκειτο να θέσει στις συνεντευξιαζόμενες κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων (Creswell, 2011). Η ερευνήτρια, για να δημιουργήσει το πρωτόκολλο συνέντευξης, αξιοποίησε ορισμένα εργαλεία, όπως: i) Gilliam Autism Rating Scale (GARS), ii) Autism Spectrum Quotient-Children's Version (AQ-Child) και Autism-Spectrum Quotient-Adolescent Version (AQ-Adolescent), iii) Sibling Relationships Questionnaire (SRQ), iv) Twin Relationship Questionnaire (TRQ), v) Five Minute Speech Sample (FMSS), από τα οποία άντλησε ορισμένες ερωτήσεις, τις οποίες ενσωμάτωσε στο πρωτόκολλο συνέντευξης, αφού έκανε τις

κατάλληλες προσαρμογές. Ακολούθως, αναφέρονται αναλυτικά οι ερωτήσεις που αξιοποιήθηκαν από το καθένα εργαλείο.

5.4.1.1. Gilliam Autism Rating Scale (GARS)

Η κλίμακα GARS αναπτύχθηκε για να εντοπίσει άτομα με ΔΑΦ. Η GARS περιέχει 56 ερωτήσεις χωρισμένες σε τέσσερις (4) κατηγορίες, i) Στερεοτυπική Συμπεριφορά, ii) Επικοινωνία, iii) Κοινωνική Αλληλεπίδραση, και iv) Αναπτυξιακή Διαταραχή, όπου καθεμία από τις κατηγορίες αυτές περιέχει 14 ερωτήσεις (Gilliam, 1995). Η ερευνήτρια άντλησε τρεις (3) ερωτήσεις από την κατηγορία Επικοινωνία (Επαναλαμβάνει λέξεις, Ανταποκρίνεται κατάλληλα, Κοιτάζει μακριά όταν αναφέρεται το όνομά του/της), τις οποίες διαφοροποίησε (Ο/Η... επαναλαμβάνει λέξεις/προτάσεις/διαλόγους άλλων ανθρώπων όταν μιλά; Αν ναι, μπορείτε να αναφέρατε; Ο/Η... κατανοεί οδηγίες που του/της αναφέρονται; Αν, ναι πως συνηθίζει να αντιδρά; Ο/Η... κατανοεί όταν γίνεται αναφορά στο όνομά του/της; Αν ναι, πως συνηθίζει να αντιδρά;), και τρεις (3) ερωτήσεις από την κατηγορία Κοινωνική Αλληλεπίδραση (Αποφεύγει τη βλεμματική επαφή, Δεν μιμείται τους άλλους, Γελάει, χαχανίζει, κλαίει ακατάλληλα), τις οποίες, επίσης, διαφοροποίησε (Ο/Η... αποφεύγει τη βλεμματική επαφή ή να κοιτάζει τους άλλους ανθρώπους; Το κάνει διαφορετικά ανάλογα με το πρόσωπο; Ο/Η... μιμείται τον/την συν-δίδυμο/η ή και άλλους ανθρώπους; Αν ναι, ποιον νομίζετε ότι μιμείται περισσότερο; Ο/Η... εκφράζει τα συναισθήματα του/της; Πώς νιώθει συνήθως όταν βρίσκεται με οικεία πρόσωπα; Πως νιώθει όταν βρίσκεται με πρόσωπα που δεν γνωρίζει;), πριν τις ενσωματώσει στο πρωτόκολλο συνέντευξης της.

5.4.1.2. Autism Spectrum Quotient-Children's Version (AQ-Child) και Autism-Spectrum Quotient-Adolescent Version (AQ-Adolescent)

Τα AQ-Child και AQ-Adolescent, ερωτηματολόγια γονικής αναφοράς, αναπτύχθηκαν για την ανίχνευση αυτιστικών χαρακτηριστικών σε παιδιά και εφήβους. Τα ερωτηματολόγια AQ-Child και AQ-Adolescent αποτελούνται από 5 τομείς, i) Κοινωνικές Δεξιότητες, ii) Αλλαγή Προσοχής, iii) Προσοχή στη Λεπτομέρεια, iv) Επικοινωνία, και v) Φαντασία, που περιέχουν 10 ερωτήσεις ο καθένας τομέας, συνολικά αποτελούμενο από 50 ερωτήσεις (Auyeung, Baron-Cohen, Wheelwright & Allison, 2008· Baron-Cohen, Hoekstra, Knickmeyer & Wheelwright, 2006). Η ερευνήτρια άντλησε πέντε (5) ερωτήσεις από τον τομέα Κοινωνικές Δεξιότητες (Προτιμά να κάνει πράγματα με άλλους παρά μόνος/η, Βρίσκει εύκολες τις κοινωνικές καταστάσεις, Τον/Την

προσελκύουν πιο έντονα οι άνθρωποι παρά τα αντικείμενα, Είναι εύκολο να βρει αυτό που σκέφτεται ή αισθάνεται κάποιος κοιτάζοντας μόνο το πρόσωπό του, Απολαμβάνει να συναντά νέους ανθρώπους), τις οποίες διαφοροποίησε (Ο/Η... προτιμά να κάνει πράγματα με άλλους ανθρώπους ή μόνος/η του/της; Ποια πράγματα προτιμά να κάνει μόνος/η του/της; Ποια πράγματα προτιμά να κάνει με άλλους ανθρώπους; Ποιοι είναι οι άλλοι άνθρωποι; Ο/Η... βρίσκει εύκολες ή περίπλοκες τις κοινωνικές καταστάσεις; Ο/Η... προτιμά περισσότερο τους ανθρώπους ή τα αντικείμενα; Ποιους ανθρώπους προτιμά; Ποια αντικείμενα προτιμά; Αντιλαμβάνεται τι σκέφτονται ή πως αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα; Πώς νιώθει όταν τον πλησιάζει ένα πρόσωπο οικείο και πώς όταν τον πλησιάζει ένας ξένος;), δύο (2) ερωτήσεις από τον τομέα Αλλαγή Προσοχής (Τείνει να έχει πολύ έντονα ενδιαφέροντα, για τα οποία αναστατώνεται αν δεν μπορεί να συνεχίσει, Δεν τον/την ενοχλεί εάν διαταράσσεται η καθημερινή του/της ρουτίνα), τις οποίες, επίσης, διαφοροποίησε (Ο/Η... έχει κάποιο έντονο ενδιαφέρον για κάτι για το οποίο συνηθίζει να μιλά; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Έχετε παρατηρήσει να εκδηλώνει έντονο ενδιαφέρον για κάτι; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Ο/Η... προτιμά τη ρουτίνα του/της ή τις νέες καταστάσεις; Πως αντιδρά σε κάθε περίπτωση;), και δύο (2) ερωτήσεις από τον τομέα Επικοινωνία (Όταν μιλάει, δεν είναι πάντα εύκολο για τους άλλους να πάρουν μια λέξη, Έχει δυσκολία στην κατανόηση των κανόνων για την ευγενική συμπεριφορά), τις οποίες διαφοροποίησε (Με ποιο τρόπο επικοινωνεί ο/η... ; Γίνεται κατανοητός ο τρόπος επικοινωνίας του/της από τους άλλους ανθρώπους; Κατανοεί τις κοινωνικές συμβάσεις;), πριν τις ενσωματώσει στο πρωτόκολλο συνέντευξης της.

5.4.1.3. Sibling Relationships Questionnaire (SRQ)

Το ερωτηματολόγιο SRQ μετρά την ποιότητα των αδελφικών σχέσεων, έτσι όπως, την αντιλαμβάνεται ο γονέας παιδιών παιδικής και εφηβικής ηλικίας. Το ερωτηματολόγιο SRQ μετρά 4 διαστάσεις της αδελφικής σχέσης, i) Θαλπωρή/Εγγύτητα, ii) Σύγκρουση, iii) Ανταγωνισμός/Αντιζηλία, και iv) Στάτους/Εξουσία, μέσα από 48 ερωτήσεις (Furman & Buhrmester, 1990). Η ερευνήτρια άντλησε επτά (7) ερωτήσεις από τη διάσταση Θαλπωρή/Εγγύτητα (Μερικά αδερφάκια νοιάζονται πολύ το ένα για το άλλο, ενώ άλλα όχι και τόσο. Πόσο νοιάζονται ο/η__ και το αδερφάκι του/της το ένα για το άλλο; Κάποια αδερφάκια συνεργάζονται πολύ και άλλα όχι. Πόσο πολύ ο/η __ και το αδερφάκι του/της συνεργάζονται μεταξύ τους; Πόσο ο/η __ και το αδερφάκι του/της αγαπούν το ένα το άλλο; Πόσα κοινά

ενδιαφέροντα έχουν ο/η ___ με το αδερφάκι του/της; Πόσο ο/η ___ και το αδερφάκι του/της μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους; Μερικά παιδιά περνούν πολύ χρόνο με τα αδερφάκια τους, ενώ άλλα όχι. Πόσο ελεύθερο χρόνο περνούν ο/η ___ με το αδερφάκι του/της; Πόσο ο/η ___ μοιάζει στον χαρακτήρα με το αδερφάκι του/της;), τις οποίες διαφοροποίησε (Τα δίδυμα νοιάζονται το ένα για το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο; Τα δίδυμα έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους; Για ποιο λόγο συνεργάζονται συνήθως; Τα δίδυμα αγαπούν το ένα το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο; Τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα μοιράζεται πράγματα πιο συχνά; Τα δίδυμα περνούν χρόνο μαζί; Πόσο χρόνο περνούν μαζί συνήθως; Πως περνούν το χρόνο τους μαζί συνήθως; Τα δίδυμα μοιάζουν στο χαρακτήρα; Μπορείτε να περιγράψετε τον χαρακτήρα τους;), μία (1) ερώτηση από τη διάσταση Σύγκρουση (Πόσο ο/η ___ και το αδερφάκι του/της ανταγωνίζονται μεταξύ τους;), την οποία διαφοροποίησε (Τα δίδυμα ανταγωνίζονται μεταξύ τους; Ποιο από τα δίδυμα ανταγωνίζεται περισσότερο το άλλο; Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία ανταγωνίζονται πιο συχνά;), τρεις (3) ερωτήσεις από τη διάσταση Ανταγωνισμός/Αντιζηλία (Ποιός έχει συνήθως ευνοϊκότερη μεταχείριση από τη μητέρα, ο/η ___ ή το αδερφάκι του/της; Ποιος έχει περισσότερο την προσοχή της μητέρας, ο/η ___ ή και το αδερφάκι του/της; Ποιος είναι η αδυναμία της μαμάς, ο/η ___ ή το αδερφάκι του/της;), τις οποίες διαφοροποίησε (Ποιο από τα δίδυμα έχει περισσότερη προσοχή ή υποστήριξη από εσάς; Νιώθετε ότι είστε πιο κοντά με κάποιο από τα δίδυμα; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Γιατί πιστεύετε ότι νιώθετε έτσι;), και δύο (2) ερωτήσεις από τη διάσταση Στάτους/Εξουσία (Πόσο πολύ λέει ο/η ___ στο αδερφάκι του/της τι να κάνει; Πόσο ο/η ___ βοηθά το αδερφάκι του/της με πράγματα που εκείνο δεν μπορεί να κάνει μόνο του;), τις οποίες διαφοροποίησε (Ποιο από τα δίδυμα κατευθύνει περισσότερο το άλλο δίδυμο; Τα δίδυμα βοηθά το ένα το άλλο; Σε ποιες καταστάσεις βοηθά το ένα το άλλο; Με ποιο τρόπο βοηθά το ένα το άλλο;), πριν τις ενσωματώσει στο πρωτόκολλο συνέντευξης της.

5.4.1.4. Twin Relationship Questionnaire (TRQ)

Το TRQ, ερωτηματολόγιο γονικής αναφοράς, μετρά τέσσερις (4) διαστάσεις της δίδυμης σχέσης, i) Εγγύτητα, ii) Σύγκρουση, iii) Εξάρτηση, και iv) Αντιπαλότητα, μέσα από 18 ερωτήσεις (Fortuna et al., 2010). Η ερευνήτρια άντλησε δύο (2) ερωτήσεις από τη διάσταση Εγγύτητα (Διασκεδάζει με το δίδυμό του, Θέλει να παίζει με το δίδυμό του), τις οποίες διαφοροποίησε (Τα

δίδυμα διασκεδάζουν (-περνούν καλά-) όταν κάνουν πράγματα μαζί; Τα δίδυμα χαίρονται (-τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα χαιρέται περισσότερο; Τα δίδυμα δυσανασχετούν (-δεν τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα δυσανασχετεί περισσότερο; Τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν πράγματα μόνα τους ή μαζί; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μόνα τους; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μαζί;), δύο (2) ερωτήσεις από τη διάσταση Σύγκρουση (Θυμώνει με το δίδυμό του, Μαλώνει και διαφωνεί με το δίδυμό του), τις οποίες διαφοροποίησε (Τα δίδυμα θυμώνουν μεταξύ τους; Για ποιο λόγο θυμώνουν συνήθως; Τα δίδυμα μαλώνουν μεταξύ τους; Πόσο συχνά μαλώνουν μεταξύ τους; Πως μαλώνουν μεταξύ τους; Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία μαλώνουν πιο συχνά;), τρεις (3) ερωτήσεις από τη διάσταση Εξάρτηση (Αναστατώνεται όταν χωρίζεται από το δίδυμό του, Επηρεάζεται η διάθεσή του/της από τη διάθεση του δίδυμού του, Του/Της λείπει το δίδυμό του, όταν το δίδυμό του δεν είναι εκεί), τις οποίες διαφοροποίησε (Τα δίδυμα χωρίζονται; Πόσο συχνά χωρίζονται; Για ποιο λόγο χωρίζονται; Πως αντιδρούν το καθένα τους όταν χωρίζονται; Τα δίδυμα επηρεάζονται το ένα από το άλλο, ως προς τη διάθεσή τους; Τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί;), και μία (1) ερώτηση από τη διάσταση Αντιπαλότητα (Στεναχωριέται ή ζηλεύει όταν κάνετε πράγματα με το δίδυμό του), την οποία διαφοροποίησε (Το ένα δίδυμο ζηλεύει όταν ο άνθρωπος που τα φροντίζει κάνει πράγματα με το άλλο δίδυμο;), πριν τις ενσωματώσει στο πρωτόκολλο συνέντευξης της.

5.4.1.5. Five Minute Speech Sample (FMSS)

Το FMSS ζητά σκέψεις και συναισθήματα από το συγγενή ενός ατόμου, σε μία χρονική περίοδο των 5' λεπτών. «*Το δείγμα ομιλίας των 5' λεπτών προκαλεί μία απάντηση από το συγγενή κλειδί του ατόμου*» (Magana et al., 1986:205). Οι συγκεκριμένες οδηγίες που δίνονται στον συγγενή είναι: «*Θα ήθελα να ακούσω τις σκέψεις σας [όνομα του ατόμου] με τα δικά σας λόγια και χωρίς να σας διακόψω με οποιεσδήποτε ερωτήσεις ή σχόλια. Όταν σας ζητήσω να ξεκινήσετε, θα ήθελα να μιλήσετε για 5' λεπτά, να μου πείτε τι είδους άτομο είναι. Αφού ξεκινήσετε να μιλάτε, προτιμώ να μην απαντήσω σε ερωτήσεις. Υπάρχουν ερωτήσεις που θα θέλατε να μου κάνετε πριν ξεκινήσουμε;*» (Magana et al., 1986:205). Αυτό το εργαλείο αποσκοπεί στον εντοπισμό των στάσεων και των συναισθημάτων του συγγενή για το άτομο, καθώς και των αντιλήψεων του συγγενή για τις σχέσεις του ατόμου. Η ερευνήτρια στην παρούσα μελέτη, προκειμένου να διερευνήσει τις αντιλήψεις των μητέρων και της κηδεμόνος για την ποιότητα της σχέσης των

δίδυμων αδερφών, από τα οποία είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, είτε στις μητέρες και την κηδεμόνα: «*Θα ήθελα να μιλήσετε για 5' λεπτά, να μου πείτε για την ποιότητα της σχέσης των δίδυμων αδερφών*».

Συνεπώς, οι ερωτήσεις που συμπεριλήφθηκαν στο πρωτόκολλο συνέντευξης της ερευνήτριας αποτέλεσαν κράμα των προαναφερόμενων εργαλείων. Σημειώνεται ότι ο σχεδιασμός της συνέντευξης αποτελεί ένα σύνθετο και απαιτητικό έργο που προϋποθέτει συστηματική προετοιμασία, από την πλευρά της ερευνήτριας (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

5.4.2. Πρωτόκολλο συνέντευξης

Στην παρούσα μελέτη, το πρωτόκολλο συνέντευξης, όπως παρατίθεται στο Παράρτημα I (βλέπε Παράρτημα I), αποτελείται από τρεις άξονες, i) Επικοινωνία των διδύμων με ΔΑΦ, ii) Κοινωνική αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ, και iii) Ποιότητα σχέσης των δίδυμων αδερφών, από τους οποίους προέκυψαν 47, συνολικά, ερωτήσεις. Στην αρχή τέθηκαν ορισμένες ερωτήσεις, για να εισάγουν τις συνεντευξιαζόμενες στο θέμα της συνέντευξης (Ποια είναι η ηλικία σας; Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο; Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση; Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση; Πόσα παιδιά έχετε στην οικογένεια; Ποια είναι η σειρά γέννησης των διδύμων; Ποιο είναι το φύλο του πρωτότοκου δίδυμου και του δευτερότοκου δίδυμου; Ποια είναι η ηλικία των διδύμων; Ποιο είναι το είδος της ζυγωτίας των δίδυμων; Ποιο είναι το αναπτυξιακό επίπεδο του πρωτότοκου δίδυμου και του δευτερότοκου δίδυμου; Ποιο είναι το επίπεδο λειτουργικότητας του πρωτότοκου δίδυμου και του δευτερότοκου δίδυμου; Πως αισθανθήκατε όταν μάθατε ότι κυφορείτε δίδυμα; Πότε αντιληφθήκατε το διαφορετικό στην ανάπτυξη του/της δίδυμου/ης ή των διδύμων; Πότε αρχίσατε να ενδιαφέρεστε για μια διάγνωση του τι έχει/ουν και πώς διαγνώστηκε/αν τελικά; Λαμβάνετε κάποια υπηρεσία υποστήριξης για τον/την/τα.. ; Αν, ναι τι είδους υπηρεσία υποστήριξης;). Σημειώνεται ότι επιλέχθηκε ο τύπος των ανοικτών ερωτήσεων στο παρόν πρωτόκολλο συνέντευξης. Οι ανοικτές ερωτήσεις έχουν οριστεί από τον Kerlinger (1970) ως εκείνες που παρέχουν ένα πλαίσιο αναφοράς για τις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, βάζοντας όμως ελάχιστους περιορισμούς στις απαντήσεις τους και στην έκφρασή τους. Συγκεκριμένα, ο πρώτος άξονας, Επικοινωνία των διδύμων με ΔΑΦ, αποτελείται από 7, συνολικά, ερωτήσεις (Ο/Η... κατανοεί όταν γίνεται αναφορά στο όνομά του/της; Αν ναι, πως συνηθίζει να αντιδρά; Ο/Η... κατανοεί οδηγίες που του/της αναφέρονται; Αν, ναι πως

συνηθίζει να αντιδρά; Με ποιο τρόπο επικοινωνεί ο/η... ; Γίνεται κατανοητός ο τρόπος επικοινωνίας του/της από τους άλλους ανθρώπους; Ο/Η... επαναλαμβάνει λέξεις/προτάσεις/διαλόγους άλλων ανθρώπων όταν μιλά; Αν ναι, μπορείτε να αναφέρατε; Ο/Η... έχει κάποιο έντονο ενδιαφέρον για κάτι για το οποίο συνηθίζει να μιλά; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Για ποιο λόγο συνηθίζει να επικοινωνεί ο/η... ; Ο/Η... επικοινωνεί με τον/την συν-δίδυμο/η του/της διαφορετικά από τους άλλους ανθρώπους; Έχουν αναπτύξει «μυστική γλώσσα», έναν δικό τους κώδικα επικοινωνίας;), που συμβάλλουν στη γνώση των αντιλήψεων των συνεντευξιαζόμενων, για τις επικοινωνιακές δεξιότητες των δίδυμων με ΔΑΦ. Οι συνεντευξιαζόμενες καλούνται να απαντήσουν μόνον για το δίδυμο που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ. Στην περίπτωση που και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, οι συνεντευξιαζόμενες καλούνται να απαντήσουν για το καθένα δίδυμο με ΔΑΦ χωριστά. Ο δεύτερος άξονας, Κοινωνική αλληλεπίδραση των δίδυμων με ΔΑΦ, ενέχει 12, συνολικά, ερωτήσεις (Ο/Η... αποφεύγει τη βλεμματική επαφή ή να κοιτάζει τους άλλους ανθρώπους; Το κάνει διαφορετικά ανάλογα με το πρόσωπο; Πώς νιώθει όταν τον πλησιάζει ένα πρόσωπο οικείο και πώς όταν τον πλησιάζει ένας ξένος; Εκδηλώνει στερεοτυπικές συμπεριφορές; Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις το κάνει; Έχετε παρατηρήσει να εκδηλώνει έντονο ενδιαφέρον για κάτι; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Ο/Η... μιμείται τον/την συν-δίδυμο/η ή και άλλους ανθρώπους; Αν ναι, ποιον νομίζετε ότι μιμείται περισσότερο; Ο/Η... προτιμά περισσότερο τους ανθρώπους ή τα αντικείμενα; Ποιους ανθρώπους προτιμά; Ποια αντικείμενα προτιμά; Ο/Η... προτιμά να κάνει πράγματα με άλλους ανθρώπους ή μόνος/η του/της; Ποια πράγματα προτιμά να κάνει μόνος/η του/της; Ποια πράγματα προτιμά να κάνει με άλλους ανθρώπους; Ποιοι είναι οι άλλοι άνθρωποι; Ο/Η... προτιμά τη ρουτίνα του/της ή τις νέες καταστάσεις; Πως αντιδρά σε κάθε περίπτωση; Ο/Η... βρίσκει εύκολες ή περίπλοκες τις κοινωνικές καταστάσεις; Κατανοεί τις κοινωνικές συμβάσεις; Ο/Η... δείχνει ενδιαφέρον για το πως αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα; Αντιλαμβάνεται τι σκέφτονται ή πως αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα; Ο/Η... εκφράζει τα συναισθήματα του/της; Πώς νιώθει συνήθως όταν βρίσκεται με οικεία πρόσωπα; Πως νιώθει όταν βρίσκεται με πρόσωπα που δεν γνωρίζει;), που συμβάλλουν στη γνώση των αντιλήψεων των συνεντευξιαζόμενων, για την κοινωνική αλληλεπίδραση των δίδυμων με ΔΑΦ με άλλα άτομα γύρω τους. Όπως και για τις ερωτήσεις του πρώτου άξονα, ομοίως εδώ, οι συνεντευξιαζόμενες καλούνται να απαντήσουν μόνον για το δίδυμο που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, αν και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, οι συνεντευξιαζόμενες καλούνται να απαντήσουν

για το καθένα δίδυμο με ΔΑΦ χωριστά. Ο τρίτος άξονας, Ποιότητα σχέσης των δίδυμων αδερφών, περιέχει 28, συνολικά, ερωτήσεις (Τα δίδυμα έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν πράγματα μόνα τους ή μαζί; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μόνα τους; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μαζί; Τα δίδυμα διασκεδάζουν (-περνούν καλά-) όταν κάνουν πράγματα μαζί; Τα δίδυμα χαίρονται (-τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα χαιρείται περισσότερο; Τα δίδυμα δυσανασχετούν (-δεν τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα δυσανασχετεί περισσότερο; Τα δίδυμα προσεγγίζει το ένα το άλλο; Ποιο από τα δίδυμα προσεγγίζει περισσότερο το άλλο; Τα δίδυμα νοιάζονται το ένα για το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο; Τα δίδυμα αγαπούν το ένα το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο; Τα δίδυμα περνούν χρόνο μαζί; Πόσο χρόνο περνούν μαζί συνήθως; Πως περνούν το χρόνο τους μαζί συνήθως; Τα δίδυμα χωρίζονται; Πόσο συχνά χωρίζονται; Για ποιο λόγο χωρίζονται; Πως αντιδρούν το καθένα τους όταν χωρίζονται; Τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί; Τα δίδυμα επηρεάζονται το ένα από το άλλο, ως προς τη διάθεσή τους; Τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα όταν είναι μαζί, από ότι όταν είναι μόνα τους ή με άλλους ανθρώπους; Πως αντιδρούν σε κάθε περίπτωση; Τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους; Για ποιο λόγο συνεργάζονται συνήθως; Τα δίδυμα βοηθά το ένα το άλλο; Σε ποιες καταστάσεις βοηθά το ένα το άλλο; Με ποιο τρόπο βοηθά το ένα το άλλο; Τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα μοιράζεται πράγματα πιο συχνά; Ποιο από τα δίδυμα έχει περισσότερη προσοχή ή υποστήριξη από εσάς; Νιώθετε ότι είστε πιο κοντά με κάποιο από τα δίδυμα; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Γιατί πιστεύετε ότι νιώθετε έτσι; Τα δίδυμα επιθυμούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν; Διεκδικούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν; Το ένα δίδυμο ζηλεύει όταν ο άνθρωπος που τα φροντίζει κάνει πράγματα με το άλλο δίδυμο; Τα δίδυμα ζηλεύουν το ένα το άλλο; Πως το εκφράζουν το καθένα τους; Ποιο από τα δίδυμα ζηλεύει περισσότερο; Τα δίδυμα ανταγωνίζονται μεταξύ τους; Ποιο από τα δίδυμα ανταγωνίζεται περισσότερο το άλλο; Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία ανταγωνίζονται πιο συχνά; Τα δίδυμα θυμώνουν μεταξύ τους; Για ποιο λόγο θυμώνουν συνήθως; Τα δίδυμα μαλώνουν μεταξύ τους; Πόσο συχνά μαλώνουν μεταξύ τους; Πως μαλώνουν μεταξύ τους; Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία μαλώνουν πιο συχνά; Ποιο από τα δίδυμα παίρνει περισσότερες πρωτοβουλίες από το άλλο δίδυμο; Ποιο από τα δίδυμα κατευθύνει περισσότερο το άλλο δίδυμο; Ποιο από τα δίδυμα είναι το κυρίαρχο; Αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει; Πως αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει; Τα δίδυμα επιθυμούν κοινά πράγματα; Αν ναι,

ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα διεκδικεί περισσότερο τα πράγματα που επιθυμεί; Τα δίδυμα αντιμετωπίζονται ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες ή ως μια κοινή; Τα δίδυμα μοιάζουν στο χαρακτήρα; Μπορείτε να περιγράψετε τον χαρακτήρα τους;), που βοηθούν στην άντληση πληροφοριών από τις συνεντευξιαζόμενες, για την κατανόηση της ποιότητας της σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ. Οι συνεντευξιαζόμενες καλούνται να απαντήσουν για τα δίδυμα ζευγάρια, για την τυχόν προτίμησή τους σε κάποιο από τα δίδυμα, καθώς και για διαστάσεις της δίδυμης σχέσης όπως, εγγύτητα, εξάρτηση, συνεργασία, ανταγωνισμός, κυριαρχία, ομοιότητα χαρακτήρων. Στο τέλος, με το FMSS, οι συνεντευξιαζόμενες μίλησαν για 5' λεπτά, για την ποιότητα της σχέσης των δίδυμων ζευγαριών.

5.5. Ερευνητική διαδικασία

Αφετηρία της περιγραφής της ερευνητικής διαδικασίας, δηλαδή, της διαδικασίας της διεξαγωγής των 11 ατομικών τηλεφωνικών συνεντεύξεων, αποτελούν οι προκαταρκτικές ενέργειες της ερευνήτριας. Όπως προαναφέρθηκε, η εύρεση των συμμετεχουσών της παρούσας μελέτης, πραγματοποιήθηκε με δειγματοληψία χιονοστιβάδα. Η ερευνήτρια γνώριζε ορισμένα άτομα, «άτομα-κλειδιά», που την έφεραν σε επαφή με τις συμμετέχουσες, αλλά και οι ίδιες οι συμμετέχουσες πρότειναν στην ερευνήτρια άλλες νέες συμμετέχουσες. Μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας, η ερευνήτρια ήρθε σε επαφή με τις συμμετέχουσες της παρούσας μελέτης. Η ερευνήτρια, σε αυτή την πρώτη τηλεφωνική επικοινωνία με τις συμμετέχουσες, το «προκαταρκτικό τηλεφώνημα», εξασφάλισε τη συνειδητή συναίνεση των συμμετεχουσών. Συγκεκριμένα, έχοντας κατά νου, τον κώδικα δεοντολογίας της έρευνας (Cohen et al., 2007) η ερευνήτρια παρουσίασε, α) τον εαυτό της, β) τον σκοπό και τη διαδικασία της έρευνάς της, γ) τα οφέλη της, στις συμμετέχουσες σε αυτή. Διαθεσιμότητα για απάντηση ερωτημάτων αναφορικά με τη διαδικασία δόθηκε από την ερευνήτρια στις συμμετέχουσες. Επιπροσθέτως, η ερευνήτρια εξασφάλισε την εμπιστευτικότητα της έρευνας στις συμμετέχουσες. Δηλαδή, η ερευνήτρια ενημέρωσε τις συμμετέχουσες ότι δεν θα αποκαλυφθεί η ταυτότητά τους, ότι θα διατηρηθεί η ανωνυμία τους, καθώς και ότι οποιαδήποτε πληροφορία δοθεί από μέρος τους, θα χρησιμοποιηθεί αυστηρά και μόνο για την διεξαγωγή αποτελεσμάτων της έρευνάς της. Πέραν της προφορικής ενημέρωσης των συμμετεχουσών, η ερευνήτρια προχώρησε και σε γραπτή ενημέρωση αυτών (βλέπε Παράρτημα II). Οι συμμετέχουσες φάνηκαν θετικές προς το εγχείρημα της ερευνήτριας και με χαρά δέχθηκαν να αποτελέσουν κομμάτι της έρευνάς της. Στο τέλος αυτής

της πρώτης τηλεφωνικής επικοινωνίας, η ερευνήτρια ενημέρωσε τις συνεντευξιαζόμενες, ότι επιθυμούσε να μαγνητοφωνήσει τη συνέντευξη, τις ερωτήσεις και τις απαντήσεις, γνωστοποίησε την χρονική διάρκεια της τηλεφωνικής συνέντευξης, και ρύθμισε τον ακριβή χρόνο με την κάθε συμμετέχουσα για την τηλεφωνική συνέντευξη. Όλες οι συνεντευξιαζόμενες συμφώνησαν για τη μαγνητοφώνηση. Έτσι, επιδιώχθηκε η εύρεση μιας ημέρας και ώρας που θα εξυπηρετούσε τις συμμετέχουσες, για την αποφυγή πρόκλησης αναστάτωσης τους στην καθημερινότητα.

Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε η δεύτερη τηλεφωνική επικοινωνία της ερευνήτριας με τις συνεντευξιαζόμενες, η συνέντευξη. Η ερευνήτρια πριν την έναρξη της συνέντευξης, τα πρώτα λεπτά της τηλεφωνικής επικοινωνίας, ενημέρωσε τις συνεντευξιαζόμενες ότι ξεκινά τη μαγνητοφώνηση της συνέντευξης. Έτσι, η ερευνήτρια με το πρωτόκολλο συνέντευξης μπροστά της, ξεκινούσε τη συνέντευξη, έχοντας προηγουμένως ορίσει έναν κωδικό για την κάθε συνεντευξιαζόμενη, προκειμένου να διασφαλίσει την ανωνυμία και την προστασία της ταυτότητάς της, αλλά και να δημιουργήσει μία σχέση εμπιστοσύνης, που θα επέτρεπε στην συνεντευξιαζόμενη να εκφραστεί ελεύθερα και αυθεντικά. Επίσης, προτού ξεκινήσει η συνέντευξη, η ερευνήτρια τόνιζε στη συνεντευξιαζόμενη ότι μπορούσε να αποχωρήσει από τη συνέντευξη οποιαδήποτε στιγμή το επιθυμούσε, ότι το υλικό θα χρησιμοποιούταν αποκλειστικά για τις ανάγκες της έρευνας και θα τηρούνταν η ανωνυμία. Με το πρωτόκολλο συνέντευξης, η ερευνήτρια άρχισε να θέτει ερωτήσεις. Ωστόσο, έδειξε την απαιτούμενη ευελιξία, κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης, ως προς τη σειρά, τη διατύπωση, το ύφος, την έκταση ή την προσθαφαίρεση των ερωτήσεων. Μάλιστα, χρησιμοποίησε βολιδοσκοπήσεις, δηλαδή, υπό-ερωτήματα κάτω από κάθε ερώτηση, είτε για την άντληση επιπρόσθετων πληροφοριών αναφορικά με την ερώτηση που τέθηκε, είτε για την αποσαφήνιση της απάντησης της συνεντευξιαζόμενης (Creswell, 2011). Η ερευνήτρια είχε πάντα κατά νου, τα ερευνητικά ερωτήματα, αλλά και τις συγκεκριμένες περιστάσεις, τυχόν σιωπές της συνεντευξιαζόμενης κατά την τηλεφωνική επικοινωνία, που έπρεπε να αντιμετωπίσει, δηλαδή, τη διάδραση με την συνεντευξιαζόμενη. Επισημαίνεται ότι η ερευνήτρια κράτησε ορισμένες γραπτές σημειώσεις κατά τη διεξαγωγή της συνέντευξης, παράλληλα με τη μαγνητοφώνηση. Η συνέντευξη έφθασε στο τέλος της, με την ερευνήτρια να αφιερώνει 5' λεπτά στη συνεντευξιαζόμενη να μιλήσει για την ποιότητα της σχέσης των δίδυμων αδερφών με ΔΑΦ, χωρίς διακοπή. Με τις ευχαριστίες της ερευνήτριας προς την κάθε συνεντευξιαζόμενη, για τη συμμετοχή της και την εκ νέου διαβεβαίωση ότι οι απαντήσεις τους θα είναι εμπιστευτικές, ολοκληρώθηκε η δεύτερη τηλεφωνική επικοινωνία. Η συνέντευξη διήρκησε

κατά προσέγγιση 45' λεπτά. Η ερευνήτρια ρώτησε μάλιστα, αν επιθυμούσαν μια σύνοψη των αποτελεσμάτων της μελέτης, και τους διαβεβαίωσε για τη διαθεσιμότητα τους, όταν η μελέτη της ολοκληρωθεί.

5.6. Ανάλυση δεδομένων

Της συλλογής των δεδομένων, των συνεντεύξεων, έπεται η ανάλυση. Όπως αναφέρουν οι Plakhotnik και Rocco (2009:109) *«ανάλυση δεδομένων σημαίνει να αντλήσουμε έγκυρη σημασία από τα δεδομένα»*. Η ανάλυση των δεδομένων είναι μια χρονοβόρα διαδικασία, αφού η ερευνήτρια διαβάζει αρκετές φορές τις πληροφορίες που έχει συγκεντρώσει, επιδιώκοντας την απόκτηση μιας βαθύτερης κατανόησής τους και συνάμα απαιτητική, διότι καλείται με υπευθυνότητα να καταλήξει σε αξιόπιστα και έγκυρα αποτελέσματα. Επισημαίνεται ότι δεν υπάρχει μία μόνο αποδεκτή προσέγγιση στην ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων, αν και υπάρχουν αρκετές κατευθυντήριες γραμμές για τη διαδικασία αυτή. Η ερευνήτρια υιοθέτησε τη θεματική ανάλυση. Όπως ορίζουν οι Braun και Clarke (2012:57) *«η θεματική ανάλυση συνίσταται στη συστηματική αναγνώριση, οργάνωση, κατανόηση επαναλαμβανόμενων μοτίβων νοήματος εντός ενός συνόλου δεδομένων»*. Η ερευνήτρια κλήθηκε να αναπτύξει μια *«διαλογική σχέση με τα δεδομένα»*, προκειμένου να παράγει και να συγκροτήσει τα θέματα (Τσιώλης, 2016:487). Η ερευνήτρια ακολούθησε 5 διαδοχικά στάδια, για να αναλύσει τα δεδομένα της, υιοθετώντας τη θεματική ανάλυση που προτείνεται από τον Τσιώλη (2018). Αυτή η προσέγγιση της θεματικής ανάλυσης αντλεί τα βασικά της στοιχεία από την εκδοχή που έχουν προτείνει οι Braun και Clarke (2006 & 2012), αλλά είναι μια παραλλαγμένη εκδοχή, για αρχάριους ερευνητές, όπως η ερευνήτρια της παρούσας μελέτης (Τσιώλης, 2018).

Ξεκινώντας με το πρώτο βήμα, τη μετεγγραφή της συνέντευξης, *«μετεγγραφή καλείται η μετατροπή σε γραπτό κείμενο των ηχογραφημένων λεκτικών διαδράσεων, σύμφωνα με καθορισμένους κανόνες σημειογραφίας»* (Τσιώλης, 2014:269). Υπάρχουν διάφορα συστήματα σημειογραφίας, δηλαδή συμβάσεων που δίνουν τη δυνατότητα αποτύπωσης μορφών επικοινωνίας και διάδρασης μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιαζόμενου, όπως είναι η γλώσσα του σώματος, η ένταση των συναισθημάτων, το ύφος της φωνής ή οι παύσεις, οι οποίες δεν μπορούν να συμπεριληφθούν σε μια απλή μεταγραφή του προφορικού λόγου σε γραπτό κείμενο, όπως σημειώνουν οι Ίσαρη και Πουρκός (2015). Τα συστήματα σημειογραφίας διαφοροποιούνται ως προς το εύρος των λεπτομερειών που απεικονίζουν. Η ερευνήτρια της παρούσας μελέτης,

αξιοποίησε ένα στοιχειώδες σύστημα σημειογραφίας, κατά τη μετεγγραφή της (βλέπε Παράρτημα ΙΙΙ). Τονίζεται ότι στο πρώτο αυτό βήμα, της μετεγγραφής, είναι σημαντικό να αποδοθούν με ακρίβεια τα λόγια του συνεντευξιαζόμενου και του συνεντευκτή, καθώς ελαχιστοποιείται έτσι η πιθανότητα απώλειας, παραχάραξης και απλούστευσης των στοιχείων (Cohen et al., 2007). Προχωρώντας στο δεύτερο βήμα, η ερευνήτρια κλήθηκε να εξοικειωθεί με τα δεδομένα, να εντοπίσει και να συγκεντρώσει αποσπάσματα, που αντιστοιχούν σε κάθε ερευνητικό ερώτημα, διαβάζοντας προσεκτικά και αρκετές φορές το σύνολο των δεδομένων που συγκέντρωσε (Τσιώλης, 2018).

Ιδιαίτερα σημαντική κρίνεται η κωδικοποίηση των δεδομένων των συνεντεύξεων, το τρίτο βήμα. Η ερευνήτρια κλήθηκε να ερμηνεύσει τα δεδομένα της, να κατανοήσει δηλαδή το νόημά τους και να τους αποδώσει έναν εννοιολογικό προσδιορισμό, δηλαδή έναν κωδικό (Τσιώλης, 2018). Όπως διευκρινίζει ο Τσιώλης (2018:103,104) *«ένας κωδικός μπορεί να τροποποιηθεί στη βάση νέων δεδομένων, έτσι ώστε να συμπεριλάβει και άλλες εκδοχές ομοειδούς νοήματος ή/και να αποσαφηνίσει το εύρος του έναντι άλλων παραχθέντων κωδικών»*. Για το λόγο αυτό η κωδικοποίηση αποτέλεσε μία επίπονη διαδικασία για την ερευνήτρια (Σπανακά, 2008). Όπως υπογραμμίζουν οι Miles και Haberman (1996:56) *«οι λέξεις είναι παχύτερες από τους αριθμούς και συνήθως έχουν πολλαπλές σημασίες... η πρόκληση είναι να είναι κανείς εξαιρετικά προσεκτικός με τους στόχους της έρευνας και τους εννοιολογικούς φακούς που θα φορέσει... αφήνοντας ταυτόχρονα τον εαυτό του ανοικτό σε πράγματα που δεν γνώριζε ή δεν περίμενε»*. Συνεχίζοντας με το τέταρτο βήμα, τη μετάβαση από τους κωδικούς στα θέματα, η ερευνήτρια επεξεργάστηκε, συνέκρινε, συγχώνευσε κωδικούς, που αντιστοιχούσαν σε ένα επαναλαμβανόμενο μοτίβο νοήματος, προκειμένου να δημιουργήσει τα θέματα (Τσιώλης, 2018). Η ερευνήτρια προσπάθησε να ορίσει το περιεχόμενό τους και να δημιουργήσει συνδέσεις μεταξύ των θεμάτων, απαντώντας στα ερευνητικά της ερωτήματα. Με το πέμπτο βήμα, την έκθεση των ευρημάτων, η προσέγγιση της θεματικής ανάλυσης των δεδομένων της συνέντευξης, φτάνει στο τέλος της. Σε αυτό το τελευταίο βήμα, η ερευνήτρια παραθέτει αποσπάσματα από τα κείμενα των συνεντεύξεων, προκειμένου να τεκμηριωθούν τα ευρήματά της και να φανεί, με πειστικό τρόπο, πώς αναδεικνύονται τα θέματα (Τσιώλης, 2018). Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων γίνεται στο κεφάλαιο που ακολουθεί.

Κεφάλαιο 6

6. Αποτελέσματα

6.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα ευρήματα των 11 τηλεφωνικών συνεντεύξεων, για την ποιότητα της σχέσης των διδύμων αδελφών, από τα οποία είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, στηριζόμενα στις αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος τους. Η παρουσίαση των ευρημάτων γίνεται με την αξιοποίηση κωδικών, που ορίστηκαν για κάθε ένα ζευγάρι διδύμων καθώς και για κάθε ένα δίδυμο, για την προστασία της ταυτότητάς τους (βλέπε Παράτημα III). Πρώτα, παρουσιάζονται τα ευρήματα για την κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ. Έπειτα, παρουσιάζονται τα ευρήματα για την ποιότητα της σχέσης των διδύμων αδελφών, από τα οποία είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Από την υιοθέτηση της θεματικής ανάλυσης στην ανάλυση των δεδομένων των τηλεφωνικών συνεντεύξεων (βλέπε Κεφάλαιο 4), προέκυψαν έξι διαστάσεις της δίδυμης σχέσης, η εγγύτητα, η εξάρτηση, η συνεργασία, ο ανταγωνισμός, η κυριαρχία και η ομοιότητα χαρακτήρων. Η κάθε διάσταση της δίδυμης σχέσης παρουσιάζεται ξεχωριστά, αναδεικνύοντας έτσι το περιεχόμενό της, βάσει των ιδιαίτερων πτυχών που προέκυψαν κατά την ανάλυση των δεδομένων των τηλεφωνικών συνεντεύξεων. Αποσπάσματα από τις αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος παρατίθενται, προκειμένου να τεκμηριωθούν τα ευρήματα για την ποιότητα της σχέσης των διδύμων αδελφών, από τα οποία είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ.

Σε αυτό το σημείο, αναφέρονται οι κωδικοί που ορίστηκαν για κάθε ένα ζευγάρι διδύμων, καθώς και για κάθε ένα δίδυμο. Συνολικά, 11 ζευγάρια διδύμων αποτέλεσαν τους συμμετέχοντες της παρούσας μελέτης, πέντε (5) ζευγάρια διδύμων, που το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ και έξι (6) ζευγάρια διδύμων, που και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Οι κωδικοί Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 ορίστηκαν για την αναφορά στα ζευγάρια διδύμων, που το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ. Ο κωδικός ΤΥΠ ορίστηκε για την αναφορά στο νευροτυπικό δίδυμο και ο κωδικός ΔΑΦ ορίστηκε για την αναφορά στο δίδυμο που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ. Οι κωδικοί Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 ορίστηκαν για την αναφορά στα ζευγάρια διδύμων, που και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Ο κωδικός Δ1(ΔΑΦ) ορίστηκε για την αναφορά στο πρωτότοκο δίδυμο

που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ και ο κωδικός Δ2(ΔΑΦ) ορίστηκε για την αναφορά στο δευτερότοκο δίδυμο που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ.

6.2. Κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ

Ένα από τα κύρια συμπτώματα της ΔΑΦ είναι τα επίμονα ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση (βλέπε Κεφάλαιο 1). Τα συμπτώματα που αντιμετωπίζουν τα παιδιά με ΔΑΦ επηρεάζουν την καθημερινή λειτουργία τους και τη διαμόρφωση των σχέσεων τους με άλλα άτομα. Παρ' ότι η κοινωνική αλληλεπίδραση για τα περισσότερα παιδιά είναι πηγή χαράς και ικανοποίησης, για τα παιδιά με ΔΑΦ είναι εκείνη η πηγή, που απειλεί να προκαλέσει τη μεγαλύτερη σύγχυση και ανάγκη για απομόνωση, ως μια μορφή άμυνας (Peeters, 2000).

Εκτιμάται ότι περίπου το 30% των παιδιών με ΔΑΦ δεν αναπτύσσουν λόγο ή έχουν πολύ περιορισμένο λόγο (Tager-Flusberg & Kasari, 2013) με τα παιδιά με ΔΑΦ που δεν αναπτύσσουν λόγο να προσφεύγουν σε εναλλακτικά μέσα επικοινωνίας. Μάλιστα, όπως αναφέρει η Μαυροπούλου (2011) η επικοινωνιακή πρόθεση των παιδιών με ΔΑΦ είναι η ικανοποίηση των προσωπικών αναγκών ή/και επιθυμιών τους, παρά η επίτευξη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης.

Στα πλαίσια διερεύνησης της κοινωνικής επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης των διδύμων με ΔΑΦ τέθηκαν στις μητέρες και την κηδεμόνα των διδύμων με ΔΑΦ, οι ακόλουθες ερωτήσεις, 1) Ο/Η κατανοεί όταν γίνεται αναφορά στο όνομά του/της; Αν ναι, πως συνηθίζει να αντιδρά; 2) Ο/Η... κατανοεί οδηγίες που του/της αναφέρονται; Αν, ναι πως συνηθίζει να αντιδρά; 3) Με ποιο τρόπο επικοινωνεί ο/η.... ; Γίνεται κατανοητός ο τρόπος επικοινωνίας του/της από τους άλλους ανθρώπους; 4) Ο/Η.... επαναλαμβάνει λέξεις/προτάσεις/διαλόγους άλλων ανθρώπων όταν μιλά; Αν ναι, μπορείτε να αναφέρατε; 5) Ο/Η.... έχει κάποιο έντονο ενδιαφέρον για κάτι για το οποίο συνηθίζει να μιλά; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; 6) Για ποιο λόγο συνηθίζει να επικοινωνεί ο/η..... ; 7) Ο/Η.... επικοινωνεί με τον/την συν-δίδυμο/η του/της διαφορετικά από τους άλλους ανθρώπους; Έχουν αναπτύξει «μυστική γλώσσα», έναν δικό τους κώδικα επικοινωνίας; 8) Ο/Η.... αποφεύγει τη βλεμματική επαφή ή να κοιτάζει τους άλλους ανθρώπους; Το κάνει διαφορετικά ανάλογα με το πρόσωπο; 9) Πώς νιώθει όταν τον πλησιάζει ένα πρόσωπο οικείο και πώς όταν τον πλησιάζει ένας ξένος; 10) Εκδηλώνει στερεοτυπικές συμπεριφορές; Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις το κάνει; 11) Έχετε παρατηρήσει να εκδηλώνει έντονο ενδιαφέρον για κάτι; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; 12) Ο/Η.... μιμείται τον/την συν-δίδυμο/η ή και άλλους ανθρώπους; Αν ναι, ποιον νομίζετε ότι μιμείται περισσότερο; 13) Ο/Η.... προτιμά περισσότερο τους ανθρώπους ή τα αντικείμενα;

Ποιους ανθρώπους προτιμά; Ποια αντικείμενα προτιμά; 14) Ο/Η... προτιμά να κάνει πράγματα με άλλους ανθρώπους ή μόνος/η του/της; Ποια πράγματα προτιμά να κάνει μόνος/η του/της; Ποια πράγματα προτιμά να κάνει με άλλους ανθρώπους; Ποιοι είναι οι άλλοι άνθρωποι; 15) Ο/Η... προτιμά τη ρουτίνα του/της ή τις νέες καταστάσεις; Πως αντιδρά σε κάθε περίπτωση; 16) Ο/Η... βρίσκει εύκολες ή περίπλοκες τις κοινωνικές καταστάσεις; Κατανοεί τις κοινωνικές συμβάσεις; 17) Ο/Η... δείχνει ενδιαφέρον για το πως αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα; 18) Αντιλαμβάνεται τι σκέφτονται ή πως αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα; 19) Ο/Η... εκφράζει τα συναισθήματα του/της; Πώς νιώθει συνήθως όταν βρίσκεται με οικεία πρόσωπα; Πως νιώθει όταν βρίσκεται με πρόσωπα που δεν γνωρίζει;

Οι απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνος των διδύμων με ΔΑΦ στις ερωτήσεις που τους τέθηκαν για την κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ παρουσιάζονται ακολούθως. Πρώτα, παρουσιάζονται τα ευρήματα για την κοινωνική αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ, των ζευγαριών διδύμων, που το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, έπειτα παρουσιάζονται τα ευρήματα για την κοινωνική αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ, των ζευγαριών διδύμων, που και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ.

6.2.1. Κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ των ζευγαριών διδύμων που το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Ζ1 χρησιμοποιεί την ομιλία για να επικοινωνήσει με τους ανθρώπους. Επικοινωνεί τις ανάγκες και τις επιθυμίες του στους ανθρώπους. Επίσης, μιλά για τα ενδιαφέροντά του, τους πειρατές, τα Χριστούγεννα, το διάστημα, στους ανθρώπους. Όπως φαίνεται από την αναφορά της μητέρας, ο δίδυμος έχει περιέργεια για ό,τι εξελίσσεται γύρω του, θέτει ερωτήσεις και παίρνει απαντήσεις, αναπτύσσοντας σύντομους διαλόγους με τους ανθρώπους *«ένα παράδειγμα μπήκαμε προχθές στο σούπερ-μάρκετ για ψώνια και είχανε σφραγίσει, είχανε βάλει κορδέλες στα αντικείμενα, τα εποχιακά, που δεν τα πουλούσανε ακόμα, μου λέει: «Μα αυτά γιατί τους έχουνε βάλει κορδέλα;» του λέει η πωλήτρια: «Γιατί δεν πουλούνται πρέπει να ρθούνε τα Χριστούγεννα» μετά της λέει: «Και τότε γιατί τα έχετε εδώ αφού δεν μπορείτε να τα πουλήσετε; Γιατί τα έχετε εδώ για να τα βλέπουμε;».*

Ο δίδυμος φαίνεται να είναι δεκτικός με τα οικεία πρόσωπα, να είναι εκδηλωτικός, να χαίρεται να βρίσκεται μαζί τους, μόνο που ορισμένες φορές δεν γνωρίζει πως να διαχειριστεί τη

χαρά του, η μητέρα την προσδιορίζει ως άτσαλη χαρά «*Με τον αδερφό της μαμάς μου, που τονε βλέπει κάθε βράδυ που θα έρθει επίσκεψη στο σπίτι, έχει μία, και προσπαθεί, βγάζει ενέργεια μετά, η οποία είναι μία χαρά, μερικές φορές, μπορεί να γίνεται άτσαλη, αυτή η χαρά, αλλά, είναι, τονε βλέπεις, δεν ξέρει πώς να την εκφράσει*». Όπως επισημαίνει η μητέρα, δείχνει ενδιαφέρον για τα οικεία πρόσωπα, για την συναισθηματική τους κατάσταση, «*εμένα ας πούμε άμα με δει και είμαι στεναχωρημένη για κάτι, θα μου πει: «Συγγνώμη έκανα κάτι εγώ και σε στεναχώρησα;» ή προημερών, ήτανε άρρωστη η μαμά μου, και ήτανε στο κρεβάτι, δεν μπορούσε να μιλήσει και της έλεγε: «Μπορώ να σε βοηθήσω; Θεε να, χρειάζεσαι να σου φέρω κάτι;»*. Ωστόσο, με τα ξένα πρόσωπα παρουσιάζεται τυπικός, αδιάφορος, απόμακρος «*Στους ξένους τώρα τι γίνεται, μπορεί κάποιος που δεν τονε ξέρει, να του μιλήσει και να απαντήσει μονολεκτικά και να φύγει, δηλαδή πιο πολύ τον αγνοεί τον ξένο*». Ο δίδυμος θα δραστηριοποιηθεί μαζί με πρόσωπα της οικογένειας «*πάει με τον πατέρα του, μπορεί να ταΐσουνε τα ζώα, θέλει να είναι με τον πατέρα του, ή να πάμε για το γάλα ή να πάμε να δούνε το γουρουνάκι, εκεί θέλει να είναι με τον μπαμπά*», όπως θα δραστηριοποιηθεί και με συνομηλίκους και ιδιαίτερα με την δίδυμη αδερφή του, την οποία προτιμά περισσότερο, όπως διευκρινίζει η μητέρα «*έχει κάποιους φίλους στο χωριό και του αρέσει να πηγαίνει σπίτι τους. Και θεωρώ ότι την αδερφή του προτιμά περισσότερο από όλους*». Προτιμά να συναναστρέφεται με ανθρώπους, παρά να απασχολείται μόνος με αντικείμενα. Σειροθετεί αντικείμενα, όπως ανέφερε η μητέρα «*Τα βιβλία έχουνε σειρά, έχουνε σειρά, ναι, ναι, έχουνε φάκελο συγκεκριμένο, τα τετράδια του έχουνε, τα μολύβια του, η κασετίνα του*». Του αρέσει να παίζει με παιχνίδια που έχουνε ήχο και κίνηση, τα τρένα, τα αστυνομικά αυτοκίνητα. Του αρέσουν ακόμη οι βόλτες, άλλοτε με τα πόδια, άλλοτε με το ποδήλατο. Του αρέσει να κολυμπά στη θάλασσα.

Προτιμά τη ρουτίνα και όχι τις αλλαγές στο πρόγραμμά του «*Ναι, ναι εκδηλώνει, ναι, ναι, θέλει ένα πρόγραμμα συγκεκριμένο*». Οι κοινωνικές εκδηλώσεις τον δυσκολεύουν «*δηλαδή σκεφτόμουνα, αλήθεια σας λέω, πώς να πάω στην εκκλησία, πώς να πάω σε γενέθλια. Με καλούσαν ας πούμε και έλεγα: «Πως θα πάω τώρα; Και τι θα κάνει πάλι; Και που θα φεύγει;» και έτρεχε, έφευγε, φώναζε*». Χρειάζεται να τον προετοιμάζεις πριν τον πας κάπου και να τον πας για λίγες ώρες, όπως ανέφερε η μητέρα «*Τώρα έχει αρχίσει πια και δεν, δεν το έχει αυτό το πράγμα, κάθε χρόνο μία τρίχα που λέω και εγώ, κάθε χρόνο σιγά-σιγά γίνεται αυτό. Ας πούμε, τώρα θα πάμε στην εκκλησία, θα κάτσει, δεν θα τον πάω ποτέ πολύ σε ένα μέρος, γιατί δε θέλω να βαριέται ας πούμε, πάμε παντού, αλλά όχι πολλές ώρες, δεν θέλω ούτε να τονε κουράσω, ούτε να τονε βλέπω να*

εκτροχιάζεται μετά. Το καλοκαίρι που είχαμε πάει σε διάφορα σημεία, δεν μου έχει δημιουργήσει πρόβλημα καθόλου».

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z2 χρησιμοποιεί την ομιλία για να επικοινωνήσει. Η ομιλία του χαρακτηρίζεται από ηχολαλία. Πολλές φορές, επαναλαμβάνει τις ερωτήσεις που του απευθύνονται. Πολλές φορές, ψιθυρίζει πράγματα που έχει διαβάσει σε βιβλία ή πράγματα που έχει ακούσει από την τηλεόραση. Από την τηλεόραση πηγάζει το ενδιαφέρον συζήτησής του, που είναι τα κινούμενα σχέδια. Η μητέρα ανέφερε ότι επικοινωνεί κυρίως για να καλύψει καθημερινές του ανάγκες *«για την τουαλέτα πολλές φορές, θέλει να πάω μαζί του, στο φαγητό μερικές φορές, θέλει να 'μαι δίπλα του ή να του βάλω νερό, τέτοιες, δηλαδή, ανάγκες τέτοιες, πιο πολύ καθημερινές».*

Ο δίδυμος είναι χαδιάρης με τα οικεία πρόσωπα, του αρέσουν τα χάδια και τα επιζητά. Φαίνεται να δείχνει ενδιαφέρον για τη συναισθηματική κατάσταση των οικείων προσώπων, να την αντιλαμβάνεται και να την συμεριζείται, η μητέρα ανέφερε *«όταν είμαι εγώ λυπημένη ή κλαίω έρχεται και με αγκαλιάζει, δηλαδή, καταλαβαίνει εκείνη την ώρα ότι δεν είμαι καλά, αντιλαμβάνεται ακριβώς το συναίσθημα».* Σε αντίθεση, ο δίδυμος με τα ξένα πρόσωπα είναι ντροπαλός η μητέρα ανέφερε *«Κάποιες φορές, κλείνει τα μάτια του όταν βλέπει κάποιον ξένο, για πρώτη φορά, έχει μια τέτοια αντίδραση, σαν να ντρέπεται, κάτι τέτοιο. Με τους ξένους είναι έτσι, λίγο ντροπαλός. Προσπαθεί να συνειδητοποιήσει το νέο πρόσωπο στο περιβάλλον του, αλλά μετά από λίγο χαλαρώνει».* Στον ελεύθερο χρόνο, του αρέσει πολύ να παίζει, να ζωγραφίζει, να ξεφυλλίζει και να διαβάζει βιβλία. Όμως, προτιμάει να περνάει το χρόνο του με την παρέα της μητέρας, επισημαίνει η ίδια *«με έμενα έχει μια ιδιαίτερη σχέση, επιδιώκει συνέχεια την παρουσία μου, και με καλεί συχνά, και να πάω στο δωμάτιο του, και εκεί που βρίσκεται, στην κουζίνα, οπουδήποτε τέλος πάντων, επιδιώκει να είμαι και εγώ εκεί».*

Στο πρόγραμμά του επιζητά τη σταθερότητα, τη ρουτίνα *«επαναλαμβάνει το πρόγραμμα συνέχεια, θέλει, δηλαδή, να ξέρει το πρόγραμμα της ημέρα, αυτό. Και θέλει να του επαναλαμβάνουμε κατά τη διάρκεια της ημέρας, τι θα κάνει, όλο το πρόγραμμα του».* Όταν παρεκκλίνει από τη ρουτίνα, *«συνέχεια ρωτάει: «Γιατί δεν πάμε εδώ και κάνουμε αυτό;», δηλαδή, τη ρουτίνα τη θέλει πολύ. Πρέπει να τον ενημερώσουμε για το τι αλλάζει στο πρόγραμμά του, για να το αποδεχτεί. Μπορεί να το επαναλάβει δυο-τρεις φορές και μετά ηρεμεί».* Με τις κοινωνικές εκδηλώσεις είναι εξοικειωμένος, γιατί όπως διευκρίνισε η μητέρα πάνε συχνά σε κοινωνικές εκδηλώσεις. Οι κοινωνικές συμβάσεις, όμως, τον δυσκολεύουν, όχι για χώρους που γνωρίζει, αλλά για χώρους

που επισκέπτεται πρώτη φορά, χρειάζεται να τον προετοιμάσεις, η μητέρα ανέφερε «*Αν ο χώρος που θα πάει τον έχει ξαναδεί, δεν έχει πρόβλημα, ξέρει πως θα συμπεριφερθεί. Ας πούμε, στην περίπτωση του σινεμά, ξέρει πολύ καλά τι θα κάνει, και θα περιμένει. Περιμένει αυτό που θα δει τέλος πάντων, δεν του είναι κάτι ξένο. Για πρώτη φορά ίσως όταν θα πάει κάπου, ναι, μπορεί να είναι έτσι ντροπαλός, και να τρίβεται πάνω μου και να έχει μια έτσι, περίεργη συμπεριφορά, όχι όμως με έντονες αντιδράσεις. Θα κοιτάζει λίγο το χώρο περίεργα και μετά θα ηρεμήσει*». Ορισμένες φορές, παρουσιάζει έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις, όπως διευκρίνισε η μητέρα «*έχει κάποιες έντονες αντιδράσεις, δηλαδή, υπάρχουν τέτοιες στιγμές, όταν κάτι δεν πάει καλά, και δεν μπορεί να το εκφράσει διαφορετικά, έχει έτσι, κάποιες έντονες αντιδράσεις, και μπορεί να αρχίσει να φωνάζει, χωρίς λόγο για μας, αυτός έχει κάποιο λόγο βέβαια, που θα το κάνει εκείνη τη στιγμή*». Γενικά, είναι εκδηλωτικός στα συναισθήματά του, θα εκφράσει και τη χαρά και τη λύπη.

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Ζ3 χρησιμοποιεί την ομιλία για να επικοινωνήσει με τους ανθρώπους. Στην ομιλία του εντάσσει λέξεις ή/και προτάσεις που έχει ακούσει από την τηλεόραση, όπως ανέφερε η μητέρα. Κύριο ενδιαφέρον συζήτησης αποτελούν γι' αυτόν τα τηλεοπτικά προγράμματα. Βέβαια, χρησιμοποιεί την ομιλία κυρίως για να επικοινωνήσει τις ανάγκες του, υλικές και συναισθηματικές, «*Δηλαδή στη φάση που είμαστε τώρα, επειδή είναι πολύ αγχωμένος, μπορεί να πει: «Φοβάμαι! Έχω άγχος! Βοήθησέ με! Δεν είμαι καλά! Θέλω τον μπαμπά μου» τέτοια πράγματα. Γι' αυτό δηλαδή, δεν είναι μόνο, δώσε μου να φάω ή πάρε μου αυτό, γιατί μου αρέσει, είναι πιο συναισθηματικές οι ανάγκες*».

Ο δίδυμος θα ρίψει το βλέμμα του προς ό,τι τον ενδιαφέρει. Ως άτομο, του αρέσει να συναναστρέφεται με άλλα άτομα, οικεία και ξένα. Με τα οικεία άτομα βρίσκεται πιο κοντά και ενδιαφέρεται για τη συναισθηματική τους κατάσταση, όπως ανέφερε η μητέρα «*άμα δει την αδερφή του να κλαίει, θα τη ρωτήσει: «Γιατί στεναχωριέσαι;» ή εμένα άμα με δει και ξεφυσάω, μου λέει: «Μαμά, μην αγχώνεσαι» [γέλιο]*». Με τα ξένα άτομα κρατά τις αποστάσεις, μιλά μαζί τους, αλλά έως εκεί «*Έχει τύχει άτομα που έχουν έρθει στο σπίτι μας, μπορεί να είναι ένας μάστορας ας πούμε, που έχει έρθει κάτι να κάνει, θα του μιλήσει: «Τι ήρθες να κάνεις στο σπίτι μας; Τι είναι αυτό; Πώς σε λένε; Τι κάνεις εκεί; Τι πειράζεις;» δεν θα είναι αδιάφορος*». Επιζητά την παρέα των συνομηλίκων, ίδιου φύλου, «*Συνηθώς αναζητά την επαφή περισσότερο με αγόρια, κάτι που του λείπει σ' αυτή την ηλικία. Αυτό του λείπει περισσότερο, να είναι ένα αγόρι και να μπορεί ας πούμε, να παίζει μαζί του ή κάτι να κάνουνε μαζί*». Βέβαια, μπορεί να βρίσκεται σε μία παρέα, χωρίς να αλληλεπιδρά με τα άλλα άτομα, αλλά απλώς να απολαμβάνει την παρουσία τους, τη συντροφιά

τους «μπορεί να είναι στην παρέα, μπορεί να μην κάνει τόσο παρέα, αλλά θέλει να είναι με άτομα». Η μητέρα ανέφερε ότι περιμένει από τα άλλα άτομα να τον προσεγγίσουν «περισσότερο αν ο άλλος τον προσεγγίσει καλύτερα θα ανταποκριθεί ή του βρει κάτι που να τον ενδιαφέρει να μιλήσουν ή κάτι να πούνε και να ανταποκριθεί και εκείνο, αλλιώς μπορεί να παρευρίσκεται στο χώρο, να ασχολούνται με κάτι άλλο». Ορισμένες φορές, εκφράζει το παράπονό του, την έλλειψη φίλων, όπως επισήμανε η μητέρα «θα έρθουνε και φάσεις που θα κλαίει και θα πει, δεν έχω φίλους και θέλω κάποιον να δω και θέλω να αυτό, δηλαδή, το αναζητά, απλά δεν μπορεί να το έχει εύκολα». Ωστόσο, είναι ένα άτομο που απασχολείται μόνο του, συνήθως με το κινητό και την τηλεόραση. Φυσικά, προτιμά να βρίσκεται με άλλα άτομα, να πηγαίνει περιπάτους, να πηγαίνει για καφέ, να πηγαίνει να παίζει μπάσκετ. Τα άτομα με τα οποία πραγματοποιεί όλα αυτά, είναι τα άτομα της οικογένειά τους, καθώς και ένα άτομο που τον συνοδεύει σε εξωτερικά προγράμματα «Να περπατήσει, να παίζει μπάσκετ, τέτοια πράγματα τώρα ή να πάμε κάπου, τέτοια πράγματα του αρέσουν πλέον».

Σε κοινωνικά πλαίσια, που συνηθίζει να πηγαίνει, φαίνεται να γνωρίζει πως να συμπεριφερθεί «πηγαίναμε ας πούμε σε μια καφετέρια να καθίσουμε, θα παραγγείλει, θα καθίσει στη θέση του, θα συζητήσει μαζί μας. Ντάξει μπορεί να μη μιλάμε, μπορεί να απασχοληθεί λίγο με το κινητό και μπορεί μετά να βαρεθεί, να θέλει μία βόλτα, αλλά ξέρει τους κανόνες, δηλαδή, μπορεί να συνταυτιστεί με αυτό». Ωστόσο, οι πολύωρες κοινωνικές εκδηλώσεις φαίνεται να τον κουράζουν, το οποίο μαρτυρά η συμπεριφορά του «Υπήρχαν φάσεις που κουραζόταν από την πολύ φασαρία και από αυτά και μπορεί να φεύγαμε, να ήθελε την ηρεμία του, αλλά αυτό μπορεί να γίνονταν μετά από αρκετή ώρα. Συνήθως εκεί αρχίζει και γκρινιάζει, αρχίζει και ασχολείται με πράγματα που μπορεί να ενοχλήσουν τους άλλους».

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Ζ4 χρησιμοποιεί την ομιλία και επικοινωνεί, αποκλειστικά, για να καλύψει προσωπικές του ανάγκες, καθώς και να ικανοποιήσει επιθυμίες του «Τώρα τα λέει όλα, ότι θέλει, ότι θέλει, δηλαδή, γι' αυτόν, είτε πονάει, είτε πεινάει, είτε θέλει να κάνει μπάνιο». Μάλιστα, φαίνεται να δείχνει επιμονή για την ικανοποίηση της επιθυμίας του, όπως επισήμανε η μητέρα «δηλαδή μπορεί να σου πει: «Θέλω βόλτα» και να το λέει, να το ξαναλέει, να το λέει, να το λέει, μπορεί να το λέει για μισή ώρα, μέχρι να σε πείσει, ξέρεις, να τον πας κάπου». Όπως, ανέφερε η μητέρα επιθυμεί να μιλάς γι' αυτόν, μόνο με καλά σχόλια, διαφορετικά αντιδρά έντονα «άμα λες καλά λόγια μπροστά του, ότι ο ΔΑΦ πήγε στο σχολείο και ήτανε καλός, αμέσως το βλέπεις και ενθουσιάζεται, γελάει, θέλει να τονε παϊνάς, αν όμως είσαι και λες εντάξει, δεν ήταν

καλό παιδί και έκανε αυτό ο ΔΑΦ ξέρω 'γω χτύπησε, μπροστά του, μου ξεφύγει ή με ακούσει, θα αντιδράσει, θα με φωνάζει, ξέρω 'γω να πετάξει ένα μαξιλάρι, ότι είναι μπροστά του».

Του αρέσει να βρίσκεται με τα πρόσωπα της οικογένειας, όμως, η μητέρα εκφράζει την ανησυχία της να βρίσκεται, μόνος, μαζί τους, εξαιτίας των απρόβλεπτων και έντονων αντιδράσεων του «δεν μπορείς να τον αφήσεις, γενικά, ούτε στον παππού μόνο, ούτε στη γιαγιά μόνο, αν και την αγαπάει [...] κι αυτά, γιατί οι αντιδράσεις του είναι που με φοβίζουνε καμιά φορά, θα ενθουσιαστεί, θα πετάξει αυθόρμητα, να παίξει κάτι με το χέρι του, να χτυπήσει». Γενικά, οι συναισθηματικές του αντιδράσεις είναι απρόβλεπτες «είναι και απρόβλεπτος τώρα, απρόβλεπτος είναι ο αυτισμός, δηλαδή, μπορεί να είναι χαρούμενος εκείνη την ώρα και αυτά, να τον πηγαίνεις βόλτα και ξαφνικά στο μυαλό του θα του 'ρθει κάτι, που μπορεί εκείνη τη στιγμή να μην μπορεί να στο πει, να μην μπορεί να στο εκφράσει και να στο εκφράσει με χτύπημα. Αυτό είναι το άσχημο». Του αρέσει πολύ να δραστηριοποιείται εκτός της οικίας, να πηγαίνει βόλτες, άλλοτε για καφέ, άλλοτε για φαγητό, τις οποίες πραγματοποιεί πλέον μόνο με τους εκπαιδευτές των εξωτερικών προγραμμάτων. Η μητέρα ανέφερε πως όσες φορές και αν προσπάθησαν οικογενειακώς δυσκολεύτηκαν να διαχειριστούν τις έντονες αντιδράσεις του «Δύσκολο είναι, δύσκολο, δηλαδή να τον πάμε, αν και δεν σταματούσαμε να τον πηγαίνουμε ποτέ, σε ταβέρνες, σε ξενοδοχεία, εκδρομές και αυτά, είναι πάρα πολύ δύσκολα. Δεν μπορεί []. Είναι δύσκολο να προσαρμόζεται, να πηγαίνεις, είναι πολύ δύσκολο. Με το δάσκαλό του πηγαίνει και τα κάνει αυτά, για σουβλάκι και αυτά, γιατί με το να πηγαίνουμε και να κλαίει και να φωνάζει και να ταλαιπωρείται. Τα κάναμε για χρόνια αυτά, τώρα έχει το δάσκαλό του, ξέρω ότι πηγαίνει τη βόλτα του, έτσι είναι ήρεμη όλη η οικογένεια».

Ο δίδυμος προτιμά τη ρουτίνα. Στην καθημερινότητά του, βρίσκεται διαρκώς με τον πατέρα ή τη μητέρα, όπως η μητέρα επισήμανε «είμαστε με βάρδιες με τον άντρα μου», δεν του αρέσει να βρίσκεται μόνος του, αλλά φαίνεται να μην μπορεί κιόλας «Μόνος του [παύση] 'ντάξει πιο πολύ θέλει να ναι με άλλους, δεν θέλει να ναι μόνος του. Μόνο του, μόνο του δε μπορεί να είναι. Αυτό είναι λιγάκι δύσκολο». Με την μητέρα πηγαίνουνε βόλτες με το αυτοκίνητο, διαβάζουν παραμύθια, ακούνε μουσική, γενικώς, απασχολούνται με πράγματα που τον ευχαριστούν πολύ. Φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη συναισθηματική κατάσταση των προσώπων της οικογένειας και να επιθυμεί μόνο τις χαρούμενες συναισθηματικές καταστάσεις, διαφορετικά αναστατώνεται «Όλα το αισθάνεται, όλα τα καταλαβαίνει και άμα είμαι λυπημένη και χαρούμενη. Άμα με βλέπει ότι είμαι στεναχωρημένη και αυτά, αντιδρά, δεν το θέλει, το βλέπεις και έχει μία ένταση, γενικά έχει, όταν βλέπει μια κατάσταση λυπημένη στο σπίτι, θυμωμένη, δεν το θέλει καθόλου, πηγαίνει πάνω-

κάτω, φωνάζει, δεν το θέλει καθόλου, ο κόσμος του θέλει να είναι όλα τέλεια και όλοι χαρούμενοι να 'μαστε». Όπως ανέφερε η μητέρα, ηρεμεί με μία στερεοτυπία του «στερεοτυπία έχει στο να κουνάει ένα μαντήλι που έχει αλλά και τον ηρεμεί κατά κάποιο τρόπο, δηλαδή, αν εκείνη την ώρα φωνάζει, του δίνω αυτό το μαντήλι και το κουνάει και ηρεμεί κατά κάποιο τρόπο, είναι η πιπίλα, το φάρμακό του».

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Ζ5 χρησιμοποιεί την ομιλία για να επικοινωνήσει μαζί με εκφράσεις προσώπου. Στην ομιλία του εντάσσει λεξιλόγιο που ακούει από τα δελτία ειδήσεων, που του αρέσει πολύ να παρακολουθεί. Τα ενδιαφέροντα συζήτησής του είναι το ζωικό βασίλειο, οι πλανήτες, ο αιγυπτιακός πολιτισμός. Συχνά, μονολογεί στη συζήτηση γι' αυτά, επαναλαμβάνοντας τις ίδιες πληροφορίες, όπως επισήμανε η κηδεμόνας.

Η κηδεμόνας ανέφερε ότι είναι ένα παιδί γεμάτο χαρά. Διακατέχεται από ευχάριστα συναισθήματα για τα οικεία πρόσωπα και για τα ξένα πρόσωπα. Μάλιστα, φαίνεται να μη διαφοροποιεί τη συμπεριφορά του προς τα οικεία πρόσωπα και προς τα ξένα πρόσωπα «Είναι δεκτικός σε όλους. Υπήρχε παλιότερα πιο έντονη η σωματική επαφή. Τώρα, λόγω συνθηκών και λόγω ότι έχει πάει στο γυμνάσιο, προσπαθούμε να τον πείσουμε όλοι, ότι πρέπει να αποστασιοποιηθεί λίγο, ότι δεν πρέπει να υπάρχει η σωματική επαφή με τους άλλους». Ωστόσο, τον ελεύθερο χρόνο προτιμά να τον περνάει μόνο τους, παρά με άλλα πρόσωπα. Συνήθως, απασχολείται με τον υπολογιστή ή το τάμπλετ, που άλλοτε παρακολουθεί ντοκιμαντέρ, άλλοτε ακούει μουσική. Ακόμη, διαβάζει βιβλία. Μερικές φορές, μοιράζεται τον ελεύθερο χρόνο με τον πατέρα του «Με το μπαμπά του θα μιλήσουνε σε στυλ πλάκας όμως, θα παίζουν, αυτά». Φαίνεται να ενδιαφέρεται για τη συναισθηματική κατάσταση των οικείων προσώπων, η κηδεμόνας ανέφερε «Εγώ ας πούμε, αν είμαι κάπως, δεν είμαι καλά, δεν χαμογελάω, δεν του μιλάω, ρωτάει τι έχω, γιατί είμαι έτσι. Το ίδιο και με όλους μας στην οικογένεια».

Όπως διευκρίνισε η κηδεμόνας, ο δίδυμος προτιμά τη ρουτίνα. Όταν εισαχθεί σε μία νέα κατάσταση «θα αντιδράσει, γιατί δε τον έχει ξανακάνει αυτό, θα το πει αυτό το πράγμα». Οι κοινωνικές εκδηλώσεις φαίνεται να τον δυσκολεύουν. Χρειάζεται να τον προετοιμάζεις και να του υπενθυμίζεις διαρκώς τις κοινωνικές συμβάσεις «ας πούμε, στην εκκλησία αν πάει, θα πρέπει να του πούμε από πριν, να μη φωνάζεις, να μη μιλάς, να μην κάνεις. Στο σχολείο, πάλι, πρέπει να του πούμε πώς θα πρέπει να συμπεριφέρεται μέσα στην τάξη, να το θυμίζουμε συνέχεια. Αν βγούμε έξω για φαγητό, ας πούμε, ότι δεν πρέπει να κάνει το ένα το άλλο στο φαγητό, να μη φωνάζει, να μη».

6.2.2. Κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ των ζευγαριών διδύμων που και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ

Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος του ζεύγους Ζ6 δεν έχει αναπτύξει ακόμη την ομιλία. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος χρησιμοποιεί τη δείξη για να επικοινωνήσει τις προσωπικές του ανάγκες, καθώς και τις επιθυμίες του, όπως την επιθυμία του για παιχνίδι, στα πρόσωπα που τον περιβάλλουν. Όμοιες ανάγκες και επιθυμίες επικοινωνεί και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, αλλά χρησιμοποιεί την ομιλία για να επικοινωνήσει, ορισμένες λέξεις, μόνον, τις οποίες συχνά επαναλαμβάνει, όπως επισήμανε η μητέρα.

Η βλεμματική επαφή του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου με τα πρόσωπα που τον περιβάλλουν είναι περιορισμένη. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, όμως, κάνει βλεμματική επαφή με τα πρόσωπα που τον περιβάλλουν, παρακολουθεί τα πρόσωπα τους, τις κινήσεις τους. Όπως ανέφερε η μητέρα, με τα οικεία πρόσωπα οι δίδυμοι φαίνονται χαρούμενοι. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος, μάλιστα, αλληλεπιδρά και κάνει αίτημα για παιχνίδι μαζί τους. Με τα ξένα πρόσωπα οι δίδυμοι φαίνονται απόμακροι και αδιάφοροι. Τον ελεύθερο χρόνο του ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος προτιμά να βρίσκεται με οικεία πρόσωπα και να δραστηριοποιείται μαζί τους, πηγαίνοντας βόλτα, άλλοτε με τα πόδια, άλλοτε με το αυτοκίνητο, παίζοντας μπάλα. Η μητέρα επισήμανε ότι *«θα θέλει αγκαλιές, να τον πετάμε ψηλά, του αρέσει πολύ να χοροπηδάει»*. Δεν προτιμά να δραστηριοποιείται μόνος του, όταν συμβεί όμως αυτό, τότε *«θα ασχοληθεί με αντικείμενα, τα οποία τα βάζει στο στόμα»*. Αντιθέτως, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος τον ελεύθερο χρόνο του, προτιμά να είναι μόνος του, με τα παιχνίδια του *«Προτιμάει να παίζει μόνος του. Μόνος του θα παίζει τα παιχνίδια του. Δεν θα τον απασχολήσει τίποτα. Μόνο αν του φωνάξεις και του πεις πάμε εκεί, κάνουμε αυτό»*. Την προσοχή του ελκύουν οι φιγούρες *«του αρέσουν οι φιγούρες, παιχνίδια με φιγούρες, με κούκλες, με playmobill, οτιδήποτε έχει να κάνει με ανθρωπάκια»*. Μάλιστα, φαίνεται να μην δείχνει ενδιαφέρον για αλληλεπίδραση με άλλα πρόσωπα. Χρειάζεται παρότρυνση για να συμβεί αυτό, όπως διευκρίνισε η μητέρα *«Πρέπει να του δώσουμε εντολή για να κάνει κάτι. Θα παίζει όμως, άμα του δώσεις την εντολή, θα παίζει και με τον άλλον»*. Όπως είπε η μητέρα, οι δίδυμοι δε δείχνουν ενδιαφέρον για τα συναισθήματα των άλλων. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος εκφράζει τα συναισθήματά του *«εγώ βασικά το καταλαβαίνω, πότε είναι ευδιάθετος και πότε όχι, αλλά φαίνεται και στο πρόσωπό του»*, ενώ ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος εκφράζει τα βασικά συναισθήματα. Ο θυμός είναι ένα συναίσθημα που φαίνεται να εκφράζει συχνά *«το μόνο συναίσθημα που εκφράζει είναι τα νεύρα, όταν δεν περνάει το δικό του»*. Βέβαια, και τη χαρά

φαίνεται να εκφράζει συχνά και έντονα, συνοδευόμενη από στερεοτυπία *«σε περίπτωση χαράς έχει στερεοτυπία, δηλαδή, έχει κραυγές και παίζει παλαμάκια»*.

Οι δίδυμοι προτιμούν τη ρουτίνα, όχι τις νέες καταστάσεις. Μάλιστα, όπως επισήμανε η μητέρα, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος *«στις νέες καταστάσεις λίγο ζορίζεται. Θα νευριάσει λίγο, αλλά μετά από πέντε λεπτά θα του έχει περάσει»*. Οι κοινωνικές εκδηλώσεις τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο φαίνεται να μην τον δυσκολεύουν *«είναι πάρα πολύ καλός στην κοινωνική αλληλεπίδραση, και με τ' άλλα παιδάκια, και όπου πάμε, θα παίζει, θα περιμένει τη σειρά του, όλα αυτά»*. Αντιθέτως, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος χρειάζεται χρόνο, όπως είπε η μητέρα. Χρόνο να σκανάρει τα πρόσωπα και το περιβάλλον *«είναι λίγο κλειστός, πρέπει να περάσει κάπως η ώρα, για να παρακολουθήσει τα πάντα και μετά να ασχοληθεί, δηλαδή, θέλει λίγο τον χρόνο του, για να παίζει με καινούρια πρόσωπα, για να ασχοληθεί με το καινούριο περιβάλλον»*. Η μητέρα ανέφερε ότι οι δίδυμοι μαθαίνουν τις κοινωνικές συμβάσεις και προσπαθούν να τις υιοθετούν *«στο σούπερ-μάρκετ, εκεί ξέρουν ότι πρέπει να περιμένω στην σειρά μου, ότι δεν φωνάζω»*.

Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη του ζεύγους Z7 επικοινωνεί την ανάγκη της ή την επιθυμία της, κυρίως, κατευθύνοντας τους ανθρώπους προς το πράγμα που έχει ανάγκη ή επιθυμεί. Δηλαδή, τραβά τους ανθρώπους από τα χέρι και τους πηγαίνει σε ένα ορισμένο σημείο, όπως ανέφερε η μητέρα. Εναλλακτικά, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, όπως και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, επικοινωνούν την ανάγκη τους ή την επιθυμία τους παίρνοντας το πράγμα που έχουν ανάγκη ή επιθυμούν και πηγαίνοντάς το στους ανθρώπους *«Ό,τι θέλουνε το πιάνουνε και μου το φέρνουνε εκεί που είμαι, δηλαδή, το νερό τους παίρνουνε το μπουκαλάκι μου το φέρνουνε ή να φάνε μου το φέρνουνε. Ή με τραβάνε με το χέρι και με πάνε εκεί που είναι κάτι που δεν το φτάνουν, η Δ1(ΔΑΦ) είναι λίγο πιο όμως, δηλαδή, σε πάει εκεί που θέλει»*. Ωστόσο, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δεν επικοινωνεί πάντα την ανάγκη του ή την επιθυμία του στους ανθρώπους, γκρινιάζει μέχρι να καταλάβουν οι άνθρωποι την ανάγκη του ή την επιθυμία του *«ενώ ο Δ2(ΔΑΦ) αρχίζει και γκρινιάζει μέχρι να πας εκεί που θέλει. Αυτή είναι η διαφορά δηλαδή, εκτός αν είναι κάτι που μπορεί να το πιάσει και να μας το φέρει»*. Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη λέει μερικές λεξούλες, όπως ανέφερε η μητέρα *«λέει καμιά λεξούλα, μαμά, μπαμπά, γιαγιά, αυτά»*.

Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη κάνει βλεμματική επαφή, όπως είπε η μητέρα *«σε κοιτάει στα μάτια, ειδικά άμα της τραγουδάς»*. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πάλι, έχει περιορισμένη βλεμματική επαφή με τους ανθρώπους. Συνήθως αποφεύγει τη βλεμματική επαφή *«ο Δ2(ΔΑΦ) δεν έχει με όλους, συνήθως με εμένα έχει, αλλά και τους άλλους, αποφεύγει πολύ την επαφή, την βλεμματική»*.

Αδιάφορα δείχνουν προς τους ανθρώπους που τα περιβάλλουν, είτε πρόκειται για οικείους ανθρώπους, είτε πρόκειται για ξένους ανθρώπους «*Αδιάφορα, αδιάφορα θα 'λεγα. Δεν αντιδρούνε σε καμία από τις δύο περιπτώσεις*». Με τους ξένους ανθρώπους φαίνονται περισσότερο απόμακτρα «*δε θα κάνουνε κινήσεις, θα κάνουν κίνηση να μη τους πιάσει το χέρι ας πούμε, κατά τα άλλα δεν κάνουν κάτι άλλο*». Με τους οικείους ανθρώπους φαίνονται να νιώθουν ασφαλή, αλλά δεν φαίνεται να δείχνουν ενδιαφέρον για αλληλεπίδραση «*Δεν έχουν πρόβλημα, γιατί δεν δίνουν σημασία ποιος είναι μέσα, μαζί τους*». Με τη μητέρα ή τον πατέρα κάνουν κινήσεις προσέγγισης, τους πλησιάζουν, τους αγκαλιάζουν, αλλά για λίγο, απομακρύνονται σύντομα, όπως περιέγραψε η μητέρα «*θα 'ρθουνε αγκαλιά ή θα 'ρθουν δίπλα μας, ναι, αλλά μετά 'ντάξει, θα ξαναφύγουν, όταν μας βλέπουν λίγο τέτοιο*». Μάλιστα, δε δείχνουν ενδιαφέρον για τη συναισθηματική κατάσταση άλλων ανθρώπων, όπως επισήμανε η μητέρα.

Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη προτιμά να είναι μόνη της, να χορεύει, να ακούει μουσική «*συνήθως έχει το κινητό, που βάζει μόνη της τα τραγούδια και ακούει και χορεύει και κάνει κινήσεις*». Ακόμη, οι βόλτες της αρέσουν πολύ «*της αρέσει η βόλτα. Δώσ' της να περπατάει να φτάσει μέχρι το βουνό, να μη γυρίσει πίσω στο σπίτι, δε θέλει*». Μπορεί να παίζει μαζί με τη μητέρα ή τον πατέρα, εφ' όσον την προσεγγίσουν εκείνοι με κάτι που της αρέσει πολύ «*θα παίζει και με κάποιον, δηλαδή, με μένα, με τον μπαμπά της, θα παίζει για λίγο, μέχρι εκεί. Με κάποιον μεγάλο, άμα της κάνεις τα παιχνίδια της, θα κάτσει να παίζει, ναι*». Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος προτιμά να είναι μόνος του, με τα παιχνίδια του «*μου πετάει όλα τα παιχνίδια έξω και διαλέγει όποιο θέλει. Κάθε τόσο λίγο παίρνει και άλλο παιχνίδι. Όλα τα επεξεργάζεται με τα χέρια του και το στόμα του*». Με τον πατέρα ή τη μητέρα δεν θα παίζει «*θέλει μόνος του, θέλει την ησυχία του, να 'ναι μόνος του, πιο πολύ*». Η κυρίαρχη συναισθηματική κατάσταση των διδύμων, όπως ανέφερε η μητέρα είναι η γκρίνια «*Η γκρίνια. Ναι [γέλιο]. Αυτή η γκρίνια τους δεν παλεύεται [γέλιο]*». Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη γκρινιάζει όταν της αλλάξεις το πρόγραμμα, προτιμάει τη ρουτίνα «*θα γκρινιάζει άμα της αλλάξεις το δρομολόγιο ή οτιδήποτε, την πρώτη, τη δεύτερη, είναι μέχρι να συνηθίσει, θέλει να δει ότι κάπου οδηγεί, που οδηγεί ο καινούργιος δρόμος ας πούμε, που πάει*». Ο Δ2 (ΔΑΦ) δίδυμος πάλι, δεν αντιδρά στις αλλαγές του προγράμματος «*δεν έχει πρόβλημα*». Στις κοινωνικές εκδηλώσεις φαίνονται αδιάφορα. Μάλιστα, η μητέρα διευκρίνισε ότι παραμένουν στις κοινωνικές εκδηλώσεις, αρκεί να έχουνε το κινητό «*αδιάφορες, αρκεί να έχουνε αυτό το κινητό τους*».

Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 χρησιμοποιούν την ομιλία για να επικοινωνήσουν με τα πρόσωπα που τους περιβάλλουν. Επικοινωνούν όταν χρειάζονται βοήθεια, όπως ανέφερε η

μητέρα. Κύρια θεματολογία συζήτησης των διδύμων είναι το play station. Ωστόσο, όπως επισήμανε η μητέρα, η θεματολογία συζήτησης του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου είναι ευρύτερη, πηγάζει από τη θεματολογία της τηλεόρασης και διαφοροποιείται κάθε φορά. Μάλιστα, η μητέρα κατά τη συνέντευξή μας μίλησε για μια ιδιαίτερη επικοινωνία μεταξύ των δίδυμων αδερφών *«Αυτό που έχω παρατηρήσει είναι ότι επικοινωνούνε μέσω του, όχι του τσακωμού, με την έννοια σε βρίζω με βρίζεις, του πειράγματος. Πειράζει ο ένας τον άλλον και έρχονται σε μια πως το λένε, σε μία πάλη. Πάλη όμως, όχι το επικίνδυνο του τσακωμού, τους αρέσει να επικοινωνούν μ' αυτό τον τρόπο μεταξύ τους. Πολλά χρόνια, δε μπορώ να το προσδιορίσω από πότε, αλλά είναι κάτι το οποίο είναι πάρα πολλά χρόνια»*.

Οι δίδυμοι κάνουν βλεμματική επαφή με τους ανθρώπους. Με τους ξένους ανθρώπους είναι αδιάφοροι *«δεν τους ενδιαφέρει να επικοινωνήσουν, δηλαδή, δεν αντιδρούνε να φύγουνε μακριά από κάποιον ξένο ή να ταράζονται, αλλά δεν τους ενδιαφέρει κιόλας»*. Με τους οικείους ανθρώπους είναι άνετοι και χαλαροί *«Καλά, άνετα είναι με τα οικεία πρόσωπα και οι δύο. Με τα οικεία πρόσωπα είναι πιο χαλαροί [...]»*. Επικοινωνούν και αλληλεπιδρούν με τους οικείους ανθρώπους. Μάλιστα, δείχνουν ενδιαφέρον για τη συναισθηματική κατάσταση των οικείων ανθρώπων, όπως ανέφερε η μητέρα *«κυρίως για τα οικεία πρόσωπα, ας πούμε σήμερα, πήγα να κάνω μια θεραπεία εγώ, ήρθαν και με ρωτήσανε: «Μαμά πως είσαι; Πώς πήγε η θεραπεία σου;» δηλαδή, σε τέτοιο επίπεδο, μέχρι εκεί»*. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος εκφράζει τα συναισθήματά του, αλλά όχι τα δυσάρεστα *«όταν δει κάτι, το οποίο του είναι δυσάρεστο, προσπαθεί να το, να μη το μοιραστεί, να κάνει σαν να μην υπάρχει, δε το συζητάει, είτε είναι δικό του, είτε ας πούμε άμα δει κάποιο παιδί, που μπορεί να μην είναι καλά, δε θα θέλει να το συζητήσει»*. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δύσκολα εκφράζει τα συναισθήματά του, περισσότερο εκφράζει το θυμό *«δύσκολα εκφράζεται, κυρίως το θυμό εκφράζει»*.

Ως προς τα ενδιαφέροντα, οι δίδυμοι έχουν κοινά ενδιαφέροντα, αλλά έχουν και διαφορετικά ενδιαφέροντα *«Ο Δ1(ΔΑΦ) είναι έτσι αρκετά κολλημένος με το play station και του αρέσει και το ποδόσφαιρο, όχι να παρακολουθεί, να παίζει. Ο Δ2(ΔΑΦ) play station και τένις»*. Τον ελεύθερο χρόνο τους προτιμούν να τον μοιράζονται μαζί και μαζί με τους φίλους τους *«Προτιμούν τα άλλα άτομα, δηλαδή ακόμα και στο ηλεκτρονικό όταν θα παίζουν, προτιμούνε να παίζουν σε ομαδικό ή διαδικτυακά με τους φίλους τους και τα λοιπά, παρά να παίζουνε ένα παιχνίδι μόνοι τους. Αλλά και όταν θα βγούνε στην πλατεία, παίζουνε με τους άλλους, δεν παίζουνε μόνοι τους, τους αρέσει να παίζουνε με άλλους»*. Φυσικά, περνούν και χρόνο μόνοι τους, μόνος του ο καθένας,

άλλοτε παίζοντας ηλεκτρονικά παιχνίδια, άλλοτε παρακολουθώντας τηλεόραση. Όπως διευκρίνισε η μητέρα «Ο Δ1(ΔΑΦ) ασχολείται με οτιδήποτε είναι ηλεκτρονικό, η επαφή και η επικοινωνία, γενικότερα, με τους ανθρώπους είναι μέσα σε, δεν συμμετέχει για πολύ μεγάλο διάστημα, αν έχει την επιλογή», ενώ, «Ο Δ2(ΔΑΦ) έχει λίγο παραπάνω ανοχή, δηλαδή, του αρέσει να πάει, να μιλήσει με έναν φίλο, να κάνει και κάτι άλλο, βέβαια, μετά από προτροπή θα κάνει, θα συζητήσει, άμα είμαστε και με άλλη παρέα ας πούμε, θα συμμετέχει ας πούμε, άμα θέλουμε να παίξουμε και κάποιο παιχνίδι». Οι δίδυμοι προτιμάνε τη ρουτίνα στο πρόγραμμά τους. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος είναι πιο εύκαμπτος στις αλλαγές, ενώ ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος είναι πιο δύσκαμπτος «Τη ρουτίνα προτιμάνε. Μάλλον λάθος. Ο Δ1(ΔΑΦ) νιώθει καλύτερα με την ρουτίνα, αλλά είναι ένα παιδί το οποίο είναι ευέλικτο στο να αλλάζουνε κάποια δεδομένα. Ο Δ2(ΔΑΦ) θέλει τη ρουτίνα και είναι και πιο δύσκαμπτος, δηλαδή, θα παραπονεθεί για την αλλαγή, στην αρχή θα πει: «Εγώ δε το κάνω», βέβαια, στη συνέχεια και με συζήτηση και τέτοια λίγο καλμάρει». Οι κοινωνικές εκδηλώσεις δεν τους δυσκολεύουν, όμως, τους δυσκολεύουν οι κοινωνικές συμβάσεις «Αυτό που δεν έχουν καταφέρει, είναι σε κάποια σημεία, κάποιες περιπτώσεις ας πούμε, όταν θα πάμε στο νοσοκομείο ή στον γιατρό, ότι πρέπει να μείνουμε, να μην κάνουμε φασαρία όση ώρα περιμένουμε και να μην ενοχλούμε. Μετά από κάποια ώρα, στην αρχή είναι okay, αλλά μετά από κάποιο διάστημα, δεν αντέχουνε να μην κάνουν φασαρία, να μην πειράζει ο ένας τον άλλον. Έχουνε κι αυτό το παιχνίδι, που είναι μεταξύ τους». Η ιδιαίτερη επικοινωνία που έχουν οι δίδυμοι, φαίνεται να δυσκολεύει τη μητέρα να τους διαχειριστεί όταν είναι μαζί «κυρίως όταν είναι μαζί, δηλαδή, όταν είναι μαζί ξεφεύγουν πάρα πολύ».

Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος του ζεύγους Ζ9 χρησιμοποιεί την ομιλία για να επικοινωνήσει, ενώ ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος ορισμένες μόνο λέξεις, καθώς και δείξη. Μάλιστα, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος όταν αγχωθεί, δεν μπορεί να μιλήσει, χάνει την ομιλία του, με αποτέλεσμα να μην γίνεται κατανοητός από τους άλλους ανθρώπους «μόνο όταν αγχωθεί, εκεί δεν μπορεί να τον καταλάβει κάποιος, μόνο αυτός που τον ξέρει, μόνο όσοι τον ξέρουν». Συνήθως, επικοινωνούν για να καλύψουν προσωπικές τους ανάγκες ή επιθυμίες. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος σχολιάζει και ζητήματα της καθημερινότητας, όπως ανέφερε η μητέρα «θα επικοινωνήσει, και για να καλύψει δικές του ανάγκες, αλλά και να κάνει και κουτσομπολιό. Είναι ο κουτσομπόλης του σχολείου, ότι δει θα τα πει όλα».

Οι δίδυμοι κάνουν βλεμματική επαφή με τους ανθρώπους. Οι αντιδράσεις τους διαφοροποιούνται προς τους ανθρώπους, τους οικείους ανθρώπους και τους ξένους ανθρώπους. Με τους ξένους ανθρώπους ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος είναι αδιάφορος και απόμακρος «ο Δ1(ΔΑΦ) θα

δείξει αδιαφορία και θα σηκωθεί να φύγει απλά». Παρομοίως, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δεν επιθυμεί επαφές με ξένους ανθρώπους «αν τυχόν δεν τον, θα το πει: «Μα, τι θέλει τώρα αυτός εδώ; Γιατί μου μιλάει αυτός;». Όπως διευκρίνισε η μητέρα, εάν οι ξένοι άνθρωποι, τους κοιτάζουν έντονα ή τους μιλήσουν υψηλόφωνα, πράγματα που ενοχλούν τους διδύμους, γενικότερα, τους αποπνεύσουν μία κακή αύρα, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος φύγει, φωνάζει, μπορεί ακόμη να πάθει κρίση «εάν συναντήσει κάποιον, που μπορεί να μην του έχει μιλήσει ποτέ, και δεν τον ξέρει, και να του βγάλει μία κακία, δεν πρόκειται να του μιλήσει ποτέ, να φύγει μακριά του, τον διώχνει, φωνάζει, μπορεί να πάθει υστερία εάν δε φεύγει» και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος «θα του πει: «είσαι κακός, μη μ' ακουμπάς». Με τους οικείους ανθρώπους οι δίδυμοι είναι δεκτικοί και χαρούμενοι. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος όπως επισήμανε η μητέρα, με τους οικείους κάνει τα νάζια του. Οι δίδυμοι αναγνωρίζουν τη συναισθηματική κατάσταση των οικείων ανθρώπων «Ο Δ1(ΔΑΦ) ξέρει ότι όταν [...] το βλέπει και εκείνος, απλά δεν μπορεί να το πει. Αλλά, ξέρει όμως, ότι τώρα είμαι στενοχωρημένη, τώρα είμαι μη μου μιλάς, γιατί είμαι κι εγώ νευριασμένη. Ναι, το δείχνει στο πρόσωπό του, ναι», «Ο Δ2(ΔΑΦ), άμα δει ότι είμαι στενοχωρημένη, είμαι νευριασμένη μου λέει: «ξέρω, ξέρω, ξέρω, είσαι νευριασμένη πάλι» [γέλιο]».

Η μητέρα μίλησε για τις στερεοτυπίες που εμφανίζει ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος «δεν πάει πουθενά χωρίς το αρκουδάκι του, δεν πάει πουθενά χωρίς την κουβέρτα του, ναι, την κουβέρτα του και το αρκουδάκι του τα έχει για ασφάλεια, όταν αγχωθεί. Α [] και το τηλέφωνο του έχει πάντα μαζί. Όταν αγχωθεί τον βλέπεις και βγάλει το αρκουδάκι του και έχει το αρκουδάκι του ή θα βγάλει την κουβέρτα να τυλιχθεί, αισθάνεται ασφάλεια, έτσι, κουκουλώνεται. Το τηλέφωνό του πάλι, γιατί θέλει πάντα να ξέρει πού βρίσκεται. Χρησιμοποιεί τους χάρτες της Google. Θέλει να ξέρει ακριβώς πού βρίσκεται». Οι δίδυμοι έχουν κοινά ενδιαφέροντα, αλλά έχουν και διαφορετικά ενδιαφέροντα «τους αρέσει η εξοχή, τους αρέσει το πικ-νικ». Αγαπούν πολύ τα ζώα «Τους αρέσει, τα σκυλιά, τα γατιά». Τους αρέσει η μουσική, να παίζουν αρμόνιο και να τραγουδούν. Όπως επισήμανε όμως η μητέρα, στον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο αρέσει να τραγουδά για τον εαυτό του, ενώ στον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο να τραγουδά και να έχει ακροατήριο. Μάλιστα, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος έχει και μικρόφωνο «Έχουνε και ένα αρμόνιο, που φυσικά χρησιμοποιούνε πάρα πολύ και οι δύο. Και ο Δ2(ΔΑΦ) έχει ένα μικρόφωνο, που φυσικά τραγουδάει». Του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου του αρέσουν τα παραμύθια «θα ακούσει τα παραμύθια του, τα ηχογραφημένα, που τα αγαπάει πάρα πολύ». Του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου του αρέσουν τα παιδικά, ο Λούκι Λουκ. Τον ελεύθερο χρόνο του ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος προτιμά να είναι μόνος του, να παίζει με το αρμόνιο και να τραγουδά, να παρακολουθεί παιδικά, καθώς και

να κοιτάζει τους χάρτες της Google. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος τον ελεύθερο χρόνο του προτιμά να είναι με άλλους ανθρώπους. Να συζητά μαζί τους, να μονολογεί μάλλον, για ζητήματα της καθημερινότητας που τον απασχολούν «εκτός ότι μπορεί να μας ζαλίζει όλη μέρα με τη μουρμούρα του σαν την κακιά πεθερά [γέλιο]», αλλά και να εμπλέκεται σε καθημερινές εργασίες μαζί τους «με τον μπαμπά τους, θα πάει να τον βοηθήσει, κόβουν ξύλα, να κάνουν κάποια δουλειά στον κήπο».

Οι δίδυμοι προτιμούν τη ρουτίνα. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος δείχνει μία επιμονή στη ρουτίνα «η ρουτίνα του είναι συγκεκριμένη του Δ1(ΔΑΦ), δεν έχει πολλές αλλαγές, συγκεκριμένες ώρες τρώει, κοιμάται, του αρέσει η ρουτίνα του, είναι καθαρά η ρουτίνα του, 20:00 η ώρα κλείνουμε τα φώτα, πάμε όλοι για ύπνο, και άμα δεν πάμε 20:00 έχουμε θέματα [γέλιο]». Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος είναι πιο ευέλικτος «του αρέσει η ρουτίνα του, αλλά του αρέσει και το καινούργιο, δεν πειράζει να μην κοιμηθούμε στις 20:00, ας κοιμηθούμε στις 00:00, γιατί περνάμε ωραία». Οι κοινωνικές εκδηλώσεις φαίνεται να του αρέσουν πολύ του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου, όμως, όπως επισήμανε η μητέρα, χρειάζεται να τον έχεις προετοιμάσει «με ήμερες οδηγίες, τι πρέπει να κάνει, ναι. Και πάντα σε ρωτάει, πάντα θέλει να ξέρει, να του πεις. Ναι μεν του αρέσει η περιπέτεια, το καινούργιο, το να έρθει κάποιος στο σπίτι, να πάμε κάπου, ναι, αλλά του το έχω πει από πριν». Τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο πάλι, οι κοινωνικές εκδηλώσεις φαίνεται να μην του αρέσουν καθόλου, να τον διαταράσσουν σημαντικά «δεν του αρέσουν καθόλου, ούτε οι επισκέψεις, ούτε να του χαλάσει κάποιος την ηρεμία του. Δεν του αρέσει να πηγαίνουμε κάπου, παρά μόνο σε πικ-νικ, βουνά, και στην πόλη μέσα, αν γίνεται το βράδυ, που δεν έχει κόσμο, όταν είμαστε εκτός σπιτιού, έχει πάντα τα αυτιά του κλειστά, είναι πολύ ευάλωτος στους θορύβους, δεν τους μπορεί, στον παραμικρό θόρυβο μπορεί να πάθει μέχρι και κρίση υστερίας και να αρχίζει να αυτοτραυματίζεται».

Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 δεν χρησιμοποιούν την ομιλία για να επικοινωνήσουν. Η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη επικοινωνεί τις ανάγκες ή τις επιθυμίες της με δείξη και με χειρονομίες «δείχνει, ζητάει με χειρονομίες, ας πούμε άμα θέλει να φάει, λέει, άμα θέλει να πάει στην τουαλέτα, λέει, ξέρω 'γω κάπως, κάπως το κάνει ξέρω 'γω και ξέρουμε» και έτσι γίνεται κατανοητή από τα πρόσωπα που την περιβάλλουν. Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη όμως, δε χρησιμοποιεί ούτε τη δείξη, πράγμα το οποίο δυσκολεύει ιδιαίτερα την επικοινωνία μαζί της «δεν ζητάει πολλές φορές πράγματα, δεν ζητάει». Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη παρουσιάζει ένα διαφορετικό τρόπο επικοινωνίας. Επικοινωνεί τις ανάγκες της με εικόνες που βρίσκει και κόβει εκείνη τη στιγμή από φυλλάδια, όπως είτε η μητέρα «έχει τρόπο με εικόνες, δηλαδή, αν βρει ξέρω 'γω, κόβει εικόνες από φυλλάδια ή κάτι δείχνει και μου το, μου το δείχνει, θέλω αυτό ξέρω 'γω». Κάτι παρόμοιο, κάνει μερικές φορές και η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη «επειδή

είναι πολύ καλή στη ζωγραφική, ζωγραφίζει συνήθως πράγματα και μου δείχνει. Και μου ζωγραφίζει και φαγητά ξέρω 'γω».

Οι δίδυμες διαφοροποιούν τις αντιδράσεις τους προς τους οικείους ανθρώπους και προς τους ξένους ανθρώπους. Με τους ξένους ανθρώπους είναι δεκτικές, όταν αισθανθούν ότι είναι αποδεκτές από αυτούς, όμως, όταν αισθανθούν ότι δεν είναι αποδεκτές από αυτούς, είναι απόμακρες, όπως επισήμανε η μητέρα *«Μου έχει κάνει φοβερή εντύπωση για άτομα, που δεν τις συμπαθούν αυτά τα άτομα, δεν τα, δεν είναι ας πούμε, δεν το θέλουν ούτε τα κορίτσια, δεν θα πλησιάσουν. Ενώ με ανθρώπους ας πούμε, που είναι ξεκάθαρο ότι τις αγαπάνε και τις συμπαθούν ξέρω 'γω ή ότι τις δέχονται, φαίνεται, φαίνεται, η διαφορά είναι μεγάλη πραγματικά. Δεν ξέρω πως το αντιλαμβάνονται αυτό».* Με τους οικείους ανθρώπους είναι εκδηλωτικές, αλληλεπιδρούν μαζί τους, αναπτύσσουν μία σωματική εγγύτητα *«Με γνωστά πρόσωπα κάθονται κανονικά. Μπορεί να αλληλεπιδράσουν, να πιάσουν κάποιον από το χέρι, να τον χαϊδέψουν ξέρω 'γω, να τον αγγίζουν. Με τους οικείους είναι πιο εκδηλωτικές, να γελάνε πιο πολύ, να είναι πιο ήρεμες, φαίνεται αυτό».* Οι δίδυμες φαίνεται να απολαμβάνουν την αλληλεπίδραση με τους οικείους ανθρώπους, να νιώθουν χαρά. Με τη μητέρα και τον πατέρα παίζουν μαζί, το γαργαλητό, τους αρέσει πολύ *«Να τους γαργαλήσεις ξέρω 'γω, να παίζεις μαζί τους, αυτό το προτιμάνε».* Ακόμη, της Δ1(ΔΑΦ) δίδυμης, της αρέσει να εμπλέκεται στις οικιακές εργασίες με τη μητέρα *«της αρέσει πολύ να ασχολείται με τη μαγειρική, μαζί με μένα, να βοηθάει ξέρω 'γω, σκουπίζει, μπορεί να σκουπίσει κάτι».* Ωστόσο, η μητέρα ανέφερε ότι οι δίδυμες δεν αντιλαμβάνονται τη συναισθηματική κατάσταση των οικείων προσώπων. Βέβαια, τα πρόσωπα που τις περιβάλλουν αντιλαμβάνονται τη δική τους συναισθηματική κατάσταση, αφού είναι εκφραστικές. Η κυρίαρχη συναισθηματική τους κατάσταση είναι η χαρά *«Είναι χαρούμενες, είναι χαρούμενες. Συνήθως είναι χαρούμενες, χαίρονται».*

Οι δίδυμες έχουν κοινά ενδιαφέροντα, αλλά έχουν και διαφορετικά ενδιαφέροντα *«Πιο πολύ αρέσει το κολύμπι στη Δ1(ΔΑΦ), πιο πολύ η βόλτα στη Δ2(ΔΑΦ). Παρόλο που τα κάνουνε μαζί ξέρω, ότι το κολύμπι, η θάλασσα αρέσει πιο πολύ στη Δ1(ΔΑΦ), όχι στη Δ2(ΔΑΦ) τόσο πολύ, η Δ2(ΔΑΦ) θέλει να περπατάει πιο πολύ, να τρέχει πιο πολύ».* Τα παιδικά είναι κάτι που αρέσει και στις δύο να παρακολουθούν. Επιπροσθέτως, στη Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη αρέσει να ξεφυλλίζει βιβλία και περιοδικά, ενώ στη Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη αρέσει να ζωγραφίζει *«Η Δ2(ΔΑΦ) έχει με τη ζωγραφική, που την έχει συνέχεια μαζί της, τα χαρτιά της, τις τσάντες της, τα τέτοια».* Όπως, ανέφερε η μητέρα, έχει την τσάντα με τις ζωγραφιές πάντα και παντού μαζί της, το οποίο γίνεται μία στερεοτυπία για

εκείνη. Μία άλλη στερεοτυπία της είναι το χοροπηδητό «και το άλλο είναι ότι όλη τη μέρα χοροπηδάει, όλη τη μέρα». Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη πάλι, θέλει να φοράει κοντομάνικο, όλες τις εποχές του χρόνου, καθώς και να φοράει πανάκια, όλες τις ημέρες του χρόνου «Η στερεοτυπία της είναι ότι δεν αλλάζει εύκολα. Φοράει ας πούμε, εδώ και μερικά χρόνια κοντομάνικο. Θέλει να φοράει συνέχεια σερβιέτα, τη σταμάτησε από πέρυσι στην καραντίνα και τώρα φοράει πανάκια με μικροϊνες εκεί πέρα, δεν το αποχωρίζεται με τίποτα, είτε είναι αδιάθετη, είτε δεν είναι. Αυτή είναι ας πούμε μία στερεοτυπία». Υπάρχουν ορισμένες συμπεριφορές της Δ1(ΔΑΦ) δίδυμης, που προβληματίζουν ιδιαίτερα τη μητέρα, όπως ανέφερε. Η συνεχή ενασχόλησή της με την περιοχή των γεννητικών οργάνων «το άλλο που έχει να κάνει με τη Δ1(ΔΑΦ), με τα σεξουαλικά της είναι ένα θέμα, ξέρετε τώρα αυτό», η απροθυμία της να πηγαίνει τουαλέτα σε άλλα πλαίσια, πέραν της οικίας τους «δεν πάει τουαλέτα σε ξένο σπίτι, με τίποτα. Αν βρισκόμαστε σε ξένο χώρο, δεν πάει τουαλέτα η Δ1(ΔΑΦ). Αυτό είναι ένα θέμα που με δυσκολεύει και εμένα ιδιαίτερα πολύ. Και στο σχολείο είχαμε θέμα. Δεν πήγαινε ούτε στο σχολείο. Να φανταστείς ότι δεν έπινε ούτε νερό, για να μην πάει, ούτε στο σχολείο και κρατιότανε», ο αυτοτραυματισμός της «όταν νευριάζει ή όταν δεν θέλει κάτι να κάνει, όταν θυμώνει, δαγκώνει το, ανάμεσα, θα σας πω, στον αντίχειρα και στο πρώτο δάχτυλο, που είναι ο δείκτης».

Οι κοινωνικές εκδηλώσεις δυσκολεύουν τις δίδυμες του ζεύγους Z10, δεν μπορούν να μείνουν για πολύ ώρα, ιδιαίτερα η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη «Δυσκολεύονται, ναι, είναι λίγο πιο δύσκολα εκεί. Απλά δεν μπορούν να σταθούν πολύ ώρα ήσυχες, επειδή η Δ2(ΔΑΦ) είναι υπερκινητική. Αλλά όταν είναι για φαγητό που σας είπα και στην αρχή, για εστιατόριο και τέτοια, περιμένουν πολύ υπομονετικά. Βέβαια όταν τελειώσει το φαγητό, είμαστε ξέρω 'γω, σε ταβέρνα, ζητάν να φύγουν. Δεν θέλουν να καθίσουν άλλο, ειδικά η Δ2(ΔΑΦ), βαριέται». Η δυσκολία τους, ιδιαίτερα της Δ1(ΔΑΦ) δίδυμης να αντιληφθούν και να ακολουθήσουν τις κοινωνικές συμβάσεις δυσκολεύει ακόμη περισσότερο τις εξόδους τους, όπως έκανε λόγο η μητέρα «Η Δ1(ΔΑΦ) έχει θέματα με αυτό, έχει προβλήματα δηλαδή με αυτό το θέμα. Και η Δ2(ΔΑΦ), αλλά πιο πολύ η Δ1(ΔΑΦ). Η Δ1(ΔΑΦ) μπορεί να γελάει πολύ δυνατά ξέρω 'γω, ή να μην κάθονται ήσυχα, η Δ2(ΔΑΦ) να χοροπηδάει. Εντάξει δεν είναι εύκολο για κάποιον ξέρω 'γω. Η άμα είναι στη θάλασσα ξέρω 'γω, να πλατσουρίζει τα νερά από δω και από 'κει, να βρέχει όλο τον κόσμο ξέρω 'γω, η Δ2(ΔΑΦ), η Δ1(ΔΑΦ) ξέρω 'γω, να κατεβάζει το εσώρουχο ξέρω 'γω, για να δει πως είναι. Αυτό είναι λίγο θέμα και πρέπει να είμαι εγώ εκεί συχνά για να την μαζεύω». Οι δίδυμες προτιμάνε τη ρουτίνα. Ωστόσο, στις νέες καταστάσεις δεν εκδηλώνουν έντονες αντιδράσεις, αφού πάντα τις προετοιμάζουν «Τη ρουτίνα

προτιμάνε βασικά, αλλά οι νέες καταστάσεις δεν τα φτάνουν στα άκρα. Μόνο που αυτό που θέλουν όμως, να είναι η πραγματική, η μόνη ρουτίνα, που δεν μπορούν να αλλάξουν είναι ο βραδινός ύπνος, δηλαδή, 22:00 η ώρα, 22:30 το πολύ-πολύ, θέλουν να κοιμηθούν, γιατί ξυπνάνε και πολύ πρωί και δεν αντέχουν. Αυτό είναι ας πούμε, το πιο σταθερό, το πιο σταθερό πράγμα. Τ' αλλά όλα εντάξει, τα αντέχουν, ταξίδια, βόλτες».

Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 χρησιμοποιούν εικόνες για να επικοινωνήσουν τις ανάγκες τους ή τις επιθυμίες τους, στα πρόσωπα που της περιβάλλουν. Όπως επισήμανε η μητέρα, χρησιμοποιούν ορισμένες λέξεις «η Δ2(ΔΑΦ) λέει το ναι, το όχι και τα εννοεί απόλυτα, την ουσία τους», «η Δ1(ΔΑΦ) όχι, η Δ1(ΔΑΦ) λέει μόνο μπαμπά, που είναι και ο αγαπημένος της [γέλιο], λέει μόνο μπαμπά και σε στιγμές που θα βρεθεί σε πίεση, δηλαδή, όταν γλιστρήσει θα πει: «Μπαμ» ή όταν την έχει τσιμπήσει ένα, θα μου πει, θα μου το δείξει, και θα πει: «Μιμί», δηλαδή, κάτι την πιέζει και θέλει να επικοινωνήσει, εκεί θα βγάλει λέξη. Μπορεί να τη βγάλει μία και έξω, μπορεί να μην ξανακούσω αυτή τη λέξη ποτέ», όπως επίσης και ορισμένες κραυγές, αντίστοιχες της συναισθηματικής τους κατάστασης «έχουν κάποιες κραυγές που χρησιμοποιούν, όταν είναι χαρούμενες, όταν είναι θυμωμένες, σε κάποιες δηλαδή στιγμές, που νιώθουν κάποιο συναίσθημα, τις οποίες μπορεί να διαχωρίσω, δηλαδή, να διακρίνω ότι αυτή είναι κραυγή χαράς, αυτή είναι κραυγή λύπης, αυτή είναι θυμού, μπορώ να διαχωρίσω με μεγάλη ευκολία πλέον».

Οι δίδυμες κάνουν βλεμματική επαφή με τους ανθρώπους. Οι αντιδράσεις τους διαφοροποιούνται ανάλογα με τους ανθρώπους. Με τους οικείους ανθρώπους είναι δεκτικές, τους πλησιάζουν, αλληλεπιδρούν μαζί τους «Είναι πολύ δεκτικές και πολύ χαδιάρες στους οικείους και σε άτομα που μπαίνουν συχνά στο σπίτι μας. Όταν είναι με οικεία πρόσωπα είναι πιο και αυτές θα πλησιάσουν περισσότερο, θα προσπαθήσουν να έχουνε μια αλληλεπίδραση με τα οικεία άτομα, είτε είναι αγκαλιά, είτε είναι φιλή, είτε να κάτσει δίπλα». Με τους ξένους ανθρώπους τους είναι πιο απόμακρες «Άτομα τώρα που δεν γνωρίζουν, είναι πιο συγκρατημένες και εννοείται πιο απόμακρες. Όταν δεν το γνωρίζουν δεν υπάρχουν αυτά, απλά θα τον παρατηρεί αν κάτι κάνει εντύπωση, όταν θα είναι δίπλα ένας τελείως άγνωστος θα απομακρυνθούν, δηλαδή θα φύγουν, δε σε ξέρω έφυγα».

Για τα πρόσωπα της οικογένειας, οι δίδυμες δείχνουν ενδιαφέρον, για τη συναισθηματική τους κατάσταση, αντιλαμβάνονται, συναισθάνονται και επηρεάζονται από τη συναισθηματική τους κατάσταση, η μητέρα ανέφερε «η Δ2(ΔΑΦ), κάποια στιγμή που έμαθα ένα νέο κακό και στεναχωρήθηκα και έκλαψα μπροστά της, έρχεται και έκανε μίμηση ότι έκλαιγε και αυτή δίπλα μου, ότι βλέπω, ότι κλαίω και εγώ, η μαμά κλαίει τώρα, δηλαδή, προσπαθούσε να μιμηθεί την έκφραση

του προσώπου μου εκείνη τη στιγμή, όχι το συναίσθημα, όμως καταλάβαινε ότι εγώ είμαι στεναχωρημένη, γιατί έκασε δίπλα μου και παρατηρούσε χωρίς να μιλάει μετά», «η Δ1(ΔΑΦ) κάνει το ίδιο. Η Δ1(ΔΑΦ) θα είναι πολύ χαρούμενη, όταν θα είμαι κι εγώ χαρούμενη, γιατί θα 'ρθει, θα με αγκαλιάσει και θα γελάσει που με βλέπει. Και εκείνη τη στιγμή, όταν είμαι χαρούμενη, είναι πιο υπερκινητική, είναι πιο γελαστή, οπότε συμμετέχει κι αυτή μαζί μου». Η δική τους κυρίαρχη συναισθηματική κατάσταση είναι η χαρά «Η κυρίαρχη συναισθηματική τους κατάσταση είναι, χαρούμενες». Οι δίδυμες εκφράζουν τα συναισθήματά τους. Όπως επισήμανε η μητέρα, μόνον τη λύπη είναι δύσκολο να διακρίνεις, «θα δείξουν φόβο, θα δείξουν χαρά, στη λύπη λίγο ζορίζομαι να καταλάβω, όταν είναι λυπημένες, για κάποιο λόγο μπορεί κάτι να έχει συμβεί στο σχολείο και να έχουν εκεί, είναι πολύ δύσκολο για 'μένα να το καταλάβω. Το συναίσθημα, δηλαδή, μπορεί να είναι ήσυχη, αλλά εγώ εκείνη τη στιγμή που είναι αυτή ήσυχη σε μία γωνία και δεν μιλάει είναι λίγο πιο απόμακρη, κινδυνεύει, δεν μπορώ να καταλάβω αν είναι λύπη ή αν θέλει να ηρεμήσει να ξεκουραστεί. Το συναίσθημα της λύπης, θεωρώ ότι είναι πάρα πολύ δύσκολο να το καταλάβω». Χαρακτηριστική είναι η στερεοτυπική κίνηση της Δ1(ΔΑΦ) δίδυμης στη χαρά της «όταν βλέπει κάτι στην τηλεόραση, το αγαπημένο της, ξεκινάει, στερεοτυπεί κάνοντας φτερουγίσματα. Και είναι εκδήλωση χαράς». Μια ακόμη στερεοτυπική της κίνηση είναι το περπάτημα στις μύτες «μια στερεοτυπική κίνηση που κάνει ακόμα και τώρα η Δ1(ΔΑΦ), από μωρό, που την έχουμε σταθερή, δεν έχει αλλάξει, είναι να περπατάει στις μύτες». Η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη δεν παρουσιάζει στερεοτυπίες, αλλά ηχολαλίες «Η Δ2(ΔΑΦ) που έχει περισσότερο ομιλία, έστω αυτές τις λέξεις, έχει περισσότερη ηχολαλία». Μίμηση έχουν παρατηρήσει οι γονείς των δίδυμων, ως προς τις κραυγές τους «έχω πιάσει να μιμούνται κραυγές, η μία από την άλλη, δηλαδή, κάποια στιγμή μου λέει ο άντρας μου: «Αυτό που έκανε τώρα η Δ1(ΔΑΦ), είναι κραυγή που την κάνει η Δ2(ΔΑΦ)» και παρατήρησα, ναι, ότι όντως έχεις δίκιο».

Οι δίδυμες έχουν κοινά ενδιαφέροντα, όμως, έχουν και διαφορετικά ενδιαφέροντα «Λατρεύουν και οι δύο πάρα πολύ το νερό, ξέρουν να κολυμπάνε πάρα πολύ καλά. Τους αρέσει πάρα πολύ η μουσική, η χαλαρωτική, πιάνου. Τους αρέσει και η [...] όταν θέλουν να χορέψουν, τους αρέσει και να χορεύουν μαζί μας. Τους αρέσει να παρακολουθούν κάτι συγκεκριμένο στην τηλεόραση, κάποιο παιδικό, συγκεκριμένο έχει η μία, κάτι άλλο έχει η άλλη, έχουν και κάποιο κοινό, που το βλέπουν μαζί. Η Δ2(ΔΑΦ) της αρέσει να ζωγραφίζει. Η Δ1(ΔΑΦ) της αρέσει ότι έχει να κάνει με την αφή, πλαστελίνη, υγρό στο χέρι της, δηλαδή, δουλεύει πιο πολύ τα χέρια. Η Δ2(ΔΑΦ) της αρέσει να ζωγραφίζει, της αρέσει να μιμείται, να βάζει ρούχα δικά μας, τακούνια, καπέλα, μας

παρακολουθεί όταν ντυνόμαστε, είναι πιο της καλλιτεχνικής φύσης». Βάσει των ενδιαφερόντων τους απασχολούνται στον ελεύθερο χρόνο τους. Βεβαία, και με τα πρόσωπα της οικογένειας απασχολούνται στον ελεύθερο χρόνο τους, το οποίο φαίνεται να το προτιμούν περισσότερο, από το μόνες τους «στην αρχή ήταν με αντικείμενα, αλλά νομίζω ότι έχουμε πια ξεκολλήσει από αυτό, γιατί έχει τραβήξει την προσοχή τους να θέλουν να ασχοληθούν περισσότερο με την επαφή με τον άνθρωπο, με άτομα οικεία πάντα, δεν θα παίζουν μόνες τους, πιστεύω πια έχουν μάθει να το κάνουνε και με δεύτερο άτομο, ας πούμε σε δυαδικό, σε ομαδικό παιχνίδι, απλά ότι μία φορά θα πάρω εγώ τη Δ2(ΔΑΦ), την άλλη φορά θα την πάρει η αδερφή της, την άλλη ο αδερφός της, δηλαδή, είναι ανάλογα το χρόνο που έχει ο καθένας να ασχολούμαστε όλοι με τα κορίτσια».

Οι δίδυμες προτιμούν τη ρουτίνα, χωρίς βέβαια να αντιδρούν έντονα στις αλλαγές «τους αρέσει η ρουτίνα, όμως όταν γίνεται και κάτι διαφορετικό προσαρμόζονται εύκολα. Θα πάρει [...] βγαίνουν λίγο εκτός νερών, αλλά προσαρμόζονται εύκολα, δηλαδή, τους αρέσει να πηγαίνουμε σε συγκεκριμένα σημεία, σε μία συγκεκριμένη ταβέρνα, όταν θα σταματήσουμε σε μία καινούργια, που δεν έχουμε πάει ποτέ, ενώ φεύγει από τη ρουτίνα τους, αυτό στην αρχή θα αντιδράσουν λίγο, δηλαδή, θα γκρινιάζουν, δεν θα θέλουν να κατέβουν από το αυτοκίνητο, όμως μέσα στο τέταρτο, έχουν προχωρήσει δειλά-δειλά και έχουν μπει στον καινούργιο χώρο. Σκανάρουν, κοιτάζουν τριγύρω τα νέα ερεθίσματα που έχουν, οπότε η δεύτερη φορά είναι απόλυτα προσαρμοσμένη, η δεύτερη φορά που θα πάμε, δεν θα γίνει αυτό το παιχνίδι στο τέταρτο, θα μπουν κατευθείαν». Οι κοινωνικές εκδηλώσεις φαίνεται να τις δυσκολεύουν, παρουσιάζουν μια άρνηση, όπως ανέφερε η μητέρα «Παρουσιάζουν κάποια άρνηση στην αρχή, αυτή είναι η αντίδραση τους, δηλαδή, η κοινή αντίδραση που έχουν και οι δύο, η μία ας πούμε μπορεί να βγάλει γκρίνια, η άλλη μπορεί να βγάλει θυμό, δηλαδή, ναι, έχουν διαφορετικές συμπεριφορές, ανάλογα τώρα τις καταστάσεις ή το πόσο πιέζεται η καθεμία ή πόσο αγχώνεται από το περιβάλλον ή από τα ερεθίσματα που έχει εκείνη τη στιγμή». Οι δυσκολίες τους στις κοινωνικές συμβάσεις δουλεύονται διαρκώς, όπως επισήμανε η μητέρα «κάθε φορά πρέπει να το μάθουν, ας πούμε πάμε σε μία ταβέρνα, πρέπει να μάθουμε να καθόμαστε, δεν μπορούμε να σηκωνόμαστε να πηγαίνουμε δίπλα, να παίρνουμε από το πιάτο του ξένου ή να ενοχλήσουμε. Όλα αυτά δουλεύονται κάθε φορά. Είναι πολύ δύσκολο, κάθε αρχή είναι πολύ δύσκολη, όμως θα δουλευτεί πάρα πολλές φορές και θα πετύχουμε τον στόχο».

Η παρουσίαση των ευρημάτων για την κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ θεωρούμε ότι συμβάλλει στην πληρέστερη ερμηνεία και κατανόηση της

ποιότητας της σχέσης των διδύμων αδελφών, από τα οποία είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ.

6.3. Διαστάσεις της ποιότητας της σχέσης των διδύμων αδερφών

Από την ενδομήτρια κιόλας ζωή ξεκινά η σχέση των διδύμων (Arabin et al., 1996· Piontelli et al., 1997). Οι πρώτες *κοινωνικές αλληλεπιδράσεις* μεταξύ των διδύμων πραγματοποιούνται ήδη από τη 14^η εβδομάδα της κύησης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Castiello και συνεργάτες (2010). Η δίδυμη σχέση φαίνεται να αποτελεί μία ιδιαίτερη μορφή αδελφικής σχέσης, υπό την έννοια, ότι τα δίδυμα αδέλφια έχουν μια διαρκή, μόνιμη, παρουσία, των δίδυμων αδελφών τους δίπλα τους, από την αρχή της ζωής τους (Fortuna et al., 2010· Pietilä et al., 2012). Η δίδυμη σχέση μπορεί να ποικίλει, από υπερβολική εγγύτητα έως υπερβολική σύγκρουση. Δηλαδή, για ορισμένους διδύμους, αυτή η συνεχής παρουσία ενός δίδυμου άλλου, αποτελεί μια ευχάριστη συντροφιά, και απολαμβάνουν την εγγύτητα στη σχέση τους, ενώ για άλλους διδύμους λειτουργεί ως γνώμονας για σύγκριση, δημιουργώντας έναν ανταγωνισμό στη σχέση τους (Segal & Knafo-Noam, 2019).

Στα πλαίσια διερεύνησης της δίδυμης σχέσης των δίδυμων αδελφών, από τα οποία είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, εξετάστηκαν έξι διαστάσεις της, η εγγύτητα, η εξάρτηση, η συνεργασία, ο ανταγωνισμός, η κυριαρχία και η ομοιότητα χαρακτήρων, στηριζόμενες στις αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος τους. Η κάθε διάσταση της δίδυμης σχέσης παρουσιάζεται ξεχωριστά. Πρώτα, παρατίθενται οι ερωτήσεις που τέθηκαν στις μητέρες και στην κηδεμόνα των δίδυμων αδερφών σε κάθε διάσταση της δίδυμης σχέσης, έπειτα παρατίθενται οι απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνος των δίδυμων αδερφών για κάθε διάσταση της δίδυμης σχέσης. Σημειώνεται εδώ ότι πρώτα παρουσιάζονται τα ευρήματα για την κάθε διάσταση της δίδυμης σχέσης των διδύμων, που το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, έπειτα παρουσιάζονται τα ευρήματα για την κάθε διάσταση της δίδυμης σχέσης των διδύμων με ΔΑΦ.

6.3.1. Εγγύτητα

Τα δίδυμα μοιράζονται ένα ιδιαίτερο είδος αδελφικής σχέσης, καθώς αναπτύσσονται δίπλα-δίπλα από την αρχή της ζωής τους (Pietilä et al., 2012). Η ταυτόχρονη και μόνιμη παρουσία ενός ατόμου ίδιας χρονολογικής ηλικίας, εισάγει ένα πλαίσιο στο οποίο το ένα δίδυμο γίνεται το

πιο κοντινό και το πιο σημαντικό άτομο στη ζωή του άλλου δίδυμου, σε πολύ νεαρή ηλικία, συγκριτικά με τα μη δίδυμα αδέλφια (Pietilä et al., 2012). Όπως επεσήμανε η Neyer (2002) αυτή η σχέση των δίδυμων αδελφών συχνά παραμένει ίδια σε όλη τη ζωή τους.

Η ιδιαίτερη σχέση που μοιράζονται οι δίδυμοι καθιστά δύσκολο να φανταστούν πώς θα ήταν η ζωή τους, χωρίς το άλλο δίδυμο (Olney, 2020). Συχνά, μάλιστα, θεωρείται ότι η στενή σχέση των δίδυμων αδελφών αποθαρρύνει ή ακόμη και αποκλείει σχέσεις με άλλα πρόσωπα, με αποτέλεσμα, ερευνητές να πιστεύουν ότι οι δίδυμοι δεν βιώνουν την ποικιλία σχέσεων που απαιτεί μία υγιής κοινωνική και ψυχολογική ανάπτυξη (Foy et al., 2001). Φυσικά, δεν είναι όλες οι δίδυμες σχέσεις ίδιες, ποικίλουν, όπως ποικίλουν και όλες οι αδελφικές σχέσεις, κυμαινόμενες από την ακραία εγγύτητα έως τον ακραίο ανταγωνισμό και τις συγκρούσεις (Penninkilampi-Kerola et al., 2005· Segal & Knafo-Noam, 2019). *«Για μερικούς δίδυμους, το πάντα παρόν δίδυμο έρχεται να χρησιμεύσει ως μία ανακουφιστική, καταπραϊντική λειτουργία και να ενισχύσει την παρατεταμένη αμοιβαία συντροφικότητα»*, όπως κάνουν λόγο οι Segal & Knafo-Noam (2019:348).

Στα πλαίσια διερεύνησης της εγγύτητας ανάμεσα στους διδύμους, όπου είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, τέθηκαν στις μητέρες και την κηδεμόνα των διδύμων, οι ακόλουθες έξι ερωτήσεις, i) Τα δίδυμα έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες; Αν ναι, ποια είναι αυτά; ii) Τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν πράγματα μόνα τους ή μαζί; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μόνα τους; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μαζί; iii) Τα δίδυμα διασκεδάζουν (-περνούν καλά-) όταν κάνουν πράγματα μαζί; Τα δίδυμα χαίρονται (-τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα χαίρεται περισσότερο; Τα δίδυμα δυσανασχετούν (-δεν τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα δυσανασχετεί περισσότερο; iv) Τα δίδυμα προσεγγίζει το ένα το άλλο; Ποιο από τα δίδυμα προσεγγίζει περισσότερο το άλλο; v) Τα δίδυμα νοιάζονται το ένα για το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο; vi) Τα δίδυμα αγαπούν το ένα το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο;

6.3.1.1. Η εγγύτητα στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες; Αν ναι, ποια είναι αυτά;), οι μητέρες των τριών από τα πέντε ζευγάρια Z1, Z2, Z3 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέλφια έχουν κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες, ενώ η μητέρα του ζευγαριού Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέλφια δεν έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες, έχουν διαφορετικά το καθένα.

Z4: Όχι. Τι κοινό; Δεν έχουνε.

Z5: Όχι, διαφορετικά ο καθένας.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι η παρακολούθηση ταινιών στην τηλεόραση.

Z1: Τους αρέσουνε να βλέπουνε ταινίες μαζί στην τηλεόραση, το Σάββατο ας πούμε, που κάθονται.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι το ποδήλατο.

Z1: Να πάνε με το ποδήλατο μαζί.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι το παιχνίδι.

Z1: Και να παίζουνε μαζί.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι οι βόλτες.

Z1: Να πάνε μία βόλτα μαζί, να πάνε στην πλατεία.

Z2: Έξω βόλτες που κάνουμε, αυτά.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι το σινεμά.

Z2: Πιο πολύ αυτό με το σινεμά.

Z3: Αυτό που είπα πριν για το σινεμά μόνο, δηλαδή, να παρακολουθήσουν μία ταινία μαζί ή κάτι που τους αρέσει, αυτό, αυτό περισσότερο μοιράζονται.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι το θέατρο.

Z2: Θέατρο.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι το κινητό.

Z3: Κάτι που να έχει σχέση με το κινητό, που μπορεί να αρέσει στον έναν και ο άλλος ξέρει, αυτά τέτοια πράγματα, είναι και στη μόδα τώρα τα κινητά [γέλιο].

Από τις απαντήσεις της μητέρας του ζεύγους Z1 φαίνεται ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν τα περισσότερα κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες όπως, η παρακολούθηση ταινιών στην τηλεόραση, οι βόλτες στην πλατεία, το ποδήλατο, το παιχνίδι μαζί. Οι βόλτες είναι κοινή συνήθεια και του ζεύγους Z2, όπως φαίνεται από την απάντηση της μητέρας του. Επίσης, η μητέρα του ζεύγους Z2 απάντησε ότι κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες των δίδυμων αδερφών είναι το θέατρο και το σινεμά. Το σινεμά είναι κοινή συνήθεια και του ζεύγους Z3, όπως φαίνεται από την απάντηση της μητέρας του. Ακόμη, η μητέρα του ζεύγους Z3 απάντησε ότι κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι το κινητό, απ' ότι γίνεται αντιληπτό, κάποιες εφαρμογές του κινητού.

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν πράγματα μόνα τους ή μαζί; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μόνα τους; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μαζί;), η μητέρα του ζευγαριού Z1 απάντησε ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν χρόνο και μαζί και μόνα τους, οι μητέρες των ζευγαριών Z2, Z3, Z4 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν λίγο χρόνο μαζί, κυρίως περνούν χρόνο μόνα τους, ενώ η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησε ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν περνούν χρόνο μαζί, σχεδόν καθόλου, περνούν χρόνο μόνα τους.

Z1: Και μαζί και μόνα.

Z2: Υπάρχουν στιγμές που κάνουν πράγματα μαζί, όχι πολύ συχνά, αλλά το κάνουν.

Z3: Όχι, όχι στη φάση αυτή τώρα, δεν, πολύ λίγες φορές θα κάνουν κάτι μαζί. Στη φάση της εφηβείας, αρχίζουν και χωρίζουνε περισσότερο τα παιδιά, διεκδικώντας το καθένα το χρόνο του και πράγματα για τον εαυτό του, σίγουρα όταν είναι πιο μικρά, είναι πιο δεμένα και πιο εύκολα τα πράγματα, τώρα, αυτό παρατηρώ.

Z4: Ε περνάνε, πιο πολύ το Σαββατοκύριακο, γιατί τις καθημερινές, είναι δηλαδή, λίγο δύσκολο.

Z5: Μόνα τους, όχι, σχεδόν τίποτα μαζί, αλλά βλέπω ότι η μεταξύ τους σχέση, ήταν διαφορετική ας πούμε, όταν ήταν 6 χρονών ή μικρότερα, και τώρα πλέον βλέπω ότι αλλάζει και ανεξαρτητοποιούνται πάρα πολύ ο ένας με τον άλλον, και φαντάζομαι ότι και στη συνέχεια θα γίνει ακόμα πιο έντονο αυτό.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 και η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 έκαναν μία πολύ ενδιαφέρουσα επισήμανση για τη σχέση των δίδυμων αδερφών στο χρόνο. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια στην εφηβική ηλικία, την οποία διένυαν όταν πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη, φαίνεται να απομακρύνονται μεταξύ τους, διεκδικώντας την ιδιωτικότητα στο χρόνο και στα πράγματά τους, ενώ στην παιδική ηλικία τα δίδυμα αδέρφια ήταν πιο δεμένα μεταξύ τους. Ομοίως, η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια στην παιδική ηλικία ήταν πιο δεμένα μεταξύ τους, ενώ στην εφηβική ηλικία, την οποία διένυαν όταν πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη, φαίνεται ότι αρχίζουν να ανεξαρτητοποιούνται το ένα δίδυμο από το άλλο δίδυμο, και υποθέτει ότι αυτό θα είναι πιο έντονο με το πέρασμα του χρόνου. Αυτή η διαφοροποίηση που περιγράφουν η μητέρα και η κηδεμόνας για τη σχέση των δίδυμων αδερφών φαίνεται φυσιολογική στα δικά μας ματιά, καθώς οι περισσότερες αδελφικές σχέσεις, δίδυμες και μη δίδυμες, παίρνουν

παρόμοια τροπή στο χρόνο, μη λησμονώντας βέβαια, πως κάθε αδελφική σχέση, δίδυμη και μη δίδυμη, ποικίλει. Αυτό επίσης, που προστίθεται από τη δική μας ματιά είναι ότι οι αναπτυξιακές διαφορές των δίδυμων αδερφών διογκώνονται, καθώς προχωρά η ανάπτυξη των διδύμων, δεδομένου ότι αναφερόμαστε σε δίδυμη σχέση παιδιών, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ. Ίσως αυτός είναι ένας λόγος που διαφοροποιεί τη σχέση των δίδυμων αδερφών στο χρόνο, η οποία διαφοροποίηση γίνεται τόσο αντιληπτή από τη μητέρα και την κηδεμόνα των δίδυμων αδερφών, που το επισήμαναν κατά τη συνέντευξή μας.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες και η κηδεμόνας των διδύμων για τα πράγματα που προτιμούν να κάνουν μόνα τους διαφοροποιούνται. Σε αυτά περιλαμβάνονται:

η ενασχόληση με παιχνίδια,

Z1: αν ασχολούνται με τα παιχνίδια τους φέρει πειν η ΤΥΠ μπορεί να είναι στο ένα δωμάτιο και να παίζει τα κοριτσίστικα, με τις κούκλες της και όλα αυτά, και ο άλλος να έχει στημένα τα τρένα του ας πούμε, ή τα Playmobil.

Z2: Ο ΤΥΠ κάνει διάφορα πράγματα παίζει.

Ο ΔΑΦ με κάποια παιχνιδάκια του, είναι συνήθως παιχνίδια για μικρότερα παιδιά, ναι.

Ο ΤΥΠ έχει άλλη ανάπτυξη σε σχέση με το ΔΑΦ, οπότε, είναι αντίστοιχα και τα ενδιαφέροντά του, θα παίζει με άλλου είδους παιχνίδια, τέτοια πράγματα.

η ενασχόληση με τη ζωγραφική,

Z1: Μόνα τους ας πούμε μπορεί να θέλουνε να ζωγραφίσουνε να ναι πιο συγκεντρωμένα, να είναι μόνος του ο ένας από τον άλλον.

Z2: Του αρέσει πάρα πολύ να ζωγραφίζει του ΔΑΦ.

η ενασχόληση με τη μελέτη των σχολικών μαθημάτων,

Z1: Να γράφουνε τα μαθήματά τους, να είναι μόνος του ο ένας από τον άλλον, δεν διαβάζουν, διαβάζει ξεχωριστά ο ένας από τον άλλο.

Z2: Και πλέον με τα μαθήματα του σχολείου ο ΔΑΦ έχει πάρα πολλή διάθεση να διαβάζει παρακάτω τα επόμενα κεφάλαια, τα παίρνει στο κρεβάτι του και τα διαβάζει, μου λέει: «Δώσε μου το βιβλίο των εργασιών της γλώσσας» όλα, δηλαδή, έχει μία τέτοια διάθεση, να ξεφυλλίζει τα βιβλία και να τα βλέπει και να τα διαβάζει και μόνος του, αυτό.

Z3: Με τα μαθήματα της.

Z4: Διαβάζει, διαβάζει αυτός είναι στο δωμάτιό του και διαβάζει, κάνει τα μαθήματά του ο ΤΥΠ.

η ενασχόληση με την τηλεόραση,

Z2: Ο ΤΥΠ βλέπει τηλεόραση.

Κι ο ΔΑΦ μόνος του συνήθως μπορεί να δει λίγο τηλεόραση.

Z3: Ο ΔΑΦ στην τηλεόραση να παρακολουθήσει κάτι από τηλεπαιχνίδια και αυτά.

η ενασχόληση με το διαδίκτυο,

Z3: Η κόρη μου στη φάση αυτή που είμαστε είναι συνήθως με διαδικτυακά μέσα.

Z5: Με ίντερνετ, με διαδίκτυο και οι δύο, αλλά χωριστά.

η ενασχόληση με το κινητό,

Z3: Εκτός από το να ασχοληθεί με το κινητό, που θα δει κάποια βιντεάκια και αυτά, δηλαδή τέτοια, τέτοιου είδους πράγματα.

ο χρόνος που περνούν με τους φίλους,

Z3: Θα κανονίσει να βγει έξω με φίλες της, εδώ, να περπατήσουνε λίγο.

Αυτά του αρέσουν και γενικώς, οι παρέες, να βρεθεί σε εξωτερικό χώρο, με άτομα ας πούμε, του αρέσει, αλλά δεν μπορεί να το βρει.

Z5: Αλλά ο ΤΥΠ έχει και με τους φίλους του.

ο χρόνος που περνούν με τη μητέρα.

Z2: Εμένα τώρα θέλει τη δική μου έτσι, παρουσία ο ΔΑΦ, συνήθως μου ζητάει να κάνουμε διάφορα μαζί.

Z4: Τώρα πιο πολύ θέλει να έχει κάποιον να τον απασχολεί, αυτό, όλη μέρα τον απασχολώ.

Από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 φαίνεται ότι τα δίδυμα αδέρφια μόνα τους απασχολούνται με διαφορετικά πράγματα το κάθε ένα δίδυμο από το άλλο δίδυμο, αλλά τα δίδυμα αδέρφια μόνα τους απασχολούνται και με κοινά πράγματα το κάθε ένα δίδυμο από το άλλο, γιατί τα κοινά πράγματα τα αξιοποιούν με διαφορετικό τρόπο το κάθε ένα δίδυμο από το άλλο δίδυμο. Συγκεκριμένα, η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια μόνα τους μελετούν τα μαθήματά τους, πιθανόν γιατί τα μαθήματα που έχουν για μελέτη είναι διαφορετικά. Όπως επισήμανε η μητέρα κατά τη συνέντευξη μας, ο δίδυμος με ΔΑΦ επαναφοίτησε, κατά τη διάρκεια των σχολικών χρόνων, και παρακολουθεί,

δηλαδή, μία τάξη μικρότερης βαθμίδας από την ΤΥΠ δίδυμη «να σας πω ότι ο ΔΑΦ είχε κάνει επαναφοίτηση, στο νηπιαγωγείο, και δεν είναι με την ΤΥΠ στην ίδια τάξη». Επίσης, τα δίδυμα αδέρφια παίζουν με διαφορετικά παιχνίδια, με τις κούκλες η ΤΥΠ δίδυμη και με τα τρένα και τα playmobil ο δίδυμος με ΔΑΦ. Τα δίδυμα αδέρφια έχουν κοινό πράγμα ενασχόλησης, τη ζωγραφική, αλλά ζωγραφίζουν μόνα τους, το ένα δίδυμο από το άλλο, όταν επιθυμούν να είναι πιο συγκεντρωμένα, όπως ανέφερε η μητέρα. Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια μόνα τους παίζουν με διαφορετικά παιχνίδια, γιατί όπως επισήμανε έχουν διαφορετική ανάπτυξη, επομένως είναι διαφορετικά και τα παιχνίδια που τους ελκύουν το ενδιαφέρον. Η μητέρα επίσης, επισήμανε χαρακτηριστικά ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ παίζει με παιχνίδια που είναι για παιδιά μικρότερης χρονολογικής ηλικίας. Ακόμη, τα δίδυμα αδέρφια έχουν κοινό πράγμα ενασχόλησης, την τηλεόραση, αλλά παρακολουθούν τηλεόραση μόνα τους, ίσως γιατί επιθυμούν να παρακολουθούν διαφορετικά τηλεοπτικά προγράμματα, ίσως γιατί επιθυμούν να παρακολουθούν ανεξάρτητα το ένα δίδυμο από το άλλο δίδυμο, δεν διευκρινίζεται από τη μητέρα. Επιπρόσθετα, ο δίδυμος με ΔΑΦ μόνος του ζωγραφίζει, ξεφυλλίζει και διαβάζει παρακάτω κεφάλαια των σχολικών βιβλίων, αλλά και επιθυμεί να περνά χρόνο με τη μητέρα του, όπως ανέφερε η ίδια. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ μόνος του παρακολουθεί τηλεπαιχνίδια στην τηλεόραση, όπως επίσης και βίντεο στο κινητό, ενώ η ΤΥΠ δίδυμη μελετά τα μαθήματά της και περνά χρόνο στο διαδίκτυο, όπως επίσης και με τις φίλες της. Η μητέρα επισήμανε ότι και ο δίδυμος με ΔΑΦ επιθυμεί να περνά χρόνο με φίλους, ίδιου φύλου, έξω από το σπίτι, αλλά δεν έχει φίλους. Όπως έκανε λόγο η μαμά κατά τη συνέντευξη μας ο δίδυμος με ΔΑΦ «Συνηθώς αναζητά την επαφή περισσότερο με αγόρια, κάτι που του λείπει σ' αυτή την ηλικία. Αυτό του λείπει περισσότερο, να είναι ένα αγόρι και να μπορείς πούμε, να παίζει μαζί του ή κάτι να κάνουνε μαζί», ορισμένες φορές εκφράζει το παράπονο του, για την έλλειψη φίλων για παρέα «θα έρθουνε και φάσεις που θα κλαίει και θα πει: «Δεν έχω φίλους. Και θέλω κάποιον να δω και θέλω να αυτό» δηλαδή, το αναζητά, απλά δεν μπορεί να το έχει εύκολα». Η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος μόνος του μελετά τα σχολικά του μαθήματα, φαίνεται βέβαια ότι η μελέτη των σχολικών μαθημάτων καταλαμβάνει τον περισσότερο χρόνο του ΤΥΠ δίδυμου, ενώ ο δίδυμος με ΔΑΦ μόνος του δεν επιθυμεί να απασχολείται, επιθυμεί να περνά το χρόνο του συντροφιά με άλλα πρόσωπα, κυρίως φαίνεται ένα από αυτά τα πρόσωπα να είναι η μητέρα του. Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν κοινό πράγμα ενασχόλησης, το διαδίκτυο, ωστόσο, χρησιμοποιούν το διαδίκτυο πάντα μόνα τους, το ένα δίδυμο από το άλλο

δίδυμο, χωρίς να διευκρινίζεται ο λόγος από την κηδεμόνα, πιθανόν γιατί έχουν διαφορετικά ενδιαφέροντα, όπως αναφέρθηκε από την ίδια κατά τη συνέντευξή μας «όχι, σχεδόν τίποτα, τελείως διαφορετικά ενδιαφέροντα». Επιπρόσθετα, ο ΤΥΠ δίδυμος περνά χρόνο και με τους φίλους του.

Οι απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 για τα πράγματα που προτιμούν να κάνουν μαζί τα δίδυμα αδέρφια παρουσιάζονται ακολούθως. Σε αυτά περιλαμβάνονται:

η ενασχόληση με κατασκευές,

Z1: Να σας πω μαζί πολλές φορές ας πούμε μπορεί να θέλουνε να κάνουνε μία κατασκευούλα.

η ενασχόληση με παιχνίδια,

Z1: Να παίζουνε κάποιο παιχνίδι μαζί.

η ενασχόληση με τη ζωγραφική,

Z1: Να ζωγραφίσουνε μαζί.

Z2: Να κάτσουν να ζωγραφίσουν.

η ενασχόληση με τα παραμύθια,

Z4: Η να πάνε στο κρεβάτι, να του διαβάσει κάτι, παραμύθια, όσο μπορεί.

η ενασχόληση με τη μελέτη των σχολικών μαθημάτων,

Z2: Και συνήθως διαβάζουν και μαζί, το έχουν σαν κοινή συνήθεια αυτό, το διάβασμα, κάθονται μαζί και διαβάζουν.

η ενασχόληση με την τηλεόραση,

Z2: Συνήθως μπορεί να δουν μαζί μια ταινία στην τηλεόραση μαζί.

Z3: Μπορεί ας πούμε κάτι να παρακολουθήσουν μαζί στην τηλεόραση.

η ενασχόληση με το κινητό,

Z3: Αν η κόρη μου είναι στα καλά της μπορεί να του δώσει σημασία σε κάποια πράγματα που του αρέσουν, το κινητό ή να κάνουν ένα tik tok μαζί ας πούμε, αλλά ο γιος μου θα συμμετέχει, ναι του αρέσει, του αρέσουν αυτά .

η ενασχόληση με τη μουσική,

Z4: Εντάξει, όσο είναι με μουσική μόνο, με μουσική να του βάλει μουσική, αυτό.

η ενασχόληση με το χορό.

Z2: Υπάρχουν στιγμές που διασκεδάζουν χορεύοντας, όχι πολύ συχνά, αλλά το κάνουν.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια μαζί προχωρούν σε κατασκευές, παίζουν παιχνίδια, ζωγραφίζουν. Σημειώνεται ότι η μητέρα, πιο πάνω, ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια παίζουν παιχνίδια μόνα τους, με κούκλες η ΤΥΠ δίδυμη, με τρένα και playmobil ο δίδυμος με ΔΑΦ και ζωγραφίζουν μόνα τους, όταν επιθυμούν να είναι πιο συγκεντρωμένα. Φαίνεται τα δίδυμα αδέρφια να παίζουν και μαζί και μόνα τους, διαφορετικά παιχνίδια να παίζουν μόνα τους και διαφορετικά παιχνίδια μαζί, καθώς και να ζωγραφίζουν και μαζί και μόνα τους, μόνα τους κυρίως όταν ζωγραφίζουν κάτι που απαιτεί συγκέντρωση. Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια μαζί χορεύουν, διαβάζουν τα μαθήματα του σχολείου, ζωγραφίζουν, παρακολουθούν ταινία στην τηλεόραση. Σημειώνεται ότι η μητέρα, πιο πάνω, ανέφερε ότι τα δίδυμα παρακολουθούν τηλεόραση μόνα τους. Φαίνεται τα δίδυμα να παρακολουθούν τηλεόραση και μαζί και μόνα τους, πιθανόν, όταν το τηλεοπτικό πρόγραμμα συναντά το ενδιαφέρον και των δύο δίδυμων αδερφών το παρακολουθούν μαζί, διαφορετικά παρακολουθεί ο κάθε ένας δίδυμος μόνος του από τον άλλο δίδυμο το τηλεοπτικό πρόγραμμα που τον ενδιαφέρει. Επίσης, τα δίδυμα αδέρφια ζωγραφίζουν μαζί, που αρέσει πολύ στο δίδυμο με ΔΑΦ, όπως ανέφερε η μητέρα κατά τη συνέντευξή μας *«του αρέσει πάρα πολύ να ζωγραφίζει του ΔΑΦ»*. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια μαζί παρακολουθούν τηλεόραση και κάνουν tik tok στο κινητό, τα οποία αρέσουν πολύ στο δίδυμο με ΔΑΦ, όπως επισήμανε. Η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια μαζί ακούνε μουσική και διαβάζουν παραμύθια, για την ακρίβεια ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος βάζει μουσική στο δίδυμο με ΔΑΦ και ο ΤΥΠ δίδυμος διαβάζει παραμύθια στο δίδυμο με ΔΑΦ. Συμπερασματικά, από τις απαντήσεις των μητέρων των δίδυμων ζευγαριών Z2, Z3, Z4 φαίνεται ότι τα πράγματα που κάνουν μαζί τα δίδυμα αδέρφια, κατά κόρων, πηγάζουν από τα ενδιαφέροντα ή τις επιθυμίες των διδύμων με ΔΑΦ και όχι από τα κοινά ενδιαφέροντα ή τις κοινές επιθυμίες των δίδυμων αδερφών. Άλλωστε αυτό γίνεται φανερό από την απάντηση της μητέρας του ζεύγους Z3 *«αν η κόρη μου είναι στα καλά της μπορεί να του δώσει σημασία σε κάποια πράγματα που του αρέσουν»*, καθώς και από τις έως τώρα απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες (βλέπε 1^η και 2^η Ερώτηση).

Στην τρίτη ερώτηση (Τα δίδυμα διασκεδάζουν (-περνούν καλά-) όταν κάνουν πράγματα μαζί; Τα δίδυμα χαίρονται (-τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα χαίρεται περισσότερο; Τα δίδυμα δυσανασχετούν (-δεν τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα

δυσανασχετεί περισσότερο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 είπαν πως τα δίδυμα αδέρφια περνούν καλά μαζί, όταν περνούν χρόνο μαζί.

Z1: Ναι περνάνε καλά και θα τσακωθούνε όπως σας είπα, και θα περάσουν ωραία, και ναι περνάνε καλά.

Z2: Τους αρέσει ναι.

Z3: Ναι περνάνε καλά, ναι περνάμε καλά και είναι και αυτός πιο χαρούμενος, όταν του δίνει σημασία η αδερφή του.

Z4: Ναι, εκείνη την ώρα, ναι, εκείνη την ώρα, αλλά υπάρχουνε που του βάζει κάτι τραγούδια, τον εκνευρίζει και του λέει «Να το κλείσεις, να το κλείσεις».

Η μητέρα του ζεύγους Z1 είπε πως τα δίδυμα αδέρφια περνάνε καλά μαζί, τσακώνονται κιόλας, αλλά περνάνε καλά μαζί. Οι τυχόν συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδερφών, δεν αναιρούν ότι περνάνε καλά μαζί, είναι φυσιολογικό να υπάρχουν συγκρούσεις, όταν περνάνε χρόνο μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z3 είπε ότι τα δίδυμα αδέρφια περνάνε καλά μαζί, ιδιαίτερα ο δίδυμος με ΔΑΦ, όταν η ΤΥΠ δίδυμη του δίνει την προσοχή της και το χρόνο της. Η μητέρα του ζεύγους Z4 είπε πως τα δίδυμα αδέρφια περνάνε καλά μαζί, όμως υπάρχουν στιγμές που εκνευρίζεται ο δίδυμος με ΔΑΦ, όταν ο ΤΥΠ δίδυμος δεν ικανοποιεί τις επιθυμίες του στις μουσικές επιλογές.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 είπαν πως τα δίδυμα αδέρφια χαίρονται να είναι μαζί. Επιπροσθέτως, οι μητέρες των ζευγαριών Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 είπαν πως τα δίδυμα αδέρφια κουράζονται ή ακόμη και δυσανασχετούν να είναι μαζί, ορισμένες φορές.

Z2: Υπάρχουν όμως και στιγμές που ο καθένας θέλει την ιδιωτικότητα του και το λένε με κάθε τρόπο αυτό, το εκφράζουν.

Z3: Η κόρη μου είναι στη φάση που κλείνομαι στο δωμάτιο και θέλουμε την ηρεμία μας. Επειδή κι αυτός, είναι, τον θεωρεί υπεύθυνο, πολλές φορές για τις φασαρίες που γίνονται στο σπίτι, νευριάζει μαζί του, οπότε είμαστε λίγο σε τέτοια φάση [γέλιο]

Z4: Ναι, ναι τον κουράζει η γκρίνια του, τον κουράζει καμιά φορά το κλάμα του, αυτό το συνεχόμενο.

Z5: Ο ΤΥΠ δυσανασχετεί εάν ο ΔΑΦ κάνει κάτι, που θα πρέπει να τον επαναφέρουμε στην τάξη.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 είπε πως τα δίδυμα αδέρφια εκφράζουν την επιθυμία να είναι μόνα τους, ορισμένες φορές. Η μητέρα του ζεύγους Z3 είπε πως η ΤΥΠ δίδυμη θυμώνει με τη συμπεριφορά του δίδυμου με ΔΑΦ. Η μητέρα του ζεύγους Z4 είπε πως ο ΤΥΠ δίδυμος κουράζεται από την γκρίνια του δίδυμου με ΔΑΦ. Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 είπε πως ο ΤΥΠ δίδυμος δυσανασχετεί με τη συμπεριφορά του δίδυμου με ΔΑΦ. Φαίνεται ότι τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγαριών Z3, Z4, Z5 δυσανασχετούν με τη συμπεριφορά των δίδυμων με ΔΑΦ.

Στην τέταρτη ερώτηση (Τα δίδυμα προσεγγίζει το ένα το άλλο; Ποιο από τα δίδυμα προσεγγίζει περισσότερο το άλλο;), οι απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και της κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 αναφορικά με το ποιο δίδυμο προσεγγίζει το άλλο δίδυμο στη δίδυμη σχέση διαφοροποιήθηκαν.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1 και Z4 απάντησαν πως τα δίδυμα προσεγγίζουν το ένα το άλλο.

Z1: Αυτό δεν μπορώ τώρα να σας το απαντήσω. Άλλες φορές πάει ο ένας, άλλες ο άλλος. Δεν ξέρω το πιο πολύ. Νομίζω και οι δύο το ίδιο.

Z4: Ναι, ναι, ναι, και ο ένας και ο άλλος. Ο ΔΑΦ να ανοίξει τα χέρια του, να τον μυρίσει, που κάνει κάποιο ήχο, ντάξει, «Τώρα είναι ώρα να παίζουμε», της επικοινωνίας κατά κάποιο τρόπο του λέει, και τον αγκαλιάζει ο ΤΥΠ και του λέει: «Θες να σου βάλω αυτό το τραγούδι;» και κάθονται, έχει πότε ο ΤΥΠ του λέει: «θέλεις να 'ρθω να ακούσουμε;» ή και με τον τρόπο του ο ΔΑΦ, με το να πλησιάζει τον ΤΥΠ και να τον αγκαλιάσει, ντάξει, «Τώρα έλα».

Πράγματι, τα δίδυμα αδέρφια φαίνεται να προσεγγίζουν εξίσου το ένα το άλλο, από τις απαντήσεις των μητέρων. Ιδιαίτερος φαίνεται να είναι ο τρόπος προσέγγισης του δίδυμου με ΔΑΦ προς τον ΤΥΠ δίδυμο στο ζεύγος Z4 «να ανοίξει τα χέρια του, να τον μυρίσει, που κάνει κάποιο ήχο», όπως περιέγραψε η μητέρα. Φαίνεται οι περιορισμένες επικοινωνιακές δεξιότητες του δίδυμου με ΔΑΦ δε τον περιορίζουν να προσεγγίσει το δίδυμο του, ίσα-ίσα, που τον ωθούν να τον προσεγγίζει πιο τρυφερά.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 απάντησε πως ο ΤΥΠ δίδυμος προσεγγίζει τον δίδυμο με ΔΑΦ.

Z2: Ο ΔΑΦ δεν επιδιώκει πάρα πολύ αυτό το κομμάτι. Ο ΤΥΠ επιδιώκει. Ο ΤΥΠ το επιδιώκει πιο πολύ. Θα του πει: «ΔΑΦ έλα να χορέψουμε ή να ακούσουμε αυτό το τραγούδι, έλα να δούμε αυτή την ταινία» αυτός τον προσκαλεί συνήθως,

ναι, συνήθως όμως τον προκαλεί με πράγματα που του αρέσουν, οπότε πάει κατευθείαν, δεν έχει θέμα.

Η μητέρα των δίδυμων αδερφών, διευκρίνισε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ δεν προσεγγίζει τον ΤΥΠ δίδυμο, δεν το επιδιώκει. Σε αντίθεση, ο ΤΥΠ δίδυμος προσεγγίζει τον δίδυμο με ΔΑΦ, το επιδιώκει. Μάλιστα, προσπαθεί να τον προσεγγίσει με πράγματα που γνωρίζει ότι του αρέσουν, ώστε να δεχθεί και να περάσουν χρόνο μαζί.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 και η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 απάντησαν πως τα δίδυμα με ΔΑΦ προσεγγίζουν τα ΤΥΠ δίδυμα.

Z3: Ε νομίζω ο γιος μου περισσότερο προσπαθεί, στη φάση αυτή που είμαστε η κόρη μου πολύ σπάνια [γέλιο] Θεωρώ ότι δεν του δίνει καμία σημασία, γιατί τώρα στη φάση που κλεινόταν μέσα για να κάνει τα μαθήματα τα διαδικτυακά και κλείδωνε την πόρτα της, της φώναζε να βγει έξω, δεν ήθελε να την έχει εκεί μέσα και να μην είναι καθόλου μες στο σπίτι, διεκδικούσε την προσοχή της ή θα πάει να την πειράζει, για να απασχοληθεί μαζί του, να της πειράζει τα πράγματα, να πειράζει την ίδια, θέλει, δηλαδή να της τραβήξει την προσοχή τώρα.

Z5: Συνήθως ο ΔΑΦ τον ΤΥΠ, θέλει να απασχοληθεί εκείνη την ώρα μαζί του, αλλά ο ΤΥΠ δεν ενδιαφέρεται τόσο, αυτό περισσότερο.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 περιγράφει τους μονομερείς τρόπους προσέγγισης του δίδυμου με ΔΑΦ προς την ΤΥΠ δίδυμη, με το να τη φωνάζει να βγει από το δωμάτιό της, να προχωράει σε πειράγματα της ίδιας ή των πραγμάτων της. Ωστόσο, η ΤΥΠ δίδυμη φαίνεται να μην δίνει καμία σημασία και σπάνια, πολύ σπάνια, να προσεγγίζει τον δίδυμο με ΔΑΦ. Παρομοίως, η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε πως μόνο ο δίδυμος με ΔΑΦ προσεγγίζει τον ΤΥΠ δίδυμο, με τον ΤΥΠ δίδυμο να μην δείχνει κανένα ενδιαφέρον προς τον δίδυμο με ΔΑΦ.

Στην πέμπτη ερώτηση (Τα δίδυμα νοιάζονται το ένα για το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν πως τα δίδυμα αδέρφια νοιάζονται το ένα για το άλλο.

Z1: Ναι, νοιάζονται, νοιάζονται. Μπορεί ας πούμε, σήμερα είχα ένα θεματάκι με τη μικρή, γιατί της μπήκε κάτι στο μάτι και έπρεπε να την κατεβάσω στη χώρα στον οφθαλμίατρο και του είπα: «ΔΑΦ θα μείνεις λίγο με τη γιαγιά; Θα έρθω», μου λέει, «Θα αργήσετε πολύ;» «Όχι» του λέω ΔΑΦ «Δεν θα αργήσουμε», λέει:

«Εντάξει» και ύστερα έκανε χαρά που την είδε «Τι κάνει το μάτι σου τώρα; Πως είσαι;».

Z2: Ναι και οι δύο θα έλεγα, και ο ΔΑΦ όταν ο ΤΥΠ λείπει τον αναζητά, και ο ΤΥΠ το ίδιο κάνει.

Z3: Πιστεύω ότι νοιάζονται, γιατί και η αδερφή, όταν τον βλέπει έτσι σε ένταση και στεναχωριέται, θα του πει: «ΔΑΦ μη κλαις». Ε και εκείνος όμως, άμα την δει ότι κάτι τη στενοχωρεί θα τη ρωτήσει: «Τι έπαθες;», τι αυτό, κάτι θα της πει.

Z4: Ναι, πάρα πολύ τον ΔΑΦ, πάρα πολύ, δηλαδή, να τον υπερασπιστεί, να πει κάποιος τίποτα για αυτόν, μπι πάρα πολύ ο ΤΥΠ, ο ΤΥΠ, πάρα πολύ. Και ο ΔΑΦ, ναι, μπορεί να σου τέτοιο, μπορεί να σου χτυπήσει, δηλαδή εκείνη την ώρα.

Z5: Νοιάζονται πολύ ο ένας για τον άλλον. Ο ΔΑΦ το εκδηλώνει και με σωματική επαφή και λεκτικά. Θα του πει, ας πούμε «Τι έχεις πάθει; Γιατί είσαι έτσι; Έκανα κάτι εγώ;». Ο ΤΥΠ δεν το εκδηλώνει ιδιαίτερα, αλλά καταλαβαίνεις ότι νοιάζεται για τον άλλον, τώρα κάποιες καταστάσεις που έχουνε προκύψει ας πούμε στο σχολείο, μπορεί να τον ενοχλήσουν κάποια παιδιά και σε αυτή, σε αυτό το φάσμα, τον καταλαβαίνω ότι στεναχωριέται και θέλει να τον στηρίξει.

Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 νοιάζονται το ένα για το άλλο. Όπως φαίνεται από το παράδειγμα της μητέρας, ο δίδυμος με ΔΑΦ εκφράζει την ανησυχία του και το ενδιαφέρον του για την υγεία της ΤΥΠ δίδυμης. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z2 αναζητούν το ένα το άλλο. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z3 νοιάζονται το ένα το άλλο στη στενοχώρια, ο δίδυμος με ΔΑΦ θα δείξει ενδιαφέρον για τη ΤΥΠ δίδυμη, η ΤΥΠ δίδυμη θα παρηγορήσει τον δίδυμο με ΔΑΦ. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z4 υπερασπίζονται το ένα το άλλο, το καθένα με τον τρόπο που μπορεί, όπως αναφέρει η μητέρα, ο δίδυμος με ΔΑΦ θα χτυπήσει για να υπερασπιστεί τον ΤΥΠ δίδυμο. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z5 νοιάζονται το ένα για το άλλο, ο δίδυμος με ΔΑΦ είναι πιο εκδηλωτικός στην έκφραση του ενδιαφέροντος του, ενώ ο ΤΥΠ δίδυμος αν και είναι λιγότερο εκδηλωτικός ενδιαφέρεται εξίσου και στηρίζει τον δίδυμο με ΔΑΦ, σε προβλήματα που δημιουργούνται στη σχολική κοινότητα, όπως αναφέρει η κηδεμόνας.

Στην έκτη ερώτηση (Τα δίδυμα αγαπούν το ένα το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν πως τα δίδυμα αδέρφια αγαπούν το ένα για το άλλο, άλλα το εκδηλώνουν περισσότερο και άλλα λιγότερο.

Z1: Θα αγκαλιαστούνε, ναι, είναι εκδηλωτικά, και τα δύο είναι εκδηλωτικά.

Z2: Συνήθως με αγκαλιές, η αγκαλιά είναι ένα κλασικό παράδειγμα.

Z3: Μμμμ τι να πω, εμένα ας πούμε η κόρη μου τελευταία που κάτι είχε γίνει, γενικά, και της λέω: «Θα το στείλω το ΔΑΦ στον μπαμπά, για να ηρεμήσουμε όλοι» [γέλιο] και μου λέει: «Όχι μαμά, δεν θα τον στείλεις πουθενά», εγώ λέει: «Τον αγαπάω τον αδερφό μου» λέει: «Και ας κάνει τέτοια». Δηλαδή, θα το πει, μπορεί να μην το δείξει, μπορεί να τον αγκαλιάσει, κάπως έτσι, να αγκαλιαστούνε κάποια στιγμή, με αυτό τον τρόπο. Άμα χρειαστεί κάποιος να παρηγορήσει κάποιον, αυτό, αυτό περισσότερο.

Z4: Γενικά την αγάπη με το να αγκαλιάζονται, να αγκαλιάζονται. Είναι σημαντικό έτσι που ανοίγει τα χέρια του και αγκαλιάζει πολύ τον ΤΥΠ και τον μυρίζει και τον φιλάει. Τον ΤΥΠ, το μόνο άτομο που αγκαλιάζει ο ΔΑΦ είναι ο ΤΥΠ.

Z5: Αγαπιούνται, ναι, ο ΔΑΦ το εκφράζει πάλι λεκτικά και σωματικά. Ο ΤΥΠ δεν το εκφράζει, αλλά από τη συμπεριφορά του φαίνεται ότι νοιάζεται πάρα πολύ.

Ο τρόπος που εκφράζουν την αγάπη τα δίδυμα αδέρφια, το ένα στο άλλο, είναι κυρίως με αγκαλιές. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε πως τα δίδυμα αδέρφια παρηγορούν το ένα το άλλο, κι αυτό εκφράζει την αγάπη του ενός προς το άλλο. Επίσης, η μητέρα ανέφερε την αγάπη που εξέφρασε η ΤΥΠ δίδυμη για τον δίδυμο με ΔΑΦ, όταν η ίδια αναφέρθηκε στις εντάσεις που ο δίδυμος με ΔΑΦ δημιουργεί στο οικογενειακό περιβάλλον και την σκέψης της για μετάβασή του στον πατέρα τους, χαρακτηριστικά η ΤΥΠ δίδυμη της είπε: «Τον αγαπάω τον αδερφό μου», «Και ας κάνει τέτοια». Η μητέρα του ζεύγους Z4 περιέγραψε τον ιδιαίτερο τρόπο που εκφράζει ο δίδυμος με ΔΑΦ την αγάπη του προς τον δίδυμο του, «ανοίγει τα χέρια του και αγκαλιάζει πολύ τον ΤΥΠ και τον μυρίζει και τον φιλάει», διευκρινίζοντας ότι μόνο τον δίδυμο του αγκαλιάζει, μόνο στον δίδυμό του εκφράζει με αυτό τον τρόπο την αγάπη. Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε πως τα δίδυμα αδέρφια αγαπιούνται, με τον ΤΥΠ δίδυμο να μην το εκδηλώνει και τον δίδυμο με ΔΑΦ να το εκδηλώνει, λεκτικά και σωματικά, μη δίνοντας περαιτέρω πληροφορίες.

Συνοψίζοντας, φάνηκε να υπάρχει ένας συναισθηματικός δεσμός μεταξύ των δίδυμων αδερφών, δηλαδή φάνηκε τα δίδυμα να είναι συναισθηματικά κοντά με τα δίδυμά τους, από τις αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνας. Τα δίδυμα, ωστόσο, του ζεύγους Z1 φάνηκε να εμφανίζουν την υψηλότερη εγγύτητα μεταξύ τους. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φάνηκε να

κάνουν πράγματα και μαζί και μόνα τους, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z2, Z3, Z4, φάνηκε να κάνουν πράγματα περισσότερο μόνα τους και λιγότερο μαζί, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z5 φάνηκε να κάνουν πράγματα μόνα τους. Μάλιστα, για τα ζευγάρια Z2, Z3, Z4 φάνηκε ότι τα πράγματα που κάνουν μαζί τα δίδυμα αδέρφια προέρχονται κυρίως από τα ενδιαφέροντα ή τις επιθυμίες των διδύμων με ΔΑΦ και όχι από τα κοινά ενδιαφέροντα ή τις κοινές επιθυμίες των διδύμων αδερφών. Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 ανέφεραν πως τα δίδυμα αδέρφια, όταν κάνουν πράγματα μαζί, περνούν καλά. Ακόμη, οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφεραν πως τα δίδυμα αδέρφια χαίρονται να είναι μαζί. Εντούτοις, η μητέρα του ζεύγους Z2 έκανε λόγο για στιγμές που το κάθε ένα δίδυμο θέλει την ιδιωτικότητά του και οι μητέρες των ζευγαριών Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 έκαναν λόγο για στιγμές που τα ΤΥΠ δίδυμα κουράζονται ή ακόμη και δυσανασχετούν με τη συμπεριφορά των διδύμων με ΔΑΦ. Προσπάθειες προσέγγισης των διδύμων τους, στα ζευγάρια Z1 και Z4 γίνονται και από τα δύο δίδυμα αδέρφια, στα ζευγάρια Z3 και Z5 γίνονται μόνον από τα δίδυμα με ΔΑΦ προς τα ΤΥΠ δίδυμα, στο ζευγάρι Z2 γίνεται μόνον από τον ΤΥΠ δίδυμο προς τον δίδυμο με ΔΑΦ, όπως φάνηκε από τις απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνας. Επιπροσθέτως, οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφεραν πως τα δίδυμα αδέρφια νοιάζονται το ένα για το άλλο, εκφράζοντας την ανησυχία και το ενδιαφέρον τους το ένα για το άλλο στο ζεύγος Z1, αναζητώντας το ένα το άλλο στο ζεύγος Z2, παρηγορώντας το ένα το άλλο στο ζεύγος Z3, υπερασπίζοντας το ένα το άλλο στο ζεύγος Z4, εκφράζοντας ενδιαφέρον και στηρίζοντας το ένα το άλλο στο ζεύγος Z5. Επίσης, οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφεραν πως τα δίδυμα αδέρφια αγαπούν το ένα το άλλο, με άλλα δίδυμα να το εκδηλώνουν περισσότερο και άλλα δίδυμα λιγότερο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ένδειξης αγάπης των διδύμων αδερφών αποτέλεσε η αγκαλιά.

6.3.1.2. Η εγγύτητα στη σχέση των διδύμων με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες; Αν ναι, ποια είναι αυτά;), οι μητέρες πέντε από τα έξι ζευγάρια Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες. Η μητέρα του ζευγαριού Z7 απάντησε ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν έχουν τίποτα κοινό.

Z7: Δεν έχουνε κάτι άλλο κοινό μαζί.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι η παρακολούθηση παιδικών προγραμμάτων.

Z6: Τα παιδικά στην τηλεόραση.

Z10: Τα μίκυ μάους τα βλέπουμε μαζί ναι, ναι.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι η παρακολούθηση βίντεο.

Z8: Τα βιντεάκια στο youtube, τους αρέσουν τα ίδια.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι τα ηλεκτρονικά παιχνίδια.

Z8: Τα ηλεκτρονικά.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι η παιδική χαρά.

Z6: Παιδική χαρά.

Z11: Να είναι σε παιδική χαρά μαζί.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι οι πεζοπορίες.

Z9: Πεζοπορίες κάνουν μαζί.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι οι βόλτες με το αυτοκίνητο.

Z11: Μετά κάτι άλλο που τους αρέσει πάρα πολύ και στις δύο, βαλ' τες στο αυτοκίνητο και κόβει βόλτες.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι η μουσική.

Z8: Τα τραγούδια που ακούνε είναι κοινά.

Κοινό ενδιαφέρον και κοινή συνήθεια των δίδυμων αδερφών είναι το κολύμπι.

Z11: Κοινά ενδιαφέροντα έχουνε, ας πούμε, όσο αφορά το νερό, τρελαίνονται να είναι και οι δύο στο νερό, τρελαίνονται. Μπορείς να τις αφήσεις σε μια πισίνα, να ναι όλη μέρα. Το κολύμπι είναι ένα απ' τα κοινά τους ενδιαφέροντα.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 ανέφερε ότι κοινή συνήθεια και κοινό ενδιαφέρον των διδύμων είναι η παιδική χαρά και τα παιδικά στην τηλεόραση. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε αρκετά κοινά των διδύμων, όπως τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, η παρακολούθηση βίντεο, το άκουσμα της μουσικής. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι κάνουν μαζί πεζοπορίες. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες παρακολουθούν μαζί παιδικά στην τηλεόραση. Η μητέρα

του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες έχουν αρκετά κοινά, όπως η παιδική χαρά, το κολύμπι στη θάλασσα, οι βόλτες με το αυτοκίνητο.

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν πράγματα μόνα τους ή μαζί; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μόνα τους; Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μαζί;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z9, Z10, Z11 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν λίγο χρόνο μαζί, κυρίως περνούν χρόνο μόνα τους, ενώ η μητέρα του ζευγαριού Z8 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν λίγο χρόνο μόνα τους, κυρίως περνούν χρόνο μαζί.

Z8: Μαζί, το 90% είναι μαζί.

Οι απαντήσεις των μητέρων για τα πράγματα που τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν μόνα τους διαφοροποιήθηκαν. Σε αυτά περιλαμβάνονται:

η ενασχόληση με τα παιχνίδια,

Z6: Ο ένας με παιχνίδι που τα βάζει στο στόμα, αυτό, και ο άλλος με τις φιγούρες, αυτά τα παιχνίδια.

Z7: Ο μικρός είναι εδώ πέρα στο σαλόνι, τότε ξαπλώνει με τα παιχνίδια του και παίζει.

η ενασχόληση με τα ηλεκτρονικά παιχνίδια,

Z8: Ηλεκτρονικά.

η ενασχόληση με τα αντικείμενα,

Z11: Με κάποια αντικείμενα με διάφορες υφές έτσι.

η ενασχόληση με τα παιδικά,

Z7: Το κορίτσι είναι σε ένα δωμάτιο και βλέπει τα παιδικά, τα δικά της, στο σαλόνι ο μικρός βλέπει τα δικά του τα παιδικά, έτσι είναι, το ένα στο ένα άκρο, το άλλο στο άλλο.

Z9: Ο Λούκι Λούκ του αρέσει.

η ενασχόληση με την τηλεόραση,

Z8: Τηλεόραση.

Z11: Λίγο τηλεόραση, όταν χαλαρώνουν, χωριστά.

η ενασχόληση με τη μουσική,

Z7: Το κορίτσι ακούει και τραγούδια, βάζει μόνη της τραγουδάκια.

Z9: Με τη μουσική, αλλά όχι μαζί, γιατί αρέσει άλλο πράγμα στον έναν και άλλο πράγμα στον άλλον. Στον έναν αρέσει η φασαρία, στον άλλον αρέσουν οι ήρεμες καταστάσεις.

η ενασχόληση με τη ζωγραφική,

Z10: Της μίας η ζωγραφική.

Z11: Με ζωγραφική.

η ενασχόληση με τα παραμύθια,

Z9: Θα ακούσει τα παραμύθια του, τα ηχογραφημένα.

η ενασχόληση με τα βιβλία,

Z10: Της άλλης της αρέσει να ξεφυλλίζει διάφορα εκεί βιβλία.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι οι δίδυμοι παίζουν με τα παιχνίδια τους, μόνοι τους, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος βάζει τα παιχνίδια στο στόμα, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος παίζει με τα παιχνίδια φηγούρες. Όπως αναφέρει η μητέρα στη συνέχεια, οι δίδυμοι μπορεί όμως να παίζουν και μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z7 είπε ότι τα δίδυμα βλέπουν παιδικά μόνα τους, στο δωμάτιό της η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, στο σαλόνι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος. Όπως επισήμανε η μητέρα, το ένα δίδυμο βρίσκεται στο ένα άκρο του σπιτιού και το άλλο δίδυμο στο άλλο άκρο. Επιπροσθέτως, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη προτιμάει να ακούει μουσική μόνη της. Η μητέρα του ζεύγους Z8 είπε ότι οι δίδυμοι μόνοι τους, παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια και παρακολουθούν τηλεόραση. Όπως αναφέρει η μητέρα στη συνέχεια, οι δίδυμοι, όμως, μπορεί να παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια και μαζί, να παρακολουθήσουν τηλεόραση και μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z9 είπε ότι οι δίδυμοι ακούνε μουσική, μόνοι τους. Όπως διευκρίνισε η μητέρα, οι δίδυμοι ακούνε μουσική μόνοι τους, γιατί στον έναν δίδυμο αρέσει η δυνατή μουσική, ενώ στον άλλον η χαμηλή μουσική. Επιπροσθέτως, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος παρακολουθεί Λούκι Λουκ και ακούει παραμύθια μόνος του. Η μητέρα του ζεύγους Z10 είπε ότι η μία δίδυμη, η Δ2(ΔΑΦ), προτιμά να ζωγραφίζει μόνη της, ενώ η άλλη δίδυμη, η Δ1(ΔΑΦ), προτιμά να ξεφυλλίζει βιβλία μόνη της. Η μητέρα του ζεύγους Z11 είπε ότι η μία δίδυμη, η Δ1(ΔΑΦ), προτιμά να πιάνει αντικείμενα διαφόρων υφών μόνη της, ενώ η άλλη δίδυμη, η Δ2(ΔΑΦ), προτιμά να ζωγραφίζει μόνη της. Επίσης, η μητέρα είπε ότι οι δίδυμες παρακολουθούν τηλεόραση, όμως μόνες τους, όχι μαζί, χωρίς να διευκρινίζεται ο λόγος.

Οι απαντήσεις των μητέρων για τα πράγματα που τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν μαζί παρουσιάζονται ακολούθως.

Τα δίδυμα αδέρφια παίζουν μαζί.

Z6: Θα παίζουνε μαζί, όχι πολύ ώρα, αλλά ο ένας τραβάει το ενδιαφέρον του άλλου, προσπαθεί να παίζουνε.

Z11: Είναι πολύ λίγες οι φορές που προσπαθούν η μία να παίξει με την άλλη ας πούμε, πάντα πρέπει να υπάρχει κάποιος μεσολαβητής στη μέση ας πούμε, να υπάρχει ένα παιχνίδι, πρέπει να τις βάλουμε εμείς σε αυτό το παιχνίδι, ενώ είναι στον ίδιο χώρο, δεν επιδιώκουν να παίζουν ή να πάρουν πρωτοβουλία να κάνουν κάτι οι δύο τους, καμιά φορά λέω: «Δίδυμα είναι αυτά;» γιατί είναι σαν να είναι η μία εδώ η άλλη εκεί.

Τα δίδυμα αδέρφια παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια μαζί.

Z8: Ηλεκτρονικά, το ίδιο.

Τα δίδυμα αδέρφια παρακολουθούν παιδικά μαζί.

Z10: Μόνο τα μίκυ μάους βλέπουν μαζί.

Τα δίδυμα αδέρφια παρακολουθούν τηλεόραση μαζί.

Z8: Το ίδιο, τηλεόραση.

Τα δίδυμα αδέρφια πηγαίνουν βόλτες μαζί.

Z7: Μαζί, μόνο, άμα πάω να τα πάρω από το χέρι και να πάμε μια βόλτα, μαζί έτσι, ναι, τώρα να κάνουνε κάτι άλλο μαζί στο σπίτι δύσκολο.

Z8: Θα βγούνε έξω βόλτα.

Τα δίδυμα αδέρφια κάνουν πεζοπορίες μαζί.

Z9: Μαζί τώρα μπορούνε να πάνε περίπατο, τους αρέσει πολύ να πηγαίνουνε πεζοπορίες.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι οι δίδυμοι παίζουν μαζί, τραβάει ο ένας το ενδιαφέρον του άλλου. Όπως φαίνεται οι δίδυμοι παίζουν και μαζί και μόνοι τους, κυρίως μόνοι τους, όπως ανέφερε η μητέρα πιο πάνω. Υπάρχει ενδιαφέρον, από μέρους του καθενός δίδυμου, για να παίζουν μαζί, όμως οι δυσκολίες του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου, που βάζει τα παιχνίδια στο στόμα, περιορίζουν το χρονικό διάστημα των παιγνιωδών αλληλεπιδράσεών τους, όπως φαίνεται. Η μητέρα κατά τη συνέντευξή μας είπε ότι «πιο πολύ υποστήριξη λαμβάνει ο Δ1(ΔΑΦ), για να μάθει να παίζει βασικά και να μην βάζει αντικείμενα στο στόμα». Η μητέρα του ζεύγους Z7 είπε ότι τα δίδυμα αδέρφια μαζί πηγαίνουν βόλτα, τίποτα άλλο δεν κάνουν τα δίδυμα αδέρφια μαζί. Η μητέρα διευκρίνισε ότι πιάνει τα δίδυμα αδέρφια από το χέρι, για να πάνε βόλτα μαζί της, οι τρεις τους. Η μητέρα του ζεύγους Z8 είπε ότι οι δίδυμοι παρακολουθούν τηλεόραση μαζί και παίζουν

ηλεκτρονικά παιχνίδια μαζί. Όπως ανέφερε παραπάνω, όμως, μπορεί να τύχει να παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια και μόνοι τους, να παρακολουθήσουν τηλεόραση και μόνοι τους. Επίσης, η μητέρα συμπλήρωσε ότι οι δίδυμοι πηγαίνουν βόλτες μαζί. Φαίνεται οι δίδυμοι να κάνουν αρκετά πράγματα μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z9 είπε ότι οι δίδυμοι πηγαίνουν πεζοπορίες μαζί, το μόνο πράγμα που κάνουν μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z10 είπε ότι οι δίδυμες παρακολουθούν μίκυ μάους μαζί, το μόνο πράγμα που κάνουν μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z11 είπε ότι οι δίδυμες παίζουν μαζί, διευκρινίζοντας ότι χρειάζονται διαμεσολαβητή για να παίζουν μαζί, ότι δεν παίρνουν πρωτοβουλία μόνες τους, για να παίζουν μαζί. Φαίνεται ότι οι δίδυμες ενώ βρίσκονται στον ίδιο χώρο, δεν δείχνουν ενδιαφέρον για παιχνίδι μαζί, πρέπει ένα μέλος της οικογένειας να τις βάλει να παίζουν μαζί. Με μια δική μας ματιά, οι δίδυμες χρειάζονται διαμεσολαβητή για να παίζουν μαζί, γιατί δεν έχουν εκπαιδευτεί να παίζουν μαζί, έχουν εκπαιδευτεί να παίζουν η καθεμία με ένα πρόσωπο της οικογένειας, όπως φαίνεται από τη συνέντευξη μας με τη μητέρα, «δεν θα παίζουν μόνες τους, πιστεύω πια έχουν μάθει να το κάνουνε και με δεύτερο άτομο, ας πούμε σε δυαδικό, σε ομαδικό παιχνίδι, απλά ότι μία φορά θα πάρω εγώ τη Δ2(ΔΑΦ), την άλλη φορά θα την πάρει η αδερφή της, την άλλη ο αδερφός της, δηλαδή, είναι ανάλογα το χρόνο που έχει ο καθένας να ασχολούμαστε όλοι με τα κορίτσια».

Στην τρίτη ερώτηση (Τα δίδυμα διασκεδάζουν (-περνούν καλά-) όταν κάνουν πράγματα μαζί; Τα δίδυμα χαίρονται (-τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα χαίρεται περισσότερο; Τα δίδυμα δυσανασχετούν (-δεν τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα δυσανασχετεί περισσότερο;), οι μητέρες των δίδυμων ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 είπαν πως τα δίδυμα αδέρφια περνούν καλά μαζί, όταν περνούν χρόνο μαζί.

Z6: Ναι τους αρέσει όταν παίζουν μαζί, γιατί δεν τσακώνονται.

Z8: Ναι, ναι, ναι, καλά περνάνε, ωραία είναι, μετά βέβαια μπορεί κάποια στιγμή να υπάρχει μια διαφωνία, ένας διαπληκτισμός, αλλά δεν είναι το σύνθητες.

Z9: Ναι, ναι, πάρα πολύ καλά, το εκφράζουν με την καλή τους διάθεση.

Z10: Ναι το απολαμβάνουν.

Z11: Ναι, όταν κάνουν μαζί πράγματα τους αρέσει όλο αυτό που γίνεται, γελάνε, έχουν αντιδράσεις που φαίνεται ότι τους αρέσει αυτό που γίνεται, απλά πάντα κάποιος πρέπει να βοηθήσει για να γίνει αυτή η επαφή.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 απάντησε ότι οι δίδυμοι περνούν καλά μαζί και αυτό το μαρτυρά το γεγονός ότι δεν τσακώνονται. Η μητέρα του ζεύγους Z8 απάντησε ότι οι δίδυμοι περνάνε ωραία

μαζί. Η μητέρα επισήμανε ότι καμία φορά διαφωνούν οι δίδυμοι, αλλά περνάνε ωραία μαζί συνήθως. Η μητέρα του ζεύγους Z9 απάντησε ότι οι δίδυμοι περνάνε καλά μαζί και αυτό το μαρτυρά η καλή διάθεση που έχουν, όταν είναι μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z10 απάντησε ότι οι δίδυμες απολαμβάνουν να είναι μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z11 απάντησε ότι οι δίδυμες περνάνε καλά μαζί και αυτό το μαρτυρούν οι αντιδράσεις τους, το γέλιο τους. Βέβαια, η μητέρα διευκρίνισε ότι πρέπει κάποιο πρόσωπο της οικογένειας να τις φέρει σε επαφή, για να περάσουν καλά μαζί.

Ωστόσο, η μητέρα του ζευγαριού Z7 είπε ότι τα δίδυμα αδέρφια είναι αδιάφορα, όταν περνούν χρόνο μαζί. Φαίνεται, όμως, ότι τα δίδυμα αδέρφια είναι αδιάφορα προς οποιονδήποτε περνούν χρόνο μαζί, όπως ανέφερε η μητέρα, ακόμη και μαζί της.

Z7: Δεν έχουν δείξει κάτι τέτοιο, δηλαδή και μαζί που είναι, αδιάφορα είναι.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια χαίρονται να είναι μαζί. Επιπροσθέτως, οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z11 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια πιέζονται ή ακόμη ενοχλούνται ορισμένες φορές μαζί.

Z8: Υπάρχουν, βέβαια, και οι περιπτώσεις που ο Δ2(ΔΑΦ) τώρα τελευταία έχει αρχίσει να νιώθει έτσι λίγο μία πίεση από τον Δ1(ΔΑΦ) και πολλές φορές δηλαδή, την ώρα που ο Δ1(ΔΑΦ) θα πάει να τον πειράξει, να κάνουν αυτή την επικοινωνία που έχουνε και τα λοιπά, θα τον διώξει, ότι «Άσε με ήσυχο».

Z11: Έχουν και στιγμές που η Δ1(ΔΑΦ) δεν μπορεί να αντέξει πολύ έντονες κραυγές που κάνει η Δ2(ΔΑΦ) οπότε εκεί δυσανασχετεί και μπορεί να βγάλει κάποια κρίση, να κλαίει, να πάει στο δωμάτιο της ή όταν η Δ2(ΔΑΦ) αρχίζει και σκληρίζει και είμαστε στο αυτοκίνητο μέσα, θα προσπαθήσει η Δ1(ΔΑΦ) να απομακρυνθεί από τη Δ2(ΔΑΦ), να πάει όσο πιο μακριά, ώστε να μην την ενοχλεί όλο αυτό που κάνει η Δ2(ΔΑΦ).

Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πιέζεται από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο. Φαίνεται να θέλει περισσότερο χρόνο μόνος του ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, ορισμένες φορές. Όπως επισήμανε η μητέρα, φαίνεται να πιέζεται από αυτή την ιδιαίτερη επικοινωνία που έχουν, την πάλη, με τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, που έχει αναφέρει κατά τη συνέντευξή μας. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη ενοχλείται από τις έντονες φωνές της Δ2(ΔΑΦ) δίδυμης. Όπως επισήμανε η μητέρα, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη απομακρύνεται από τη Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, γιατί μπορεί να κλάψει ή ακόμη μπορεί να πάθει κρίση, από τις έντονες φωνές της Δ2(ΔΑΦ).

Στην τέταρτη ερώτηση (Τα δίδυμα προσεγγίζει το ένα το άλλο; Ποιο από τα δίδυμα προσεγγίζει περισσότερο το άλλο;), οι απαντήσεις των μητέρων αναφορικά με το ποιο δίδυμο προσεγγίζει το άλλο δίδυμο στη δίδυμη σχέση διαφοροποιήθηκαν.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z10 και Z11 απάντησαν πως τα δίδυμα προσεγγίζουν το ένα το άλλο.

Z10: Ναι, ναι, ναι, πιάνει το χέρι η Δ2(ΔΑΦ) τη Δ1(ΔΑΦ) ή η Δ1(ΔΑΦ) τη Δ2(ΔΑΦ), ξέρω γώ, πιάνονται από τα χέρια.

Z11: Προσεγγίζουν η μία την άλλη, αλλά είναι πάρα πολύ λίγες οι φορές και πρέπει να υπάρχει πάντα ένας ενισχυτής, δηλαδή, να έχει κάτι η άλλη που το θέλει η άλλη και θέλει να το πάρει, δηλαδή, είτε είναι φαγητό, είτε είναι παιχνίδι. Αυτή είναι η προσέγγιση που μπορεί να κάνει μία στην άλλη, δεν έχουν κάτι άλλο για να προσεγγίσει μία την άλλη.

Στην απάντηση της μητέρας του ζεύγους Z11 φαίνεται ότι οι δίδυμες πλησιάζουν η μία την άλλη για να πάρουν η μία από την άλλη αυτό που έχει, όπως, ένα παιχνίδι ή ένα φαγητό. Δηλαδή, δεν φαίνεται να πλησιάζει η μία την άλλη, για τη δίδυμή της, αλλά για το αντικείμενο που έχει η δίδυμή της. Οι δίδυμες χρειάζονται διαμεσολαβητή για να προσεγγίσει η μία την άλλη, όπως ανέφερε πιο πάνω η μητέρα.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z8 απάντησαν πως τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα προσεγγίζουν τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα.

Z6: Ο πρώτος τον δεύτερο.

Z8: Ο Δ1(ΔΑΦ).

Η μητέρα του ζευγαριού Z9 απάντησε πως το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο προσεγγίζει το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο.

Z9: Ο Δ2(ΔΑΦ).

Η μητέρα, ωστόσο, του ζευγαριού Z7 απάντησε πως τα δίδυμα διώχνουν το ένα το άλλο.

Z7: Όχι, θα διώξει το ένα το άλλο. Ας πούμε ότι μόλις αντιληφθεί το κορίτσι ότι είναι εκεί ο αδερφός της θα αλλάξει το παιδικό, θα του βάλει αυτό που δε βλέπει, ναι, και μετά όταν φύγει ο μικρός, θα βάλει αυτό που έβλεπε, τέτοιο η άλλη, ναι, έχουμε show.

Στην απάντηση της μητέρας φαίνεται ότι το ένα δίδυμο διώχνει το άλλο δίδυμο, με το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο να διώχνει το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο περισσότερο, όπως αναφέρει στη συνέχεια. Όταν

ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πλησιάζει προς το μέρος της Δ1(ΔΑΦ) δίδυμης, για να παρακολουθήσει τα παιδικά, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, αλλάζει το παιδικό για να τον απομακρύνει από κοντά της.

Στην πέμπτη ερώτηση (Τα δίδυμα νοιάζονται το ένα για το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια νοιάζονται το ένα για το άλλο.

Z6: Ναι, αν είναι ο ένας απέναντι στην γιαγιά και ο άλλος εδώ, αναζητάει ο ένας τον άλλον.

Z8: Νοιάζονται, ο Δ2(ΔΑΦ) δεν το εκφράζει, αλλά εμείς το καταλαβαίνουμε, είναι πιο κλειστός. Ο Δ1(ΔΑΦ) συνήθως, έχει την τάση να θέλει να είναι μαζί με τον αδερφό του, όταν νιώθει ας πούμε ότι μπορεί να 'ναι άρρωστος ή κάτι να του συμβαίνει ή καμιά φορά ας πούμε μπορεί ο Δ2(ΔΑΦ) να παραπονεθεί για κάτι, το οποίο συνέβη στο σχολείο και θυμώνει και θέλει να πάει να τους κανονίσει [γέλιο]

Z9: Ναι, νοιάζεται ο ένας για τον άλλον, με ανησυχία, που είναι, που είναι, ας πούμε ο Δ2(ΔΑΦ), έχει πάει να ταΐσει, ας πούμε τις κότες, εντάξει, πού είναι ο Ανδρέας, μέσα, ντάζει κοιμάται.

Z10: Νοιάζονται, με το πρόσωπο φαίνεται, όταν ας πούμε μπορεί να στενοχωριέται η μία, φαίνεται ότι και η άλλη μπορεί να στενοχωρείται, στενοχωριέται, γιατί στενοχωριέται η αδερφή της, δηλαδή.

Z11: Ναι, νοιάζονται η μία για την άλλη, ας πούμε, ένα παράδειγμα θα σου δώσω, ότι όταν πάμε στο σχολείο, στην επιστροφή, όταν πάω και παίρνω τα κορίτσια από το σχολείο, είτε πάρω τη Δ1(ΔΑΦ) πρώτη, είτε πάρω τη Δ2(ΔΑΦ), πάντα περιμένουν να έρθει και η αδερφή της. Οπότε, αυτό δείχνει ότι περιμένω και την αδερφή μου, νοιάζομαι γι' αυτή, αγχώνομαι που είναι, γιατί κάτι λείπει, δεν είμαι μόνο εγώ, κάτι άλλο πρέπει να 'ρθει μαζί με μένα. Το ίδιο γίνεται και το πρωί που θα πάμε στο σχολείο, δηλαδή, κατεβαίνουμε από το αυτοκίνητο, περιμένει η μία να δει την άλλη ότι ακολουθεί, για να πάει μέσα στο σχολείο. Οπότε, εκεί το θεωρώ ότι δείχνει ότι η μία νοιάζεται για την άλλη, και τις μέρες που θα τύχει να πάει η μία μόνο στο σχολείο, βλέπω ότι την αναζητάει.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι οι δίδυμοι αναζητούν ο ένας τον άλλον. Η μητέρα του ζεύγους Z8 είπε ότι οι δίδυμοι νοιάζονται ο ένας για τον άλλον, όμως ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δεν το

δείχνει. Ωστόσο, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος το δείχνει με το να βρίσκεται δίπλα στο δίδυμο του σε ό,τι του συμβαίνει, αλλά και να προστατεύει τον δίδυμό του από ό,τι του συμβαίνει. Η μητέρα του ζεύγους Z9 είπε ότι οι δίδυμοι ανησυχούν ο ένας για τον άλλον, που είναι, που βρίσκεται ο δίδυμος τους. Η μητέρα του ζεύγους Z10 είπε ότι οι δίδυμες στεναχωριούνται η μία για την άλλη. Φαίνεται να συναισθάνονται η μία την άλλη. Όταν η μία στενοχωριέται, στενοχωριέται και η άλλη. Η μητέρα του ζεύγους Z11 είπε ότι οι δίδυμες περιμένουν η μία την άλλη, για να πάνε μαζί στο σχολείο και για να φύγουν μαζί από το σχολείο. Βλέπει η μία την άλλη, περιμένει η μία την άλλη, να δει αν ακολουθεί. Η μητέρα πρόσθεσε ότι αν μία δίδυμη μείνει σπίτι, δεν πάει σχολείο, η άλλη δίδυμη την αναζητά.

Ωστόσο, η μητέρα του ζευγαριού Z7 απάντησε ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν νοιάζονται το ένα το άλλο.

Z7: Ε τώρα νοιάζεται, όχι, δε θα το 'λεγα. Τη μικρή τώρα βλέπω όπου πάμε κι αυτά ή όπου είμαστε κοιτάει να είναι και ο αδερφός της εκεί τριγύρω, αυτό μόνο. Ο μικρός, όχι, δεν έχει δείξει κάτι τέτοιο.

Η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι τα δίδυμα δεν νοιάζονται το ένα για το άλλο, όμως η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη φαίνεται να δείχνει ενδιαφέρον για τον δίδυμό της, να κοιτάζει αν είναι εκεί μαζί τους. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος φαίνεται αδιάφορος, φαίνεται να μην δείχνει το ανάλογο ενδιαφέρον για τη δίδυμή του.

Στην έκτη ερώτηση (Τα δίδυμα αγαπούν το ένα το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια αγαπούν το ένα για το άλλο, εκδηλώνουν αγάπη το ένα στο άλλο.

Z6: Πιστεύω αγαπιούνται, κάνουν αγκαλιά.

Z8: Αγαπούν και σας είπα, είναι νομίζω, αυτή η πάλη εκφράζει πάρα πολλά, που έχουνε, είναι κάτι σαν να σου κάνω αγκαλιά, αλλά στην κάνω με άλλο τρόπο.

Z9: Όταν είναι ήρεμα [γέλιο], ναι, όταν, όταν μοιραστούνε κάτι.

Z10: Αγκαλιάζονται, αγκαλιάζονται συνήθως.

Z11: Ε θα πάει να κάτσει δίπλα ας πούμε η μία στην άλλη, δεν έχουμε χείδεμα, αγκαλιές, φιλιά, δεν τα έχουμε, μόνο εάν τα ζητήσει κάποιος τρίτος, δηλαδή, «Δώσε ένα φιλί στην αδερφή σου», δεν μπορώ να την καταλάβω πολύ καλά.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z10 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια εκδηλώνουν την αγάπη τους, με αγκαλιές. Η μητέρα του ζεύγους Z8 είπε ότι οι δίδυμοι εκδηλώνουν την αγάπη τους, με

την πάλη, την ιδιαίτερη επικοινωνία που έχουν. Η μητέρα μεταφράζει την πάλη ως αγκαλιά. Η μητέρα του ζεύγους Z9 είπε ότι οι δίδυμοι εκδηλώνουν την αγάπη τους, με την ήρεμη διάθεση μεταξύ τους. Επίσης, η μητέρα συμπλήρωσε ότι οι δίδυμοι εκδηλώνουν την αγάπη τους, όταν μοιράζονται μεταξύ τους. Η μητέρα του ζεύγους Z11 είπε ότι οι δίδυμες εκδηλώνουν την αγάπη τους, πλησιάζοντας η μία την άλλη. Επισημάνει ότι οι δίδυμες δεν κάνουν αγκαλιές, δεν δίνουν φιλία η μία στην άλλη, μόνον, αν ζητηθεί από πρόσωπο της οικογενείας. Η μητέρα είπε ότι δεν μπορεί να καταλάβει πολύ καλά την αγάπη μεταξύ των διδύμων. Αυτό, ίσως, συμβαίνει διότι οι δίδυμες της δεν εκδηλώνουν την αγάπη η μία στην άλλη, όπως η μητέρα έχει συνηθίσει να την εκδηλώνουν οι άνθρωποι γύρω της. Το γεγονός, όμως, ότι την εκδηλώνουν με διαφορετικό τρόπο, δε σημαίνει ότι δεν αγαπούν η μία την άλλη. Άλλωστε και τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z8 και Z9 φαίνεται να εκδηλώνουν την αγάπη με διαφορετικό τρόπο μεταξύ τους, όπως διαπιστώνεται από τις απαντήσεις των μητέρων τους.

Ωστόσο, η μητέρα του ζευγαριού Z7 απάντησε ότι δεν ξέρει αν τα δίδυμα αδέρφια αγαπούν το ένα το άλλο.

Z7: Αυτό δεν το ξέρω [γέλιο], εγώ βλέπω ότι η Δ1(ΔΑΦ) διώχνει το Δ2(ΔΑΦ) μου, αυτό ξέρω, που τσαντίζεται, τώρα για αγάπη τι να πω.

Η μητέρα είπε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη διώχνει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, θυμώνει με τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Αυτές, τις συμπεριφορές παρατηρεί μεταξύ των διδύμων, αλλά από αυτές τις συμπεριφορές φαίνεται να μην δεικνύεται η αγάπη.

Συνοψίζοντας, φάνηκε να υπάρχει εγγύτητα μεταξύ των διδύμων, των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11, από τις αναφορές των μητέρων τους. Ωστόσο, από τις αναφορές της μητέρας του ζευγαριού Z7 φάνηκε να απουσιάζει η εγγύτητα μεταξύ των διδύμων. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z6, Z7, Z9, Z10, Z11 φάνηκε να προτιμούν να κάνουν πράγματα περισσότερο μόνα τους και λιγότερο μαζί. Μάλιστα, η μητέρα του ζεύγους Z11 διευκρίνισε ότι οι δίδυμες χρειάζονται διαμεσολαβητή για να κάνουν κάτι μαζί. Σε αντίθεση, οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να προτιμούν να κάνουν πράγματα περισσότερο μαζί και λιγότερο μόνα τους. Τα πράγματα που τα δίδυμα αδέρφια κάνουν μαζί φάνηκε να προκύπτουν από τα κοινά ενδιαφέροντά τους. Ωστόσο, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z7 φάνηκε να μην έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες, με αποτέλεσμα να μην κάνουν κάτι μαζί, τα δύο τους, αλλά μαζί με τη μητέρα τους, οι τρεις τους. Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 είπαν ότι τα δίδυμα περνούν καλά μαζί. Η μητέρα του ζευγαριού Z7 είπε ότι τα δίδυμα είναι αδιάφορα μαζί. Επιπροσθέτως, οι

μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια χαίρονται όταν είναι μαζί. Οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z11 πρόσθεσαν ότι τα δίδυμα αδέρφια πιέζονται ή ακόμη ενοχλούνται όταν είναι μαζί, ορισμένες φορές. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z10 φάνηκε να προσεγγίζουν το ένα το άλλο, από την αναφορά της μητέρας τους. Μονομερής προσέγγιση φάνηκε στα ζευγάρια Z6, Z8, Z9 με τα δίδυμα Δ1(ΔΑΦ) να προσεγγίζουν τα δίδυμα Δ2(ΔΑΦ) στα ζευγάρια Z6 και Z8, και τον δίδυμο Δ2(ΔΑΦ) να προσεγγίζει τον δίδυμο Δ1(ΔΑΦ) στο ζευγάρι Z9, από τις αναφορές των μητέρων τους. Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φάνηκε να χρειάζονται διαμεσολαβητή για τη μεταξύ τους προσέγγιση, από την αναφορά της μητέρας τους. Σε αντίθεση, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z7 φάνηκε να διώχνουν το ένα το άλλο, από την αναφορά της μητέρας τους. Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 μίλησαν για ένδειξη ενδιαφέροντος μεταξύ των διδύμων, ενώ η μητέρα του ζευγαριού Z7 μίλησε για μονομερή ένδειξη ενδιαφέροντος από την Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη προς τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Τέλος, οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 έκαναν λόγο για εκδήλωση αγάπης μεταξύ των διδύμων, μάλιστα με ιδιαίτερους τρόπους, ενώ η μητέρα του ζευγαριού Z7 δεν ήξερε τι να πει αναφορικά με αυτό.

6.3.2. Εξάρτηση

Η δίδυμη σχέση, ειδικά αυτή μεταξύ των μονοζυγωτικών διδύμων περιγράφεται ως η στενότερη σχέση μεταξύ δύο ατόμων, ενώ η σχέση μεταξύ των διζυγωτικών διδύμων θεωρείται παρόμοια με οποιαδήποτε άλλη αδελφική σχέση (Burlingham, 1945). Μάλιστα, η στενή και η οικεία σχέση μεταξύ των διδύμων αδερφών πήρε διάφορα ονόματα, όπως «δίδυμος δεσμός», «ζευγάρι επίδρασης», «αλληλεξάρτηση» ή ακόμη και «δίδυμη αντίδραση» (Joseph & Tabor, 1961).

Σύμφωνα με τους Tancredy και Fraley (2006) η δίδυμη κατάσταση ενθαρρύνει την ανάπτυξη ενός ασφαλούς δεσμού προσκόλλησης μεταξύ των διδύμων, ανεξαρτήτως τους είδους ζυγωτίας τους, δηλαδή, αν είναι μονοζυγώτες ή διζυγώτες. Οι δίδυμοι, που συμμετείχαν στην έρευνά τους, ανέφεραν συχνότερα τους διδύμους τους, ως φιγούρα προσκόλλησης, παρά τις μητέρες ή τους πατέρες τους (Tancredy & Fraley, 2006). Στους λόγους που πιθανόν συνδράμουν, ώστε οι δίδυμοι να χρησιμοποιούν τους διδύμους τους ως φιγούρα προσκόλλησης, εντάσσονται ο υψηλός βαθμός εγγύτητας μεταξύ των διδύμων, οι κοινές εμπειρίες των διδύμων, ακόμη, το υψηλό ποσοστό γονιδίων που μοιράζονται οι δίδυμοι, σύμφωνα με τους Fraley και Tancredy (2012).

Δίδυμοι συχνά αναφέρουν δυνατά συναισθήματα για τους διδύμους τους, καθώς και φόβο να μην τους χάσουν (Fortuna et al., 2010). Για ορισμένους διδύμους, ο πάντα παρόν δίδυμος, έρχεται να δημιουργήσει μια αμοιβαία εξάρτηση (Penninkilampi-Kerola et al., 2005). Στα πλαίσια διερεύνησης της εξάρτησης ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια, όπου είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ τέθηκαν στις μητέρες και την κηδεμόνας των δίδυμων αδερφών, οι ακόλουθες πέντε ερωτήσεις, i) Τα δίδυμα περνούν χρόνο μαζί; Πόσο χρόνο περνούν μαζί συνήθως; Πως περνούν το χρόνο τους μαζί συνήθως; ii) Τα δίδυμα χωρίζονται; Πόσο συχνά χωρίζονται; Για ποιο λόγο χωρίζονται; Πως αντιδρούν το καθένα τους όταν χωρίζονται; iii) Τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί; iv) Τα δίδυμα επηρεάζονται το ένα από το άλλο, ως προς τη διάθεσή τους; v) Τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα όταν είναι μαζί, από ότι όταν είναι μόνα τους ή με άλλους ανθρώπους; Πως αντιδρούν σε κάθε περίπτωση;

6.3.2.1. Η εξάρτηση στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα περνούν χρόνο μαζί; Πόσο χρόνο περνούν μαζί συνήθως; Πως περνούν το χρόνο τους μαζί συνήθως;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1 και Z2 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν πολύ χρόνο μαζί, ενώ οι μητέρες των ζευγαριών Z3 και Z4 καθώς και η κηδεμόνας του δίδυμου ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί.

Z1: Ναι, ναι, ναι, πολύ χρόνο μαζί περνάνε. Να πούμε μία μέρα ας πούμε, που πάμε σχολείο, σχεδόν όλη τη μέρα είναι μαζί, είναι στο ίδιο σχολείο, σε άλλες τάξεις, εντάξει, ύστερα θα ρθούνε, εκτός από κάποιες δραστηριότητες που μπορεί να φύγει ας πούμε η ΤΥΠ από το σπίτι, κάτι ξένες γλώσσες και όλα αυτά, μετά, στο υπόλοιπο διάστημα θα είναι μαζί.

Z2: Αρκετό χρόνο περνάνε μαζί, πέρα ότι είναι σε διαφορετικές τάξεις, γιατί ο ΤΥΠ πάει στη δευτέρα και ο ΔΑΦ στην πρώτη, όμως είναι στο ίδιο σχολείο, μαζί πάνε το πρωί, μαζί φεύγουν το μεσημέρι, διαβάζουν μαζί, είναι πολλές ώρες, αρκετές ώρες μαζί.

Z3: Από πέρυσι που, νομίζω δεν περνάν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί, το αποφεύγουν, βασικά η κόρη μου περισσότερο, θέλει περισσότερο να είναι με τις παρέες της, με τους φίλους της, δεν θέλει τώρα στη φάση να έχει πολλά-πολλά με τον αδερφό της. Γιατί τώρα, λόγω της κατάστασης, επειδή είχε πολλές

εκρήξεις θυμού και δημιουργούσε πολλά θέματα, γι' αυτό μιλάω για τη συγκεκριμένη στιγμή, πιο παλιά δεν είχε τόσο θέμα, βέβαια, κάποια στιγμή αναγκαστήκαμε να, γιατί ήταν μαζί στο ίδιο δωμάτιο, χωρίστηκαν και αυτή ηρέμησε αρκετά, γιατί την ενοχλούσε ως προς το να κοιμηθεί, ως προς το να ηρεμήσει, οπότε χωρίζοντας τα, μετά αυτή ηρέμησε λίγο, πιο πολύ αυτός ζήλευε, ήθελε να πάει να τη βρει να κοιμηθούν μαζί, δηλαδή, την αναζητούσε, και ναι, αλλά εκείνη, επειδή πιστεύω ότι έχει κουραστεί και τόσα χρόνια [γέλιο] θέλει λίγο την ηρεμία της, σε αυτή τη φάση.

Z4: Πιο πολύ το Σαββατοκύριακο, γιατί τις καθημερινές ο ΤΥΠ συνέχεια διαβάζει και έχει φροντιστήρια, είναι, δηλαδή, λίγο δύσκολο, και είναι μόλις θα σχολάσει, πιστεύω τώρα με το covid και αυτά, μόλις θα σχολάσει, και με το που θα φάει ο ΔΑΦ και είναι ήρεμος, το μεσημέρι, και μετά το βράδυ, πάλι, γιατί μετά δεν βλέπονται, γιατί έχει φροντιστήρια, μαθήματα.

Z5: Βασικά πάνε στο ίδιο σχολείο, αλλά είναι σε διαφορετικές τάξεις αυτοί και τώρα λόγω των συνθηκών δε βρίσκονται καθόλου μαζί, μπορεί να γυρίσουνε μαζί από το σχολείο, μπορεί [], αν συμπέσουν πάλι οι ώρες που τελειώνουν και βρεθούνε για να γυρίσουνε μαζί. Μετά, μαζί τρώνε, μετά αγόνας [γέλιο], μετά διαβάζουν, ο χώρος διαβάσματος είναι διαφορετικός, κάποια δραστηριότητα, μετά το βράδυ κοιμούνται, έχουν το ίδιο δωμάτιο, μαζί.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε πως τα δίδυμα αδέρφια περνούν πολύ χρόνο μαζί. Μια καθημερινή ημέρα χωρίζονται στο σχολείο, όπου παρακολουθούν διαφορετικές τάξεις, και στις εξωσχολικές δραστηριότητές, όπου επίσης κάνουν διαφορετικές. Τα δίδυμα αδέρφια φαίνεται όλο τον υπόλοιπο χρόνο να τον περνούν μαζί. Παρόμοια, ήταν η αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z2 η οποία ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια χωρίζονται μόνο όταν βρίσκονται σχολείο, γιατί παρακολουθούν διαφορετικές τάξεις, στη διαδρομή για το σχολείο βρίσκονται μαζί, αλλά και τον υπόλοιπο χρόνο εκτός σχολείου βρίσκονται. Επίσης, η μητέρα επισήμανε ότι τα δίδυμα αδέρφια διαβάζουν μαζί τα μαθήματα του σχολείου. Σε αντίθεση με τις μητέρες των ζευγαριών Z1 και Z2 η μητέρα του ζευγαριού Z3 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί, τον τελευταίο χρόνο, αφού η ΤΥΠ δίδυμη αποφεύγει τον δίδυμο με ΔΑΦ, εξαιτίας των εκρήξεων θυμού του. Και τα προηγούμενα χρόνια ακόμη, η ΤΥΠ δίδυμη ενοχλούνταν από συμπεριφορά του δίδυμου με ΔΑΦ, με αποτέλεσμα όπως ανέφερε η μητέρα να τα χωρίσουν, να

τα αλλάζουν δωμάτιο. Αυτός ο χωρισμός δωματίου φάνηκε να ηρέμησε την ΤΥΠ δίδυμη και να αναστάτωσε τον δίδυμο με ΔΑΦ, ο οποίος συνεχώς αναζητούσε την ΤΥΠ δίδυμη. Η μητέρα ανέφερε χαρακτηριστικά ότι η ΤΥΠ δίδυμη έχει κουραστεί τόσα χρόνια, η συμβίωση με τον δίδυμο με ΔΑΦ, με τις ιδιαίτερες αντιδράσεις του, την έχουν κουράσει. Η μητέρα του ζεύγους Ζ4 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν χρόνο μαζί το Σαββατοκύριακο. Τις καθημερινές ημέρες φαίνεται να συναντιούνται μόνο κατά τις μεσημεριανές και τις βραδινές ώρες. Ο όγκος των μαθησιακών υποχρεώσεων του ΤΥΠ δίδυμου καταλαμβάνει σχεδόν όλο το χρόνο του. Παρόμοια, ήταν η αναφορά της κηδεμόνος του ζεύγους Ζ5 η οποία ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια βρίσκονται μαζί στο μεσημεριανό γεύμα και στο βραδινό ύπνο. Στο σχολείο χωρίζονται, γιατί παρακολουθούν διαφορετικές τάξεις, αν τύχει και ταιριάζει το ωράριό τους επιστρέφουν μαζί από το σχολείο, αν δεν ταιριάζει το ωράριό τους επιστρέφουν χωριστά. Τον υπόλοιπο χρόνο της ημέρας βρίσκονται χωριστά, διαβάζοντας σε διαφορετικό χώρο στο σπίτι, αλλά και παρακολουθώντας διαφορετικές εξωσχολικές δραστηριότητες. Τα δίδυμα αδέρφια φαίνεται να μην περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί.

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα χωρίζονται; Πόσο συχνά χωρίζονται; Για ποιο λόγο χωρίζονται; Πως αντιδρούν το καθένα τους όταν χωρίζονται;), οι μητέρες των ζευγαριών Ζ1 και Ζ4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Ζ5 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια μεγαλώνουν μαζί, σπανίως χωρίζονται.

Η μητέρα του ζεύγους Ζ1 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια χωρίζονται για την εκπλήρωση ενός ταξιδιού.

Ζ1: Όχι δεν χωρίζονται εκ των πραγμάτων, δεν έχω λόγο, να χωριστούν τώρα, όχι, όχι, δεν τα χωρίζω μόνο να φύγουμε κανένα ταξίδι με τον ένα και να μένει ο άλλος, αλλά και αυτό είναι ζήτημα μιας μέρας ας πούμε, όχι παραπάνω, εκ των πραγμάτων τώρα δε χωρίζονται, είναι μαζί, είναι δύο παιδάκια μαζί.

Η μητέρα του ζεύγους Ζ2 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια χωρίζονται την περίοδο των καλοκαιρινών διακοπών.

Ζ4: Πάντα ήτανε μαζί, πάντα ήτανε μαζί δηλαδή και δεν τ αφήναμε σχεδόν ποτέ. Το καλοκαίρι, ντάζει, στο Σταυρό, έρχονται τα ζαδέρφια του και μένει στη γιαγιά του και έχει και ένα τρόπο ξεκούρασης, αλλά εντάζει και εμείς είναι δίπλα το σπίτι και να πηγαίνουμε το ΔΑΦ.

Τα δίδυμα αδέρφια βρίσκονται στην ίδια περιοχή, αλλά μένουν σε διαφορετικά σπίτια, ο ΤΥΠ δίδυμος μένει στο σπίτι της γιαγιάς μαζί με τα ξαδέρφια του και ο δίδυμος με ΔΑΦ στο οικογενειακό σπίτι μαζί με τους γονείς. Οι γονείς ίσως δεν στέλνουν τον δίδυμο με ΔΑΦ στο σπίτι της γιαγιάς, φοβούμενοι τις απρόβλεπτες έντονες αντιδράσεις του δίδυμου με ΔΑΦ. Όπως η μητέρα ανέφερε κατά τη συνέντευξή μας «δεν μπορείς να τον αφήσεις, γενικά, ούτε στον παππού μόνο, ούτε στη γιαγιά μόνο, αν και την αγαπάει [...] κι αυτά, γιατί οι αντιδράσεις του είναι που με φοβίζουνε καμιά φορά, θα ενθουσιαστεί, θα πετάζει αυθόρμητα, να παίζει κάτι με το χέρι του, να χτυπήσει».

Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν χωρίζονται, παρά μόνο αν απουσιάσει κάποιο από το σπίτι.

Z5: δε χωρίζονται, μπορώ να πω αν τύχει και λείψει κάποιος από το σπίτι, δεν χωρίζονται δηλαδή.

Χωρίς η κηδεμόνας να δίνει περισσότερες πληροφορίες για το λόγο που μπορεί να τύχει να απουσιάζει κάποιο από τα δίδυμα από το σπίτι, υποθέτουμε ότι αυτό θα συμβαίνει στα πλαίσια των καθημερινών υποχρεώσεων.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z2 και Z3 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια μεγαλώνουν μαζί, αλλά αρκετές φορές χωρίζονται.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος πολλές φορές θα μένει σε κάποιο συγγενικό πρόσωπο ή φιλικό πρόσωπο.

Z2: Έχει συμβεί και φορές, όπου ο ΤΥΠ να μένει μόνος στη γιαγιά και να έχω εγώ το ΔΑΦ, συνήθως δε τα χωρίζω, αλλά υπάρχουν φορές που γίνεται κι αυτό ή να πάει να μένει στον ξάδερφό του ή να μένει σε ένα φίλο του ο ΤΥΠ, το κάνουμε αυτό, πολλές φορές.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια χωρίζονται στο σχολείο καθώς και στο σπίτι.

Z3: Κοιτάζτε, δεν, σε φάσεις που θα βγούμε μία βόλτα, όχι θα τα πάρω μαζί, αλλά το στο σπίτι χωριά θα καθίσουνε ή στο σχολείο χωριά θα τα έχω ή όχι δεν θέλω ας πούμε σε εισαγωγικά να φορτώνω την κόρη μου με την έγνοια του, γιατί στην πορεία θα τη χρειαστεί τη φροντίδα της, οπότε, δεν θέλω να την φορτώνω με τέτοιο βάρος, ας το πούμε, να τον έχει συνέχεια στο νου της, προσπαθώ δηλαδή, να μην είναι ταυτόχρονα σε πράγματα.

Η μητέρα ανέφερε ότι έχει επιλέξει τα δίδυμα αδέρφια στο σχολείο να είναι χωριστά, όπως και στο σπίτι, πιθανόν εδώ αναφέρετε στο χωρισμό των δωματίων τους, όπως επισήμανε η μητέρα κατά τη συνέντευξή μας «γιατί ήταν μαζί στο ίδιο δωμάτιο, χωρίστηκαν και αυτή ηρέμησε αρκετά». Η μητέρα αιτιολόγησε την επιλογή της αναφέροντας ότι δεν θέλει να φορτώνει τη ΤΥΠ δίδυμη με την έγνοια του δίδυμου με ΔΑΦ. Εντούτοις, η μητέρα ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια τα έχει μαζί στις εξόδους, στις βόλτες.

Οι απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνος για το πως αντιδρούν τα δίδυμα όταν χωρίζονται διαφοροποιήθηκαν.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1 και Z2 απάντησαν ότι τα δίδυμα αναζητούν το ένα το άλλο όταν χωρίζονται.

Z1: Ψάχνει ο ένας τον άλλο, ψάχνει ο ένας τον άλλο, τον εξητά, πολύ τον εξητά.

Z2: Ο ΔΑΦ μπορεί να αναζητήσει λίγο τον ΤΥΠ, αλλά μετά το αντιλαμβάνεται και ηρεμεί, δεν έχει κάποιο θέμα.

Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φαίνεται να αναζητούν έντονα το ένα το άλλο όταν δεν είναι μαζί. Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z2 φαίνεται να αναζητά τον ΤΥΠ δίδυμο όταν δεν είναι στο σπίτι, αλλά μετά ηρεμεί και επανέρχεται, όπως επισημαίνει η μητέρα, χωρίς να δημιουργείται ιδιαίτερο θέμα. Αναφορά για την αντίδραση του ΤΥΠ δίδυμου δεν γίνεται από τη μητέρα, γιατί όπως σημειώθηκε παραπάνω, ο δίδυμος με ΔΑΦ είναι αυτό που μένει σπίτι μαζί της, ο ΤΥΠ δίδυμος μένει, άλλοτε σε κάποιο συγγενικό πρόσωπο και άλλοτε σε κάποιο φιλικό, οπότε πιθανόν δεν γνωρίζει τις αντιδράσεις του.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 απάντησε ότι τα δίδυμα δεν ενοχλούνται όταν χωρίζονται.

Z3: Οχι δε τους ενοχλεί.

Η μητέρα τους ζεύγους Z4 απάντησε ότι τα δίδυμα ηρεμούν όταν χωρίζονται.

Z4: Θέλουνε δηλαδή και την ηρεμία τους, θέλουν έτσι και μόνοι τους να ναι.

Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 απάντησε ότι τα δίδυμα ευχαριστιούνται όταν χωρίζονται.

Z5: Όταν ο άλλος λείπει από το σπίτι και χωρίζονται δηλαδή, ο άλλος το ευχαριστιέται, το ευχαριστιούνται, θέλουν το χώρο τους πλέον.

Το ένα δίδυμο φαίνεται να το ευχαριστιέται όταν λείπει το άλλο δίδυμο από το σπίτι, όπως ανέφερε η κηδεμόνας. Μάλιστα, η κηδεμόνας επισήμανε ότι τα δίδυμα θέλουν το χώρο τους, την ιδιωτικότητα.

Στην τρίτη ερώτηση (Τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι τα δίδυμα αναζητούν το ένα το άλλο, λείπουν το ένα στο άλλο, όταν δεν είναι μαζί. Η μητέρα του ζευγαριού Z4 απάντησε ότι τα δίδυμα αναζητούν το ένα το άλλο όταν δεν είναι μαζί, αλλά φάνηκε να ηρεμούν κιάλας, ειδικά ο ΤΥΠ δίδυμος, όταν δεν είναι μαζί.

Z1: Ναι, ναι, αν λείπει ο ένας από το σπίτι ας πούμε, τον ψάχνει ο άλλος, αν πάει ο ένας στο σχολείο και δεν έρθει ο άλλος, αυτός που θα μείνει στο σπίτι, ας πούμε ο ΔΑΦ, έχει τύχει πολλές φορές να μείνει στο σπίτι, αν είναι άρρωστος ή αν λείπει ο δάσκαλος του και τα λοιπά, και να πάει μόνο η ΤΥΠ και να μου πει: «Κουράστηκα χωρίς την ΤΥΠ σήμερα», ναι είναι δεμένα, αλλά όχι εξαρτημένα το ένα από το άλλο.

Z2: Ναι και οι δύο θα έλεγα και ο ΔΑΦ όταν λείπει ο ΤΥΠ η απουσία του είναι αισθητή και το λέει συνέχεια και ο ΤΥΠ δηλαδή το ίδιο κάνει, γιατί είναι πολλές ώρες μαζί και θα τους φανεί περίεργο, όταν θα λείπει ο ένας από το σπίτι, αλλά ντάξει, αυτό μπορεί να συμβεί για λίγη ώρα, μετά όμως, όχι, δεν μπορώ να πω ότι η απουσία του ενός είναι κάτι καθαριστικό για τον άλλο.

Z3: Ο γιος μου, άμα λείπει η αδερφή του και έχει κοιμηθεί ας πούμε σε μία ξαδέρφη της και ξέρω 'γω και τέτοια «Που είναι η ΤΥΠ;» θα μου πει μαμά «Που έχει πάει; Πότε θα 'ρθει;», δηλαδή θα την αναζητήσει, και η κόρη μου, αλλά συνήθως συμβαίνει να λείπει εκείνη οπότε [γέλιο] δεν είναι τόσο σύνηθες, ναι.

Z4: Αναζητάν με το δικό τους τρόπο, πιστεύω, και ο ΤΥΠ αναζητάει τον Βαγγέλη, αλλά θέλει και κάποια ξεκούραση, έχουμε και τους δασκάλους για να βγαίνει ο ΔΑΦ και να μπορεί ο ΤΥΠ, να μπορεί και να διαβάζει γι' αυτό τον έχουμε και απασχολείται με πολλά πράγματα, γιατί θέλει και την ησυχία του ο ΤΥΠ, θέλει και την ηρεμία του, δεν είναι εύκολο παιδί ο ΔΑΦ, γενικά ο αυτισμός δεν είναι εύκολος, αλλά και ο ΔΑΦ, δεν μπορώ να πω, εντάξει, κάποιες φορές θέλει να ναι και μόνος του, κάποιες φορές τον βλέπω ότι αντιδράει, θέλει και τον ΤΥΠ.

Z5: Και για τους δύο, θα του λείψει ναι, ναι, θα το εκφράσουν, θα το πούνε ότι «Που είναι ο αδερφός μου;» ας πούμε «Δεν θα 'ρθει ακόμη;».

Από το παράδειγμα της μητέρας του ζεύγους Z1 φαίνεται ότι στον δίδυμο με ΔΑΦ λείπει η ΤΥΠ δίδυμη, όταν δεν πάει σχολείο και μένει μόνος του στο σπίτι. Το ίδιο ισχύει και για την

ΤΥΠ δίδυμη όταν λείπει ο δίδυμος με ΔΑΦ. Μάλιστα, η μητέρα διευκρίνισε ότι τα δίδυμα είναι δεμένα μεταξύ τους, αλλά όχι εξαρτημένα το ένα από το άλλο. Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι η απουσία του ενός δίδυμου είναι αισθητή στο άλλο δίδυμο, το οποίο το αποδίδει στις πολλές ώρες που περνούν μαζί τα δίδυμα. Ωστόσο, η μητέρα επισήμανε ότι η απουσία του ενός δίδυμου δεν είναι καθοριστική για το άλλο δίδυμο. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ αναζητά την ΤΥΠ δίδυμη όταν λείπει από το σπίτι, όταν κοιμάται σε κάποιο συγγενικό πρόσωπο. Το ίδιο βέβαια ισχύει για την ΤΥΠ δίδυμη όταν λείπει ο δίδυμος με ΔΑΦ, αλλά αυτό δεν φαίνεται να συμβαίνει συχνά. Η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι το ένα δίδυμο θα αναζητήσει το άλλο δίδυμο, αλλά ανέφερε ακόμη, ότι ο ΤΥΠ δίδυμος ηρεμεί όταν λείπει ο δίδυμος με ΔΑΦ από το σπίτι. Φαίνεται ότι όταν ο δίδυμος με ΔΑΦ βρίσκεται στο σπίτι δημιουργεί εντάσεις, που δυσκολεύουν ή δεν επιτρέπουν στον ΤΥΠ δίδυμο να μελετήσει τα μαθήματά του με την ησυχία του. Η μητέρα χαρακτηριστικά ανέφερε «δεν είναι εύκολο παιδί ο ΔΑΦ, γενικά ο αυτισμός δεν είναι εύκολος». Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι λείπει το ένα δίδυμο στο άλλο δίδυμο και αναζητά το ένα δίδυμο το άλλο δίδυμο, θέτοντας της ερωτήσεις.

Στην τέταρτη ερώτηση (Τα δίδυμα επηρεάζονται το ένα από το άλλο, ως προς τη διάθεσή τους;), οι απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνος διαφοροποιήθηκαν. Από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 φάνηκε ότι τα δίδυμα επηρεάζονται από τη διάθεση των διδύμων τους:

Z1: Ναι ναι ναι, ας πούμε άμα ο ένας είναι άρρωστος, στεναχωριέται ο άλλος, δεν είναι άρρωστος και ο άλλος, αλλά στεναχωριέται, επηρεάζεται πάρα πολύ, ναι, του λέει: «Πότε θα γίνεις καλά να παίζουμε;», είναι πιο, δηλαδή, πιο ήσυχος ο άλλος απέναντί του, πιο στοργικός.

Τα δίδυμα του ζεύγους Z1 φαίνεται να συναισθάνονται το ένα το άλλο, όπως είπε η μητέρα όταν είναι άρρωστος ο ένας, ο άλλος του φέρεται πιο στοργικά.

Τα δίδυμα δείχνουν ενδιαφέρον για τη διάθεση των διδύμων τους:

Z3:Κι άλλες φορές μπορεί να της πει: «Τι έχεις και κλαις;» κάπως έτσι, θα τη ρωτήσει συνήθως τι έχει.

Z5: Δείχνουν, αλλά για πολύ λίγο, το ξεπερνάνε δηλαδή γρήγορα.

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 φαίνεται να δείχνει ενδιαφέρον για τη διάθεση της ΤΥΠ δίδυμης, ρωτάει τι έχει. Τα δίδυμα του ζεύγους Z5 φαίνεται να δείχνουν στιγμιαίο ενδιαφέρον το ένα για τη διάθεση του άλλου, όπως επισήμανε η κηδεμόνας το ξεπερνούν γρήγορα.

Τα δίδυμα αδιαφορούν για τη διάθεση των διδύμων τους,

Z3: Η κόρη μου πάλι μπορεί και να μην ασχοληθεί μαζί του, δεν ξέρω γιατί τώρα είμαστε σε μία τέτοια μόνιμη φάση [γέλιο], θυμού από το γιο μου.

Z2: Ο ΤΥΠ όχι τόσο, γιατί ο ΔΑΦ όταν έχει νεύρα και αντιδράσει, το αντιλαμβάνεται γιατί το κάνει αυτό, οπότε, απλά είναι εκεί και παρακολουθεί χωρίς να κάνει κάτι.

Η ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z3 φαίνεται να μην δίνει σημασία στο θυμό του δίδυμου με ΔΑΦ, γιατί όπως ανέφερε η μητέρα ο δίδυμος με ΔΑΦ έχει αυτή τη διάθεση συνεχώς τον τελευταίο καιρό. Παρομοίως, ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z2 φαίνεται να είναι αμέτοχος στο θυμό του δίδυμου με ΔΑΦ, γιατί όπως ανέφερε η μητέρα κατανοεί γιατί αντιδρά με αυτό τον τρόπο.

Τα δίδυμα ενοχλούνται από τη διάθεση των διδύμων τους,

Z2: Ε ναι, όταν ο ΤΥΠ είναι έντονος ή κλαίει και ο ΔΑΦ δεν του αρέσει αυτή η αντίδρασή του και αρχίζει και αυτός και αντιδράει περίεργα, κλείνει τα αυτιά του.

Z4: Ναι ναι, δηλαδή άμα βλέπει, ντάζει, άμα βλέπει κι ο ΤΥΠ, ξέρω 'γω, κι έχει ένταση ο ΔΑΦ, και κλαίει, δηλαδή, τον εκνευρίζει, και πάλι, και ο ΤΥΠ άμα αρχίζει και βλέπει έναν αγώνα και φωνάζει και κάνει και βλέπει τον αγώνα ή φωνάζει, τον επηρεάζει τον ΔΑΦ, δεν το θέλει.

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z2 φαίνεται να παρουσιάζει υπερευαίσθησία σε ακουστικά ερεθίσματα, όπως ανέφερε η μητέρα κλείνει τα αυτιά του όταν ο ΤΥΠ δίδυμος κλαίει. Τα δίδυμα του ζεύγους Z4 φαίνεται να ενοχλούνται το ένα από τη διάθεση του άλλου. Ο ΤΥΠ δίδυμος φαίνεται να εκνευρίζεται με τις εντάσεις και τα κλάματα του δίδυμου με ΔΑΦ. Ο δίδυμος με ΔΑΦ φαίνεται να μη θέλε τις φωνές του ΤΥΠ δίδυμου.

Τα δίδυμα κοροϊδεύουν τη διάθεση των διδύμων τους.

Z3: Ανάλογα, έχει τύχει και φάση που η κόρη μου μπορεί να κλαίει και αυτός να γελάει και να την κοροϊδεύεις ας πούμε [γέλιο] έχει τύχει και αυτό δηλαδή, επειδή γενικώς δεν θέλει να ακούει κλάματα και φωνές αυτός, εκείνη την ώρα μπορεί να την κοροϊδέψει.

Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 φαίνεται να κοροϊδεύει την ΤΥΠ δίδυμη όταν κλαίει, όπως ανέφερε η μαμά δεν επιθυμεί τα κλάματα και τις φωνές, γι' αυτό αντιδρά έτσι. Βέβαια, αυτό

φαίνεται να συμβαίνει ορισμένες φορές, καθώς ορισμένες άλλες φορές ο δίδυμος με ΔΑΦ δείχνει ενδιαφέρον για την ΤΥΠ δίδυμη όταν κλαίει, όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Οι συναισθηματικές αντιδράσεις του δίδυμου με ΔΑΦ προς τις συναισθηματικές αντιδράσεις της δίδυμού του φαίνεται να ποικίλουν.

Στην πέμπτη ερώτηση (Τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα όταν είναι μαζί, από ότι όταν είναι μόνα τους ή με άλλους ανθρώπους; Πως αντιδρούν σε κάθε περίπτωση;), οι μητέρες και η κηδεμόνας των δίδυμων ζευγαριών έδωσαν διαφορετική απάντηση. Συγκεκριμένα, είπαν πως τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα μαζί:

Z1: Νομίζω ότι επειδή παίρνω την κόρη μου πολλές φορές, τώρα με τα τηλεμαθήματα στη δουλειά και ξεκόβει από τον ΔΑΦ, μου έχει πει η μαμά μου, το παρατηρώ ας πούμε κι εγώ, και με την κόρη μου, ότι μόνα τους έχουν αρχίσει και λειτουργούν καλύτερα, δηλαδή είναι πιο ήσυχος ο ένας, άμα λείπει από τον άλλον, μπορεί να με παίρνει τηλέφωνο ο γιος μου από ένα σημείο και ύστερα και μου λέει: «Πότε θα 'ρθείτε μαμά με την ΤΥΠ; Γιατί μου έλειψε πολύ η ΤΥΠ», αλλά είναι πολύ πιο ήσυχος από ότι άμα είναι εννοείται μαζί. Όμως, εδιακατέχεται από μελαγχολία, το ίδιο συμβαίνει και με την άλλη. Είναι πιο ήσυχη, ναι, αλλά, υπάρχει όμως μία στεναχώρια.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι τα δίδυμα είναι πιο ήσυχα όταν είναι χωριστά το ένα από το άλλο, προφανώς πιο διαχειρίσιμα για την οικογένεια. Αυτό που φαίνεται από την απάντηση της μητέρας είναι ότι τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί, καθώς και στενοχωριούνται. Προφανώς, τα δίδυμα προτιμούν να είναι μαζί, νιώθουν πιο ήρεμα μαζί.

Τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα με την οικογένεια:

Z2: Ε μόνα τους, τώρα δεν τ αφήνουμε και συχνά, είναι μικρά ακόμα, αλλά θεωρώ ότι η ισορροπία τους είναι, όταν είναι και οι δύο μαζί, μαζί με μας, με τους οικείους, αυτό είναι το πιο φυσιολογικό γι' αυτούς.

Z3: Ο άλλος δε θα πάει, θα κάτσει εδώ μαζί μας.

Z4: Γενικά όταν είμαστε όλοι μαζί, του αρέσει, του αρέσει, του αρέσει, είναι ήρεμος. Μόνος του δεν θέλει να ναι ποτέ, δε θέλει.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι τα δίδυμα βρίσκουν την ισορροπία τους όταν είναι όλη η οικογένεια μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ μένει μαζί με την

οικογένεια. Παρομοίως, η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ θέλει να είναι όλη η οικογένεια μαζί, του αρέσει. Δεν του αρέσει να μένει μόνος, όπως επισήμανε.

Τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα μόνα:

Z3: Όχι, η κόρη μου θα πάει οπωσδήποτε στο δωμάτιο της.

Z4: Ε στο δωμάτιό του.

Z5: Πλέον, λόγω εφηβείας θα πάει ο καθένας στο δωμάτιό του, συμβαίνει πολύ συχνά, αυτό τώρα.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z3 και Z4 ανέφεραν ότι τα ΤΥΠ δίδυμα επιλέγουν το δωμάτιό τους για να ηρεμήσουν. Ομοίως, η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι το κάθε ένα δίδυμο θα πάει στο δωμάτιό του, ειδικά τώρα που διανύουν την εφηβική περίοδο.

Συνοψίζοντας, τα δίδυμα του ζεύγους Z1 φάνηκε να έχουν αναπτύξει έναν ισχυρό δεσμό μεταξύ τους, όμως δεν φάνηκε να υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των διδύμων αυτού και των υπόλοιπων δίδυμων ζευγαριών. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z1 και Z2 φάνηκε να περνούν πολύ χρόνο μαζί, ενώ τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z3, Z4, Z5 φάνηκε να μην περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί. Επιπροσθέτως, οι μητέρες των ζευγαριών Z1 και Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια χωρίζονται σπάνια, ενώ οι μητέρες των ζευγαριών Z2 και Z3 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια χωρίζονται συχνά. Οι αντιδράσεις των διδύμων στο χωρισμό από τα δίδυμά τους φάνηκαν να ποικίλουν, με τα δίδυμα των ζευγαριών Z1 και Z2 να αναζητούν το ένα το άλλο, τα δίδυμα του ζεύγους Z3 να μην ενοχλούνται, τα δίδυμα του ζεύγους Z4 να ηρεμούν και τα δίδυμα του ζεύγους Z5 να το απολαμβάνουν. Οι μητέρες και η κηδεμόνας όλων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 ανέφεραν ότι τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί. Η μητέρα του δίδυμου ζευγαριού Z4 επισήμανε ότι τα δίδυμα, ιδιαίτερα ο ΤΥΠ δίδυμος, ηρεμούν κιόλας όταν δεν είναι μαζί. Πιο ήρεμα φάνηκε να νιώθουν τα δίδυμα του ζεύγους Z1 μαζί, τα δίδυμα του ζεύγους Z2 καθώς και τα δίδυμα με ΔΑΦ των ζευγαριών Z3 και Z4 με την οικογένειά τους, ενώ τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγαριών Z3 και Z4 καθώς και τα δίδυμα του ζεύγους Z5 μόνα τους. Τέλος, ως προς την επιρροή της συναισθηματικής διάθεσης των διδύμων από τα δίδυμά τους, μόνον τα δίδυμα του ζεύγους Z1 φάνηκε να συναισθάνονται το ένα τη συναισθηματική κατάσταση του άλλου. Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z2 φάνηκε να ενοχλείται από τις φωνές και τα κλάματα του ΤΥΠ δίδυμου, ενώ ο ΤΥΠ δίδυμος φάνηκε να είναι αδιάφορος στις εκρήξεις θυμού του δίδυμου με ΔΑΦ. Παρομοίως, η ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z3 φάνηκε αδιάφορη στις εκρήξεις θυμού του δίδυμου με ΔΑΦ, ενώ ο δίδυμος με ΔΑΦ φάνηκε

άλλοτε να ενδιαφέρεται για την ΤΥΠ δίδυμη όταν κλαίει και άλλοτε να την κοροϊδεύει. Τα δίδυμα του ζεύγους Z4 φάνηκε να ενοχλούνται από τις εντάσεις του διδύμου τους. Σε αντίθεση, τα δίδυμα του ζεύγους Z5 φάνηκε να δείχνουν ενδιαφέρον για τη συναισθηματική κατάσταση του διδύμου τους.

6.3.2.2. Η εξάρτηση στη σχέση των διδύμων με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα περνούν χρόνο μαζί; Πόσο χρόνο περνούν μαζί συνήθως; Πως περνούν το χρόνο τους μαζί συνήθως;), από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z10 και Z11 φαίνεται ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν αρκετό χρόνο μαζί στην καθημερινότητά τους, ενώ από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9 φαίνεται ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν λίγο χρόνο μαζί στην καθημερινότητά τους.

Z6: Μαζί περνάνε λίγες ώρες, στο σχολείο είναι χωριστά, μετά όταν επιστρέφουν στο σπίτι, κάνουνε χωριστά μάθημα πάλι, παίζουν μαζί το απόγευμα, θα παίξουνε μαζί, όχι πολύ ώρα, αλλά ο ένας τραβάει το ενδιαφέρον του άλλου, προσπαθεί να παίξουνε.

Z7: Μαζί είναι στο σχολείο, που πάνε μαζί, μετά που πάνε έργο και λόγο χωριστά και εδώ στο σπίτι χωριστά, αν τύχει και κάτσουνε μαζί, να δούνε στο κινητό μέχρι εκεί.

Z8: Στο σχολείο δεν είναι μαζί, γιατί πηγαίνουν σε διαφορετικά σχολεία, ο χρόνος που είναι στο σπίτι καθαρά, γιατί και πως το λένε, αθλήματα κάνουν διαφορετικά, να το πούμε 5-6 πόσες ώρες είναι μες το σπίτι, ο χρόνος που είναι στο σπίτι.

Z9: Ας πούμε μια συνηθισμένη μέρα, θα φάνε μαζί, θα φύγουν μαζί για το σχολείο, γιατί είναι στο ίδιο λεωφορείο, είναι σε χωριστές αίθουσες, στο σχολείο δεν ψάχνει ο ένας τον άλλον, θα γυρίσουν μαζί από το σχολείο, θα φάνε, θα πάν να ξαπλώσουν, να ξεκουραστούν, μοιράζονται το ίδιο δωμάτιο, μετά θα σηκωθούνε, μπορεί ο Δ2(ΔΑΦ) να κατέβει στον κήπο να βοηθήσει τον μπαμπά του, ο Δ1(ΔΑΦ) παραμένει [γέλιο] στη φωλιά του που λέω εγώ, μετά πάλι το ίδιο, το βράδυ ξανά τρώνε και πάνε στον ύπνο.

Z10: Συνέχεια είναι μαζί, είναι συνέχεια μαζί, εγώ διάλεξα στο σχολείο να μην είναι μαζί, για να έχει η καθεμία το χώρο της, να μην καπακώνει η μία την άλλη.

Βασικά φέτος, τους έκανα και δικό τους χώρο, που πηγαίνουν και παίζουν εκεί, είχα ένα χώρο επιπλέον και τους έβαλα την υπολογιστή, τα παιχνίδια και τις βάζω εκεί να παίζουν, γιατί δίνει ο γιος μου πανελλήνιες και θέλω να έχουμε κάποια ησυχία μέσα στο σπίτι. Εντάξει, είναι πρώτη φορά ας πούμε, που μένουν χωρίς εμάς, ώρες, ας πούμε, γυρίζουν από το σχολείο γύρω στις 16:30 η ώρα το απόγευμα, τρώμε μία ώρα μαζί, περίπου και μετά κατεβαίνουν κάτω, εκεί είναι μαζί, κατεβαίνω και εγώ, έχουν τον υπολογιστή, έχουν τις ζωγραφιές τους και κάθονται εκεί, εντάξει, έχουν τα παιχνίδια τους, δεν κάνουν όλα τα πράγματα μαζί.

Z11: Μέσα στη μέρα, οι μόνες ώρες που δεν είναι μαζί είναι όταν είναι στο σχολείο, γιατί είναι σε διαφορετικά τμήματα, είναι χωρισμένες, δεν είναι στο ίδιο, επαφή δεν θα 'χουν στο διάλειμμα και την υπόλοιπη μέρα που επιστρέφουν στο σπίτι είναι παντού μαζί, παντού μαζί, εκτός βέβαια οι θεραπείες που η κάθε μία είναι εξατομικευμένη, αλλά σε περιόδους που δεν έχουμε σχολείο ας πούμε είναι κάθε μέρα, 24 ώρες το 24ωρο, πάντα μαζί.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 ανέφερε ότι οι δίδυμοι περνούν λίγες ώρες μαζί, καθώς κάνουν μάθημα σε διαφορετικές αίθουσες στο σχολείο, αλλά και στο σπίτι κάνουν μάθημα σε διαφορετικά δωμάτια. Ωστόσο, τις απογευματινές ώρες, παίζουν μαζί, όχι πολύ ώρα. Όπως επισήμανε η μητέρα, ο ένας δίδυμος ελκύει το ενδιαφέρον του άλλου δίδυμου, έτσι παίζουν μαζί. Φαίνεται ότι τα πολύωρα μαθήματα που παρακολουθούν χωριστά, περιορίζουν το χρόνο που περνούν μαζί οι δίδυμοι. Επίσης, οι δυσκολίες του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου στο παιχνίδι μειώνουν το χρόνο που παίζουν μαζί οι δίδυμοι, όπως ανέφερε η μητέρα κατά τη συνέντευξή μας «*πιο πολύ υποστήριξη λαμβάνει ο Δ1(ΔΑΦ), για να μάθει να παίζει βασικά και να μην βάζει αντικείμενα στο στόμα*». Ωστόσο, οι δίδυμοι φαίνεται να προσπαθούν να περνούν χρόνο μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι τα δίδυμα στο σχολείο είναι μαζί, αλλά στις θεραπείες που κάνουν μετά το σχολείο, στην λογοθεραπεία και στην εργοθεραπεία, είναι χωριστά. Η μητέρα πρόσθεσε ότι τα δίδυμα είναι χωριστά και στο σπίτι, αν τύχει και παρακολουθήσουν κάτι στο κινητό μαζί. Φαίνεται ότι τα δίδυμα έχουν διαθέσιμο χρόνο μαζί, ωστόσο, δεν φαίνεται να επιθυμούν να περνούν χρόνο μαζί. Άλλωστε, όπως ανέφερε η μητέρα κατά τη συνέντευξή μας, τα δίδυμα διώχνουν το ένα το άλλο «*θα διώξει το ένα το άλλο, ας πούμε ότι μόλις αντιληφθεί το κορίτσι ότι είναι εκεί ο αδερφός της θα αλλάξει το παιδικό, θα του βάλει αυτό που δε βλέπει*». Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι

δίδυμοι βρίσκονται μαζί περίπου πέντε με έξι ώρες την ημέρα. Οι δίδυμοι πηγαίνουν σε διαφορετικά σχολεία, καθώς επίσης και σε διαφορετικές εξωσχολικές δραστηριότητες. Το απαιτητικό πρόγραμμά τους, σαφώς μειώνει το χρόνο που περνούν μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι είναι μαζί στη διαδρομή από το σπίτι προς το σχολείο και το αντίστροφο, στα γεύματα της ημέρας, πρωινό, μεσημεριανό, βραδινό, στον ύπνο της ημέρας, μεσημεριανό, βραδινό. Οι δίδυμοι βρίσκονται σε διαφορετικές αίθουσες στο σχολείο, όπως επισήμανε η μητέρα στο σχολείο δεν αναζητούν ο ένας τον άλλον, αλλά και στο σπίτι απασχολούνται διαφορετικά, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος φαίνεται να εμπλέκεται σε οικιακές εργασίες, ενώ ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος, όπως επισήμανε η μητέρα μένει στη φωλιά του. Φαίνεται ότι παρ' ότι υπάρχει διαθέσιμος χρόνος, οι δίδυμοι δεν επιλέγουν να τον περνούν μαζί, λόγω διαφορετικών ενδιαφερόντων. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες είναι συνέχεια μαζί, μόνο στο σχολείο χωρίζονται. Στο σπίτι υπάρχει ένας χώρος, αποκλειστικά δικός του, με τα παιχνίδια τους, όπου βρίσκονται εκεί μαζί. Η μητέρα διευκρίνισε ότι δεν παίζουν με όλα τα παιχνίδια μαζί. Φαίνεται ότι οι δίδυμες βρίσκονται μαζί στον ίδιο χώρο, αλλά απασχολούνται σε αυτόν, βάσει των ενδιαφερόντων τους, όχι συνέχεια μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες βρίσκονται μαζί στο σπίτι. Στο σχολείο βρίσκονται σε διαφορετικές αίθουσες, όπως και στο διάλειμμα δεν βρίσκονται μαζί. Ακόμη, στις θεραπείες δε βρίσκονται μαζί, είναι εξατομικευμένες. Όπως πρόσθεσε η μητέρα, όταν οι δίδυμες δεν έχουν σχολείο βρίσκονται όλη τη μέρα μαζί. Όμως, όπως αναφέρει η μητέρα στη συνέχεια οι δίδυμες απασχολούνται από διαφορετικά πρόσωπα της οικογένειας κατά τη διάρκεια της ημέρας.

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα χωρίζονται; Πόσο συχνά χωρίζονται; Για ποιο λόγο χωρίζονται; Πως αντιδρούν το καθένα τους όταν χωρίζονται;), οι μητέρες των ζευγαριών Z9 και Z10 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια μεγαλώνουν μαζί, σπανίως χωρίζονται. Συγκεκριμένα,

η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι χωρίζονται σε περίπτωση προβλημάτων υγείας,

Z9: Όχι δεν χωρίζονται, οι φορές που έχουν χωριστεί είναι ελάχιστες, τελευταία φορά που χωρίστηκαν και κοιμήθηκαν ας πούμε ξεχωριστά, για κάποιες μέρες, είχε τρεις μέρες να δει ο ένας τον άλλον, ήταν πριν δύο χρόνια που χρειάστηκε ο Δ2(ΔΑΦ) να κάνει μία επέμβαση στους όρχεις.

Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες χωρίζονται σε περίπτωση αδιαθεσίας.

Z10: Ε όχι δεν χωρίζονται, δε χωρίζονται, συνήθως είναι μαζί, όχι δεν χωρίζονται, μία φορά φέτος ας πούμε, μία φορά έστειλα τη Δ2(ΔΑΦ) στο

σχολείο, γιατί η Δ1(ΔΑΦ) ήταν αδιάθετη και δεν ήθελα να τη στείλω, είχε πολύ ροή ας πούμε και δεν ήθελα να τη στείλω στο σχολείο για μην έχει θέματα.

Η μητέρα του ζευγαριού Z6 απάντησε ότι τα δίδυμα αδέρφια μεγαλώνουν μαζί, αλλά ορισμένες φορές χωρίζονται.

Z6: Δεν τα χωρίζουμε συχνά, αλλά και να χωρίζονται απέναντι πάει, για το λόγο που είναι κι ένα τρίτο παιδί και κάποιες φορές είναι λίγο ζόρικο και στέλνουμε τον έναν στην γιαγιά.

Όπως ανέφερε η μητέρα, χωρίζει ορισμένες φορές, τους διδύμους, γιατί αντιμετωπίζει δυσκολίες στο μέγλωμα των παιδιών της. Η γιαγιά των διδύμων φαίνεται να υποστηρίζει την μητέρα στο μέγλωμα των παιδιών της, προσέχοντας, ορισμένες φορές, κάποιον από τους διδύμους.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια μεγαλώνουν μαζί, αλλά χωρίζονται πολλές φορές. Συγκεκριμένα,

η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι χωρίζονται γιατί έχουν μεγάλη δυναμική μαζί,

Z8: Γενικότερα εντάξει, έχω την τάση να τα χωρίζω, από τότε που ήτανε μικρά, αλλά θέλω να προσπαθούμε να έχουνε το δικό τους περιβάλλον, ο καθένας πάντα ήταν σε ξεχωριστά τμήματα στο σχολείο, τώρα λόγω και κάποιων καταστάσεων είναι σε ξεχωριστά σχολεία, δραστηριότητες πάνε αναλόγως με το τι θέλουνε, δηλαδή, μέχρι τώρα κάνανε την ίδια δραστηριότητα, τώρα είναι δύο χρόνια που ο καθένας έχει επιλέξει τη δικιά του, ακόμα και τώρα που κάνουν τηλεεκπαίδευση, ο ένας, επειδή εγώ εργάζομαι, πηγαίνει στη γιαγιά, ο άλλος στη θεία. Γενικότερα όταν είναι χώρια είναι πολύ πιο συνεργάσιμοι, όταν είναι μαζί έχουνε πολύ μεγάλη δυναμική, είναι πιο δύσκολα διαχειρίσιμοι.

Όπως ανέφερε η μητέρα χωρίζει τους διδύμους από μικρούς, για να έχει ο καθένας το δικό του περιβάλλον. Οι δίδυμοι βρίσκονται σε διαφορετικά σχολεία, κατά τις περιόδους της δια ζώσης εκπαίδευσης, και σε διαφορετικά σπίτια, κατά τις περιόδους της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, όπως έχει επιλέξει η μητέρα. Οι δίδυμοι, επίσης, έχουν διαφορετικές δραστηριότητες, όπως έχουν επιλέξει οι ίδιοι. Η μητέρα επισήμανε ότι οι δίδυμοι είναι πιο συνεργάσιμοι, πιο διαχειρίσιμοι, όταν είναι χωριστά.

Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες χωρίζονται γιατί λειτουργούν καλύτερα χωριστά.

Z11: Τα χωρίζω τα δίδυμα, δηλαδή, μπορεί να πάρει ο μπαμπάς τη μία να πάνε βόλτα, να πάρω εγώ την άλλη να πάμε βόλτα. Ε τυχαίνει βέβαια να τις πάρει και τις δύο μαζί, αλλά επιδιώκουμε να κάνουνε διαφορετικά πράγματα, να μην είναι και οι δύο μαζί, πάντα. Δηλαδή έχεις μέσα ο μπαμπάς την Δ1(ΔΑΦ) ή εγώ τη Δ1(ΔΑΦ), οι δυο μας, και έχω και τη Δ2(ΔΑΦ) πάλι οι δυο μας. Μέσα στη βδομάδα πιστεύω ότι κάνουμε και ξεχωριστά πράγματα η οικογένεια με τις μικρές. Δηλαδή, δεν θα πάμε παντού μαζί, θα πάρω εγώ τη Δ2(ΔΑΦ) να πάω στα ψώνια κάθετα [...] με ακολουθεί πιο εύκολα και ο μπαμπάς θα πάρει τη Δ1(ΔΑΦ) να πάνε στην παιδική χαρά. Θεωρώ ότι οι μικρές αποδίδουν πολύ καλύτερα.

Όπως ανέφερε η μητέρα χωρίζουν τις δίδυμες. Ο πατέρας αναλαμβάνει τη Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, η μητέρα αναλαμβάνει τη Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, την ακολουθεί πιο εύκολα, όπως επισήμανε, αλλά τις αλλάζουν κιόλας. Όλα τα μέλη της οικογένειας περνούν χρόνο με τις δίδυμες, όμως με τη μία δίδυμη τη φορά. Τυχαίνει, βέβαια, κάποιο μέλος της οικογένειας να αναλάβει τις δίδυμες μαζί.

Η μητέρα του ζευγαριού Z7 απάντησε ότι τα δίδυμα αδέρφια μεγαλώνουν μαζί, αλλά επιλέγουν να χωρίζονται.

Z7: Δεν είναι ανάγκη να τα χωρίσω εγώ, μόνα τους χωρίζονται [γέλιο] και προτιμάνε, μόνα τους.

Οι αντιδράσεις των διδύμων, όταν χωρίζονται, διαφοροποιούνται, όπως φαίνεται από τις απαντήσεις των μητέρων τους.

Η μητέρα του ζευγαριού Z9 απάντησε ότι οι δίδυμοι είναι ανήσυχοι όταν χωρίζονται.

Z9: Έχουν την ανησυχία, δηλαδή, ο Δ2(ΔΑΦ) θα ρωτήσει τι κάνει ο αδερφός του, για τον Δ1(ΔΑΦ), η αλήθεια είναι ότι δεν είμαι εδώ όταν συμβαίνει αυτό, γιατί είμαι πάντα με αυτόν που είναι στο νοσοκομείο για παράδειγμα. Μ' αυτόν που είμαι μαζί, είτε είναι ο Δ2(ΔΑΦ) ή ο Δ1(ΔΑΦ) είναι ανήσυχοι.

Η μητέρα του ζευγαριού Z10 απάντησε ότι οι δίδυμες είναι στενοχωρημένες όταν χωρίζονται.

Z10: Η Δ1(ΔΑΦ) ήταν στεναχωρημένη, τώρα η Δ2(ΔΑΦ) πως ήταν στο σχολείο, δεν ξέρω.

Η μητέρα του ζευγαριού Z6 απάντησε ότι οι δίδυμοι αναζητούν ο ένας τον άλλον όταν χωρίζονται.

Z6: Στην αρχή δεν το καταλαβαίνουν, αλλά μετά θα τον ψάχνουν.

Η μητέρα του ζευγαριού Z8 απάντησε ότι οι δίδυμοι είναι εντάξει όταν χωρίζονται.

Z8: Ναι, είναι εντάξει, εντάξει είναι.

Η μητέρα του ζευγαριού Z11 απάντησε ότι οι δίδυμες δεν έχουν πρόβλημα όταν χωρίζονται.

Z11: Όχι, κανένα θέμα, κανένα θέμα δεν έχουν.

Οι αντιδράσεις των διδύμων όταν χωρίζονται, φαίνεται να συνάδουν με τη συχνότητα των χωρισμών τους. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z9 και Z10 που χωρίζονται σπανίως, φαίνονται να είναι ανήσυχα, φαίνονται να είναι στενοχωρημένα. Τα δίδυμα του ζευγαριού Z6 που χωρίζονται ορισμένες φορές, φαίνεται να αναζητούν το δίδυμό τους. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z8 και Z11 που χωρίζονται πολλές φορές, φαίνεται να είναι εντάξει, φαίνεται να μην έχουν πρόβλημα.

Στην τρίτη ερώτηση (Τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί;), από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z9, Z10 φαίνεται ότι τα δίδυμα λείπουν στα δίδυμά τους, ενώ από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z7 και Z8 φαίνεται ότι τα δίδυμα δεν λείπουν στα δίδυμά τους. Ως προς τα δίδυμα του ζευγαριού Z11 δεν μπορούμε να αποφανθούμε για το αν λείπουν στα δίδυμά τους, από την απάντηση της μητέρας τους.

Z6: Όταν για παράδειγμα ο ένας είναι στην γιαγιά ο άλλος βάζει παπούτσια μπουφάν για να φύγει κι αυτός.

Z7: Όχι, όχι, δεν έχω παρατηρήσει κάτι, ίσα-ίσα, που άμα φύγουμε όλοι και είναι μόνος ο μικρός είναι η καλύτερή του.

Z8: Δεν εκφράζουν κάτι τέτοιο. Νομίζω ότι πολλές φορές μπορεί να το απολαμβάνουν, ο Δ2(ΔΑΦ) ειδικά να το απολαμβάνει.

Z9: Είναι ανήσυχοι, ο Δ2(ΔΑΦ) θα πει: «Που είναι ο αδερφός μου; Τι κάνει;». Ο Δ1(ΔΑΦ) δεν θα το εκφράσει, θα το δείξει, είναι ανήσυχος και εκεί του κάνω διάφορες ερωτήσεις, το τι μπορεί να θέλει κι αυτό που θέλει, μου λέει, ναι.

Z10: Λείπει η μία στην άλλη όταν λείπει κάποια, είναι κάπως θλιμμένες.

Z11: Εκεί δεν μπορώ να καταλάβω, μπορώ να καταλάβω, όμως, ότι όταν θα πάμε στο σχολείο γυρίζει και θέλει να δει ότι θα 'ρθει η αδερφή μου, εκεί, ναι, δεν μπορώ να το καταλάβω ακριβώς.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι όταν ο ένας δίδυμος λείπει στη γιαγιά, ο άλλος δίδυμος ετοιμάζεται για να πάει να τον βρει. Φαίνεται οι δίδυμοι να μην επιθυμούν να βρίσκονται χωριστά, να επιθυμούν να βρίσκονται μαζί, συνέχεια. Η μητέρα του ζεύγους Z7 είπε ότι δεν έχει παρατηρήσει να λείπει το ένα δίδυμο στο άλλο δίδυμο. Πρόσθεσε, μάλιστα, ότι στον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο αρέσει να βρίσκεται μόνος του, χωρίς το δίδυμό του, χωρίς τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του. Η μητέρα του ζεύγους Z8 είπε ότι οι δίδυμοι, ιδιαίτερα ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, απολαμβάνουν την απουσία του διδύμου τους. Ωστόσο, η μητέρα του ζεύγους Z9 είπε ότι οι δίδυμοι δείχνουν ανήσυχοι όταν απουσιάζει ο δίδυμός τους. Παρομοίως, η μητέρα του ζεύγους Z10 είπε ότι οι δίδυμες δείχνουν θλιμμένες όταν απουσιάζει η δίδυμή τους. Τέλος, η μητέρα του ζεύγους Z11 είπε ότι δεν μπορεί να καταλάβει αν λείπει η μία δίδυμη στην άλλη δίδυμη. Διευκρίνισε ότι μπορεί να καταλάβει ότι η μία δίδυμη δείχνει ενδιαφέρον για την άλλη δίδυμη, αλλά μέχρι εκεί.

Στην τέταρτη ερώτηση (Τα δίδυμα επηρεάζονται το ένα από το άλλο, ως προς τη διάθεσή τους;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z7 απάντησαν ότι τα δίδυμα δεν επηρεάζονται από τη διάθεση των διδύμων τους. Οι μητέρες, όμως, των ζευγαριών Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα επηρεάζονται από τη διάθεση των διδύμων τους.

Z8: Είναι κάτι που υπάρχει, η διάθεση του ενός να επηρεάζει και του άλλου, ο Δ1(ΔΑΦ) λίγο περισσότερο, όταν νιώθει κάτι, το οποίο ας πούμε, ρε παιδί μου, βλέπει ότι υπάρχει, σαν λίγο πιο μεγάλη ενσυναίσθηση να το πούμε, δηλαδή, τον ταράζουν τα άσχημα συναισθήματα.

Z9: Ναι, ναι, πολύ, δηλαδή, αν τύχει ο Δ2(ΔΑΦ) είναι νευριασμένος, γιατί τον έχουνε νευριάσει οποιοσδήποτε, ναι, θα επηρεαστεί και ο Δ1(ΔΑΦ) ή ο Δ1(ΔΑΦ) είναι αναστατωμένος, γιατί δεν έχει καταφέρει να επικοινωνήσει με αυτόν που θέλει, γυρίζει και είναι αναστατωμένος, ναι, θα επηρεαστεί και ο Δ2(ΔΑΦ).

Z10: Εγώ νομίζω ότι επηρεάζονται, ναι, ναι, φαίνεται αυτό στο πρόσωπό τους.

Z11: Ναι, ναι, άμα είναι χαρούμενη η μία θα 'ναι χαρούμενη κι η άλλη, άμα κλαμουρίζει η μία ή κάτι την ενοχλεί, δείχνει και η άλλη ότι αγχώνεται, κοιτάζει περίεργα, παρακολουθεί, στεναχωριέται εκεί, ναι, αυτό που βλέπω εγώ είναι μία

*ενσυναίσθηση που έχουν η μία για την άλλη, η μία μπορεί να είναι κρυωμένη και να είναι γκρινιάρρα, να πονάει, έχω πιάσει από τις δύο πλευρές αντιδράσεις, όσο αναφορά τις εκφράσεις του προσώπου, ότι καταλαβαίνω ότι η αδερφή μου πονάει, την κοιτάζω περίεργα, κλαίει, δεν μου αρέσει αυτό, καταλαβαίνω ότι πονάει και υποφέρει. Επίσης κάτι άλλο, που εκεί το σιγούρεψα απόλυτα, κάποια στιγμή η Δ2(ΔΑΦ) έπρεπε να πει *depon*, γιατί είχε ανεβάσει πυρετό, ήταν γκρινιάρρα, δεν ήθελε, γιατί είχε εκνευριστεί, ήταν υψηλός ο πυρετός, ήταν σε μία ένταση το παιδί, οπότε αναγκαστικά την πίεσα για να πει *depon* και η Δ1(ΔΑΦ) εκεί με χτύπησε, με χτύπησε όμως, γιατί δεν ήθελε, δεν της άρεσε η εικόνα που εγώ προσπαθούσα να πιέσω τη Δ2(ΔΑΦ), οπότε υπάρχει ενσυναίσθηση, υπάρχει κάτι πιο μαγικό εκεί, που το βλέπω εγώ.*

Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι επηρεάζονται ως προς τη διάθεση, ο ένας δίδυμος από τον άλλον δίδυμο. Η μητέρα διευκρίνισε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος επηρεάζεται περισσότερο από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, όταν ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος διακατέχεται από δυσάρεστα συναισθήματα, δείχνοντας μεγαλύτερη ενσυναίσθηση. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι όταν ο ένας δίδυμος είναι αναστατωμένος, αναστατώνεται και ο άλλος δίδυμος, το οποίο δείχνει ότι οι δίδυμοι επηρεάζονται ως προς τη διάθεση. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες επηρεάζονται ως προς τη διάθεση και αυτό το μαρτυρούν οι εκφράσεις των προσώπων τους, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες γι' αυτές. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες επηρεάζονται ως προς τη διάθεση, η μία δίδυμη από την άλλη δίδυμη, για τη χαρά, για τη λύπη, για τον πόνο. Η μητέρα πρόσθεσε ότι υπάρχει ενσυναίσθηση στις δίδυμες, δηλαδή, οι δίδυμες αντιλαμβάνονται το συναίσθημα της δίδυμής τους, συναισθάνονται τη δίδυμή τους και υποστηρίζουν τη δίδυμή τους αναλόγως, όπως αποδεικνύεται στο παράδειγμα της μητέρας.

Στην πέμπτη ερώτηση (Τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα όταν είναι μαζί, από ότι όταν είναι μόνα τους ή με άλλους ανθρώπους; Πως αντιδρούν σε κάθε περίπτωση;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z10 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια νιώθουν πιο ήρεμα μαζί.

Z6: Νομίζω όταν είναι μαζί, γιατί όταν τους χωρίζουμε θέλει και ο άλλος να φύγει.

Z8: Όταν είναι μαζί, είναι πιο, έχουν περισσότερη ενέργεια, όταν είναι μόνοι τους αναζητούν παρέα.

Z10: Μαζί, μαζί, ζορίζονται όταν είναι με άλλα άτομα, ζορίζονται είναι η αλήθεια, δε θέλουν να μένουν πολύ ώρα.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 ανέφερε ότι οι δίδυμοι νιώθουν πιο ήρεμοι μαζί, γιατί όταν χωρίζονται, δηλαδή, όταν φεύγει ο ένας δίδυμος θέλει να φύγει και ο άλλος, να πάει μαζί του. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι όταν είναι μόνοι τους αναζητούν συντροφιά, μαζί έχουν περισσότερη ενέργεια. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες μαζί με άλλους ανθρώπους πιέζονται, νιώθουν πιο ήρεμες μαζί.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z9 και Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια νιώθουν πιο ήρεμα μόνα τους.

Z9: Είναι πιο ήρεμοι όταν είναι, όχι όταν είναι οι δυο τους, γιατί τον διαιτητή πάντα τον χρειάζονται, ναι χωρίς διαιτητή δεν μπορούν αυτά, όταν είναι σπίτι τους, στην ηρεμία τους και δεν τους ενοχλεί κανείς.

Z11: Πιο χαλαρές σε κατάσταση, ήρεμες, τελείως ήρεμες, είναι όταν είναι τελείως μόνες τους, δηλαδή, θα πάνε λίγο στο δωμάτιό τους, είναι κάποιες φορές που μπορεί να κάτσει μισή ώρα η μία και μισή ώρα η άλλη και να 'ναι τελείως μόνες τους και να κλείσουν και την πόρτα, δεν θέλω να μπει μέσα. Όσο υπάρχει κάποιος από μας μαζί τους, είναι, όχι σε ένταση, θα μπορούσα να πω, απλά υπάρχει αυτή η υπερκινητικότητα.

Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι δεν είναι ήρεμοι μαζί, χρειάζονται διαιτητή. Φαίνεται οι δίδυμοι να καβγαδίζουν μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες μαζί με τα πρόσωπα της οικογενείας δεν είναι ήρεμες, είναι σε διαρκή κίνηση.

Η μητέρα του ζευγαριού Z7 απάντησε ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν δείχνουν διαφορετική αντίδραση, είτε είναι μόνα τους, είτε είναι με άλλους ανθρώπους.

Z7: δεν είναι, δεν έχω δει διαφορά, είτε με ανθρώπους, είτε μόνα τους, δηλαδή, είναι το ίδιο, δεν βλέπω καμία διαφορά.

Συνοψίζοντας, από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z6 φάνηκε να υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των διδύμων. Η μητέρα ανέφερε ότι οι δίδυμοι όταν χωρίζονται στην αρχή δεν το αντιλαμβάνονται. Έπειτα, ψάχνουν το δίδυμό τους. Μόλις αντιληφθούν ότι λείπει ο δίδυμός τους, βάζουν παπούτσια, φορούν μπουφάν και φεύγουν για να τον βρουν. Από τις αναφορές των μητέρων, ωστόσο, των υπόλοιπων ζευγαριών Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 δεν φάνηκε να υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των διδύμων. Συγκεκριμένα, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z10 και Z11

φάνηκε ότι περνούν αρκετό χρόνο μαζί, ενώ τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9 φάνηκε ότι περνούν λίγο χρόνο μαζί. Ωστόσο, τα δίδυμα που περνούν αρκετό χρόνο μαζί, αλλά και τα δίδυμα που περνούν λίγο χρόνο μαζί, έχουν περιορισμένες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με τα δίδυμά τους. Ως προς τις αντιδράσεις των διδύμων όταν χωρίζονται φάνηκε να συνάδουν με τη συχνότητα των χωρισμών τους. Δηλαδή, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z9 και Z10 που χωρίζονται σπανίως, φάνηκε να είναι ανήσυχα και στενοχωρημένα, αντιστοίχως. Τα δίδυμα του ζευγαριού Z6 που χωρίζονται ορισμένες φορές, φάνηκε να αναζητούν το δίδυμό τους. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z8 και Z11 που χωρίζονται πολλές φορές, φάνηκε να είναι εντάξει και να μην έχουν πρόβλημα, αντιστοίχως. Τα δίδυμα αδέρφια του ζευγαριού Z7 που χωρίζονται μόνα τους, από επιλογή τους, φάνηκε να το απολαμβάνουν. Οι αντιδράσεις των διδύμων όταν χωρίζονται από τα δίδυμά τους, φάνηκε να είναι παρόμοιες, με τις αντιδράσεις τους, όταν τους λείπουν τα δίδυμά τους. Με τη διαφορά ότι για το ζεύγος Z11 δεν γνωρίζουμε αν λείπει το ένα δίδυμο στο άλλο δίδυμο, από την απάντηση της μητέρας τους. Ως προς την επιρροή της συναισθηματικής διάθεσης των διδύμων από τα δίδυμά τους φάνηκε ότι τα δίδυμα των ζευγαριών Z6 και Z7 δεν επηρεάζονται από τη διάθεση των διδύμων τους, ενώ τα δίδυμα των ζευγαριών Z8, Z9, Z10, Z11 επηρεάζονται από τη διάθεση των διδύμων τους. Τέλος, οι μητέρες ανέφεραν ότι τα δίδυμα των ζευγαριών Z6, Z8, Z10 νιώθουν πιο ήρεμα μαζί, ενώ τα δίδυμα των ζευγαριών Z9 και Z11 νιώθουν πιο ήρεμα μόνα τους. Τα δίδυμα του ζεύγους Z7 δείχνουν αδιάφορα είτε είναι μόνα τους, είτε μαζί, είτε με τα μέλη της οικογένειά τους.

6.3.3. Συνεργασία

Ο όρος *συνεργασία* αναφέρεται σε συνεργατικές συμπεριφορές, που προσφεύγουν οι άνθρωποι, που δεν μπορούν να επιτύχουν μόνοι τους, αυτό που η συνεργασία καθιστά δυνατό. Η συνεργασία μπορεί να περιλαμβάνει αμοιβαίο αλτρουισμό και ταυτόχρονη συνεργασία, μεταξύ άλλων (Loh & Elliott, 1998).

Ερευνητές διαπίστωσαν υψηλή συνεργασία και αλτρουιστική συμπεριφορά μεταξύ των διδύμων, μάλιστα των μονοζυγωτών (Segal et al., 1984· Segal et al., 1996· Segal & Hershberger, 1999· Segal, 2002· Segal et al., 2008· Segal et al., 2014). Η ερμηνεία αυτού του ευρήματος βρίσκεται στη Θεωρία Επιλογής Συγγενών (Hamilton, 1964). Σύμφωνα με τη Θεωρία Επιλογής Συγγενών οι άνθρωποι είναι πιο πιθανόν να ενεργήσουν αλτρουιστικά προς έναν συγγενή, με τον οποίο μοιράζονται γονίδια, ως ένα τρόπο για να αυξηθούν η επιβίωση και η αναπαραγωγή των

γονιδίων. Συνεπώς, η υψηλότερη γενετική ομοιότητα πρέπει να σχετίζεται με την υψηλότερη συνεργασία (Fortuna et al., 2010). Βοηθώντας το δίδυμο το δίδυμό του είναι σαν να βοηθά τον εαυτό του, όπως ανέφερε η Segal (1999). Μάλιστα, οι ομοιότητες χαρακτήρων μεταξύ των δίδυμων, όπως τα κοινά ενδιαφέροντα, οι κοινές δυνατότητες, διευκολύνουν τη συνεργασία (Plomin, Defries, McClearn & McGuffin, 2001).

Στα πλαίσια διερεύνησης της συνεργασίας και της αλτρουιστικής συμπεριφοράς μεταξύ των διδύμων, όπου είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ τέθηκαν στις μητέρες και την κηδεμόνα των διδύμων, οι ακόλουθες τρεις ερωτήσεις, i) Τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους; Για ποιο λόγο συνεργάζονται συνήθως; ii) Τα δίδυμα βοηθά το ένα το άλλο; Σε ποιες καταστάσεις βοηθά το ένα το άλλο; Με ποιο τρόπο βοηθά το ένα το άλλο; iii) Τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα μοιράζεται πράγματα πιο συχνά;

6.3.3.1. Η συνεργασία στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους; Για ποιο λόγο συνεργάζονται συνήθως;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 απάντησαν πως τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους. Η μητέρα του ζευγαριού Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν πως τα δίδυμα δεν συνεργάζονται μεταξύ τους.

Z4: Όχι, δεν κάνουν.

Z5: Όχι, δε συνεργάζονται, σχεδόν καθόλου, όχι.

Οι απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 για τους λόγους που συνεργάζονται τα δίδυμα μεταξύ τους διαφοροποιήθηκαν. Οι μητέρες ανέφεραν ότι: τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους σε εργασία,

Z1: Να κάνουνε μία εργασία, ας πούμε ομαδική.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους σε κατασκευές,

Z1: Να χτίζουνε έξω στο σπίτι που μένουμε σε χωράφι, να χτίζουνε σπιτάκια και διάφορα, με διάφορα υλικά.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους στη ζωγραφική,

Z1: Να ζωγραφίζουνε στο χώμα κάτω.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους στο παιχνίδι,

Z2: Μονό πάνω στο παιχνίδι πιο πολύ θα το έλεγα, σε άλλο συνεργασία δεν τους έχω δει να κάνουν κάτι, δηλαδή, συνήθως ας πούμε αν παίζουν ένα παιχνίδι που έχει να κάνει με κάποιο ομαδικό, με κάποιες κάρτες που τους αρέσουν, θα αρχίσει ο ΤΥΠ προσεγγίζοντάς του να του λέει: «ΔΑΦ πες μου αυτό, πες μου εκείνο» θα του κάνει την ερώτηση για να απαντήσει δηλαδή, κάπως έτσι παίζοντας.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους όταν βάζονται.

Z3: Αυτό μπορεί να συμβεί όταν εγώ έχω μαλώσει ας πούμε έντονα τον γιο μου, τον ΔΑΦ και η κόρη μου, καταλαβαίνει ότι πρέπει να τον υποστηρίξει, θα συνεργαστούν μία χαρά τότε εναντίον μου [γέλιο] εναντίον της μαμάς, ναι, αυτό είναι η συνεργασία, όταν νιώσουν ότι βάζονται και τα δύο μαζί.

Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φαίνεται να συνεργάζονται μεταξύ τους σε εργασίες, χωρίς η μητέρα να δίνει περισσότερες πληροφορίες για το είδος των εργασιών, στις κατασκευές διαφόρων πραγμάτων, όπως σπιτιών με διάφορα υλικά, στη ζωγραφική κάτω στο χώμα. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z2 φαίνεται να συνεργάζονται μεταξύ τους στο παιχνίδι, όπως ανέφερε η μητέρα σε παιχνίδι με κάρτες, θέτοντας ερωτήσεις ο ένας στον άλλον και απαντώντας σε αυτές. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z3 φαίνεται να συνεργάζονται μεταξύ τους όταν βάζονται, όπως ανέφερε η μητέρα αν μαλώσει το ένα δίδυμο το άλλο θα το υποστηρίξει και έτσι θα συνεργαστούν εναντίον της, όπως είπε χαριτολογώντας.

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα βοηθά το ένα το άλλο; Σε ποιες καταστάσεις βοηθά το ένα το άλλο; Με ποιο τρόπο βοηθά το ένα το άλλο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1 και Z3 απάντησαν ότι τα δίδυμα βοηθούν το ένα το άλλο, η μητέρα του ζευγαριού Z2 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι τα ΤΥΠ δίδυμα βοηθούν τα δίδυμα με ΔΑΦ, ενώ η μητέρα του ζευγαριού Z4, χωρίς να δίνει μία ξεκάθαρη απάντηση, φάνηκε ότι τα δίδυμα δεν βοηθούν το ένα το άλλο.

Z4: [παύση] εντάξει, τον ΤΥΠ δεν τον έχω βάλει, γιατί τώρα με τα μαθήματα του και δεν μπορεί να σου πω κάτι ο ΤΥΠ να ναι μόνος με τον ΔΑΦ, να τον αφήσουμε.

Από την απάντηση της μητέρας φαίνεται να μην υπάρχει οικειοθελής παροχή βοήθειας από τον ΤΥΠ δίδυμο προς τον δίδυμο με ΔΑΦ, αφού η μητέρα είπε χαρακτηριστικά «τον ΤΥΠ δεν τον έχω βάλει». Επιπροσθέτως, η μητέρα αιτιολογεί την απουσία παροχής βοήθειας από τον ΤΥΠ

δίδυμο προς τον ΔΑΦ με την αναφορά της στον όγκο των μαθημάτων του ΤΥΠ δίδυμου, καθώς επίσης και στην αδυναμία να μείνουν μόνοι τους, ο ΤΥΠ δίδυμος μαζί με τον δίδυμο με ΔΑΦ. Πιθανόν, οι ιδιαίτερες αντιδράσεις του δίδυμου με ΔΑΦ δεν είναι διαχειρίσιμες από τον ΤΥΠ δίδυμο, με αποτέλεσμα οι γονείς να μην τους αφήνουν μόνους μαζί.

Η παροχή βοήθειας των διδύμων προς τα δίδυμά τους φαίνεται να εκπηγάει από διάφορους λόγους και εκπληρώνεται με διάφορους τρόπους.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους σε τυχαία περιστατικά της καθημερινότητας.

Z1: Ναι, ναι, ναι, πολλές φορές, δηλαδή θυμάμαι προχθές, που προσπαθούσαμε, έβρεχε πολύ και προσπαθούσαμε να ανέβουμε εκεί σε ένα υψωματάκι που είναι το σπίτι και κάπου σκόνταψε εκείνος, «Μην ανησυχείς» του λέει η άλλη «Θα σε βοηθήσω εγώ», εκεί ας πούμε σε τυχαία περιστατικά ας πούμε της καθημερινότητας, και ο ΔΑΦ θα το κάνει, έτσι.

Z3: Μετά ο γιος μου, ναι, μπορεί να του ζητήσει κάτι, να τύχει να του ζητήσει κάτι, θα το κάνει, συνήθως ανταποκρίνεται άμεσα σε αυτό.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι τα δίδυμα βοηθούν το ένα το άλλο σε τυχαία περιστατικά τη καθημερινότητας, το οποίο αποδεικνύεται από το παράδειγμα που μοιράστηκε, με τον δίδυμο με ΔΑΦ να σκοντάφτει και την ΤΥΠ δίδυμη να παρέχει βοήθεια στον δίδυμο με ΔΑΦ να σηκωθεί. Η μητέρα επισήμανε πως και ο δίδυμος με ΔΑΦ βοηθάει αντιστοίχως την ΤΥΠ δίδυμη. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ παρέχει βοήθεια στην ΤΥΠ δίδυμη, όποτε εκείνη του ζητήσει, ανταποκρινόμενος στα αιτήματά της, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες για το τι μπορεί να είναι αυτό.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους στην αυτοεξυπηρέτηση τους.

Z2: Ο ΤΥΠ, ο ΤΥΠ είναι πολύ βοηθητικός και επειδή έχει αναπτύξει ένα πλέγμα προστασίας στον αδερφό του, από μικρός, τον βοηθάει σε πάρα πολλά, πολλές φορές, όταν φτάνει στο σχολείο του, πάει με την τσάντα να την πάει επάνω, γενικά σε πράγματα που αντιλαμβάνεται ότι ο ΔΑΦ έχει μια δυσκολία, παίρνει πρωτοβουλία ο ΤΥΠ και το κάνει αυτός ξέρω 'γω, του βάζει νερό, οτιδήποτε.

Z3: Ναι, ναι, και οι δύο, και οι δύο θα το κάνουνε, δηλαδή μπορεί η κόρη μου να τον βοηθήσει να, ας πούμε, να δέσει τα παπούτσια του.

Z5: Ο ΤΥΠ βοηθάει τον ΔΑΦ, μπορεί να τον βοηθήσει στα πρακτικά, δηλαδή να τον βοηθήσει να βάλει μία μπλούζα.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος έχει αναπτύξει πλέγμα προστασίας προς τον δίδυμο με ΔΑΦ, με αποτέλεσμα να του παρέχει βοήθεια σε οτιδήποτε τον δυσκολεύει στην καθημερινότητά του, με το να μεταφέρει τη σχολική του τσάντα, να του βάζει νερό. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος βοήθα τον δίδυμο με ΔΑΦ με το να του δέσει τα παπούτσια. Παρομοίως, η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος βοηθάει τον δίδυμο με ΔΑΦ με το να του φορέσει την μπλούζα του.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους σε ζητήματα της σχολικής κοινότητας.

Z3: και πάντα θα τον υποστηρίζει προς τα έξω και στο σχολείο που πηγαίνανε μαζί, γιατί πήγαιναν στο δημοτικό μαζί, σε πιο μεγάλη τάξη εκείνη, σε πιο μικρή εκείνος, όποτε χρειαζόταν τη βοήθεια της.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι η ΤΥΠ δίδυμη βοηθούσε τον δίδυμο με ΔΑΦ σε οτιδήποτε συνέβαινε στη σχολική κοινότητα, υποστηρίζοντάς τον.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους σε ζητήματα συμπεριφοράς.

Z5: αλλά μπορεί να τον βοηθήσει, τέλος πάντων, αυτό δεν είναι βοήθεια τώρα, πάλι σε θέματα συμπεριφοράς να καθίσει και να του μιλήσει και να του πει κάποια πράγματα: «Γιατί έκανες αυτό; Δεν θα έπρεπε να το κάνεις».

Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος βοηθάει τον δίδυμο με ΔΑΦ να βελτιώσει τη συμπεριφορά του, συζητώντας μαζί του.

Στην τρίτη ερώτηση (Τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα μοιράζεται πράγματα πιο συχνά;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους, ενώ η μητέρα του ζευγαριού Z4 απάντησε ότι τα δίδυμα δεν μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους.

Z1: Θα μοιραστούνε, μπορείς να πούμε να κεράσει κάποιος το ΔΑΦ κάτι και εκείνος να πει: «Να σου δώσω λίγο ΤΥΠ να φας;» με την αδερφή του, το ίδιο θα κάνει και η ΤΥΠ, ναι, ναι.

Z2: Ντάξει συνήθως το φαγητό, κάποια πράγματα στο φαγητό επάνω, στις λιχουδιές μπορούν να τα μοιραστούν, όχι πάντοτε βέβαια, συνήθως επεμβαίνω κι εγώ, πολλές φορές γίνεται και τσακωμός γι' αυτό το πράγμα, όχι παρά πολύ, τη μοιρασιά, ο καθένας είναι λίγο κτητικός σε αυτό το κομμάτι, δεν το 'χουν και τόσο.

Z3: Ναι, σε θέμα με το φαγητό, δηλαδή, ο γιος μου άμα πάμε να πάρουμε κάτι λέει: «θα πάρω αυτό για μένα, θα πάρω αυτό για την ΤΥΠ» ή εκείνη το ίδιο θα σκεφτεί. Θα σκεφτεί ο ένας τον άλλον δηλαδή, σε αυτό το κομμάτι.

Z4: Μμμμ δε μοιράζονται κάτι, όχι τίποτα.

Z5: Μεταξύ τους ναι, τον υπολογιστή, τα παιχνίδια που έχουν, κάποια βιβλία, ρούχα.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 ανέφεραν ότι τα δίδυμα μοιράζονται μεταξύ τους φαγητό. Βέβαια, η μητέρα του ζευγαριού Z2 ανέφερε ότι τα δίδυμα δεν μοιράζονται πολύ τις λιχουδιές τους. Συχνά, επισήμανε, χρειάζεται να παρέμβει, γιατί τσακώνονται για τις λιχουδιές. «ο καθένας είναι λίγο κτητικός σε αυτό το κομμάτι», όπως επισήμανε. Η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφερε ότι τα δίδυμα μοιράζονται μεταξύ τους, τον υπολογιστή, τα παιχνίδια, τα βιβλία, τα ρούχα τους. Φαίνεται να μοιράζονται αρκετά πράγματα μεταξύ τους.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 είπε ότι τα δίδυμα μοιράζονται το ίδιο.

Z1: Και οι δύο, και οι δύο το ίδιο.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 είπε ότι το ΤΥΠ δίδυμο μοιράζεται περισσότερο.

Z2: Ο ΤΥΠ είναι πιο δοτικός μπορεί να δώσει πράγματα, ο ΔΑΦ συνήθως είναι κτητικός, δηλαδή τα θέλει όλα δικά του, σπάνιες είναι οι φορές που θα μοιραστεί πράγματα, δηλαδή να του το ζητήσει ο ΤΥΠ: «Θα μου δώσεις αυτό;» και να του το δώσει με την ψυχή του, που λέμε είναι λίγο πιο σπάνιο, συνήθως είναι, ναι, συγκεντρωτικός σε αυτό.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 και η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 είπαν ότι τα δίδυμα με ΔΑΦ μοιράζονται περισσότερο.

Z3: Ίσως θα έλεγα περισσότερο ο γιός μου, νομίζω.

Z5: πιο δοτικός ο ΔΑΦ.

Συνοψίζοντας, τα τρία από τα πέντε ζευγάρια Z1, Z2, Z3 φάνηκε να συνεργάζονται μεταξύ τους. Συγκεκριμένα, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φάνηκε να συνεργάζονται σε εργασίες, κατασκευές και ζωγραφιές, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z2 φάνηκε να συνεργάζονται σε παιχνίδια, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z3 φάνηκε να συνεργάζονται όταν βάζονται. Επιπροσθέτως, στα τέσσερα από τα πέντε ζευγάρια Z1, Z2, Z3, Z5 φάνηκε τα δίδυμα να βοηθούν τα δίδυμά τους. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φάνηκε να βοηθούν το ένα το άλλο σε τυχαία περιστατικά της καθημερινότητας, ομοίως και ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 την ΤΥΠ δίδυμη.

Τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγαριών Z2, Z3, Z5 φάνηκε να βοηθάν τα δίδυμα με ΔΑΦ στην αυτοεξυπηρέτηση. Ακόμη, η ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z3 φάνηκε να βοηθά τον δίδυμο με ΔΑΦ σε ζητήματα της σχολικής κοινότητας, και ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z5 φάνηκε να βοηθά το δίδυμο με ΔΑΦ σε ζητήματα συμπεριφοράς στο ζεύγος Z5. Μάλιστα, στα ζευγάρια Z1 και Z3 φάνηκε το ένα δίδυμο να παρέχει βοήθεια στο άλλο δίδυμο, ενώ στα ζευγάρια Z2 και Z5 φάνηκε να υπάρχει μονομερής παροχή βοήθειας από τα ΤΥΠ δίδυμα στα δίδυμα με ΔΑΦ. Τέλος, στα τέσσερα από τα πέντε ζευγάρια Z1, Z2, Z3, Z5 φάνηκε τα δίδυμα να μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z5 φάνηκε να μοιράζονται τα περισσότερα πράγματα, όπως ρούχα, βιβλία, παιχνίδια, υπολογιστή, ενώ τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 φάνηκε να μοιράζονται μόνο φαγητό, με τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z2 να μην το μοιράζονται πάντα. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φάνηκε να μοιράζονται το ίδιο, ενώ στο ζεύγος Z2 φάνηκε να μοιράζεται περισσότερο ο ΤΥΠ δίδυμος, και στα ζεύγη Z3 και Z5 ο δίδυμος με ΔΑΦ. Επισημαίνεται ότι τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z4 φάνηκε να μη συνεργάζονται, να μην βοηθάνε το ένα το άλλο, να μην μοιράζονται.

6.3.3.2. Η συνεργασία στη σχέση των διδύμων με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους; Για ποιο λόγο συνεργάζονται συνήθως;), οι μητέρες των ζευγαριών Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους. Οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z7 απάντησαν ότι τα δίδυμα δεν συνεργάζονται μεταξύ τους.

Z6: Όχι, δεν συνεργάζονται.

Z7: Όχι, όχι, δε θα το 'λεγα.

Οι απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z8, Z9, Z10, Z11 για τους λόγους που συνεργάζονται τα δίδυμα μεταξύ τους διαφοροποιήθηκαν. Οι μητέρες ανέφεραν ότι τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους στη μελέτη των μαθημάτων τους,

Z8: Συνεργάζονται πολλές φορές στο διάβασμα για τα αγγλικά, επειδή αγγλικά κάνουνε μαζί, πολλές μπορεί να καθίσουνε να διαβάσουνε μαζί, ο ένας να λέει στον άλλον και τέτοια, για να αποφύγουν τη μαμά και το μπαμπά.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους στον υπολογιστή,

Z10: Εκεί στον υπολογιστή συνεργάζονται πιο πολύ, η μία δείχνει, η άλλη ζητάει ξέρω 'γώ, βάζει αυτά που θέλει, με το χέρι, μίκυ μάους να βάλουν και αυτά.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους σε ηλεκτρονικά παιχνίδια,

Z8: Συνεργάζονται και στα παιχνίδια που έχουνε, που κάνουνε εκεί πέρα, στο play station.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους σε σκανδαλιές,

Z9: Συνεργάζονται στις σκανδαλιές, στις πονηριές, συνεργάζονται, για παράδειγμα θέλουν να ανέβουν στο πατάρι, άρα ο ένας θα προσέχει για να πάρουν τη σκάλα, να τη βάλουνε, να ανέβουν στο πατάρι, ας πούμε ο ένας κρατάει τσίλιες και ο άλλος βοηθάει, ετοιμάζει ή τους αρέσει πάρα πολύ η σαπουνάδα, τρελαίνονται, τους αρέσει πάρα πολύ η σαπουνάδα, έχουν το σαπούνι που τους αρέσει, θα δούνε πώς θα πάρουν το μπουκάλι με το σαμπουάν, με κάποιο τρόπο, για να το ζοδέψουν όλο.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους στην εξαπάτηση,

Z8: Πολλές φορές ακόμα και στην εξαπάτηση [γέλιο] πως το λένε, συνεργάζονται, δηλαδή, ας πούμε να πούνε και οι δυο ότι δεν έχουνε το ίδιο μάθημα ή ο ένας να αντιγράψει ξέρω 'γώ από το βιβλίο του άλλου, που το 'χει κάνει.

τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους στην ετοιμασία γευμάτων.

Z11: Μμμ συνεργάζονται μεταξύ τους πάντα με βοήθεια κάποιου τρίτου πάλι. Δηλαδή, να φτιάξουμε μία πίτσα, ας πούμε για παράδειγμα, πρέπει να τις βάλουμε και τις δύο μαζί και να είναι και ένας τρίτος, ώστε να πω: «Δ2(ΔΑΦ) δώσε το στη Δ1(ΔΑΦ) να το βάλει εδώ», για να δημιουργήσουμε έτσι μία συνεργασία μεταξύ τους. Αλλιώς, μόνες τους, να πάρουν πρωτοβουλία συνεργασίας, δεν το κάνουν, να κάνουνε ας πούμε κάτι.

Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να παρουσιάζουν τις περισσότερες μορφές συνεργασίας μεταξύ τους. Οι δίδυμοι συνεργάζονται για τη μελέτη των μαθημάτων τους, καθώς και για την αντιγραφή των μαθημάτων τους ή ακόμη για την αποφυγή των μαθημάτων τους. Επίσης, οι δίδυμοι παίζουν συνεργατικά play station. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 συνεργάζονται για σκανδαλιές, όπως ανέφερε η μητέρα τους. Δηλαδή, για να ανεβούν στο πατάρι ή για να γεμίσουν σαπουνάδες. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 συνεργατικά αναζητούν, επιλέγουν, παρακολουθούν

παιδικά στον υπολογιστή. Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φτιάχνουν πίτσα συνεργατικά. Όμως, όπως διευκρίνισε η μητέρα τους χρειάζονται διαμεσολαβητή για να συνεργαστούν μεταξύ τους.

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα βοηθά το ένα το άλλο; Σε ποιες καταστάσεις βοηθά το ένα το άλλο; Με ποιο τρόπο βοηθά το ένα το άλλο;), η μητέρα του ζευγαριού Z7 απάντησε ότι τα δίδυμα δεν βοηθούν το ένα το άλλο. Η μητέρα του ζευγαριού Z6 απάντησε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος βοηθά τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Οι μητέρες των ζευγαριών Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα βοηθούν το ένα το άλλο. Οι λόγοι για τους οποίους τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους διαφέρουν, όπως διαφέρουν οι τρόποι με τους οποίους βοηθούν τα δίδυμά τους.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους στην αυτοεξυπηρέτηση.

Z6: Μόνο όταν δεν μπορεί να ανοίξει κάτι ο δεύτερος τον βοηθάει ο πρώτος, είτε ντουλάπι, είτε μπουκάλι, είτε σοκολάτα, θα βοηθήσει ο πρώτος.

Z10: Ναι, ναι, βοηθάει, με τα ρούχα, με τα παπούτσια ξέρω 'γώ, μπορεί να χτενίσει η μία την άλλη, να φέρει πράγματα η μία για την άλλη, σκεπάζει η μία την άλλη, όταν κοιμούνται.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους στη μελέτη των μαθημάτων.

Z8: Ναι, στα τηλεμαθήματα που κάνουνε, όποτε κάνουνε ας πούμε [...] ο ένας υποστηρίζει τον άλλον, να καθίσουν ας πούμε στον υπολογιστή και να διαβάσουνε μαζί, γιατί έχουνε και κάποια e-book και τέτοια.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους όταν είναι αδιάθετα.

Z10: Στο σχολείο, βέβαια, όταν όμως είναι μία αδύναμη ξέρω 'γώ, δεν είναι τόσο καλά, είναι αδιάθετη, βλέπω ότι η άλλη τη βοηθάει πάντα, όποια και να είναι αυτή.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους όταν είναι αναστατωμένα.

Z9: Ο Δ2(ΔΑΦ) μπορεί να βοηθήσει τους καθηγητές, να τους πει τι είναι αυτό που πείραξε τον Δ1(ΔΑΦ), όταν ο Δ1(ΔΑΦ) έχει αναστατωθεί, ο Δ2(ΔΑΦ) βοηθάει τους καθηγητές στο σχολείο να τους π.χ., χτύπησε το τηλέφωνο για αυτό ο Δ1(ΔΑΦ) αναστατώθηκε ή άκουσε τον εκτυπωτή.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους όταν πονάνε.

Z11: Όταν ζορίζεται, γιατί πονάει ή γιατί [...] κάτι δυσάρεστο η άλλη έχει [...]δεν της αρέσει και δεν αρέσει και στην αδερφή της να γίνεται αυτό, σε καταστάσεις που οι μικρές, η μία ή η άλλη, πονάει ή δεν είναι καλά, όταν κάνουν

μπάνιο τις μικρές και τις χτενίζουμε γιατί είναι σγουρομάλλες και οι δύο και αρχίζουν και κλαψουρίζουν, μέχρι να ξεμπερδέψουμε τα μαλλάκια, έρχεται και παρακολουθεί και μπορεί να με σπρώξει, να σου πει τελείωνε κλαίει, δεν την βλέπεις ας την, και η μία και η άλλη, το κάνουνε και οι δυο αυτό, γιατί το νιώθουν και οι δύο όμως, δηλαδή, το νιώθουνε και οι δυο, γιατί έχουν και οι δύο σγουρά μαλλάκια, οπότε ξέρει η μία πως νιώθει η άλλη, εκείνη τη στιγμή, το περνάνε και οι δυο ξεχωριστά.

Τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους όταν απειλούνται από τρίτα πρόσωπα.

Z9: Θα υπερασπιστεί ο ένας τον άλλον, όταν κάποιος απειλεί έναν από τους δύο, θα πάει ο άλλος να τον βοηθήσει. Αυτό συμβαίνει πιο πολύ στο σχολείο, όταν στο σχολείο μπορεί κάποιο παιδί να πάει να πειράξει τον Δ1(ΔΑΦ), για παράδειγμα, να κάνει κάτι που ενοχλεί τον Δ1(ΔΑΦ), και να το κάνει επίτηδες για να διασκεδάσει το άλλο παιδί, θα πάει ο Δ2(ΔΑΦ) να σταθεί μπροστά, να του ζητήσει τα ρέστα. Το ίδιο θα γίνει και με τον Δ2(ΔΑΦ), άμα τύχει κάτι τέτοιο το κάνει και ο Δ1(ΔΑΦ).

Z10: Αν εγώ μαλώνω τη μία, η άλλη αντιδράει, με μαλώνει ξέρω 'γω, με κάποιον, με αυτό τον τρόπο, φωνάζει ξέρω 'γώ ή με πιάνει από το χέρι και μου λέει να σταματήσω ξέρω 'γώ να τη μαλώνω.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 μίλησε για μονομερή παροχή βοήθειας από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο προς τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο για ζητήματα αυτοεξυπηρέτησης, όπως το άνοιγμα του καπακιού ενός μπουκαλιού, το άνοιγμα του περιτυλίγματος μιας σοκολάτας. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι βοηθούν ο ένας τον άλλον στη μελέτη των e-books κατά την τηλεκπαίδευση. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι υπερασπίζονται ο ένας τον άλλον προς τους συμμαθητές του, από τους οποίους δέχονται πειράγματα. Επίσης, η μητέρα μίλησε για μονομερή παροχή βοήθειας από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο όταν είναι αναστατωμένος. Η μητέρα ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς του σχολείου για το τι μπορεί να έχει προκαλέσει αναστάτωση στον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, γιατί οι εκπαιδευτικοί δεν αντιλαμβάνονται τι μπορεί να είναι αυτό. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες βοηθούν η μία την άλλη σε ζητήματα αυτοεξυπηρέτησης, όπως να φορέσουν ρούχα ή παπούτσια. Μάλιστα, φαίνεται ότι οι δίδυμες φροντίζουν η μία την άλλη, σκεπάζοντας η μία την άλλη, όταν κοιμούνται. Επίσης, φαίνεται ότι οι δίδυμες υποστηρίζουν η μία την άλλη, όταν είναι αδύναμες.

Η μητέρα πρόσθεσε ότι οι δίδυμες υπερασπίζονται η μία την άλλη προς την ίδια, όταν τις μαλώνει. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες υποστηρίζουν η μία την άλλη στον πόνο.

Στην τρίτη ερώτηση (Τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα μοιράζεται πράγματα πιο συχνά;), οι μητέρες και των έξι ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια μοιράζονται.

Z6: Θα μοιραστούνε τα παιχνίδια τους.

Z7: Ο Δ2(ΔΑΦ) μου ναι, δηλαδή, θα το δώσει αυτό που έχει, η μικρή όχι με τίποτα, τα παιχνίδια του, δηλαδή, αν έχει ένα παιχνίδι στο χέρι του, θα του το πάρει η Δ1(ΔΑΦ) και δεν θα κάνει την κίνηση να της το πάρει ή οτιδήποτε, δεν είναι διεκδικητικός, δηλαδή, ο Δ2(ΔΑΦ), ο μικρός, η μικρή είναι.

Z8: Όλα κανονικά.

Z9: Ε αν το ζητήσουνε, δηλαδή, εάν ο Δ2(ΔΑΦ) ζητήσει το αρμόνιο από τον Δ1(ΔΑΦ), εάν τον αφήσει ο Δ1(ΔΑΦ), θα παίζει κι αυτός μουσική, αν το πάρει ο Δ2(ΔΑΦ) με το έτσι θέλω, εκεί θα τσακωθούνε. Μοιράζονται το δωμάτιό τους και πολύ τους είναι, ονειρεύονται τη μέρα που θα διώξει ο ένας τον άλλον.

Z10: Ναι, μοιράζονται, μοιράζονται, φαγητό, κρεβάτι, το να κοιμηθούν μαζί, να καθίσουν μαζί να δούνε, να κοιτάζουν ένα βιβλίο μαζί.

Z11: Ναι, μοιράζονται, μοιράζονται, και φαγητό μοιράζονται, και παιχνίδια μοιράζονται, και ναι μοιράζονται, ναι, ναι.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 ανέφερε ότι οι δίδυμοι μοιράζονται παιχνίδια. Η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος μοιράζεται παιχνίδια, ενώ η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη όχι. Με μια δική μας ματιά, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη αρπάζει τα παιχνίδια από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Δηλαδή, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δεν μοιράζεται το παιχνίδι, το αρπάζει η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη. Η μητέρα επισημαίνει ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη είναι διεκδικητική, ενώ ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δεν είναι διεκδικητικός. Όμως, η μητέρα σε όλη τη συνέντευξη μας χαρακτηρίζει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο αδιάφορο προς ό,τι διαδραματίζεται στο περιβάλλον. Γιατί να μην είναι κι εδώ λοιπόν αδιάφορος; Δεν μπορούμε να αποφανθούμε εύκολα. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι μοιράζονται τα πάντα. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι μπορεί να μοιραστούν το αρμόνιο, μπορεί και όχι, μπορεί να μαλώσουν γι' αυτό. Φαίνεται ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος έχει το αρμόνιο περισσότερο στην κατοχή του και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πρέπει ή να το ζητήσει από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο και αν ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος θελήσει να το μοιραστεί θα το έχει ο Δ2(ΔΑΦ)

δίδυμος, ή ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πρέπει να το αρπάξει από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο για να το έχει. Η μητέρα συμπλήρωσε ότι οι δίδυμοι μοιράζονται το δωμάτιό τους. Όμως η μητέρα επισήμανε ότι *«ονειρεύονται τη μέρα που θα διώξει ο ένας τον άλλον»*. Με μια δική μας ματιά οι δίδυμοι αναγκάζονται να μοιραστούν το δωμάτιό τους, διαφορετικά, δεν θα ονειρευόντουσαν τη μέρα που ο ένας θα διώξει τον άλλον από το δωμάτιο. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες μοιράζονται φαγητό, κρεβάτι, βιβλία. Μάλιστα, οι δίδυμες φαίνεται να κοιμούνται μαζί στο ίδιο κρεβάτι, και να διαβάζουν μαζί από το ίδιο βιβλίο. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες μοιράζονται παιχνίδια και φαγητό. Βέβαια, η μητέρα κατά τη συνέντευξη μας ανέφερε ότι τα παιχνίδια και το φαγητό αποτελούν αιτία σύγκρουσης για της δίδυμες *«μμμ θα μαλώσουν πάλι για τέτοιο [γέλιο] ότι έχει να κάνει με φαγητό ή παιχνίδι»*. Μάλιστα, η μητέρα επισήμανε *«ή θα βρούμε δύο και θα τους τα μοιράσουμε, για να μην τσακώνονται, δηλαδή, για να μην υπάρχει αυτό το, η γκρίνια, ε ναι»*. Φαίνεται οι γονείς να μοιράζουν στις δίδυμες παιχνίδια ή φαγητό και όχι να τα μοιράζονται οι δίδυμες από μόνες τους. Ίσως μερικές φορές να τα μοιράζονται από μόνες τους. Δεν μπορούμε να αποφανθούμε εύκολα.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι τα δίδυμα μοιράζονται το ίδιο.

Z6: Και οι δύο.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z11 είπαν ότι τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα μοιράζονται περισσότερο από τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα.

Z8: Λίγο ο Δ1(ΔΑΦ).

Z11: Ε χωρίς να, η Δ1(ΔΑΦ) ας πούμε, μοιράζεται τα πάντα, δεν αντιδράει άσχημα, δεν την ενοχλεί τίποτα. Η Δ2(ΔΑΦ) μοιράζεται, αλλά έχουμε θέμα με το φαγητό. Δεν θέλει να της πάρεις το [...] ή αν τελειώσανε τα πατατάκια της Δ1(ΔΑΦ) και έρχεται να πάρει, γκρινιάζει, όταν της, πας να ζητήσεις, κλέψεις. Και δεν θέλει να μοιραστεί ότι έχει να κάνει με το φαγητό η Δ2(ΔΑΦ), είναι [γέλιο], δεν το μοιράζεται πολύ εύκολα.

Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος είναι λίγο πιο δοτικός από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Η μητέρα, ωστόσο, του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες μοιράζονται τα πάντα, απλώς η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη δεν μοιράζεται εύκολα το φαγητό της.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z7, Z9, Z10 είπαν ότι τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα μοιράζονται περισσότερο από τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα.

Z7: Ο Δ2(ΔΑΦ) μου ναι, δηλαδή θα το δώσει αυτό που έχει, η μικρή όχι με τίποτα.

Z9: ο Δ2(ΔΑΦ).

Z10: δίνει η μία στην άλλη, πάντα, δηλαδή, απλά η Δ1(ΔΑΦ) κάποιες φορές, κρατάει το μεγαλύτερο. Τη Δ2(ΔΑΦ) δεν την πολύ ενδιαφέρει. Τη Δ1(ΔΑΦ) βλέπω ότι μεταξύ από δύο μήλα ξέρω 'γω, δύο πορτοκάλια, θα δώσει πάντα το μεγαλύτερο στον εαυτό της και το πιο μικρό στην άλλη [γέλιο]

Οι μητέρες των ζευγαριών Z7 και Z9 ανέφεραν ότι οι Δ2(ΔΑΦ) δίδυμοι είναι πιο δοτικοί. Η μητέρα, ωστόσο, του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες μοιράζονται πράγματα, απλώς η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη θα κρατήσει πάντα το μεγαλύτερο ή το περισσότερο για εκείνη.

Συνοψίζοντας, τέσσερα από τα έξι ζευγάρια Z8, Z9, Z10, Z11 φάνηκε να συνεργάζονται μεταξύ τους. Συγκεκριμένα, οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να συνεργάζονται, στη μελέτη των μαθημάτων, στα ηλεκτρονικά παιχνίδια, στην εξαπάτηση, οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 φάνηκε να συνεργάζονται στις σκανδαλιές, οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να συνεργάζονται στον υπολογιστή, οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φάνηκε να συνεργάζονται στην ετοιμασία γευμάτων, πάντα, με διαμεσολαβητή, όπως επισήμανε η μητέρα τους. Επίσης, πέντε από τα έξι ζευγάρια Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 φάνηκε να βοηθούν το ένα το άλλο. Βέβαια, στο ζεύγος Z6 φάνηκε μονομερής παροχή βοήθειας από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο προς τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο στην αυτοεξυπηρέτηση. Στο ζεύγος Z8 φάνηκε οι δίδυμοι να βοηθούν ο ένας τον άλλον στην μελέτη των μαθημάτων. Στο ζεύγος Z9 φάνηκε οι δίδυμοι να υπερασπίζονται ο ένας τον άλλον όταν απειλούνται από τρίτα πρόσωπα. Ακόμη, φάνηκε μονομερής παροχή βοήθειας από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, όταν είναι αναστατωμένος. Στο ζεύγος Z10 φάνηκε οι δίδυμες να βοηθούν η μία την άλλη στην αυτοεξυπηρέτηση και στην απειλή από τρίτα πρόσωπα. Στο ζεύγος Z11 φάνηκε οι δίδυμες να συναισθάνονται και να υποστηρίζουν η μία την άλλη στον πόνο. Τέλος, τα δίδυμα και των έξι ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 φάνηκε να μοιράζονται μεταξύ τους. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z6 φάνηκε να μοιράζονται παιχνίδια, επίσης, ο δίδυμος Δ2(ΔΑΦ) του ζεύγους Z7 φάνηκε να μοιράζεται παιχνίδια, όπως επισήμανε η μητέρα τους, οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να μοιράζονται τα πάντα, οι δίδυμοι τους ζεύγους Z9 φάνηκε να μοιράζονται το αρμόνιο, όχι πάντα όμως, όπως επισήμανε η μητέρα τους, οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να μοιράζονται φαγητό, κρεβάτι, βιβλία, οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φάνηκε να μοιράζονται φαγητό και παιχνίδια, όχι πάντα όμως. Οι δίδυμοι του ζευγαριού Z6 φάνηκε να μοιράζονται το ίδιο, τα

Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα των ζευγαριών Z8 και Z11 φάνηκε να μοιράζονται περισσότερο από τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμά τους, ενώ, τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα των ζευγαριών Z7, Z9, Z10 φάνηκε να μοιράζονται περισσότερο από τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμά τους.

6.3.4. Ανταγωνισμός

Τα δίδυμα αδέρφια παρουσιάζονται στη διεθνή βιβλιογραφία ως σύντροφοι, αλλά και ως αντίπαλοι και ανταγωνιστές, στην παιδική και την εφηβική ηλικία. Κύριος παράγοντας ανταγωνιστικότητας των δίδυμων αδελφών θεωρείται η ζήλεια για την αποκλειστική προσοχή και φροντίδα του γονέα (Segal & Knafo-Noam, 2019).

Οι μητέρες των διδύμων αντιμετωπίζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στη φροντίδα, όπως την ταυτόχρονη ανταπόκριση στις ανάγκες των διδύμων, το μοίρασμα της προσοχής σε καθένα από αυτά και την ανάπτυξη ενός συναισθηματικού δεσμού ξεχωριστά με το κάθε δίδυμο παιδί της. Ωστόσο, λόγω της αυξημένης φροντίδας που απαιτείται και για τα δύο παιδιά είναι πολύ δύσκολο να έχει ο ένας μόνο δίδυμος την αποκλειστικότητα. Η ανάγκη όμως των διδύμων να κερδίσουν την αποκλειστική προσοχή του γονέα οδηγεί σε ανταγωνιστικότητα τα δίδυμα αδέρφια, καθώς καθένας τους επιθυμεί τον ίδιο στόχο. Φυσικά, η διαφορεική γονική μέριμνα, δηλαδή η προτίμηση του γονέα προς τον ένα δίδυμο ή τον άλλο δίδυμο, εντείνει τη μεταξύ τους αντιπαλότητα και τον ανταγωνισμό, καθώς ο προτιμητέος δίδυμος κερδίζει περισσότερα υλικά και ψυχικά οφέλη από το δίδυμό του (Segal & Knafo-Noam, 2019).

Η γονική μέριμνα που βιώνουν τα δίδυμα αδέρφια επηρεάζει σημαντικά τη σχέση τους. Στα πλαίσια διερεύνησης της γονικής μέριμνας καθώς και της ζήλειας και της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των δίδυμων αδερφών, όπου είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, τέθηκαν στις μητέρες και την κηδεμόνα των διδύμων οι ακόλουθες έξι ερωτήσεις, i) Ποιο από τα δίδυμα έχει περισσότερη προσοχή ή υποστήριξη από εσάς; ii) Νιώθετε ότι είστε πιο κοντά με κάποιο από τα δίδυμα; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Γιατί πιστεύετε ότι νιώθετε έτσι; iii) Τα δίδυμα επιθυμούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν; Διεκδικούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν; iv) Το ένα δίδυμο ζηλεύει όταν ο άνθρωπος που τα φροντίζει κάνει πράγματα με το άλλο δίδυμο; v) Τα δίδυμα ζηλεύουν το ένα το άλλο; Πώς το εκφράζουν το καθένα τους; Ποιο από τα δίδυμα ζηλεύει περισσότερο; vi) Τα δίδυμα ανταγωνίζονται μεταξύ τους; Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία ανταγωνίζονται πιο συχνά; Ποιο από τα δίδυμα ανταγωνίζεται περισσότερο το άλλο;

6.3.4.1. Ο ανταγωνισμός στη σχέση των δίδυμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα έχει περισσότερη προσοχή ή υποστήριξη από εσάς;), οι μητέρες των τεσσάρων από τα πέντε ζευγάρια Z1, Z2, Z3, Z4 απάντησαν ότι περισσότερη προσοχή και υποστήριξη λαμβάνουν τα δίδυμα με ΔΑΦ.

Z1: Τώρα εγώ νομίζω, εδώ τώρα αισθάνομαι λίγο τύψεις εγώ [γέλιο], θα σας πω γιατί, γιατί νομίζω ότι έχω ασχοληθεί λίγο παραπάνω με τον ΔΑΦ, λόγω της κατάστασης του και νομίζω ότι αυτό το εισπράττει λίγο η κόρη μου, μου λέει ασ πούμε πολλές φορές ότι: «Άμα κάνει μαμά ο ΔΑΦ το όνομα του να γράψει πια και να το γράψει καλά εσύ ενθουσιάζεσαι και εγώ τώρα γράφω μία έκθεση και μου λες απλά ένα σκέτο μπράβο ΤΥΠ» [γέλιο]. Έχει όμως η μικρή, έχει μπει στο πνεύμα και καταλαβαίνει τα θέματα που έχει ο ΔΑΦ, και της έχω εξηγήσει βέβαια, σας λέω, εδώ που αισθάνομαι τύψεις είναι αυτό, ότι μερικές φορές, πιο πολύ είμαι αθέλητά μου εκδηλωτική στο ΔΑΦ, γιατί πραγματικά το παραμικρό που κάνει, και είναι ένα βήμα προόδου, με ενθουσιάζει εμένα.

Z2: Συνήθως με τον ΔΑΦ, ο ΤΥΠ είναι και πιο ανεξάρτητος γενικά, αλλά και λόγω της ιδιαιτερότητας του ΔΑΦ, αναγκαστικά δίνω περισσότερο προσοχή σε αυτόν.

Z3: Ναι, εννοείται, ο ΔΑΦ, αυτό είναι το λάθος μας [γέλιο], ναι είναι μεγάλο, είναι δύσκολη η ισορροπία σε αυτή την περίπτωση, δυστυχώς, νιώθοντας ότι αυτός έχει περισσότερη ανάγκη, αν και τελικά η κόρη μου, έχει περισσότερο ανάγκη, συναισθηματικής φύσεως από τη μαμά, αυτές είναι οι ενοχές του γονέα, τέλος πάντων.

Z4: Στο ΔΑΦ, αναγκαστικά πέφτεις στο παιδί αυτό, γιατί θέλει βοήθεια.

Οι απαντήσεις των μητέρων δείχνουν τη διαφορική γονική μέριμνα που βιώνουν τα ΤΥΠ δίδυμα, των οποίων το δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ. Τυγχάνουν μεγαλύτερης προσοχής και φροντίδας. Η μητέρα στο ζεύγος Z1 εκφράζει τις τύψεις της που δεν φροντίζει εξίσου και τα δύο της παιδιά, κάτι το οποίο αντιλαμβάνεται, όπως αναφέρει, η ΤΥΠ δίδυμη και εκδηλώνει ζήλεια για τον ενθουσιασμό που δείχνει η μητέρα τους στον δίδυμο με ΔΑΦ, για κάθε βήμα προόδου που σημειώνει, σε αντίθεση με τον έπαινό της μητέρας στα δικά της βήματα προόδου. Η μητέρα, ωστόσο, αναφέρει ότι η ΤΥΠ δίδυμη κατανοεί, γιατί της έχει εξηγήσει. Η μητέρα στο ζεύγος Z2

αναφέρει ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ λαμβάνει περισσότερη προσοχή, λόγω της ιδιαιτερότητάς του, ενώ επισημαίνει ότι ο ΤΥΠ δίδυμος είναι ανεξάρτητος, σαν να μην έχει ανάγκη την προσοχή της. Η μητέρα στο ζεύγος Z3 νιώθει ενοχή και χαρακτηρίζει λάθος την παροχή μεγαλύτερης φροντίδας στον δίδυμο με ΔΑΦ, καθώς αναγνωρίζει ότι η ΤΥΠ δίδυμη έχει μεγαλύτερη ανάγκη από τον δίδυμο με ΔΑΦ. Μάλιστα, η μητέρα διευκρινίζει ότι η ΤΥΠ δίδυμη έχει μεγαλύτερη ανάγκη συναισθηματικής φύσεως από εκείνη. Η μητέρα στο ζεύγος Z4, αναφέρει ότι ρίχνει όλη της την προσοχή και τη φροντίδα στον δίδυμο με ΔΑΦ, λόγω της συνεχούς υποστήριξης που χρήζει.

Μόνο η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησε ότι δίνει προσοχή και υποστήριξη και στα δύο δίδυμα, βάσει των καταστάσεων που καλούνται να αντιμετωπίσουν τη φορά. Ίσως, οι λόγοι που τη κατέστησαν κηδεμόνα, όχι από την αρχή, αλλά στη συνέχεια της ζωής των διδύμων, πιθανόν να παίζει ρόλο στο ότι δεν έχει ακόμα αναπτύξει τόσο ισχυρούς δεσμούς με καθένα από αυτά και μπορεί πιο αντικειμενικά να αντιμετωπίζει τις ανάγκες τους, κάτι άλλωστε που παραδέχεται και η ίδια στη συνέχεια.

Z5: Και στους δυο γίνεται, ανάλογα με τις συνθήκες, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουμε κάθε φορά με τον καθένα.

Στην δεύτερη ερώτηση (Νιώθετε ότι είστε πιο κοντά με κάποιο από τα δίδυμα; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Γιατί πιστεύετε ότι νιώθετε έτσι;), η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησε ότι δεν νιώθει πιο κοντά σε κανένα από τα δίδυμα, ενώ οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 απάντησαν ότι νιώθουν πιο κοντά σε ένα από τα δίδυμα. Συγκεκριμένα, οι μητέρες τριών ζευγαριών των Z1, Z2, Z3 απάντησαν ότι νιώθουν πιο κοντά στον δίδυμο με ΔΑΦ.

Z1: Νιώθω μία, με το ΔΑΦ, νιώθω ότι θέλει πιο πολύ, πιο πολύ βοήθεια.

Z2: Με το ΔΑΦ είμαι πιο κοντά συναισθηματικά, έχουμε μια τέτοιου είδους επικοινωνία πολύ έντονη, δηλαδή, εγώ από μικρός που ήταν, παρότι δεν επικοινωνούσε λεκτικά, αντιλαμβανόμουν πλήρως τι ήθελε να πει και πως ήθελε να αντιδράσει, αυτό, τον έκανε πιο προσκολλημένο ίσως μαζί μου και έχουμε έτσι μια ιδιαίτερη σχέση, δηλαδή, επικοινωνούσαμε χωρίς λόγο, αυτό δεν ξέρω πως να το εκφράσω τώρα, τον καταλάβαινα, ναι, αυτό.

Z3: Είμαι πιο κοντά με τον γιο μου, λόγω ανάγκης, και περισσότερο ας το πούμε σε εισαγωγικά προστασίας προς αυτόν, νιώθοντας ότι αυτός έχει περισσότερη ανάγκη.

Στις απαντήσεις τους, οι μητέρες δεν ανέφεραν απλώς το δίδυμο που προτιμούν, αλλά, αιτιολόγησαν την προτίμησή τους. Οι μητέρες των διδύμων στα ζεύγη Z1 και Z3, φαίνεται να νιώθουν πιο κοντά στα δίδυμα με ΔΑΦ, για τον ίδιο λόγο, λόγω της ιδιαίτερης υποστήριξης που χρίζουν. Η μητέρα του ζευγαριού Z2 φαίνεται να νιώθει πιο κοντά στον δίδυμο με ΔΑΦ, για διαφορετικό λόγο από τις προηγούμενες δύο μητέρες. Στην αιτιολογία της έκανε λόγο για μια ιδιαίτερη σχέση, επικοινωνιακή, που είχε αναπτύξει με τον δίδυμο με ΔΑΦ, από τα πρώτα χρόνια της ζωής του.

Η μητέρα του ζευγαριού Z4, απάντησε ότι νιώθει πιο κοντά στον ΤΥΠ δίδυμο. Με την αναφορά της στα επιτεύγματα του ΤΥΠ διδύμου, αιτιολόγησε την προτίμησή της προς αυτόν, επισημαίνοντας τη χαρά που της έδινε και αντιπαραθέτοντάς την με την πίεση που της έδινε ο δίδυμος με ΔΑΦ.

Z4: Μμμμ πιο κοντά, ντάξει εγώ σα μάνα τώρα, ίσως επειδή ο ΤΥΠ είναι ένα παιδάκι, παρόλη την κατάσταση αυτή, δυναμικό και δεν με έχει κουράσει, ούτε προς το μαθησιακό του, είναι άριστος μαθητής, ούτε προς τον αθλητισμό του, γιατί κάνει και δραστηριότητες και παίρνει και πολλά βραβεία αυτό το παιδί, δηλαδή όπου πήγαινε, σκάκι, τένις, πινκ-πονκ μου 'φερνε συνέχεια κύπελλα, γλώσσες, proficiency, γερμανικά πήρε, και μου 'φερνε πολλές χαρές, δηλαδή, πάνω που ήμουνα πολύ με το ΔΑΦ πιεσμένη, μου 'ρχεται ο ΤΥΠ, δηλαδή, ερχόταν και μου 'φερνε ξέρεις, και ισορροπούσε την κατάσταση με τις χαρές που μου 'δίνε.

Ως προς το τρίτο ερώτημα (Τα δίδυμα επιθυμούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν; Διεκδικούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν;), οι τέσσερις μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι τα δίδυμα επιθυμούν την εγγύτητα μαζί τους, να περνούν χρόνο βρισκόμενα κοντά τους. Οι τρόποι διεκδίκησης της εγγύτητας από τα δίδυμα διαφοροποιήθηκαν, όπως φάνηκε από τις απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνας.

Η μητέρα του ζευγαριού Z2 ανέφερε ότι τα δίδυμα την καλούν, τη φωνάζουν συχνά.

Z2: Ναι ναι τη διεκδικούν, εμένα με φωνάζει συνέχεια, με διεκδικεί, δηλαδή με φωνάζει πολύ συχνά.

Και αυτός με φωνάζει, και αυτός θέλει συνέχεια, και αυτός προσπαθεί να τραβήξει την προσοχή και είναι κατανοητό όλο αυτό που γίνεται και προσπαθώ να μοιραστώ δηλαδή και εγώ σε δύο κομμάτια όσο είναι εφικτό αυτό.

Η μητέρα του ζευγαριού Z2 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος ζητάει να ξαπλώνει μαζί του τα βράδια.

Z2: Ο ΤΥΠ θέλει να ξαπλώσω μαζί του, δε μπορεί μόνος του, θέλει τέτοια πράγματα ακόμα.

Η μητέρα του ζευγαριού Z3 ανέφερε ότι τα δίδυμα της μιλάνε ταυτόχρονα για να κερδίσουν την προσοχή της.

Z3: Μπορεί να μου μιλάνε και τα δύο ταυτόχρονα, να ασχοληθώ μαζί τους, κάπως έτσι.

Η μητέρα του ζευγαριού Z4 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ την πλησιάζει, πηγαίνει κοντά της και της ζητά να περάσουν χρόνο μαζί, σε πράγματα που ενδιαφέρουν τον ίδιο.

Z4: Ναι ναι ναι, θα έρθει δίπλα μου ξέρω 'γω, εγώ που είμαι ξαπλωμένη και θα του πω: «Καλώς τον», «θέλω τώρα ένα παραμύθι» μου λέει και μου φέρνει ένα παραμύθι να διαβάσουμε ή έλα τώρα να δούμε ξέρω 'γω τηλεόραση ή να ακούσω μουσική, να του βάλω, εγώ εκείνη την ώρα στο κινητό μου και να ακούσουμε μουσική.

Η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφερε ότι τα δίδυμα ζητούν να παρευρίσκονται και να γευματίζουν όλοι μαζί στο οικογενειακό τραπέζι.

Z5: Ναι το εκδηλώνουν αυτό, ας πούμε θέλουν να καθόμαστε να φάμε όλοι μαζί, μας θέλουν όλους στο τραπέζι.

Στην τέταρτη ερώτηση (Το ένα δίδυμο ζηλεύει όταν ο άνθρωπος που τα φροντίζει κάνει πράγματα με το άλλο δίδυμο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4, απάντησαν ότι υπάρχει ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια για την προσοχή και την φροντίδα τους, ενώ η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησε ότι δεν υπάρχει ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια για την προσοχή και την κατοχή της. Ίσως, το μοίρασμα της προσοχής της κηδεμόνας ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια, όπως ανέφερε πιο πάνω, να απέτρεψε την ανταγωνιστικότητα μεταξύ τους, σε αντίθεση με το άνισο μοίρασμα της προσοχής των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 που πιθανόν ενέτεινε τη μεταξύ τους ανταγωνιστικότητα.

Z1: Ο ΔΑΦ δεν έχει ζηλέψει ποτέ, δεν μου έχει δείξει ποτέ τίποτα, η κόρη μου θα μου πει: «Ναι, όλο το ΔΑΦ υποστηρίζεις. Γιατί τον υποστηρίζεις; Μόνο εκείνον υποστηρίζεις» ύστερα λοιπόν θα μου πει: «Το ξέρω βρε μαμά ότι τον υποστηρίζεις λίγο, αλλά γιατί ο ΔΑΦ εντάζει, θέλει βοήθεια, αλλά και εγώ ζηλεύω λιγάκι, δεν έχω δίκιο; Παιδί δεν είμαι και εγώ;» [γέλιο]

Z2: Το κάνουν και οι δύο, πιο πολύ ο ΔΑΦ βέβαια, όταν βλέπει ότι είμαι με τον ΤΥΠ, πολλές φορές θα φωνάζει: «θέλω τη μαμά» το κάνει συχνά.

ο ΤΥΠ εντάζει θα το πει, αλλά επειδή αντιλαμβάνεται εκείνη την ώρα, του εξηγώ, ότι δεν μπορώ να έρθω τώρα, θα έρθω σε λίγο, περιμένει, δεν έχει, δεν είναι ανυπόμονος ας πούμε, έντονα επίμονος, εκείνη τη στιγμή, αντιλαμβάνεται.

και κάποιες φορές ο ΔΑΦ, επειδή θέλει εμένα αποκλειστικά, μου ζητάει να φύγει ο ΤΥΠ και να μείνω μαζί του, αυτό.

Z3: Τώρα αυτό δε το έχω παρατηρήσει, αλλά γενικώς, τώρα δεν μπορώ να πω, εγώ θεωρώ ότι ναι και από τους δύο συμβαίνει αυτό, απλά δε το δείχνουνε, δηλαδή, ο ένας θα προσπαθήσει να μου τραβήξει την προσοχή, δηλαδή άμα κάνω κάτι ας πούμε εγώ με την κόρη μου, θα προσπαθήσει και εκείνος να μου τραβήξει την προσοχή ή το αντίθετο, απλά η κόρη μου επειδή έχει τη λογική λίγο να το φιλτράρει λίγο αυτό, είναι λίγο πιο διακριτική, ενώ ο άλλος ότι θα διεκδικήσει περισσότερο.

Z4: Ο ΤΥΠ μου έλεγε μάθημα ή οτιδήποτε να 'μαι δίπλα στον ΤΥΠ, πω πω πω ζηλεύει, ζηλεύει, ο ΔΑΦ ζηλεύει, ζηλεύει με το να αντιδράσει, μπορεί να πετάξει κάτι, μπορεί να σπάσει κάτι, κάτι να κάνει, μπορεί να φωνάζει πολύ, για να φύγω από τον ΤΥΠ και να απασχοληθώ μαζί του.

Ναι, αλλά ο ΤΥΠ δε θα το δείξει έτσι, γιατί και ο ΤΥΠ καμιά φορά αισθάνεται, καταλαβαίνει ότι μας κουράζει ο ΔΑΦ πιο πολύ, και αισθάνεται σαν παιδάκι να μην τους επιβαρύνω με κάτι που θέλω εγώ.

Στις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 για την ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια για την προσοχή της μητέρας και το ποιος τελικά την κερδίζει φαίνεται να υπάρχει μία βασική διαφοροποίηση. Τα δίδυμα με ΔΑΦ φαίνεται να ανταγωνίζονται τα ΤΥΠ δίδυμα για την αποκλειστικότητα της προσοχής και της κατοχής των μητέρων τους, εκδηλώνοντάς το με έντονο τρόπο, ενώ τα ΤΥΠ δίδυμα φαίνεται να ανταγωνίζονται τα δίδυμα με

ΔΑΦ για την προσοχή των μητέρων τους, εκδηλώνοντάς το με διακριτικό τρόπο. Η μητέρα του ζευγαριού Z1, αναφέρει την ύπαρξη μονομερούς ζήλειας ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια, την οποία της εκφράζει η ΤΥΠ δίδυμη για την υποστήριξη που παρέχει στον δίδυμο με ΔΑΦ. Παρότι η ΤΥΠ δίδυμη κατανοεί γιατί η μητέρα παρέχει περισσότερη υποστήριξη στο δίδυμο με ΔΑΦ, αυτό δεν αποκλείει την έκφραση της ζήλειας της. Η μητέρα του ζευγαριού Z2 αναφέρει ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ είναι πιο ανταγωνιστικός προς τον ΤΥΠ δίδυμο, αφού τη ζητά πιο συχνά όταν βρίσκεται με τον ΤΥΠ δίδυμο, ενώ ο ΤΥΠ δίδυμος τη ζητά λιγότερο συχνά όταν βρίσκεται με τον δίδυμο με ΔΑΦ, ενώ μπορεί να κατανοήσει και την αδυναμία υποστήριξής του τη στιγμή εκείνη, και να περιμένει. Η μητέρα αναφέρει, επίσης, ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ της ζητά να απομακρυνθεί ο ΤΥΠ δίδυμος, για να μείνει μόνος μαζί της. Η μητέρα του ζευγαριού Z3 αναφέρει ότι τα δίδυμα αδέρφια ανταγωνίζονται για την προσοχή της, χωρίς να αναφέρει κάτι χαρακτηριστικό, διευκρινίζοντας ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ είναι πιο ανταγωνιστικός προς τον ΤΥΠ δίδυμο. Η μητέρα του ζευγαριού Z4 αναφέρει ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ ανταγωνίζεται για να κερδίσει την απόλυτη προσοχή από τον ΤΥΠ δίδυμο με φωνές, εκτόξευση και σπάσιμο αντικειμένων και πρόκειται για την πιο έντονα έκδηλη ανταγωνιστικότητα για την προσοχή και κατοχή της μητέρας από δίδυμο με ΔΑΦ που περιγράφηκε μέχρι τώρα στην έρευνά μας. Η μητέρα ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος ανταγωνίζεται, αλλά με διαφορετικό τρόπο, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες γι' αυτό.

Ένας παράγοντας ανταγωνιστικότητας ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια, όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω είναι η ζήλεια για την προσοχή και την φροντίδα της μητέρας. Ωστόσο, οι μητέρες και η κηδεμόνας ανέφεραν κι άλλους παράγοντες ανταγωνιστικότητας ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια, όπως παρουσιάζονται ακολούθως.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια ανταγωνίζονται στο κολύμπι στη θάλασσα καθώς και στο ποδήλατο στο δρόμο, προβαίνοντας σε αγώνα ταχύτητας.

Z1: Με τα ποδήλατα, με τα ποδήλατα, αγώνας ταχύτητας, να παίζουν στη θάλασσα και εκεί το ίδιο, μερικές φορές η ΤΥΠ μπορεί να μην ανέχεται να βγει δεύτερη. Του λέει: «Όχι. Εγώ ήμουν πρώτη» του λέει [γέλιο]

Η αναφορά της μητέρας δείχνει πως τα δίδυμα δεν ανταγωνίζονται απλώς με τα ποδήλατα και την κολύμβηση, αλλά περνάν σε λεκτική σύγκρουση για το ποιο είναι πιο γρήγορο, ποιο είναι καλύτερο, ποιο θα νικήσει, ποιο θα βγει πρώτο, με το ΤΥΠ δίδυμο, να φαίνεται πιο ανταγωνιστικό προς το δίδυμο με ΔΑΦ, αφού όπως επισήμανε η μητέρα δεν δέχεται να βγει δεύτερο.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι τα δίδυμα ανταγωνίζονται για παιχνίδια.

Z2: Ναι, έχουμε τέτοιες αντιδράσεις και οι δύο για πράγματα, συνήθως για αντικείμενα, για κάποιο παιχνίδι μπορεί να γίνει ο χαμός ας πούμε, εκεί το επικεντρώνω πιο πολύ, γίνεται λίγο χαμός, πέφτει και λίγο ζύλο δηλαδή, έχουμε τέτοιες αντιδράσεις.

Η αναφορά της μητέρας δείχνει πως τα δίδυμα δεν ανταγωνίζονται απλώς, αλλά περνάνε σε σύγκρουση. Ο ανταγωνισμός των δίδυμων αδερφών οδηγεί σε σωματική σύγκρουση για την κατοχή των παιχνιδιών.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ ζηλεύει τον ΤΥΠ δίδυμο για τους φίλους.

Z3: Ο γιος μου ζηλεύει πιστεύω την αδερφή του, γιατί μπορεί να κάνει πράγματα, που εκείνος δεν μπορεί, λόγω της ιδιαιτερότητας του ας πούμε, να είναι τόσο με φίλους, με αυτά, να βγει έξω. Τώρα φέρνω ένα έντονο παράδειγμα στο μυαλό μου, ότι αν η κόρη μου θα πει, θα πάω ξέρω 'γω στις φίλες μου και το ακυρώσει, της έλεγε την άλλη φορά: «Χαχαχα Δεν θα πας στις φίλες σου, θα μείνεις μόνη σου, δεν θα πας πουθενά», ναι, για να την πειράξει, γιατί στην ουσία και αυτός ζηλεύει που δεν μπορεί να κάνει το ίδιο, το θέλει, το θέλει αυτό, ναι, «Δεν θα πας πουθενά. Θα μείνεις εδώ», ναι και τέτοια πράγματα.

Η αναφορά της μητέρας δείχνει πως ο δίδυμος με ΔΑΦ ζηλεύει την ΤΥΠ δίδυμη για τους φίλους, για τα πράγματα που κάνει μαζί με τους φίλους, γιατί ο ίδιος στερείται όλα αυτά, στερείται τη φιλία. Στο χαρακτηριστικό παράδειγμα εκδήλωσης ζήλειας που έδωσε η μητέρα, φαίνεται ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ κοροϊδεύει την ΤΥΠ δίδυμη, όταν δεν καταφέρνει να συναντήσει τους φίλους της. Σημειώνεται εδώ ότι η μητέρα κατά τη συνέντευξη μας ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ αναζητά την παρέα με συνομήλικα άτομα, ίδιου φύλου «Συνηθώς αναζητά την επαφή περισσότερο με αγόρια, κάτι που του λείπει σ' αυτή την ηλικία. Αυτό του λείπει περισσότερο, να είναι ένα αγόρι και να μπορεί ας πούμε, να παίζει μαζί του ή κάτι να κάνουνε μαζί», ορισμένες φορές εκφράζει το παράπονο του, για την έλλειψη φίλων για παρέα «θα έρθουνε και φάσεις που θα κλαίει και θα πει: «Δεν έχω φίλους. Και θέλω κάποιον να δω και θέλω να αυτό» δηλαδή, το αναζητά, απλά δεν μπορεί να το έχει εύκολα». Αυτές οι αναφορές της μητέρας βοηθούν να κατανοηθεί η εκδήλωση ζήλειας του δίδυμου με ΔΑΦ προς την ΤΥΠ δίδυμη.

Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος ανταγωνίζεται τον δίδυμο με ΔΑΦ για τους βαθμούς των σχολικών μαθημάτων.

Z5: Ο ΔΑΦ δεν έχει καθόλου ανταγωνισμό, ο ΤΥΠ εμφανίζει κάποιες έτσι στιγμές ανταγωνιστικότητας με τον άλλον, μπορεί να είναι σε κάποια μαθήματα, στους βαθμούς.

Η αναφορά της κηδεμόνος δείχνει πως υπάρχει μονομερής ανταγωνισμός, από τον ΤΥΠ δίδυμο προς τον δίδυμο με ΔΑΦ, για το ποιο έχει την καλύτερη βαθμολογία και την καλύτερη σχολική επίδοση.

Συνοψίζοντας, κύριο παράγοντα ανταγωνιστικότητας ανάμεσα στα δίδυμα αδέλφια φάνηκε να αποτέλεσε η ζήλεια για την προσοχή και την κατοχή των μητέρων, με τα τέσσερα από τα πέντε ζευγάρια διδύμων Z1, Z2, Z3, Z4, να την εκδηλώνουν. Φυσικά, το άνισο μοίρασμα της προσοχής και της υποστήριξης προς το ένα ή το άλλο δίδυμο, με τις μητέρες να παρέχουν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη στα δίδυμα με ΔΑΦ από τα ζεύγη Z1, Z2, Z3, Z4, αλλά και η γονική προτίμηση, με τις τρεις μητέρες των ζευγών Z1, Z2, Z3 να προτιμούν από τα δίδυμα παιδιά τους εκείνο με ΔΑΦ και με την μητέρα του ζεύγους Z4 να προτιμά τον ΤΥΠ δίδυμο, φάνηκε να εντείνουν την ανταγωνιστικότητα των διδύμων αδερφών. Οι τρόποι ανταγωνιστικότητας των διδύμων φάνηκε να διαφέρουν. Τα δίδυμα με ΔΑΦ φάνηκε να είναι πιο ανταγωνιστικά προς τα ΤΥΠ δίδυμα για την προσοχή και την κατοχή των μητέρων στα ζεύγη Z2, Z3, Z4, ενώ η ΤΥΠ δίδυμη φάνηκε ανταγωνιστική προς τον δίδυμο με ΔΑΦ στο ζεύγος Z1. Επιπροσθέτως, παράγοντες ανταγωνιστικότητας ανάμεσα σε ορισμένα δίδυμα αδέλφια φάνηκε να αποτέλεσαν το ποδήλατο και το κολύμπι για το ζεύγος διδύμων Z1, τα παιχνίδια για το ζεύγος διδύμων Z2, οι φίλοι για το ζεύγος διδύμων Z3, η βαθμολογία στα μαθήματα για το ζεύγος διδύμων Z5. Οι κοινοί τομείς ενδιαφερόντων των διδύμων αδελφών φάνηκε να αυξάνουν την ανταγωνιστικότητα μεταξύ τους. Τα ΤΥΠ δίδυμα φάνηκαν πιο ανταγωνιστικά στα ζεύγη Z1 και Z5, ο δίδυμος με ΔΑΦ φάνηκε πιο ανταγωνιστικός στο ζεύγος Z3, ενώ εξίσου ανταγωνιστικά φάνηκαν τα δίδυμα στο ζεύγος Z2.

6.3.4.2. Ο ανταγωνισμός στη σχέση διδύμων με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα έχει περισσότερη προσοχή ή υποστήριξη από εσάς;), οι μητέρες τριών από τα έξι ζευγάρια Z6, Z10, Z11 απάντησαν ότι περισσότερη προσοχή και υποστήριξη λαμβάνουν τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα.

Z6: Ναι, ποιο πολύ υποστήριξη λαμβάνει ο Δ1(ΔΑΦ), για να μάθει να παίζει βασικά και να μην βάζει αντικείμενα στο στόμα.

Z10: Ε νομίζω ότι τη Δ1(ΔΑΦ) προσπαθώ συνέχεια να φροντίσω περισσότερο. Προσπαθώ να τη φροντίζω περισσότερο, γιατί δυσκολεύεται με την υγιεινή της, με το να αλλάζει, εντάζει τώρα οι φάσεις που έχουμε περάσει είναι, τι να σου πω.

Z11: Η Δ1(ΔΑΦ) πιο πολύ, η Δ1(ΔΑΦ) πιο πολύ, που θέλει και πιο πολύ λεκτική καθοδήγηση, για να μην ξεφεύγει, δηλαδή να ακολουθεί μία ρουτίνα που πρέπει να γίνεται.

Από τις απαντήσεις των μητέρων γίνεται φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z6, Z10, Z11 βιώνουν διαφορετική γονική μέριμνα, με τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα να λαμβάνουν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη από τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα. Η μητέρα τους ζεύγους Z6 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος έχει περισσότερη υποστήριξη από εκείνη, εξαιτίας των δυσκολιών στο παιχνίδι. Φαίνεται ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος παραμένει στο στοματικό παιχνίδι, με το να βάζει αντικείμενα στο στόμα του, είτε για να τα εξερευνήσει, είτε γιατί δεν γνωρίζει πως να τα χρησιμοποιήσει. Η μητέρα του δείχνει περισσότερη προσοχή και υποστήριξη παίζοντας μαζί του. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι παρέχει περισσότερη φροντίδα στην Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, εξαιτίας της αδυναμίας της να αυτοεξυπηρετηθεί. Φαίνεται ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη δυσκολεύεται με την υγιεινή του σώματός της, χωρίς να δείχνει παροδική η δυσκολία της αυτή, αλλά να έχει διάρκεια στο χρόνο. Όπως ανέφερε άλλωστε η μητέρα κατά τη συνέντευξη μας «δεν αλλάζει εύκολα. Φοράει ας πούμε, εδώ και μερικά χρόνια κοντομάνικο. Θέλει να φοράει συνέχεια σερβιέτα, τη σταμάτησε από πέρυσι στην καραντίνα και τώρα φοράει πανάκια με μικροΐνες εκεί πέρα, δεν το αποχωρίζεται με τίποτα». Αυτή η αναφορά της μητέρας, αιτιολογεί την άνιση παροχή φροντίδας της προς τα δίδυμα αδέρφια. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι περισσότερη υποστήριξη έχει η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη από εκείνη, εξαιτίας των δυσκολιών της να ακολουθεί μία ρουτίνα. Η μητέρα επισήμανε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη δέχεται περισσότερη λεκτική καθοδήγηση για να καταφέρει να ακολουθήσει τη ρουτίνα.

Οι μητέρες των άλλων τριών από τα έξι δίδυμα ζευγάρια Z7, Z8, Z9 απάντησαν ότι δίνουν προσοχή και υποστήριξη και στα δύο δίδυμα, βάσει των δυσκολιών του καθενός δίδυμου.

Z7: Προσπαθούμε να τα μοιράζουμε, τα τέτοιο, αλλά τις πιο πολλές δυσκολίες, ας πούμε, είναι αναλόγως κι η δυσκολία, δηλαδή, όσο μπορώ όμως προσπαθώ να τα βοηθάω και τα δυο, να τα βοηθάμε.

Z8: Κατά καιρούς αλλάζει, τώρα ας πούμε είμαστε στη φάση που μας απασχολεί αρκετά ο Δ1(ΔΑΦ) και λίγο τον πλαισιώνουμε περισσότερο, ας πούμε, πριν έναν χρόνο αυτό ήταν με το Δ2(ΔΑΦ), γενικότερα προσπαθούμε όμως, και για τους δύο.

Z9: Όχι, έχουν και οι δύο.

Από τις απαντήσεις των μητέρων γίνεται φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z7, Z8, Z9 λαμβάνουν την προσοχή και την υποστήριξη των γονέων τους εξίσου. Η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι μοιράζει την προσοχή και την υποστήριξη μεταξύ των δίδυμων, ανάλογα των δυσκολιών τους. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι δίνει περισσότερη προσοχή και υποστήριξη, πότε στο ένα δίδυμο, πότε στο άλλο, αναλόγως των δυσκολιών, που εμφανίζουν κατά καιρούς. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι και οι δύο δίδυμοι έχουν την προσοχή και την υποστήριξή τους.

Στη δεύτερη ερώτηση (Νιώθετε ότι είστε πιο κοντά με κάποιο από τα δίδυμα; Αν ναι, ποιο είναι αυτό; Γιατί πιστεύετε ότι νιώθετε έτσι;), οι μητέρες τεσσάρων από τα έξι ζευγάρια διδύμων Z6, Z7, Z9, Z11 απάντησαν ότι δε νιώθουν πιο κοντά σε κάποιο από τα δίδυμα. Οι μητέρες δύο από τα έξι ζευγάρια διδύμων των Z8 και Z10 απάντησαν ότι νιώθουν πιο κοντά σε ένα από τα δίδυμα.

Z8: Στον Δ1(ΔΑΦ). Ο Δ2(ΔΑΦ) νιώθω σαν εκείνος να μου βάζει τοίχο, δεν εκφράζεται εύκολα, ούτε πλησιάζεται πάρα πολύ εύκολα.

Z10: Ναι στη Δ2(ΔΑΦ) [γέλιο], νιώθω πιο κοντά ναι. Δεν ξέρω, δεν μπορώ να το εκφράσω, νιώθω πιο κοντά της, ίσως πιο πολύ από όλα μου τα παιδιά και τα τέσσερα. Δεν το, δεν, βγαίνει από μέσα, δεν το καταλαβαίνω, δεν ξέρω πώς γίνεται αυτό.

Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι νιώθει πιο κοντά στον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, αιτιολογώντας την απάντησή της. Η μητέρα απάντησε ότι νιώθει πιο κοντά στον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο και όχι στον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, γιατί ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δεν την αφήνει να τον πλησιάσει. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος «βάζει τοίχο» όπως χαρακτηριστικά είπε η μητέρα. Βέβαια, η ίδια πιο κάτω αναφέρει ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος διεκδικεί την προσοχή της «Ναι, κυρίως αυτός θα είναι ο Δ2(ΔΑΦ), ο οποίος δε θα το εκφράσει με έτσι, απλώς θα έρθει και καλά να δείξει, μπορεί να σε ζητήσει να τον βοηθήσεις σε κάτι ας πούμε που δεν ισχύει, ίσα-ίσα για να τραβήξει την προσοχή σου». Πιθανόν, να είναι κάποια άλλη η αιτιολογία της προτίμησής της προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο,

από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι νιώθει πιο κοντά στη Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, χωρίς να μπορεί να αιτιολογήσει την απάντησή της. Η μητέρα απάντησε ότι νιώθει πιο κοντά στη Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, όχι μόνο συγκριτικά με τη Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, αλλά με όλα της τα παιδιά, χωρίς να μπορεί να καταλάβει γιατί νιώθει έτσι.

Στην τρίτη ερώτηση (Τα δίδυμα επιθυμούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν; Διεκδικούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν;), και οι έξι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα επιθυμούν την εγγύτητα μαζί τους, να περνούν χρόνο βρισκόμενα κοντά τους. Οι τρόποι διεκδίκησης της εγγύτητας από τα δίδυμα διαφοροποιήθηκαν, όπως φάνηκε από τις απαντήσεις των μητέρων.

Τα δίδυμα του ζεύγους Z6 τραβούν τη μητέρα κοντά τους.

Z6: Και οι δύο, ναι, επιθυμούν σίγουρα να είναι κοντά μου, γιατί εμένα βλέπουν πιο πολλές φορές. Για να μου τραβήξουν το ενδιαφέρον έρχονται με τραβάνε, θα με βάλουν να κάτσω στον καναπέ, μαζί τους, δηλαδή.

Τα δίδυμα των ζευγαριών Z7 και Z11 πηγαίνουν κοντά στη μητέρα τους.

Z7: Όπου με δούνε και είμαι, έρχονται απάνω μου, θα 'ρθουν απάνω μου δηλαδή, διεκδικούνε.

Z11: Όταν θέλουν να διεκδικήσουν τώρα τη φροντίδα μου για κάτι, θα 'ρθούνε, 'ρθούνε δίπλα μου.

Τα δίδυμα του ζεύγους Z8 και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος του ζεύγους Z9 καλούν τις μητέρες τους να κάνουν κάτι μαζί.

Z8: Ας πούμε να πω ένα παράδειγμα, μπορεί να πάμε στη θάλασσα, πηγαίνουμε στη θάλασσα, πηγαίνανε στην αρχή παίζανε κάνανε εκεί πέρα τα δικά τους και μετά: «Μαμά, έλα κι εσύ να παίζουμε», δηλαδή έχουνε την ανάγκη να ασχοληθείς μαζί τους.

Z9: Διεκδικούν την προσοχή, αν αδιαφορήσουμε, ο ένας το ζητάει, θα πει: «Έλα, σήκω, πάμε βόλτα, πάμε στα λεμόνια».

Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος του ζεύγους Z9 γκρινιάζει.

Z9: ο άλλος γκρινιάζει, ο Δ1(ΔΑΦ) που δεν μπορεί να το ζητήσει γκρινιάζει, μας το δείχνει με τον τρόπο του, με λίγα λόγια.

Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη του ζεύγους Z10 αγκαλιάζει και φιλάει τη μητέρα της.

Z10: Βέβαια, ναι, ναι, θέλουν, η Δ1(ΔΑΦ) έρχεται με αγκαλιάζει, με φιλάει.

Η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη του ζεύγους Z10 κάνει καρδιές στη μητέρα της.

Z10: η Δ2(ΔΑΦ) μου κάνει καρδιές με το χέρι ξέρω 'γω, αυτό.

Στην τέταρτη ερώτηση (Το ένα δίδυμο ζηλεύει όταν ο άνθρωπος που τα φροντίζει κάνει πράγματα με το άλλο δίδυμο;), και οι έξι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι υπάρχει ανταγωνιστικότητα ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια για την προσοχή και την φροντίδα τους.

Z6: Ο Δ1(ΔΑΦ) ζηλεύει πάρα πολύ, δείχνει ότι ζηλεύει ο Δ1(ΔΑΦ), θα νευριάσει, θα κλαίει, αν δει ότι δεν ασχολούμαι μαζί του. Ο Δ2(ΔΑΦ) ζηλεύει αλλά δεν το δείχνει.

Z7: Άμα έχω αγκαλιά τη Δ1(ΔΑΦ) έρχεται ο Δ2(ΔΑΦ) τη διώχνει ή αν έχω τ αγόρι έρχεται η μικρή και τονε διώχνει, το κορίτσι περισσότερο, η μικρή άμα κάνω μάθημα μόνο με το Δ2(ΔΑΦ), θα μπει μέσα ετούτη και θα αρχίζει να γκαρίζει [γέλιο]

Z8: Ναι, κυρίως αυτός θα είναι ο Δ2(ΔΑΦ), ο οποίος δε θα το εκφράσει με έτσι, απλώς θα έρθει και καλά να δείξει, μπορεί να σε ζητήσει να τον βοηθήσεις σε κάτι ας πούμε που δεν ισχύει, ίσα-ίσα για να τραβήξει την προσοχή σου.

Z9: Ναι, όχι όμως έντονα. Ο Δ2(ΔΑΦ) θα πει: «Θέλω κι εγώ. Γιατί μόνο τον Δ1(ΔΑΦ);». Ο Δ1(ΔΑΦ) θα στο δείξει, με την έκφραση του προσώπου του, δεν θα το πει, θα σου δείξει ότι είναι λίγο θυμωμένος, ότι είναι λίγο, λίγο μούτρα, είναι ο Δ1(ΔΑΦ) ζηλιαρόγατος.

Z10: Δεν θεωρώ ότι, απλά κοιτάνε, αλλά δεν είναι αυτό, το παθολογικό της ζήλειας, που στεναχωριέμαι και με [...] πιάνει κι αυτή ξέρω 'γω, όχι, όχι, δεν έχουμε τέτοια.

Z11: Ναι, έχω παρατηρήσει, και είναι πολύ ωραία η ερώτηση που μου κάνεις [...] ότι έχω παρατηρήσει να εκδηλώνουν ζήλεια, την ώρα που εγώ θα κάνω στη μία κάτι ή θα τη χαιδεύω ή θα τη γαργαλάω, έχω πιάσει τα βλέμματα, που κοιτάζει και σου λέει και εγώ θέλω τώρα, έχω πιάσει τη ζήλεια της άλλης, και στις δυο, θα κάτσουν κοντά και θα παρατηρούν αυτό που κάνουμε ή όχι απαραίτητα με το βλέμμα, θα προσπαθήσει ας πούμε να 'ρθει δίπλα κι αυτή, να γίνει μέρος από αυτό που κάνω με την άλλη, εκεί προχωράμε δηλαδή, εκτός από το βλέμμα, προχωράμε και στην επαφή, προσπαθεί να μπει και αυτή ανάμεσα ας

πούμε, γιατί σου λέω και εγώ θέλω, ναι, και το κάνουν και οι δύο, και οι δύο, αυτό.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος ζηλεύει πολύ για την προσοχή της. Η μητέρα επισήμανε ότι θυμώνει και κλαίει όταν δεν του δίνει προσοχή. Ίσως, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος να ζηλεύει περισσότερο για την προσοχή της μητέρας, γιατί όπως ανέφερε η μητέρα πιο πριν, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος έχει την περισσότερη προσοχή και υποστήριξη της, παίζουν μαζί, συνεπώς όταν χάνει την προσοχή της ή όταν δεν είναι διαθέσιμη η προσοχή της, να έχει αυτές τις αντιδράσεις. Η μητέρα πρόσθεσε ότι και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος ζηλεύει, αλλά δεν το δείχνει εκείνος. Η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι τα δίδυμα ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την αγκαλιά της. Βέβαια, φαίνεται ότι τα δίδυμα δεν ανταγωνίζονται απλώς μεταξύ τους, αλλά φαίνεται ότι περνάνε και σε σύγκρουση, σωματική. Όπως περιέγραψε η μητέρα διώχνει ο ένας τον άλλον από την αγκαλιά της. Η μητέρα επισήμανε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη ζηλεύει περισσότερο, αφού όταν ασχολείται με τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, δεν την αφήνει, φωνάζει. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι τα δίδυμα διεκδικούν την προσοχή, επισημαίνοντας ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος την διεκδικεί περισσότερο. Μάλιστα, ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος θα ζητήσει τη βοήθειά της, χωρίς να τη χρειάζεται πραγματικά, αποσκοπώντας στην κατοχή της προσοχής της. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι ανταγωνίζονται για την προσοχή της, όχι όμως έντονα, όπως διευκρίνιζε. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος της το λέει «Θέλω κι εγώ». Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος της το δείχνει με την έκφραση του προσώπου του, με μούτρα, όπως επισήμανε. Η μητέρα μάλιστα χαρακτήρισε τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο ζηλιαρόγατο. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες ζηλεύουν για την προσοχή της, με τη δίδυμη που δεν έχει την προσοχή της να κοιτάζει τη δίδυμη που έχει την προσοχή της. Ομοίως, η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι έχει διακρίνει βλέμματα ζήλειας της μίας δίδυμης προς την άλλη δίδυμη, που έχει την προσοχή της. Επιπροσθέτως, η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες προσπαθούν να εισχωρήσουν σε αυτό που κάνει με τη μία δίδυμη και η άλλη δίδυμη.

Η ζήλεια για την προσοχή και την φροντίδα της μητέρας αποτέλεσε παράγοντα ανταγωνιστικότητας μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Σε ορισμένα δίδυμα αδέρφια φαίνεται να υπάρχουν κι άλλοι παράγοντες ανταγωνιστικότητας, όπως πρόσθεσαν οι μητέρες τους.

Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z8 ανταγωνίζονται μεταξύ τους στα παιχνίδια.

Z8: Στα παιχνίδια είναι, δηλαδή, ανταγωνιστικοί ο ένας απέναντι στον άλλον.

Η μητέρα ανέφερε ότι οι δίδυμοι ανταγωνίζονται μεταξύ τους στα παιχνίδια, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες. Πιθανόν, το παιχνίδι, ως κοινή δραστηριότητα των διδύμων να δημιουργεί ανταγωνισμό μεταξύ τους, ως προσπάθεια προσδιορισμού της θέσης τους σε αυτά.

Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z10 ανταγωνίζονται μεταξύ τους για το φαγητό.

Z10: Αυτό που θα ζηλέσουν είναι το φαγητό, δηλαδή αν δώσω σε κάποιον παραπάνω, επειδή αυτή που ζηλεύει συνήθως είναι η Δ1(ΔΑΦ), επειδή είναι και πιο φαγανή, τρώει και πολύ γρήγορα, μόλις τελειώσει το φαγητό της, κοιτάζει το πιάτο, δεν υπάρχει άλλη ζήλια.

Η μητέρα ανέφερε ότι οι δίδυμες ζηλεύουν το φαγητό η μία της άλλης, ιδιαίτερα η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη. Όπως περιέγραψε η μητέρα μόλις η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη τελειώσει το φαγητό της, κοιτάζει το πιάτο της δίδυμής της. Η μητέρα τη χαρακτήρισε φαγανή.

Συνοψίζοντας, κύριο παράγοντα ανταγωνιστικότητας μεταξύ των δίδυμων αδερφών αποτέλεσε η ζήλια για την προσοχή και την υποστήριξη των μητέρων τους. Μάλιστα, οι μητέρες τριών ζευγαριών των Z6, Z10, Z11 ανέφεραν ότι παρείχαν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη στα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα, και οι μητέρες δύο ζευγαριών των Z8 και Z10 ανέφεραν την προτίμηση τους προς ένα δίδυμο, το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο και το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο αντίστοιχα. Τα δίδυμα φάνηκε να διεκδικούν με ποικίλους τρόπους την προσοχή των μητέρων τους. Περισσότερο ανταγωνιστικά για την φροντίδα των μητέρων τους φάνηκαν τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα στα ζευγάρια Z6, Z7, Z9, καθώς και το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο στο ζευγάρι Z8. Τα δίδυμα αδέρφια στα ζευγάρια Z10 και Z11 φάνηκαν εξίσου ανταγωνιστικά για την φροντίδα των μητέρων τους. Επιπροσθέτως, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z8 και Z10 φάνηκε να ανταγωνίζονται μεταξύ τους και για άλλους παράγοντες. Παράγοντας ανταγωνιστικότητας για τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z8 ήταν τα παιχνίδια και για τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z10 ήταν το φαγητό. Τα περισσότερα δίδυμα αδέρφια της έρευνάς μας φάνηκε να μην ανταγωνίζονται μεταξύ τους, όταν δεν υπάρχει πρόσωπο φροντίδας. Πιθανόν να μην ενδιαφέρονται να προσδιορίσουν τη θέση ισχύος τους εντός της δίδυμης σχέσης, είτε γιατί έχουν στοιχειώδεις έως αδιάφορες κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με τα δίδυμά τους, είτε γιατί δεν την αντιλαμβάνονται, όπως τα νευροτυπικά δίδυμα. Όπως ανέφερε η μητέρα του ζεύγους Z11 «Δεν ξέρω αν είναι καλό ή κακό, όσον αφορά τα αντικείμενα, δηλαδή, το μπουφάν που θα βάλει η μία ή τα παπούτσια που θα βάλει η άλλη, δεν δείχνουν να ζηλεύουν ή να τις νοιάζει όλο αυτό. Δηλαδή, τις νοιάζει να φοράνε παπούτσια, για να εξυπηρετήσουν την ανάγκη τους, για να μην είναι

ξυπόλυτες ας πούμε, αλλά δεν με νοιάζει αν πάρω εγώ το ροζ ή αν πάρεις εσύ το πράσινο. Δεν τις απασχολεί είναι σαν, ναι».

6.3.5. Κυριαρχία

Ο ανταγωνισμός, ορισμένες φορές, οδηγεί σε σύγκρουση (Danby & Thorpe, 2005· Segal & Knafo-Noam, 2019). Πράγματι, στην παρούσα μελέτη, οι αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος για την ανταγωνιστικότητα μεταξύ των δίδυμων, όπου είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ φανέρωσαν ότι οδήγησε σε λεκτική και σωματική σύγκρουση τα δίδυμα αδέρφια. Συνεπώς, συγκρούσεις υπάρχουν στη δίδυμη σχέση. Οι Danby και Thorpe (2005:110) αναφέρουν ότι η εμπλοκή των δίδυμων αδελφών σε συγκρούσεις λειτουργεί ως *«ένας τρόπος δοκιμής συγκεκριμένων κοινωνικών ευθυγραμμίσεων και θέσεων ισχύος, και με αυτή τη διαδικασία, κατασκευής συγκεκριμένων ειδών ταυτοτήτων ως άτομα και στη σχέση με το δίδυμό τους»*. Οι τρόποι που διαχειρίζονται τα δίδυμα αδέρφια τις συγκρούσεις τους μπορούν να αποτελέσουν γόνιμες κοινωνικές ευκαιρίες για κοινωνική μάθηση (Danby & Thorpe, 2005). Οι συγκρούσεις παρέχουν ένα πλαίσιο για συναισθηματική έκφραση, κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων, και μάθηση για επίλυση διαφορών (Dunn, 2007). Επομένως, οι συγκρούσεις παίζουν καίριο ρόλο για τα δίδυμα αδέρφια, καθώς κατασκευάζουν, διαχειρίζονται, διαμορφώνουν τον κοινωνικό τους κόσμο, ένα κοινωνικό κόσμο που υποχρεούνται να μοιραστούν από την αρχή της ζωής τους (Danby & Thorpe, 2005).

Στα πλαίσια διερεύνησης της σύγκρουσης και της θέσης ισχύος ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια, όπου είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ τέθηκαν στις μητέρες και την κηδεμόνα των δίδυμων αδερφών οι ακόλουθες έξι ερωτήσεις, i) Τα δίδυμα θυμώνουν μεταξύ τους; Για ποιο λόγο θυμώνουν συνήθως; ii) Τα δίδυμα μαλώνουν μεταξύ τους; Πόσο συχνά μαλώνουν μεταξύ τους; Πως μαλώνουν μεταξύ τους; Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία μαλώνουν πιο συχνά; iii) Ποιο από τα δίδυμα παίρνει περισσότερες πρωτοβουλίες από το άλλο δίδυμο; iv) Ποιο από τα δίδυμα κατευθύνει περισσότερο το άλλο δίδυμο; v) Ποιο από τα δίδυμα είναι το κυρίαρχο; Αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει; Πως αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει; vi) Τα δίδυμα επιθυμούν κοινά πράγματα; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα διεκδικεί περισσότερο τα πράγματα που επιθυμεί;

6.3.5.1. Η κυριαρχία στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια. Οι μητέρες προσδιόρισαν την αιτία και τον τρόπο συγκρούσεων ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξαν οι λιχουδιές.

Z2: Κάποια πράγματα στο φαγητό επάνω, στις λιχουδιές μπορούν να τα μοιραστούν, όχι πάντοτε βέβαια, συνήθως επεμβαίνω κι εγώ, πολλές φορές γίνεται και τσακωμός γι' αυτό το πράγμα, όχι παρά πολύ, τη μοιρασιά, ο καθένας είναι λίγο κτητικός σε αυτό το κομμάτι, δεν το 'χουν και τόσο.

Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια συγκρούονται μεταξύ τους για τις λιχουδιές. Όπως, επισήμανε μπορεί να τις μοιραστούν καμιά φορά, τις περισσότερες φορές όμως έρχονται σε σύγκρουση «ο καθένας είναι λίγο κτητικός σε αυτό το κομμάτι», είπε χαρακτηριστικά.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξαν τα πράγματά τους, τα αντικείμενά τους, τα παιχνίδια τους.

Z1: Μπορεί να τσακωθούνε για το, για κάτι που, [παύση] τι να πω, για κάτι ανεπαίσθητο ας πούμε, ένα παιχνίδι, μπορεί να γίνει χαμός όμως εκείνη την ώρα, ύστερα όλα καλά.

Z2: Συνήθως για παιχνίδια, για τέτοιου είδους πράγματα, που, στα πλαίσια της κτητικότητας που λέγαμε πριν, ότι ο καθένας θέλει το δικό του και γίνεται λίγος χαμός εκεί.

Z3: Ναι άνετα, γιατί συνήθως ο γιος μου πάει και πειράζει τα πράγματα της, επειδή θα της πειράζει τα πράγματα και θα κάνει ένα χαμό.

Z5: Ναι για τον ίδιο λόγο πάντα, γιατί κάποιος πήρε κάτι, έβγαλε μια κασέτα, έβγαλε ένα παιχνίδι, γι' αυτούς τους λόγους.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια συγκρούονται για πράγματα, για αντικείμενα, για παιχνίδια, που έχουν και χρησιμοποιούν. Όπως επισημαίνει η μητέρα του ζευγαριού Z2 οι συγκρούσεις των διδύμων αδερφών συμβαίνουν στα πλαίσια της κτητικότητας. Το κάθε ένα δίδυμο έχει τα δικά του πράγματα, τα δικά του αντικείμενα, τα δικά του παιχνίδια, τα οποία δεν θέλει να του τα πειράζει, πόσο μάλλον να του τα παίρνει το άλλο δίδυμο.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξαν τα πειράγματα.

Z2: Συνήθως, ο ΤΥΠ είναι λίγο πιο πειραχτήρι και πολλές φορές τον πειράζει, το ΔΑΦ, εκεί ο άλλος νευριάζει και γίνεται ένας πανικός, δηλαδή, και μπορεί και να, υπάρχουν και έντονες αντιδράσεις, γιατί ο ΔΑΦ δε το δέχεται εκείνη τη στιγμή το πείραγμα, και μπορεί και να δαγκώσει, θα κάνει κάτι τέτοιο έντονα, όχι πάντα όμως, δηλαδή υπάρχουν στιγμές που το δέχεται και γελάει, αλλά άλλες φορές είναι ανάλογα με τη στιγμή του, δεν μπορώ να το καθορίσω τώρα αυτό.

Z3: Ο γιος μου πάει και πειράζει την κόρη μου και εκείνη δεν τον θέλει, ναι, αντιδρά πολύ έντονα τώρα.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z2 και Z3 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια συγκρούονται για πειράγματα που κάνουν τα δίδυμα στα δίδυμά τους. Συγκεκριμένα, στο ζευγάρι Z2 ο ΤΥΠ δίδυμος είναι αυτός που φαίνεται να πειράζει τον δίδυμο με ΔΑΦ και στο ζευγάρι Z3 ο δίδυμος με ΔΑΦ είναι αυτός που φαίνεται να πειράζει την ΤΥΠ δίδυμη. Τα πειράγματα αυτά των δίδυμων ίσως κρύβουν μια προσπάθεια προσέγγισης των δίδυμών τους. Άλλωστε, η μητέρα του δίδυμου ζευγαριού Z2 επισημαίνει ότι ορισμένες φορές τα πειράγματα του ΤΥΠ δίδυμου γίνονται αποδεκτά από τον δίδυμο με ΔΑΦ, ο δίδυμος με ΔΑΦ γελάει. Σημειώνεται εδώ, ότι η μητέρα του ζευγαριού Z2 κατά τη συνέντευξη μας ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος είναι εκείνος που επιδιώκει να κάνουν πράγματα μαζί με τον δίδυμο με ΔΑΦ και θα τον προσεγγίσει γι' αυτό, ενώ ο δίδυμος με ΔΑΦ δεν ενδιαφέρεται για κάτι τέτοιο «ο ΔΑΦ δεν επιδιώκει πάρα πολύ αυτό το κομμάτι, να κάνουν πράγματα μαζί, ο ΤΥΠ επιδιώκει, θα του πει ΔΑΦ έλα να χορέψουμε ή να ακούσουμε αυτό το τραγούδι, έλα να δούμε αυτή την ταινία, αυτός τον προσκαλεί συνήθως». Επίσης, η μητέρα του ζευγαριού Z3 κατά τη συνέντευξη μας ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ είναι εκείνος που επιθυμεί να περνούν χρόνο μαζί με την ΤΥΠ δίδυμη και θα την προσεγγίσει γι' αυτό, είτε φωνάζοντας την ΤΥΠ δίδυμη, είτε πειράζοντας την ίδια, την ΤΥΠ δίδυμη ή τα πράγματα της ΤΥΠ δίδυμης, αναζητώντας την προσοχή της, ενώ η ΤΥΠ δίδυμη τον αποφεύγει «είναι και αυτός πιο χαρούμενος, όταν του δίνει σημασία η αδερφή του, γιατί τώρα στη φάση που κλεινόταν μέσα για να κάνει τα μαθήματα τα διαδίκτυα και κλείδωνε την πόρτα της, της φώναζε να βγει έξω, δεν ήθελε να την έχει εκεί μέσα και να μην είναι καθόλου μες στο σπίτι, διεκδικούσε την προσοχή της ή θα πάει να την πειράξει για να απασχοληθεί μαζί του, να της πειράξει τα πράγματα, να πειράξει την ίδια, θέλει, δηλαδή, να της τραβήξει την προσοχή τώρα». Αυτές οι αναφορές των μητέρων βοηθούν να κατανοηθούν τα πειράγματα των δίδυμων προς τα δίδυμά τους.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξε η ζήλεια για την προσοχή και κατοχή οικείων προσώπων.

Z4: Να κάνει επίθεση ο ΔΑΦ στον ΤΥΠ, ξέρω εγώ να κάνει κάτι με τον μπαμπά του και να ζηλέψει ο ΔΑΦ και εκείνη την ώρα να χτυπήσει τον ΤΥΠ.

Αλλά ντάξει, καμιά φορά του φωνάζει, γιατί ντάξει άμα το χτυπήσει εκείνη την ώρα, εντάξει, γιατί εντάξει και ο ΔΑΦ, το χέρι, δηλαδή, πως να σου πω, θα σε χτυπήσω, αν φωνάζει θα αντιδράσει και ο ΤΥΠ.

Ο ΤΥΠ αν πάρει τον παππού του και το καταλάβει ο ΔΑΦ παραδείγματος χάρη ο ΔΑΦ θα ζηλέψει και θα αρχίσει να φωνάζει, να κάνει, εγώ το καταλαβαίνω εκείνη την ώρα.

Η μητέρα του ζευγαριού Z4 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια συγκρούονται για την προσοχή και κατοχή οικείων προσώπων. Πιο συγκεκριμένα, η ανάγκη του δίδυμου με ΔΑΦ για αποκλειστική προσοχή και κατοχή των οικείων προσώπων φαίνεται να οδηγεί σε σύγκρουση τα δίδυμα αδέρφια.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξε η συμπεριφορά των διδύμων με ΔΑΦ.

Z3: Ο γιος μου έχει πολύ έντονο θέμα τώρα με όλα αυτά που του συνέβαιναν, είχε πολύ έτσι θυμό και επιθετικότητα, το οποίο αναγκαστικά προκαλούσε και τη δικιά της αντίδραση, με αυτό τον τρόπο, από αυτή την άποψη ή μπορεί να ένιωθε ότι θέλει να προστατεύσει εμένα επειδή μου επιτίθονταν ας πούμε και να με βοηθήσει, οπότε εμπλεκόταν και αυτή, σε αυτή τη φάση.

Z4: Όταν του φωνάζει ο ΤΥΠ και να διαβάσει και να φωνάζει όπως τώρα, και να του φωνάζει: «Σταμάτα».

Τον ενοχλεί στο διάβασμα του, γιατί φωνάζει, προσπαθούμε εκείνη την ώρα που φωνάζει να τον απασχολήσω ή εγώ ή ο πατέρας του.

Z5: Ο ΤΥΠ συνήθως νευριάζει για τη συμπεριφορά του ΔΑΦ, τις περισσότερες φορές που θα νευριάσει.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z3 και Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια συγκρούονται εξαιτίας της συμπεριφοράς των διδύμων με ΔΑΦ. Η μητέρα του ζευγαριού Z3 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ αδυνατεί να διαχειριστεί κάποιες καταστάσεις γύρω του, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει επιθετική συμπεριφορά προς τα πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος, όπως το δίδυμό του, ερχόμενο σε σύγκρουση μαζί με το δίδυμό του, όπως την ίδια

τη μητέρα, ερχόμενοι πάλι σε σύγκρουση μαζί με το δίδυμό του, σε μια προσπάθεια προστασίας της μητέρας. Η μητέρα του ζευγαριού Z4 ανέφερε ότι η συμπεριφορά του δίδυμου με ΔΑΦ ενοχλεί τον ΤΥΠ δίδυμο στη μελέτη του, με αποτέλεσμα να έρχονται σε σύγκρουση. Η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφερε ότι η συμπεριφορά του δίδυμου με ΔΑΦ νευριάζει τον ΤΥΠ δίδυμο, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες για τη συμπεριφορά που παρουσιάζει ο δίδυμος με ΔΑΦ.

Τα προσωπικά αντικείμενα, τα παιχνίδια, οι λιχουδιές, τα πειράγματα, η ζήλεια για την προσοχή και την κατοχή οικείων προσώπων, η συμπεριφορά των δίδυμων με ΔΑΦ υπήρξαν αιτίες σύγκρουσης των δίδυμων αδελφών. Οι συγκρούσεις των δίδυμων αδερφών ήταν κυρίως σωματικές αλλά και λεκτικές.

Η μητέρα του ζευγαριού Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 μίλησαν για λεκτικές συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών.

Z4: Όταν του φωνάζει ο ΤΥΠ και να διαβάσει και να φωνάζει όπως τώρα, και να του φωνάζει: «Σταμάτα».

Αλλά ντάζει, καμιά φορά του φωνάζει, γιατί ντάζει άμα το χτυπήσει εκείνη την ώρα, εντάζει, γιατί εντάζει και ο ΔΑΦ, το χέρι, δηλαδή, πως να σου πω, θα σε χτυπήσω, αν φωνάζει θα αντιδράσει και ο ΤΥΠ.

Z5: Μαλώνουν, απλά στα τόσα χρόνια, έχουμε τρία -τέσσερα περιστατικά που έπεσε ζύλο, πιάστηκαν στα χέρια [γέλιο].

Η μητέρα του ζευγαριού Z4 μίλησε για λεκτική σύγκρουση μεταξύ των δίδυμων αδελφών, την οποία φαίνεται να υιοθετεί, αλλά και να διατηρεί ο ΤΥΠ δίδυμος, αφού ο δίδυμος με ΔΑΦ εύκολα θα περάσει σε σωματική σύγκρουση. Η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 μίλησε για σπάνιες σωματικές συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών, δε μίλησε ξεκάθαρα για λεκτικές συγκρούσεις, αλλά η απάντηση της μας ωθεί στο συμπέρασμα ότι οι συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών είναι κυρίως λεκτικές. Πιστεύεται ότι και τα άλλα δίδυμα ζευγάρια Z1, Z2, Z3 έχουν λεκτικές συγκρούσεις, που ίσως είναι χαμηλότερης συχνότητας, διάρκειας, έντασης, συγκριτικά με στις σωματικές συγκρούσεις, που ίσως γι' αυτό να παραλείφθηκαν να αναφερθούν από τις μητέρες τους. Σημειώνεται εδώ, ότι η μητέρα του δίδυμου ζευγαριού Z1 κατά τη συνέντευξη μας ανέφερε ότι «επειδή ο ΔΑΦ δεν υπακούει τις περισσότερες φορές στους κανόνες, εκεί υπάρχει ας πούμε μετά ο τσακωμός «Εγώ σου είπα αυτό, δε σου είπα το άλλο, κι εσύ έκανες του κεφαλιού σου» που αποτελεί λεκτική σύγκρουση μεταξύ των δίδυμων αδελφών.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 μίλησαν για σωματικές συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών.

Z1: Πιάνονται στα χέρια [γέλιο] στα χέρια, πολλές φορές λέει η μαμά μου, που ήταν πιο μικρά βέβαια, «Αυτά, θα σκοτωθούνε», ναι στα χέρια, όχι δεν έχει, δεν έχουμε, δεν είναι, γενικά είναι παιδιά που δε χρησιμοποιούνε κακές λέξεις, που να βρίσει ο ένας τον άλλον, αλλά εκεί θα πιαστούν στα χέρια [γέλιο]

Τα βρίσκουνε, αγκαλιάζονται, κανονικά, αλλά εκείνη την ώρα λες θα μείνει το ένα από τα δύο σίγουρα κάτω, δεν υπάρχει περίπτωση [γέλιο]

Z2: Εκεί ο άλλος νευριάζει και γίνεται ένας πανικός, δηλαδή, και μπορεί και να, υπάρχουν και έντονες αντιδράσεις, γιατί ο ΔΑΦ δε το δέχεται εκείνη τη στιγμή το πείραγμα, και μπορεί και να δαγκώσει, θα κάνει κάτι τέτοιο έντονα.

Z3: Μαλώνουν, πλακώνονται, πέφτει ζύλο [γέλιο] χαμός γίνεται.

Z4: Αλλά ντάξει, καμιά φορά του φωνάζει, γιατί ντάξει άμα το χτυπήσει εκείνη την ώρα, εντάξει, γιατί εντάξει και ο ΔΑΦ, το χέρι, δηλαδή, πως να σου πω, θα σε χτυπήσω, αν φωνάζει θα αντιδράσει και ο ΤΥΠ.

Z5: Μαλώνουν, απλά στα τόσα χρόνια, έχουμε τρία-τέσσερα περιστατικά που έπεσε ζύλο, πιάστηκαν στα χέρια [γέλιο].

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 μίλησαν για έντονες σωματικές συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών, μάλιστα η μητέρα του ζευγαριού Z1 χαρακτηριστικά ανέφερε ότι «*εκείνη την ώρα λες θα μείνει το ένα από τα δύο σίγουρα κάτω*», όμως οι συγκρούσεις των δίδυμων αδελφών, φαίνεται να μην αποκλείουν την ζεστασιά, η μητέρα επίσης ανέφερε ότι «*ύστερα όλα καλά, τα βρίσκουνε αγκαλιάζονται, κανονικά*». Η μητέρα του ζευγαριού Z2 μίλησε για δάγκωμα του δίδυμου με ΔΑΦ προς τον ΤΥΠ δίδυμο. Η μητέρα του ζευγαριού Z4 μίλησε για σωματική σύγκρουση μεταξύ των δίδυμων αδελφών, την οποία φαίνεται να ξεκινά κυρίως ο δίδυμος με ΔΑΦ, αφού η μητέρα χαρακτηριστικά ανέφερε ότι «*γιατί εντάξει και ο ΔΑΦ, το χέρι, δηλαδή, πως να σου πω, θα σε χτυπήσω*». Η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 μίλησε για σπάνιες σωματικές συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών, τρεις-τέσσερις φορές να ήρθαν σε σωματική σύγκρουση στα τόσα χρόνια, ανέφερε αριθμητικά. Είναι τόσο σπάνιες οι σωματικές συγκρούσεις σε αυτό ζευγάρι δίδυμων, που η κηδεμόνας τις συγκράτησε και τις ανέφερε αριθμητικά.

Στην τρίτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα παίρνει περισσότερες πρωτοβουλίες από το άλλο δίδυμο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν πως τα ΤΥΠ δίδυμα παίρνουν περισσότερες πρωτοβουλίες από τα δίδυμα με ΔΑΦ.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 και η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 είπαν πως τα ΤΥΠ δίδυμα δίνουν διαταγές στα δίδυμα με ΔΑΦ.

Z1: Η κόρη μου, αμέ, εκείνη είναι ο διαταγός του που λέω εγώ [γέλιο] βέβαια.

Z5: Ο ΤΥΠ [παύση] τι να σας πω τώρα δίνει διαταγές συνέχεια, ο ΤΥΠ λέει: «Κάνε αυτό» [γέλιο]

Η μητέρα του ζεύγους Z2 είπε πως ο ΤΥΠ δίδυμος παρέχει βοήθεια στον δίδυμο με ΔΑΦ.

Z2: Πρωτοβουλίες, αυτό που σου είπα πριν, ότι βλέποντας τη δυσκολία του ΔΑΦ να εκτελέσει κάποια συγκεκριμένη ενέργεια, θα το κάνει αυτός, θα τον βοηθήσει σε πολλά ναι.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 είπε πως η ΤΥΠ δίδυμη παροτρύνει τον δίδυμο με ΔΑΦ να απασχοληθεί με κάτι που τον ενδιαφέρει.

Z3: Ίσως περισσότερο η κόρη μου, λόγω της, ότι να τον παροτρύνει για κάτι ασ πούμε, ως προς κάτι που του αρέσει, να απασχοληθεί εκείνη τη στιγμή.

Η μητέρα του ζεύγους Z4 είπε πως ο ΤΥΠ δίδυμος δίνει εντολές στον δίδυμο με ΔΑΦ.

Z4: ο ΤΥΠ, ο ΔΑΦ ακούει πιο πολύ τον ΤΥΠ, τον ΤΥΠ τον ακούει, άμα του πει, και πάντα άκουγε τον ΤΥΠ, δηλαδή, θα τον ακούσει σε κάποια πράγματα, τον ΤΥΠ, έλα, κάνε, θα τον ακούσει, ναι δέχεται εντολές.

Από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και της κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 φαίνεται ότι οι πρωτοβουλίες που παίρνουν τα ΤΥΠ δίδυμα διαφέρουν. Οι πρωτοβουλίες που παίρνουν τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγών Z1 και Z5 φαίνεται να ορίζουν τις ενέργειες των διδύμων τους με ΔΑΦ. Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος δίνει διαρκώς διαταγές στον δίδυμο με ΔΑΦ, του λέει τι να κάνει. Η μητέρα του ζεύγους Z1 χαρακτήρισε την ΤΥΠ δίδυμη «διαταγός» του δίδυμου με ΔΑΦ. Οι πρωτοβουλίες, ωστόσο, που παίρνει ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z2 φαίνεται να είναι παροχής βοήθειας προς τον δίδυμο με ΔΑΦ. Η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος εκτελεί ενέργειες που αδυνατεί να εκτελέσει ο δίδυμος με ΔΑΦ. Ο ΤΥΠ δίδυμος φαίνεται να παρατηρεί τι δεν μπορεί να εκτελέσει ο δίδυμος με ΔΑΦ και να το εκτελεί για εκείνον. Οι πρωτοβουλίες που παίρνει η ΤΥΠ δίδυμη του

ζεύγους Z3 φαίνεται να είναι παρότρυνσης προς τον δίδυμο με ΔΑΦ για ενασχόληση με κάτι ενδιαφέρον για εκείνο. Η ΤΥΠ δίδυμη φαίνεται να γνωρίζει τι αρέσει στον δίδυμο με ΔΑΦ και να τον παροτρύνει να απασχοληθεί με αυτό που του αρέσει. Οι πρωτοβουλίες που παίρνει ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z4 φαίνεται να είναι υποστήριξης προς τον δίδυμο με ΔΑΦ στη ρουτίνα του, όπως αποσαφηνίζει στη συνέχεια η μητέρα του ζεύγους Z4.

Στην τέταρτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα κατευθύνει περισσότερο το άλλο δίδυμο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν πάλι πως τα ΤΥΠ δίδυμα κατευθύνουν περισσότερο τα δίδυμα με ΔΑΦ.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 είπε πως η ΤΥΠ δίδυμη κατευθύνει κατά το παιχνίδι τον δίδυμο με ΔΑΦ, ορίζοντας τους κανόνες του παιχνιδιού.

Z1: Εκείνη, εκείνη, ναι, εκείνη, τους κανόνες τους καθορίζει εκείνη βέβαια [γέλιο] επειδή ο ΔΑΦ δεν υπακούει τις περισσότερες φορές στους κανόνες, εκεί υπάρχει, ας πούμε μετά ο τσακωμός «Εγώ σου είπα αυτό, δε σου είπα το άλλο, κι εσύ έκανες του κεφαλιού σου» όμως ο κανόνας ορίζεται από 'κεινη.

Οι μητέρες των ζευγών Z2, Z3, Z4 είπαν πως τα ΤΥΠ δίδυμα κατευθύνουν τα δίδυμα με ΔΑΦ, δίνοντας τους οδηγίες.

Z2: Του λέει: «ΔΑΦ, έλα δω, ΔΑΦ από δω πάμε, δεν πάμε από κει», γενικά κατεύθυνση, είναι σε όλα, το 'χει αυτό, το leader, ναι.

Z3: Ε νομίζω η κόρη μου θα του δώσει πιο πολλές οδηγίες για να κάνει κάτι «Έλα ΔΑΦ να κάνεις αυτό» να κάπως έτσι τώρα. Αυτό μπορώ να σκεφτώ, δεν μπορώ να σκεφτώ κάτι άλλο αυτή τη στιγμή.

Z4: Ο ΤΥΠ κατευθύνει το ΔΑΦ, θα του πει ΔΑΦ, ξέρω 'γω, «Άντε σήκω τώρα» ή καμιά φορά να τον ζυπνήσει, θα του βάλει μουσική, με τη μουσική, γιατί δύσκολα σηκώνεται, θα του πει: «Έλα τώρα πήγαινε στην τουαλέτα», θα πάει.

Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 είπε πως ο ΤΥΠ δίδυμος κατευθύνει τον δίδυμο με ΔΑΦ, δίνοντάς του διαταγές.

Z5: Αυτό που σου είπα πριν, του δίνει διαταγές συνέχεια.

Από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και της κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 φαίνεται ότι οι κατευθύνσεις που δίνουν τα ΤΥΠ δίδυμα στα δίδυμα με ΔΑΦ διαφέρουν. Η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε πως η ΤΥΠ δίδυμη ορίζει του κανόνες κατά το παιχνίδι με τον δίδυμο με ΔΑΦ. Μάλιστα, η ΤΥΠ δίδυμη φαίνεται να προσπαθεί να συμμορφώσει

τον δίδυμο με ΔΑΦ στους κανόνες της. Όταν ο δίδυμος με ΔΑΦ δεν συμμορφώνεται στους κανόνες της ΤΥΠ δίδυμης, φαίνεται να ακολουθεί σύγκρουση λεκτική μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Οι μητέρες των ζευγαριών Z2, Z3, Z4, ανέφεραν πως τα ΤΥΠ δίδυμα δίνουν οδηγίες στα δίδυμα με ΔΑΦ. Ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z2 φαίνεται να δίνει οδηγίες στον δίδυμο με ΔΑΦ προκειμένου να τον κατευθύνει προς τη σωστή διαδρομή. Η ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z3 φαίνεται να δίνει οδηγίες στον δίδυμο με ΔΑΦ προκειμένου να τον εμπλέξει να απασχοληθεί με κάτι. Ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z4 φαίνεται να δίνει οδηγίες στον δίδυμο με ΔΑΦ προκειμένου να το υποστηρίξει στην καθημερινότητά του. Τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγών Z2, Z3, Z4 φαίνεται να γνωρίζουν τις δυσκολίες των διδύμων τους με ΔΑΦ και να προσπαθούν να τους υποστηρίξουν σε αυτές, δίνοντάς τους οδηγίες ή ακόμη και εντολές. Ενώ φαίνεται να είναι αυτοί που τους κατευθύνουν, στην πραγματικότητα, είναι αυτοί που τους φροντίζουν. Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε πως ο ΤΥΠ δίδυμος δίνει διαταγές στον δίδυμο με ΔΑΦ, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες. Ο ΤΥΠ δίδυμος φαίνεται να προσπαθεί να συμμορφώσει τον δίδυμο με ΔΑΦ στις διαταγές του.

Στην πέμπτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα είναι το κυρίαρχο; Αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει; Πως αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι υπάρχει κυρίαρχο δίδυμο στη δίδυμη σχέση, ενώ η μητέρα του ζευγαριού με ΔΑΦ Z4 απάντησε πως υπάρχει ασταθής κυριαρχία στη δίδυμη σχέση.

Z1: Ναι, είναι το κορίτσι εμένα.

Z2: Ναι, φαινόταν από την αρχή, ο ΤΥΠ, εμείς ένα θέμα που αντιληφθήκαμε εξ αρχής ήτανε ότι ο ΤΥΠ επειδή ήταν πιο διεκδικητικός από μωρό και από τότε που μπουσουλούσανε, έπαιρνε πράγματα από το ΔΑΦ, φαινόταν δηλαδή πιο ισχυρός σαν χαρακτήρας και αυτό φοβηθήκαμε στην αρχή, μήπως έφταιγε αυτό και ο ΔΑΦ κλείστηκε λίγο περισσότερο στον εαυτό του, γιατί ο ΤΥΠ ήταν διεκδικητικός πολύ, φαινόταν δηλαδή αυτό, πιο ισχυρός.

Z3: Τι να πω τώρα, εγώ πιστεύω ότι λόγω χειρισμού, ε και της κατάστασης του, που την εκμεταλλεύεται στο έπακρο ο γιος μου, ε τώρα μας κάνει ότι θέλει ας το πούμε [γέλιο] σε αυτή τη φάση, ναι, γιατί το καταλαβαίνει, το ξέρει ότι γίνεται χειριστικός προς τους άλλους, επειδή καταλαβαίνει ότι τον βοηθάμε και ότι τον δίνω μία παραπάνω σημασία, το εκμεταλλεύεται αυτό στο έπακρο.

Z4: Εντάζει, καμιά φορά όμως και ο ΔΑΦ είναι, γιατί ο ΔΑΦ το δείχνει με το να δείρω, να χτυπήσω το ΤΥΠ, δείχνω τη δύναμή μου, αυτό. Καμιά φορά κάνει πίσω ο ΤΥΠ σε αυτό, γιατί οι αντιδράσεις του είναι άσχημες του ΔΑΦ καμιά φορά. Και καμιά φορά πάλι ο ΤΥΠ τσαντιστεί, μπορεί να του φωνάζει και να κάνει πίσω ο ΔΑΦ. Εξαρτάται τώρα.

Z5: Ο ΤΥΠ είναι ο ισχυρός.

Στις απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνος γίνεται σαφές ποιο είναι το κυρίαρχο δίδυμο στη δίδυμη σχέση. Στα ζεύγη Z1, Z2, Z5 κυρίαρχο δίδυμο είναι το ΤΥΠ δίδυμο, ενώ στο ζεύγος Z3 κυρίαρχο δίδυμο είναι το δίδυμο με ΔΑΦ. Στο ζεύγος Z4 φαίνεται να υπάρχει ασταθής κυριαρχία μεταξύ των δίδυμων αδερφών, όπως προκύπτει από την απάντηση της μητέρας.

Τα κυρίαρχα δίδυμα δείχνουν να αντιδρούν έντονα όταν δεν καταφέρνουν αυτό που θέλουν.

Z1: Ε είναι πεισματάρα.

Z2: Έχει έντονες αντιδράσεις και αυτός, κλαίει, φωνάζει, είναι [...] χαρακτήρας γενικά, έχει ταπεραμένο φουλ.

Z3: Ου θυμώνει, μπορεί και να, θα κλαίει, μπορεί να κλαίει μέχρι να πετύχει αυτό που θέλει.

Z4: Ο ΔΑΦ το δείχνει με το να δείρω, να χτυπήσω.

ο ΤΥΠ θα τσαντιστεί, μπορεί να φωνάζει.

Z5: Συνήθως με νεύρα.

Στις αντιδράσεις των κυρίαρχων δίδυμων περιλαμβάνονται το πείσμα, τα νεύρα, τα κλάματα, οι φωνές, ακόμη και η επιθετικότητα. Η μητέρα του ζεύγος Z1 χαρακτήρισε την κυρίαρχη δίδυμη πεισματάρα, το πείσμα φαίνεται να είναι η συνήθης αντίδρασή της. Ο κυρίαρχος δίδυμος του ζεύγους Z2 φαίνεται να αντιδρά με φωνές και κλάματα. Ο κυρίαρχος δίδυμος του ζεύγους Z3 φαίνεται να αντιδρά με θυμό και κλάματα. Στο ζεύγος Z4 που η κυριαρχία φαίνεται να είναι ασταθής, ο δίδυμος με ΔΑΦ αντιδρά με επιθετικότητα, ενώ ο ΤΥΠ δίδυμος αντιδρά με νεύρα και φωνές. Ο κυρίαρχος δίδυμος του ζεύγους Z5 φαίνεται να αντιδρά με νεύρα.

Στην έκτη ερώτηση (Τα δίδυμα επιθυμούν κοινά πράγματα; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα διεκδικεί περισσότερο τα πράγματα που επιθυμεί;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 είπαν πως τα δίδυμα αδέρφια επιθυμούν κοινά πράγματα, ενώ η μητέρα του δίδυμου ζευγαριού Z4 είπε πως τα δίδυμα αδέρφια δεν επιθυμούν

κοινά πράγματα. Μάλιστα, η μητέρα χαρακτηριστικά είπε: «*τώρα εντάζει ο ΔΑΦ έχει αυτισμό, ο ΤΥΠ τώρα εντάζει τι κοινό; Είναι τώρα δυο διαφορετικοί κόσμοι εδώ που τα λέμε*».

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1 και Z2 ανέφεραν τα παιχνίδια ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z1: Ναι μπορεί να είναι κάποιο κοινό παιχνίδι.

Z2: Πολλές φορές πολλές φορές, συνήθως παιχνίδια, κοινά, και μπορεί να γίνει ένας χαμός, διεκδικώντας το ίδιο παιχνίδι.

Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε την τηλεόραση ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z3: Μόνο στην τηλεόραση αν είναι να παρακολουθήσουν κάτι.

Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε το play station ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z5: κοιτάζτε να δείτε είναι και περίοδος, έχουμε τα play station, μ' αυτά μπορούμε να σας πω.

Οι απαντήσεις των μητέρων και της κηδεμόνας ως προς την διεκδίκηση του κοινού πράγματος από τα δίδυμα αδέρφια, παρουσιάζονται ακολούθως.

Z1: Ε εκεί πια να σας πω και πως λειτουργείς κάθε στιγμή εσύ, πρέπει να κάνεις, δηλαδή, σε εισαγωγικά το διαιτητή ας πούμε, και εξαρτάται από το πόσο καλός διαιτητής είσαι.

Z2: Παρεμβαίνω εγώ για να δώσω μια λύση εκείνη την ώρα, γιατί δεν καταλήγει καλά συνήθως, εντάζει, προσπαθώ να είμαι δίκαιη όσο γίνεται, εννοείται ο ΤΥΠ είναι αυτός που διεκδικεί τα πάντα, είναι λίγο πιο έντονος, οπότε το κάνει.

Z3: Σιγά-σιγά ηρεμεί ο γιος μου και τελικά βάζουμε αυτό που θέλει η κόρη μου, ας το πούμε, αλλά θέλει κάποια προσπάθεια για να γίνει, ίσως μπορεί να το καταφέρει και μόνη της, αν εκείνη την ώρα δεν τον πιάσει η τρέλα του ας πούμε, να επιμείνει πολύ ή μπορεί να χρειαστεί να εμπλακώ εγώ.

Z5: Αν πει ο ΤΥΠ: «Εγώ θέλω τώρα το play station», τελείωσε, αυτό θα γίνει, δε σέβεται την επιθυμία του άλλου, θα γίνει αυτό που θέλει αυτός.

ο ΔΑΦ θα αντιδράσει, αλλά θα υποχωρήσει το καημένο, αυτό δεν.

Η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι καλείται να κάνει την διαιτητή στα δίδυμα αδέρφια. Φαίνεται τα δίδυμα να διεκδικούν εξίσου τα παιχνίδια. Παρομοίως, η μητέρα του ζεύγους Z2

ανέφερε ότι χρειάζεται να εμπλακεί εκείνη ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια. Φαίνεται τα δίδυμα αδέρφια να έρχονται σε σύγκρουση μεταξύ τους για τα παιχνίδια. Η μητέρα στο τέλος επισήμανε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος είναι αυτός που διεκδικεί περισσότερο. Η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι η ΤΥΠ δίδυμη μπορεί να καταφέρει να υποχωρήσει τον δίδυμο με ΔΑΦ και να δει εκείνη αυτό που επιθυμεί στην τηλεόραση. Όμως, μπορεί να χρειαστεί να εμπλακεί και η ίδια, η μητέρα, για να υποχωρήσει ο δίδυμος με ΔΑΦ. Η μητέρα δεν αναφέρει ξεκάθαρα ποιο δίδυμο διεκδικεί περισσότερο να βλέπει αυτό που επιθυμεί στην τηλεόραση, αλλά από τα συμφραζόμενα φαίνεται ότι διεκδικεί περισσότερο ο δίδυμος με ΔΑΦ, μάλιστα επίμονα. Η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος είναι αυτός που πάντα κατέχει το κοινό επιθυμητό πράγμα, το play station. Όπως ανέφερε χαρακτηριστικά *«δε σέβεται την επιθυμία του άλλου»*. Ο δίδυμος με ΔΑΦ φαίνεται να αναγνωρίζει την κυριαρχική θέση του ΤΥΠ δίδυμου και να υποχωρεί.

Συνοψίζοντας, οι σχέσεις των δίδυμων φάνηκαν να είναι έντονα συγκρουσιακές, με τα ζεύγη διδύμων Z1, Z2, Z3, Z4 να επιδίδονται κυρίως σε σωματικές συγκρούσεις, ενώ το ζεύγος διδύμων Z5 να επιδίδεται κυρίως σε λεκτικές συγκρούσεις. Αιτία συγκρούσεων των δίδυμων αδερφών ήταν οι λιχουδιές για το ζεύγος Z2, τα αντικείμενα ή παιχνίδια για τα ζεύγη Z1, Z2, Z3, Z5, τα πειράγματα για τα ζεύγη Z2, Z3, η ζήλεια για την προσοχή των οικείων προσώπων για το ζεύγος Z4, η συμπεριφορά των δίδυμων με ΔΑΦ για τα ζεύγη Z3, Z4, Z5. Θέσεις ισχύος αναδείχθηκαν μεταξύ των δίδυμων αδερφών, με τα ΤΥΠ δίδυμα να είναι τα κυρίαρχα στα περισσότερα ζεύγη διδύμων με ΔΑΦ. Συγκεκριμένα, στα ζεύγη Z1, Z2, Z5 τα ΤΥΠ δίδυμα ήταν τα κυρίαρχα δίδυμα, ενώ στο ζεύγος Z3 το δίδυμο με ΔΑΦ ήταν το κυρίαρχο δίδυμο. Η κυριαρχία ήταν ασταθής στο ζεύγος Z4. Επιπροσθέτως, τα ΤΥΠ δίδυμα φάνηκε να παίρνουν τις περισσότερες πρωτοβουλίες από τα δίδυμα με ΔΑΦ. Όπως, επίσης, τα ΤΥΠ δίδυμα φάνηκε να κατευθύνουν περισσότερο τα δίδυμα με ΔΑΦ. Τέλος, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z5 φάνηκε να επιθυμούν κοινά πράγματα, ενώ τα δίδυμα αδέρφια του ζευγαριού Z4 φάνηκε να μην επιθυμούν κοινά πράγματα. Κοινό πράγμα επιθυμίας για τα δίδυμα αδέρφια αποτέλεσαν τα παιχνίδια στα ζεύγη Z1 και Z2, η τηλεόραση στο ζεύγος Z3, το play station στο ζεύγος Z5. Το δίδυμο που διεκδικεί περισσότερο φάνηκε να είναι το ΤΥΠ δίδυμο στα ζεύγη Z2 και Z5 ενώ στο ζεύγος Z3 το δίδυμο με ΔΑΦ. Τα δίδυμα του ζεύγους Z1 φάνηκε να διεκδικούν εξίσου.

6.3.5.2. Η κυριαρχία στη σχέση των διδύμων με ΔΑΦ

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z11 απάντησαν ότι υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια. Η μητέρα του ζευγαριού Z10 απάντησε ότι δεν υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια.

Z10: Όχι, όχι, όχι, δεν υπάρχει, γι' αυτό στο είπα και από την αρχή ότι δεν τσακώνονται, δεν τις έχω δει ποτέ [γέλιο] να τσακώνονται.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z11 μίλησαν για τις αιτίες συγκρούσεων των διδύμων αδερφών, όπως και για τον τρόπο συγκρούσεων των διδύμων αδερφών.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξαν τα αντικείμενα.

Z8: Ο ένας πήρε κάτι του άλλου και μετά δεν το βρίσκουνε.

Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι παίρνουν τα πράγματα ο ένας του άλλου. Όταν όμως ο ένας δίδυμος έχει πάρει ένα πράγμα του άλλου δίδυμου και ο άλλος δίδυμος το χρειάζεται, το ψάχνει, δε το βρίσκει, οι δίδυμοι οδηγούνται σε σύγκρουση.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξαν τα παιχνίδια.

Z6: Αν πάει ο ένας και πειράζει τα παιχνίδια του αλλουνού, θα νευριάσει ο δεύτερος όμως, γιατί ο δεύτερος είναι με τις φιγούρες, όταν τα πάρει ο πρώτος.

Z8: Ο Δ1(ΔΑΦ) συνήθως θα θυμώσει άμα κάτι του πειράξεις και του χαλάσεις ας πούμε ένα παιχνίδι.

Z11: Για παιχνίδι.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z11 ανέφεραν τα παιχνίδια ως αιτία σύγκρουσης μεταξύ των διδύμων αδερφών. Η μητέρα του ζεύγους Z6 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος πειράζει τα παιχνίδια του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος ενοχλείται, και έτσι μαλώνουν μεταξύ τους. Παρομοίως, η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι μαλώνουν μεταξύ τους, όταν ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πειράζει ή ακόμη χαλάσει τα παιχνίδια του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου. Η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες μαλώνουν μεταξύ τους για τα παιχνίδια, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξε το φαγητό.

Z6: Θα μαλώσουνε γιατί κάποιος έφαγε παρά πάνω φαγητό.

Z11: Θα μαλώσουν για τέτοιο, [γέλιο] ότι έχει να κάνει με φαγητό, ας πούμε είναι πατατάκια και τελειώσουν τα πατατάκια της μίας, της Δ1(ΔΑΦ), θα πάει να πάρει από το μπόλακι της Δ2(ΔΑΦ).

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z11 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια μαλώνουν για το φαγητό. Η μητέρα του ζεύγους Z6 επισήμανε ότι οι δίδυμοι μαλώνουν, γιατί ο ένας από τους δύο έφαγε περισσότερο φαγητό, ενώ η μητέρα του ζεύγους Z11 επισήμανε ότι οι δίδυμες μαλώνουν, γιατί η μία πήρε από το φαγητό της άλλης.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξε η μη ανοχή στην εγγύτητα με τα δίδυμά τους.

Z7: Δεν θα το 'λεγα μαλώνουνε, απλώς, άμα δε θέλει η μικρή, να είναι κοντά της ο Δ2(ΔΑΦ) σπρώχνει και τονε διώχνει ή φεύγει και πάει σε άλλο δωμάτιο, άμα δεν φεύγει από δίπλα της.

Η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη δεν θέλει να βρίσκεται κοντά της ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, οπότε, είτε διώχνει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο από κοντά της, είτε απομακρύνεται η ίδια από κοντά του.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξε η ζήλεια για τα πρόσωπα φροντίδας.

Z7: Άμα έχω αγκαλιά τη Δ1(ΔΑΦ), έρχεται ο Δ2(ΔΑΦ) τη διώχνει ή αν έχω το Δ2(ΔΑΦ) έρχεται η Δ1(ΔΑΦ) και τονε διώχνει.

Η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια συγκρούονται για την αγκαλιά της.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξαν τα πειράγματα τους.

Z8: Ο Δ2(ΔΑΦ) συνήθως θυμώνει όταν τον πειράζει ο Δ1(ΔΑΦ).

Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος πειράζει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δεν επιθυμεί, και έτσι οδηγούνται σε σύγκρουση. Με μια δική μας ματιά, τα πειράγματα του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου προς τον Δ2(ΔΑΦ) πιθανόν να είναι ένα τρόπος προσέγγισης του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου προς το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξε η συμπεριφορά τους.

Z8: Μπορεί να τύχει ας πούμε να τσακωθούνε ας πούμε, τον τρόπο που συμπεριφέρθηκε ο ένας στον άλλον στο παιχνίδι.

Ο Δ1(ΔΑΦ) συνήθως άμα τον ειρωνευτείς.

Z9: Γιατί ο Δ2(ΔΑΦ) μίλησε πολύ δυνατά κι ο Δ1(ΔΑΦ) θέλει ησυχία.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z9 ανέφεραν ως αιτίας σύγκρουσης μεταξύ των διδύμων τη συμπεριφορά του ενός δίδυμου προς τον άλλο δίδυμο. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι μαλώνουν για τον τρόπο που συμπεριφέρθηκε ο ένας στον άλλον στο παιχνίδι. Επίσης,

πρόσθεσε ότι στον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο δεν αρέσει η ειρωνεία. Όταν ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος ειρωνευτεί τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος ενοχλείται με αποτέλεσμα να συγκρούονται. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι στον Δ1(ΔΑΦ) δεν αρέσει να μιλάνε δυνατά. Όταν ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος μιλάει δυνατά, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος ενοχλείται με αποτέλεσμα να συγκρούονται.

Αιτία σύγκρουσης για τα δίδυμα αδέρφια υπήρξαν οι διαφορετικές ανάγκες ή/και επιθυμίες τους.

Z9: Ο Δ1(ΔΑΦ) να θέλει να σβήσει το φως να κοιμηθεί και ο Δ2(ΔΑΦ) να θέλει το φως αναμμένο, γιατί θέλει να μείνει 5 λεπτά ακόμα.

Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι μαλώνουν γιατί ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος θέλει να σβήσει το φως, γιατί νυστάζει και θέλει να κοιμηθεί, ενώ ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος θέλει να ανάψει το φως, γιατί δεν νυστάζει ακόμη. Φαίνεται οι ανάγκες ή/και επιθυμίες των δίδυμων αδερφών να μη συναντώνται, με αποτέλεσμα να έρχονται σε σύγκρουση.

Τα προσωπικά αντικείμενα, τα παιχνίδια, το φαγητό, οι διαφορετικές ανάγκες ή/και επιθυμίες, τα πειράγματα, ο τρόπος συμπεριφοράς, η μη ανοχή στην εγγύτητα μεταξύ των διδύμων, τα πρόσωπα φροντίδας αποτέλεσαν τις αιτίες σύγκρουσης μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Οι συγκρούσεις των δίδυμων αδερφών ήταν κυρίως σωματικές αλλά και λεκτικές. Βέβαια, υπήρξαν γκρίνιες και αυτοτραυματισμοί των διδύμων.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z11 μίλησαν για σωματικές συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών.

Z6: Θα τραβήξει ο ένας τον άλλον.

Z7: Έρχεται ο Δ2(ΔΑΦ) τη διώχνει ή αν έχω το Δ2(ΔΑΦ) έρχεται η Δ1(ΔΑΦ) και τονε διώχνει, σπρώχνει και τονε διώχνει.

Z8: Τσακωμούς, τσακωμούς, ότι έχουνε και αυτή την πάλη σαν παιχνίδι.

Z11: Θα προσπαθήσει να πάρει να το πάρει με το έτσι θέλω, θα προσπαθήσει επανειλημμένα να το πάρει η άλλη θα προσπαθήσει να το καλύψει να μη της το πάρει. Η Δ2(ΔΑΦ) έχει φτάσει στο σημείο τώρα [...] να τραβάει και τα μαλλιά της Δ1(ΔΑΦ), όταν νευριάζει πάρα πολύ.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι οι δίδυμοι τραβούν ο ένας τον άλλον. Η μητέρα του ζεύγους Z7 είπε ότι τα δίδυμα σπρώχνουν το ένα το άλλο. Η μητέρα του ζεύγους Z8 μίλησε για πάλη μεταξύ των διδύμων, την οποία έχουν σαν παιχνίδι τις περισσότερες φορές. Η μητέρα του

ζεύγους Z11 μίλησε για αρπαγή αντικειμένου από τη μία, και κάλυψη αντικειμένου από την άλλη. Η μητέρα επίσης πρόσθεσε ότι η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη τραβάει μαλλιά.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z9 μίλησαν για λεκτικές συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδελφών.

Z8: «Εσύ φταις, που δε το βρίσκουμε» και τέτοια.

Z9: Ο Δ2(ΔΑΦ) λεκτικά, ο Δ2(ΔΑΦ), ναι, το παίζει Παναγία, κάνει φασαρία ο Δ1(ΔΑΦ) και 'γω δε μπορώ να κοιμηθώ, ενώ έχει ξεκινήσει ο Δ2(ΔΑΦ) τη φασαρία.

Από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z8 φαίνεται ότι οι δίδυμοι κατηγορούν ο ένας τον άλλον στις λεκτικές συγκρούσεις τους. Από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z9 φαίνεται ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος της παραπονιέται για τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z9 και Z11 μίλησαν για γκρίνια μεταξύ των δίδυμων αδελφών.

Z9: Ο Δ1(ΔΑΦ) με γκρίνια, γιατί δεν μπορεί να χειριστεί καλά το λόγο του.

Z11: Συνήθως με γκρίνια, με γκρίνια, δηλαδή, γκρινιάζει και δείχνει την ενόχληση της η μία προς την άλλη. Νομίζω ότι αυτή που γκρινιάζει περισσότερο είναι η Δ2(ΔΑΦ), η Δ1(ΔΑΦ) είναι λίγο πιο όσον αφορά την γκρίνια.

Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος εκφράζει το παράπονό του με γκρίνια. Παρομοίως, η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες γκρινιάζουν η μία στην άλλη, για να εκφράσουν την ενόχληση τους, αφού δεν μπορώ να χρησιμοποιήσουν το λόγο τους.

Η μητέρα του ζευγαριού Z9 μίλησε για αυτοτραυματισμό του δίδυμου.

Z9: Μέχρι στο τέλος ο Δ1(ΔΑΦ) θα αρχίσει να αυτοτραυματίζεται.

Η μητέρα ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος αυτοτραυματίζεται. Φαίνεται ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος να μη μπορεί να εξωτερικεύσει το θυμό του προς το δίδυμό του, με αποτέλεσμα να αυτοτραυματίζεται.

Στην τρίτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα παίρνει περισσότερες πρωτοβουλίες από το άλλο δίδυμο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z7 απάντησαν ότι τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες, ενώ οι μητέρες των δίδυμων ζευγαριών Z9 και Z10 απάντησαν ότι τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες. Οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z11 απάντησαν ότι και τα δύο δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες.

Τα δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες για να βοηθήσουν τα δίδυμά τους.

Z6: Όταν τους δώσουμε εντολή πάμε στο αυτοκίνητο, βάλτε το μπουφάν, τα παπούτσια και δεν τα βάζει αμέσως πάει ο πρώτος παίρνει το μπουφάν τα παπούτσια τ' ακουμπάει κάτω και τον περιμένει να τα βάλει για να φύγουμε.

Z10: Η Δ2(ΔΑΦ), θα προσπαθήσει ας πούμε να την βάλει να κοιμηθεί ή μπορεί να την ταΐσει κιόλας [γέλιο]

Από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z6 φαίνεται ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος βοηθά τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο να ετοιμαστεί όταν πρέπει να φύγουν από το σπίτι. Από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z10 φαίνεται ότι της Δ2(ΔΑΦ) δίδυμης της αρέσει να φροντίζει την Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, να της ταΐζει το φαγητό της, να την πηγαίνει στο κρεβάτι της για να κοιμηθεί.

Τα δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες για να βοηθήσουν στις οικιακές εργασίες.

Z9: Ο Δ2(ΔΑΦ) είναι αυτός που θα πει να πάω να πετάξω τα σκουπίδια.

Από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z9 φαίνεται ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος είναι προθυμοποιείται να την υποστηρίξει στα δουλειές του σπιτιού.

Τα δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες για να ικανοποιήσουν τις ανάγκες ή/και τις επιθυμίες τους.

Z7: Άμα θέλει ας πούμε, το κορίτσι να, θα 'ρθει κάποια στιγμή, θα μου φέρει το μπουφάν, θα μου φέρει την τσάντα της, παπούτσια, για να πάμε βόλτα, εκεί σε μια χρονική στιγμή που δε το περιμένεις.

Z8: Α και οι δύο, για δικά τους, γι' αυτά που θέλουν.

Z11: Πρωτοβουλίες παίρνουν και οι δύο και οι δύο παίρνουν πρωτοβουλίες, αλλά πρωτοβουλίες για να εξυπηρετήσουν δικά τους, προσωπικά, ατομικά πράγματα.

Από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z7 φαίνεται ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη παίρνει πρωτοβουλία για να ικανοποιήσει την επιθυμία της, δηλαδή, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη παίρνει το μπουφάν, τα παπούτσια, την τσάντα της και τα πηγαίνει στη μητέρα της, γιατί θέλει να πάνε μαζί μία βόλτα. Ομοίως, οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z11 ανέφεραν ότι τα δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες για να ικανοποιήσουν προσωπικές τους ανάγκες ή/και επιθυμίες τους, χωρίς να δίνουν περισσότερες πρωτοβουλίες.

Στην τέταρτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα κατευθύνει περισσότερο το άλλο δίδυμο;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα δεν κατευθύνουν τα δίδυμά

τους, ενώ οι μητέρες των ζευγαριών Z9 και Z10 απάντησαν ότι τα δίδυμα κατευθύνουν τα δίδυμά τους.

Z9: Εκεί υπάρχουν, υπάρχουν στιγμές, δεν είναι μόνο ο Δ2(ΔΑΦ) το κάνει και ο Δ1(ΔΑΦ). Όταν έχουμε πάει για περπάτημα, έχουμε πάει σε μέρη που δεν ξέρουμε, γιατί ο Δ1(ΔΑΦ) χειρίζεται το χάρτη της Google και ξέρει που ακριβώς είμαστε. Ο Δ2(ΔΑΦ) πάλι θα πει, λεκτικά εκείνος.

Z10: Αν θέλουμε να πάμε κάπου τραβάει το χέρι η Δ2(ΔΑΦ) τη Δ1(ΔΑΦ) ή Δ1(ΔΑΦ) τη Δ2(ΔΑΦ), για να φύγουμε ξέρω 'γω.

Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι κατευθύνουν ο ένας τον άλλον όταν έχουν πάει για περπάτημα, δίνοντας οδηγίες ο ένας στον άλλον για τη διαδρομή που πρέπει να ακολουθήσουν. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος δίνει την κατεύθυνση μέσω των χαρτών της Google, που γνωρίζει να χειρίζεται, ενώ ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος δίνει την κατεύθυνση με το λόγο του. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι οι δίδυμες κατευθύνουν η μία την άλλη όταν πρέπει να φύγουν, να πάνε κάπου, τραβώντας η μία την άλλη από το χέρι.

Στην πέμπτη ερώτηση (Ποιο από τα δίδυμα είναι το κυρίαρχο; Αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει; Πως αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει;), οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z11 απάντησαν ότι υπάρχει κυρίαρχο δίδυμο στη δίδυμη σχέση. Οι μητέρες των ζευγαριών Z9 και Z10 απάντησαν ότι υπάρχει ασταθής κυριαρχία στη δίδυμη σχέση. Η μητέρα του ζευγαριού Z8 απάντησε ότι δεν υπάρχει κυρίαρχο δίδυμο στη δίδυμη σχέση.

Z6: Ο ισχυρός είναι ο πρώτος.

Z7: Η Δ1(ΔΑΦ) είναι η κυρίαρχη [γέλιο].

Z8: Κανένας δεν είναι.

Z9: Μπορώ να πω ότι σε άλλα είναι ο ένας πιο ισχυρός και σε άλλα ο άλλος πιο ισχυρός. Αυτό που έχω παρατηρήσει είναι ότι ο ένας σέβεται το ποσό ισχυρός είναι ο ένας στον άλλον, ο καθένας στο κομμάτι του δηλαδή, δηλαδή, ο Δ2(ΔΑΦ) χειρίζεται καλύτερα το λόγο του, ο Δ1(ΔΑΦ) είναι ήσυχος που ξέρει ότι εντάζει εκεί είναι ο Δ2(ΔΑΦ), ο Δ2(ΔΑΦ) πάλι που ξέρει ότι ο Δ1(ΔΑΦ) μπορεί να χειριστεί καλύτερα μονοπάτια, θα ακολουθήσει το Δ1(ΔΑΦ), ο καθένας είναι στο κομμάτι του.

Z10: Θεωρώ ότι η Δ2(ΔΑΦ) είναι πιο δυνατή αλλού, η Δ1(ΔΑΦ) πιο δυνατή είναι αλλού, δεν μπορώ να σου εξηγήσω ακριβώς, αλλά ξέρω ότι εγώ δεν τις

αφήνω να κάνουν ότι θέλουν, πάντα, όχι πάντα, έχουν όρια, πολύ σημαντικό, και το ξέρουν αυτό, το γνωρίζουν, αλλά όταν ξέρουν ότι κάποιος δεν μπορείς να τις κουμαντάρει, το εκμεταλλεύονται.

Z11: Ναι, θεωρώ πως είναι η Δ2(ΔΑΦ), η κυρίαρχη, είναι πιο αυταρχική, πιο αυστηρή, έχει να κάνει καθαρά με την αντίδρασή της, ενώ η άλλη θα είναι λίγο πιο μαζεμένη, οπότε εκεί φαίνεται.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z7 απάντησαν ότι κυρίαρχα δίδυμα είναι τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα, χωρίς να δίνουν περισσότερες πληροφορίες. Η μητέρα του ζευγαριού Z8 απάντησε ότι δεν υπάρχει κυρίαρχο δίδυμο. Η μητέρα του ζευγαριού Z9 απάντησε ότι κυρίαρχος δίδυμος είναι άλλοτε ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος, άλλοτε ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος χειρίζεται καλύτερα τα μονοπάτια. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος χειρίζεται καλύτερα το λόγο. Η μητέρα επισήμανε ότι οι δίδυμοι αναγνωρίζουν αλλά και σέβονται που είναι ισχυρός ο ένας και που είναι ισχυρός ο άλλος. Η μητέρα του ζευγαριού Z10 απάντησε ότι κυρίαρχη δίδυμη αλλού είναι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη και αλλού η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, χωρίς να δίνει περισσότερες πληροφορίες. Παρά μόνο η μητέρα επισήμανε ότι εκείνη οριοθετεί τις δίδυμες, ενώ όταν οι δίδυμες είναι άνευ ορίων το εκμεταλλεύονται. Η μητέρα του ζευγαριού Z11 απάντησε ότι κυρίαρχη δίδυμη είναι η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη. Η μητέρα μάλιστα την χαρακτήρισε αυστηρή και αυταρχική.

Τα κυρίαρχα δίδυμα δείχνουν να αντιδρούν έντονα όταν δεν καταφέρνουν αυτό που θέλουν.

Z6: Με νεύρα, πολλά νεύρα, πετάει πράγματα, βγάζει κραυγές.

Z7: Γκρίνια, γκρίνια, όταν θέλει κάτι, το διεκδικεί, δηλαδή, σαν να το απαιτεί, ένα πράγμα.

Z9: Ο Δ1(ΔΑΦ) αυτοτραυματίζεται, ο Δ2(ΔΑΦ) γκρινιάζει.

Z10: Ε η Δ1(ΔΑΦ) δαγκώνεται, η Δ2(ΔΑΦ) γκρινιάζει ξέρω 'γω.

Z11: Γκρινιάρια είναι η Δ2(ΔΑΦ).

Η κύρια αντίδραση των κυρίαρχων διδύμων είναι η γκρίνια. Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος νευριάζει, πετάει πράγματα, βγάζει κραυγές, όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει. Η μητέρα του ζεύγους Z7 είπε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη γκρινιάζει. Οι μητέρες των ζευγαριών Z9 και Z10 είπαν ότι τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα αυτοτραυματίζονται, ενώ τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα γκρινιάζουν. Η μητέρα του ζεύγους Z11 είπε ότι η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη γκρινιάζει, όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει.

Στην έκτη ερώτηση (Τα δίδυμα επιθυμούν κοινά πράγματα; Αν ναι, ποια είναι αυτά; Ποιο από τα δίδυμα διεκδικεί περισσότερο τα πράγματα που επιθυμεί;), οι μητέρες των ζευγαριών Z7 και Z10 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν επιθυμούν κοινά πράγματα, ενώ οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z11 είπαν ότι τα δίδυμα αδέρφια επιθυμούν κοινά πράγματα.

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6 και Z11 ανέφεραν το φαγητό ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z6: Φαγητό.

Z11: Για φαγητό.

Η μητέρα του ζευγαριού Z8 ανέφερε τα αντικείμενα ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z8: Πολλά πράγματα, δεν ξέρω πως να το προσδιορίζω, υλικά.

Η μητέρα του ζευγαριού Z9 ανέφερε τον υπολογιστή ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z9: Το laptop.

Η μητέρα του ζευγαριού Z9 ανέφερε το αρμόνιο ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z9: Αυτό συμβαίνει πιο πολύ με το αρμόνιο.

Η μητέρα του ζευγαριού Z11 ανέφερε τα παιχνίδια ως κοινό πράγμα επιθυμίας των δίδυμων αδερφών.

Z11: Για παιχνίδι.

Οι απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z11 ως προς την διεκδίκηση του κοινού πράγματος από τα δίδυμα αδέρφια, παρουσιάζονται ακολούθως.

Z6: Ο πρώτος θα διεκδικήσει αλλά ο δεύτερος θα το έχει. Ο πρώτος θέλει να γίνετε μόνο το δικό του, κι αν του πεις δεν θα το φας εσύ αυτό, θα τσατιστεί και θα φωνάζει, αλλά ο άλλος, δεν θα τον αφήσει να κάτσει να το φάει στην καρέκλα, θα κάτσει ο ένας στην καρέκλα να το φάει θα θέλει και ο άλλος να το φάει, θα τον σηκώσει από την καρέκλα, θα πάρει το πιάτο και θα πάει πιο μακριά ο δεύτερος.

Z8: Ο Δ2(ΔΑΦ), ο Δ2(ΔΑΦ) διεκδικεί, ο Δ2(ΔΑΦ) όταν κάτι το θέλει, δεν μπορεί να υποχωρήσει, ενώ ο Δ1(ΔΑΦ) είναι πιο διαλλακτικός ας πούμε ή να το μοιραστεί ή αν νιώθει ότι ο Δ2(ΔΑΦ) είναι στα όρια του να υποχωρήσει, δηλαδή,

τον βλέπεις ότι νιώθει άσχημα, αν τυχόν ας πούμε, τελικά ας πούμε, χρειαστεί να το πάρει εκείνος ή το κερδίσει και βλέπει τον Δ2(ΔΑΦ) ότι είναι λίγο κάπως.

Z9: Άμα συμβεί αυτό, το διεκδικεί πιο πολύ ο Δ1(ΔΑΦ) και ο Δ2(ΔΑΦ) πάντα ευτυχώς κάνει υπομονή. Όταν θέλει να παίζει πρώτα ο Δ1(ΔΑΦ) αρμόνιο, ντάξει, ο Δ2(ΔΑΦ) θα αφήσει τον Δ1(ΔΑΦ) να παίζει αρμόνιο ή αν παίζει ο Δ2(ΔΑΦ) εκείνη την ώρα και θέλει να παίζει ο Δ1(ΔΑΦ), του το δίνει κατευθείαν. Το ίδιο συμβαίνει και με το laptop, όταν θέλει ο Δ1(ΔΑΦ) να μείνει με το laptop, και εντάξει, ο Δ2(ΔΑΦ) σταματάει αμέσως και του το παραχωρεί.

Z11: Ναι, πολλές φορές έχει τύχει, προσπαθεί, όποια το κερδίσει [γέλιο], όποια το προλάβει, η άλλη θα πάει να το κλέψει μετά και θα γκρινιάζει η άλλη ή θα βρούμε δύο και θα τους τα μοιράσουμε για να μην τσακώνονται, δηλαδή για να μην υπάρχει αυτό το, η γκρίνια, ε ναι. Θεωρώ όταν το θέλει πάρα πολύ θα διεκδικήσει και η μια και η άλλη. Ναι, ναι, έχουμε τέτοια πολλά, εκεί γίνεται χαμός, αλλά είναι ωραία η όλη αλληλεπίδραση αυτή.

Η μητέρα του ζεύγους Z6 είπε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος διεκδικεί το φαγητό, αλλά ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος θα έχει το φαγητό. Με μια δική μας ματιά και οι δύο δίδυμοι διεκδικούν το φαγητό, απλώς, με διαφορετικό τρόπο. Δηλαδή, όταν υπάρχει ένα πιάτο με φαγητό στο τραπέζι, ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος με φωνές κάθεται στην καρέκλα, για να φάει το φαγητό, δημιουργώντας όμως μια ένταση με τις φωνές του. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πάλι, χωρίς φωνές, χωρίς να δημιουργεί ένταση, σηκώνει τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο από την καρέκλα, αρπάζει το πιάτο με το φαγητό και απομακρύνεται, για να το απολαύσει. Η μητέρα του ζεύγους Z8 είπε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος διεκδικεί περισσότερο ένα αντικείμενο, δείχνοντας ότι το θέλει αποκλειστικά δικό του, ενώ ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος δείχνει πρόθυμος να μοιραστεί το αντικείμενο με τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο ή ακόμη και να παραχωρήσει το αντικείμενο στον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο αν δει ότι έχει στενοχωρηθεί. Η μητέρα του ζεύγους Z9 είπε ότι αν ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος θελήσει το αρμόνιο ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος του το δίνει κατευθείαν. Το ίδιο συμβαίνει και με το laptop, όπως επισήμανε η μητέρα. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος διεκδικεί περισσότερο. Η μητέρα του ζεύγους Z11 είπε ότι οι δίδυμες διεκδικούν εξίσου, φαγητό ή παιχνίδι, ό,τι είναι εκείνη τη στιγμή. Βέβαια, η μητέρα ανέφερε ότι θα προσπαθήσουν να βρουν δύο, φαγητά ή παιχνίδια, να τα δώσουν στις δίδυμες, για να σταματήσουν να μαλώνουν μεταξύ τους. Η μητέρα χαρακτήρισε ως ωραία την όλη αλληλεπίδραση των διδύμων. Με μια δική μας ματιά, οι δίδυμες, όπως ανέφερε η μητέρα κατά τη συνέντευξη μας, «προσεγγίζουν η μία την

άλλη, αλλά πρέπει να υπάρχει πάντα ένας ενισχυτής, δηλαδή, να έχει κάτι η άλλη που το θέλει η άλλη και θέλει να το πάρει, δηλαδή, είτε είναι φαγητό, είτε είναι παιχνίδι. Αυτή είναι η προσέγγιση που μπορεί να κάνει μία στην άλλη, δεν έχουν κάτι άλλο για να προσεγγίσει μία την άλλη». Συνεπώς, γίνεται φανερό ότι οι δίδυμες αλληλεπιδρούν μόνον όταν υπάρχει κοινό επιθυμητό φαγητό ή παιχνίδι. Διαφορετικά δεν προσεγγίζει η μία την άλλη, δεν αλληλεπιδρούν, χρειάζονται διαμεσολαβητή, όπως ανέφερε η μητέρα κατά τη συνέντευξή μας «είναι πολύ λίγες οι φορές που προσπαθούν η μία να παίξει με την άλλη ας πούμε, πάντα πρέπει να υπάρχει κάποιος μεσολαβητής στη μέση». Η μητέρα χαίρεται που οι δίδυμες αλληλεπιδρούν, έστω και με αυτόν τον τρόπο, ερχόμενες σε σύγκρουση. Άλλωστε, η σύγκρουση είναι μία κοινωνική αλληλεπίδραση, που παρέχει ένα πλαίσιο για συναισθηματική έκφραση, κατανόηση των συναισθημάτων των άλλων, και μάθηση για επίλυση διαφορών, όπως αναφέρθηκε (Dunn, 2007). Είναι προτιμότερη η ύπαρξη αλληλεπίδρασης, συγκρουσιακής, από την απουσία αλληλεπίδρασης, την αδιαφορία μεταξύ των διδύμων.

Συνοψίζοντας, οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z11 μίλησαν για συγκρούσεις μεταξύ των διδύμων αδερφών. Η μητέρα, ωστόσο, του ζευγαριού Z10 δε μίλησε για συγκρούσεις μεταξύ των διδύμων. Αιτίες σύγκρουσης μεταξύ των διδύμων αδερφών αποτέλεσαν τα παιχνίδια και το φαγητό για το ζεύγος Z6, η ζήλεια για τα πρόσωπα φροντίδας και η μη ανοχή στην εγγύτητα του διδύμου για το ζεύγος Z7, τα προσωπικά αντικείμενα, τα παιχνίδια, τα πειράγματα, η συμπεριφορά του διδύμου για το ζεύγος Z8, οι διαφορετικές ανάγκες ή/και επιθυμίες και η συμπεριφορά του διδύμου για το ζεύγος Z9, τα παιχνίδια και το φαγητό για το ζεύγος Z11. Οι μητέρες μίλησαν για σωματικές και λεκτικές συγκρούσεις μεταξύ των διδύμων, καθώς και για γκρίνια και για αυτοτραυματισμό των διδύμων κατά τις συγκρούσεις τους. Ως προς τη θέση ισχύος κυρίαρχο δίδυμο στα ζεύγη Z6 και Z7 φάνηκε να είναι το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, στα ζεύγη Z9 και Z10 φάνηκε να είναι τότε το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, τότε το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, στο ζεύγος Z11 φάνηκε να είναι το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Η μητέρα, ωστόσο, του ζεύγους Z8 είπε ότι δεν υπάρχει κυρίαρχο δίδυμο. Επίσης, στα ζεύγη Z6 και Z7 πρωτοβουλίες φάνηκε να παίρνει το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, στα ζεύγη Z9 και Z10 πρωτοβουλίες φάνηκε να παίρνει το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, στα ζεύγη Z8 και Z11 πρωτοβουλίες φάνηκε να παίρνουν και τα δύο δίδυμα. Συγκεκριμένα, στα ζεύγη Z6 και Z10 τα δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες για παροχή βοήθειας προς τα δίδυμά τους, στα ζεύγη Z7, Z8, Z11 τα δίδυμα παίρνουν πρωτοβουλίες για την ικανοποίηση προσωπικών αναγκών ή/και επιθυμιών τους, στο ζεύγος Z9 το δίδυμο παίρνει πρωτοβουλίες για παροχή βοήθειας σε οικιακές εργασίες.

Επιπροσθέτως, τα δίδυμα των ζευγαριών Z9 και Z10 φάνηκε να κατευθύνουν τα δίδυμά τους, ενώ τα δίδυμα των υπόλοιπων ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z11 φάνηκε να μην κατευθύνουν τα δίδυμά τους. Τέλος, οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z11 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια επιθυμούν κοινά πράγματα. Οι μητέρες, ωστόσο, των ζευγαριών Z7 και Z10 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν επιθυμούν κοινά πράγματα. Κοινό πράγμα επιθυμίας αποτελέσαν το φαγητό για το ζεύγος Z6, τα αντικείμενα για το ζεύγος Z8, το αρμόνιο και ο υπολογιστής για το ζεύγος Z9, το φαγητό και τα παιχνίδια για το ζεύγος Z11. Το δίδυμο που διεκδικεί περισσότερο φάνηκε να είναι το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο στο ζεύγος Z8 και το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο στο ζεύγος Z9. Στα ζεύγη Z6 και Z11 φάνηκε να διεκδικούν και τα δύο δίδυμα εξίσου.

6.3.6. Ομοιότητα χαρακτήρα

Ερευνητές πρότειναν ότι το είδος της ζυγωτίας, μονοζυγώτες δίδυμοι, διζυγώτες δίδυμοι, επηρεάζει τις γονικές αναπαραστάσεις με τέτοιο τρόπο, ώστε οι γονείς των μονοζυγωτικών διδύμων να υπόκεινται στο «φαινόμενο της αφομοίωσης», το οποίο τους αναγκάζει να μεγεθύνουν τις ομοιότητες στις προσωπικότητες των διδύμων, ενώ οι γονείς των διζυγωτικών διδύμων είναι επιρρεπείς στο «φαινόμενο της αντίθεσης», το οποίο τους οδηγεί στην ενίσχυση των διαφορών που αντιλαμβάνονται (Emde et al., 1992). Ωστόσο, ο Lytton (1977) υποστήριξε ότι οι γονείς ανταποκρίνονται περισσότερο στις διαφορές και τις ομοιότητες μεταξύ των διδύμων, παρά τις δημιουργήσουν.

Στα πλαίσια διερεύνησης της ομοιότητας ανάμεσα στους διδύμους, όπου είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ τέθηκαν στις μητέρες και την κηδεμόνα των διδύμων, οι ακόλουθες δύο ερωτήσεις, i) Τα δίδυμα αντιμετωπίζονται ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες ή ως μια κοινή; ii) Τα δίδυμα μοιάζουν στο χαρακτήρα; Μπορείτε να περιγράψετε τον χαρακτήρα τους;

6.3.6.1. Η ομοιότητα χαρακτήρα στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα αντιμετωπίζονται ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες ή ως μια κοινή;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι αντιμετωπίζουν τα δίδυμα αδέρφια ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες.

Z1: Όχι, δύο διαφορετικές προσωπικότητες πάντα το κάνα αυτό.

Z2: *Ε ναι, διαφορετικές, ούτως ή άλλως είναι τελείως διαφορετικοί σε όλα.*

Z3: *Ως εντελώς διαφορετικές.*

Z4: *Μπα, είναι διαφορετικοί ως προς το, ποτέ, διαφορετικά.*

Z5: *Όχι, διαφορετικά ο καθένας.*

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα μοιάζουν στο χαρακτήρα; Μπορείτε να περιγράψετε τον χαρακτήρα τους;), οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 απάντησαν ότι τα δίδυμα δεν μοιάζουν στο χαρακτήρα και αναφέρθηκαν σύντομα στο χαρακτήρα του καθενός.

Z1: *Πουθενά δε μοιάζουνε, πουθενά, καθόλου, είναι σαν να ναι δύο διαφορετικά παιδιά. Ο ΔΑΦ είναι ένα παιδάκι με πολλή ενέργεια, είναι πολύ, έτσι ένα καλό παιδάκι, συμπαθητικό, εκδηλώνει πολύ τα συναισθήματά του, είναι πάρα πολύ, είναι ζωηρός, είναι υπερκινητικός, είναι έντονος, έχει μια κυκλοθυμικότητα, δηλαδή, μία κυκλοθυμικότητα που μπορεί τη μία στιγμή να ναι, να τσιρίζει, να νευριάσει και την άλλη στιγμή να καταπραΐνει. Η ΤΥΠ είναι πιο σταθερό παιδί, είναι πιο, πώς να το πω τώρα, έχει τα χαρακτηριστικά αυτά του κοριτσιού που λέμε, είναι πιο συγκροτημένο, πιο μαζεμένο, έχει μία ντροπαλότητα έξω, όχι μέσα, μαζεμένο παιδί έξω, είναι καλή μαθήτρια στο σχολείο, πανήσυχη, είναι όμως πιο φειδωλό στο να εκδηλώσει ας πούμε τα συναισθήματά του, σε αντίθεση με τον ΔΑΦ.*

Z2: *Όχι, καθόλου. Ο ΤΥΠ είναι πιο έντονος χαρακτήρας, δηλαδή, υπερκινητικός, θέλει συνέχεια την προσοχή του αλλού, είναι ένα παιδί, που δε σ' αφήνει απαρατήρητο τέλος πάντων. Ο ΔΑΦ είναι πιο γλυκός, πιο τρυφερός, πιο χαδιάρης, το επιδιώκει δηλαδή αυτό, την προσέγγιση, είναι πιο συναισθηματικός, ο ΤΥΠ δεν εκφράζεται, δηλαδή, του λες :«Έλα να μου δώσεις ένα φιλί» και δεν το κάνει, είναι λίγο πιο αυστηρός σε αυτό το κομμάτι, πιο απόμακρος, εκφράζει όποτε θέλει αυτός συνήθως τα συναισθήματά του, όχι ότι είναι ακοινωνήτος γενικά, αλλά δεν είναι τόσο τρυφερός, όσο ο ΔΑΦ, δηλαδή, εκεί έχουν μεγάλη διαφορά.*

Z3: *Λοιπόν, ο γιος μου είναι πολύ ευαίσθητος [γέλιο] ως και να, μπορεί να δείχνει έναν άσχημο εαυτό καμιά φορά, λόγω των ξεσπασμάτων που έχει, αλλά είναι λόγω της ανασφάλειας που νιώθει. Είναι καλό και ήσυχο παιδί και*

συνεργάσιμο. Και η κόρη μου είναι επίσης πολύ ευαίσθητο παιδί, που έχει ανασφάλειες [γέλιο] τι άλλο να πω, αυτό. Είναι κι αυτή ήρεμη, αν δεν την ενοχλήσεις, δηλαδή ήρεμα παιδιά και τα δύο.

Z4: Ε ο ΤΥΠ είναι έτσι κλειστός χαρακτήρας μπορώ να πω, είναι κλειστός, το παίρνει μέσα του, δεν είναι ανοιχτός, και είναι και πολύ ευαίσθητος. Ε ο ΔΑΦ πάλι, ήταν πάντα και είναι πιο ανοιχτό παιδί, πιο χαδιάρικο, είναι πιο, να το χαϊδέψεις, να το κάνεις, το [...] ρε παιδί. Ο ΤΥΠ είναι πιο μαγκωμένος, πιο κλειστός είναι, ενώ ο ΔΑΦ, δηλαδή, αν ήταν και προχωρούσε, ήταν δυο διαφορετικοί χαρακτήρες. Δηλαδή, ο ΔΑΦ είναι του έξω, ενώ ο ΤΥΠ είναι διαφορετικός, είναι του μέσα, του διαβάσματος, πιο κλειστός. Είναι δυο διαφορετικοί χαρακτήρες, δηλαδή, σκέψου τώρα αυτισμός και αντί να είναι μέσα, αυτός θέλει να είναι έξω, είναι τι να πω, είναι κοινωνικός ο ΔΑΦ, είναι πολύ κοινωνικός παρά τον αυτισμό του, θέλει να πάει [...] θέλει να δει τον παππού του, τη γιαγιά του, να πάει στο χωριό, να πάει στο εξοχικό, δηλαδή, πάρα πολύ σ' αυτά τα πράγματα, ενώ ο ΤΥΠ είναι πιο κλειστός, βαριέται, δε θέλει πολλά-πολλά.

Z5: Όχι, θα έλεγα περισσότερο όχι. Λοιπόν ο ΤΥΠ είναι ισχυρογνώμων, είναι εγωιστής, παραδέχεται όμως τα λάθη του και ζητάει συγγνώμη, αφού περάσει όμως λίγη ώρα, να το επεξεργαστεί, είναι αρκετά δοτικός και έχει επίγνωση της πραγματικότητας σε μεγάλο βαθμό. Για τον ΔΑΦ τώρα, είναι η χαρά της ζωής, είναι καλόψυχος πολύ, δεν έχει καθόλου εγωισμό, είναι πολύ εκφραστικός, εξωστρεφής και συναισθηματικός αρκετά θα έλεγα. Και οι δύο είναι συναισθηματικοί, συμπληρώστε το και στον ΤΥΠ, αυτά.

Συνοψίζοντας, από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z4 φάνηκε ότι τα δίδυμα διαφέρουν ως χαρακτήρες. Από τις απαντήσεις, όμως, της μητέρας του ζεύγους Z3 και της κηδεμόνος του ζεύγους Z5 φάνηκε ότι τα δίδυμα διαθέτουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Τα δίδυμα του ζεύγους Z3 χαρακτηρίστηκαν και τα δύο ήρεμα, ευαίσθητα, ανασφαλής. Τα δίδυμα του ζεύγους Z5 χαρακτηρίστηκαν και τα δύο συναισθηματικά.

6.3.6.2. Η ομοιότητα χαρακτήρα στη σχέση των διδύμων με ΔΑΦ

Στην πρώτη ερώτηση (Τα δίδυμα αντιμετωπίζονται ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες ή ως μια κοινή;), οι μητέρες και των έξι ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι αντιμετωπίζουν τα δίδυμα αδέρφια ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες.

Z6: Δύο διαφορετικές, τελείως.

Z7: Όχι, όχι, ποτέ δεν το έκανα αυτό, πάντα το καθένα έχει τη δικιά του προσωπικότητα και αναλόγως με αυτή πηγαίνουμε κι εμείς.

Z8: Διαφορετικές.

Z9: Ο καθένας ξεχωριστά, έτσι και αλλιώς ο καθένας έχει τη δική του προσωπικότητα, είναι η νύχτα με τη μέρα, εγώ δεν μπορούσα να τους επιβάλλω να έχουν την ίδια προσωπικότητα, εφ' όσον έχουν τελείως διαφορετική από μωρά.

Z10: Είναι διαφορετικές, είναι πάρα πολύ, για μένα, είναι πολύ διαφορετικές.

Z11: Όχι, η καθεμία διαφορετικά, ήθελα η καθεμία να έχει τη δική της ταυτότητα.

Στη δεύτερη ερώτηση (Τα δίδυμα μοιάζουν στο χαρακτήρα; Μπορείτε να περιγράψετε τον χαρακτήρα τους;), οι μητέρες και των έξι ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 απάντησαν ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν μοιάζουν στο χαρακτήρα και αναφέρθηκαν σύντομα στο χαρακτήρα του καθενός.

Z6: Τον πρώτο, θα τον χαρακτηρίζα, θέλει να περνάει το δικό του, διεκδικητικό και τον δεύτερο θα τον έλεγα ήσυχο.

Z7: Καμία σχέση, το κορίτσι, αυταρχική θα την έλεγα, και είναι λίγο πιο ζύπνια, με την έννοια ότι τα πιάνει πιο εύκολα, με το μικρό, θα τον έλεγα γκρινιάρη και χαδιάρη.

Z8: Ο Δ1(ΔΑΦ) είναι ήρεμος, συνεργάσιμος, έχει λίγο χαμηλή αυτοεκτίμηση, αυτοπεποίθηση μάλλον, αλλά είναι ένα παιδί φιλότιμο, αλλά και πιο ζωηρό. Ο Δ2(ΔΑΦ) είναι ένα παιδί το οποίο είναι πιο κλειστό, θα επικοινωνήσει, θα εκφραστεί, θα μιλήσει μόνο όταν αυτός το θέλει και το επιδιώκει, είναι λιγότερο, δεν είναι ιδιαίτερα ευέλικτος, αλλά δένετε ποιο εύκολα με ανθρώπους, ενώ ο Δ1(ΔΑΦ) είναι στο γενικό, όλοι του κάνουνε, χωρίς να έχει ένα δέσιμο βασικό ας πούμε, ο καλύτερός μου φίλος ας πούμε.

Z9: Όχι, δεν μοιάζουν στο χαρακτήρα, θα σου πω [γέλιο] Αν ήταν τυπικά παιδιά θα ήταν ο Δ1(ΔΑΦ) το παιδί που εγώ είμαι μόνο για να σπουδάσω, μη με ενοχλεί κανείς, εγώ με τα διαβάσματα μου, να κάνω μεταπτυχιακά, να προχωρήσω στις σπουδές μου, μην με ανακατεύεται με δουλειές, με αγροτικά, δεν με ενδιαφέρουν αυτά τα πράγματα. Ο Δ2(ΔΑΦ) πάλι, αν ήταν τυπικός, θα ήταν που 'ναι τα κλειδιά να πάρω το μηχανάκι να εξαφανιστώ, πέσε γερό χρήματα, γιατί περιμένει η γκόμενα. Σε κάλυψα;

Z10: Είναι και οι δύο πολύ, είναι έξυπνες και οι δύο θεωρώ εγώ, αρκετά έξυπνες. Πιο κοινωνική είναι η Δ1(ΔΑΦ), ίσως λίγο περισσότερο, τι άλλο να πω για το χαρακτήρα, δεν ξέρω [γέλιο] η Δ2(ΔΑΦ) ενεργητική, είναι συνέχεια σε κίνηση, δε σταματάει.

Z11: Νομίζω ότι η καθεμία έχει διαφορετικό χαρακτήρα, πιο free Spirit [γέλιο], νομίζω ότι είναι η Δ2(ΔΑΦ), πιο ελεύθερο πνεύμα, πιο καλλιτεχνικό, πιο τσαχπίνικο. Η Δ1(ΔΑΦ) είναι πιο γλυκό και πιο ήρεμο, βγάζει μια ηρεμία, μια ηρεμία που είναι πολύ όμορφη. Η άλλη πάλι, βγάζει μια τσαχπινιά, είναι λίγο πιο πικάντικη, έχει ταπεραμέντο η Δ2(ΔΑΦ) λίγο πιο πολύ. Η άλλη σε καταφέρνει με την ηρεμία της και με τη γλύκα της και η άλλη με την τσαχπινιά της.

Συνοψίζοντας, από τις απαντήσεις των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z11 φάνηκε ότι τα δίδυμα διαφέρουν ως χαρακτήρες. Από την απάντηση, όμως, της μητέρας του ζεύγους Z10 φάνηκε ότι οι δίδυμες διαθέτουν ένα κοινό ως χαρακτήρες. Η μητέρα χαρακτήρισε και τις δύο δίδυμες έξυπνες. Αυτό που μας προκαλεί εντύπωση διαβάζοντας τις περιγραφές των χαρακτήρων των διδύμων του ζεύγους Z9, από τη μητέρα τους, είναι ότι η μητέρα περιέγραψε τους χαρακτήρες των διδύμων της, ως σαν θα ήταν νευροτυπικοί δίδυμοι.

Κεφάλαιο 7

7. Συζήτηση

7.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο, γίνεται σύνοψη των κύριων αποτελεσμάτων της έρευνας, που αναδύθηκαν, από τις τηλεφωνικές συνεντεύξεις της ερευνήτριας με τις μητέρες και την κηδεμόνα των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ και διατυπώνονται ερμηνείες γι' αυτά. Με τη σύνοψη των κύριων αποτελεσμάτων γίνεται φανερό αν τα ερευνητικά ερωτήματα της ερευνητικής μας μελέτης υποστηρίχθηκαν ή δεν υποστηρίχθηκαν, ενώ με την ερμηνεία των αποτελεσμάτων, αιτιολογείται γιατί προέκυψαν αυτά τα αποτελέσματα (Creswell, 2011). Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 4), ο σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνήσει την ποιότητα της σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν έξι διαστάσεις της δίδυμης σχέσης, η εγγύτητα, η εξάρτηση, η συνεργασία, ο ανταγωνισμός, η κυριαρχία και η ομοιότητα χαρακτήρα των δίδυμων αδερφών. Ακολούθως, συνοψίζονται τα κύρια αποτελέσματα και διατυπώνονται ερμηνείες γι' αυτά, στο πλαίσιο μίας συζήτησης πάνω στη βιβλιογραφία.

7.2. Σύνοψη αποτελεσμάτων, συζήτηση, συμπεράσματα

Το πρώτο ερώτημα της ερευνητικής μελέτης που τέθηκε στο πλαίσιο διερεύνησης της εγγύτητας στη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, αν υπάρχει, δηλαδή, εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων αδερφών, εστίασε στη διερεύνηση i) των κοινών ενδιαφερόντων και των κοινών συνηθειών των δίδυμων αδερφών, ii) των δράσεων που τα δίδυμα αδέρφια προτιμούν να κάνουν μόνα και μαζί, iii) της ευχαρίστησης ή της δυσαρέσκειας των διδύμων από την αλληλεπίδραση με τα δίδυμά τους, iv) της προσπάθειας προσέγγισης κάθε διδύμου προς το δίδυμό του, v) της ένδειξης ενδιαφέροντος κάθε διδύμου προς το δίδυμό του, και vi) της εκδήλωσης αγάπης κάθε διδύμου προς το δίδυμό του. Οι αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος για την εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων

αδερφών από τα οποία ,είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 5), συζητούνται ακολούθως.

Όσον αφορά την εγγύτητα στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες, με τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 να έχουν τα περισσότερα κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες όπως, να παίζουν μαζί, να κάνουν ποδήλατο μαζί, να κάνουν βόλτες μαζί, να παρακολουθούν ταινίες μαζί. Από την αναφορά, ωστόσο, της μητέρας του ζευγαριού Z4 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν έχουν κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες. Η απουσία κοινών ενδιαφερόντων και κοινών συνηθειών μεταξύ των διδύμων αδερφών των ζευγών Z4 και Z5, πιθανόν, να οφείλεται στις διαφορετικές προσωπικότητες και τα διαφορετικά αναπτυξιακά επίπεδα των διδύμων αδερφών. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι τα ενδιαφέροντα των διδύμων των ζευγών Z1, Z2, Z3 φάνηκε να αποτελούν γέφυρα για την κοινωνική επαφή με τα δίδυμα τους, ενώ τα ενδιαφέροντα των διδύμων των ζευγών Z4 και Z5 φάνηκε να αποτελούν εμπόδιο για την κοινωνική επαφή με τα δίδυμά τους. Ιδιαίτερα, για τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z5, τα οποία προτιμούν να απασχολούνται μόνα τους, σχεδόν καθόλου μαζί, όπως ανέφερε η κηδεμόνας τους. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z4, ωστόσο, καθώς και τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z2 και Z3, κάνουν πράγματα και μαζί, παρ' ότι προτιμούν να κάνουν περισσότερο πράγματα μόνα τους. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι τα πράγματα που κάνουν μαζί τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z2, Z3, Z4 προέρχονται, κυρίως, από τα ενδιαφέροντα ή τις επιθυμίες των διδύμων με ΔΑΦ. Τα δίδυμα αδέρφια, δηλαδή, του ζεύγους Z2 ζωγραφίζουν μαζί, που αρέσει πολύ στον δίδυμο με ΔΑΦ και τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z3 παίζουν tik tok μαζί, που ευχαριστεί πολύ τον δίδυμο με ΔΑΦ. Τα ΤΥΠ δίδυμα, δηλαδή, των ζευγών Z2 και Z3 για να κάνουν πράγματα μαζί με τους διδύμους τους με ΔΑΦ, πρέπει να παραμερίσουν τα δικά τους ενδιαφέροντα και να ικανοποιήσουν τα ενδιαφέροντα των διδύμων τους με ΔΑΦ. Αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι τα παιδιά με ΔΑΦ δείχνουν εμμονή στην ενασχόληση με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους και αποκλεισμό στην ενασχόληση με άλλες δραστηριότητες (Attwood, 2012), κάτι που μπορεί να προκαλεί ιδιαίτερο άγχος στους νευροτυπικούς διδύμους, που ενδιαφέρονται να επικοινωνήσουν με τους διδύμους με ΔΑΦ, γιατί πρέπει να κάνουν προσαρμογές. Σε αυτές τις περιπτώσεις οι νευροτυπικοί δίδυμοι φαίνεται να αποτελούν τη σκαλωσιά (scaffolding) για τη διατήρηση της επικοινωνίας με τους διδύμους με ΔΑΦ, παρέχοντας, δηλαδή, υποστήριξη

προσαρμοσμένη στο επίπεδο βαρύτητας των διδύμων με ΔΑΦ (Hammond & Gibbons, 2005). Οι νευροτυπικοί δίδυμοι ενδέχεται να προβαίνουν σε αυτές, τις κατ' ανάγκη προσαρμογές, αντιλαμβανόμενοι τις αναπτυξιακές καθυστερήσεις των διδύμων με ΔΑΦ. Οι νευροτυπικοί δίδυμοι, πιθανόν έτσι, να μειώνουν την ανασφάλεια και το άγχος των διδύμων με ΔΑΦ, δεδομένου ότι η κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση αποτελεί μεγάλη δυσκολία για τα παιδιά με ΔΑΦ, πιθανόν ακόμη, να βοηθούν τους διδύμους με ΔΑΦ να βιώσουν την επιτυχία στην επικοινωνία, δίνοντάς τους, πιθανόν, εκ νέου κίνητρο για επικοινωνία μαζί με τους νευροτυπικούς διδύμους. Σε αντίθεση, η απουσία υποστήριξης από τους νευροτυπικούς διδύμους στους διδύμους με ΔΑΦ, πιθανόν, να επιβεβαίωνε τη δυσκολία των διδύμων με ΔΑΦ στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση και να ωθούσε τους διδύμους με ΔΑΦ σε καθολική απόσυρση από αυτή και με οποιονδήποτε άλλο, συνομήλικο ή ενήλικα (Hammond & Gibbons, 2005). Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z4, διαβάζουν παραμύθια μαζί, ιδιαίτερα, ο ΤΥΠ δίδυμος διαβάζει παραμύθια στον δίδυμο με ΔΑΦ, λαμβάνοντας υπόψη, ότι πρόκειται για δίδυμα αδέρφια εφηβικής ηλικίας. Τα δίδυμα αδέρφια, δηλαδή, του ζεύγους Z4 για να απασχοληθούν μαζί, ο ΤΥΠ δίδυμος καλείται να προσαρμοστεί στο αναπτυξιακό επίπεδο του διδύμου με ΔΑΦ. Ο ΤΥΠ δίδυμος, δηλαδή, παρέχει υποστήριξη, όπως φαίνεται, προσαρμοσμένη στις ανάγκες του διδύμου με ΔΑΦ, ώστε να επιτευχθεί η επικοινωνία μεταξύ τους (Hammond & Gibbons, 2005). Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1, ωστόσο, φάνηκε να προτιμούν να κάνουν πράγματα και μόνα τους και μαζί, με τα πράγματα που κάνουν μαζί να προέρχονται από τα κοινά τους ενδιαφέροντα. Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφεραν ότι τα δίδυμα αδέρφια χαίρονται να είναι μαζί. Η μητέρα του ζεύγους Z2 πρόσθεσε ότι υπάρχουν στιγμές που οι δίδυμοι θέλουν την ιδιωτικότητά τους. Ορισμένοι δίδυμοι φαίνεται να πιέζονται από την πανταχού παρουσία των διδύμων τους, που είναι αποτέλεσμα της δίδυμης κατάστασης (Μαρκοδημητράκη, Κουγιουμουτζάκης & Κοκκινάκη, 2005) το οποίο φαίνεται να συμβαίνει με τους διδύμους του ζεύγους Z2 της ερευνητικής μας μελέτης, γι' αυτό και επιζητούν, ορισμένες στιγμές, την ιδιωτικότητά τους. Οι μητέρες, επίσης, των ζευγών Z3 και Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 πρόσθεσαν ότι υπάρχουν στιγμές που οι ΤΥΠ δίδυμοι κουράζονται ή ακόμη και δυσανασχετούν με τη συμπεριφορά των διδύμων τους με ΔΑΦ, η οποία συχνά αναφέρεται σε ανυπακοή, γκρίνια, εκρήξεις θυμού, επιθετικότητα. Τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών με ΔΑΦ προκύπτουν από την ανάγκη τους να επιβληθούν, αλλά και να επιβιώσουν στο περιβάλλον τους, όπως υποστηρίζουν οι Γενά και Μακρυγιάννη (2017).

Πάραυτα, τα προβλήματα συμπεριφοράς των διδύμων με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε να δυσαρεστούν τα ΤΥΠ δίδυμα τους, ακόμη να τα ωθούν στην απομάκρυνση από κοντά τους, επηρεάζοντας σημαντικά την εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων αδερφών. Η μητέρα του ζευγαριού Z3 και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5, δηλαδή, μίλησαν για μονομερείς προσπάθειες προσέγγισης, από τους διδύμους με ΔΑΦ προς τα ΤΥΠ δίδυμα. Οι μητέρες, ωστόσο, των ζευγαριών Z1 και Z4 ανέφεραν ότι προσπάθειες προσέγγισης για κοινωνική επαφή γίνονται και από τα δύο δίδυμα. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι δίδυμοι με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, προέβησαν σε πρωτοβουλίες για κοινωνική αλληλεπίδραση με τα ΤΥΠ δίδυμά τους, παρ' ότι για τα παιδιά με ΔΑΦ, συχνά, αναφέρεται απουσία πρωτοβουλιών για αλληλεπίδραση, αλλά και απουσία ανταπόκρισης σε πρωτοβουλίες αλληλεπίδρασης συνομηλίκων ή ενηλίκων (Γαλάνης, 2015· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Οι δίδυμοι με ΔΑΦ των ζευγών Z1 και Z4 φάνηκε όχι απλώς να ανταποκρίνονται στις πρωτοβουλίες αλληλεπίδρασης των ΤΥΠ διδύμων τους, αλλά και να παίρνουν πρωτοβουλίες για αλληλεπίδραση με τα ΤΥΠ δίδυμά τους. Μάλιστα, οι δίδυμοι με ΔΑΦ των ζευγών Z3 και Z5 φάνηκε να παίρνουν περισσότερες πρωτοβουλίες, από τα ΤΥΠ δίδυμά τους, για κοινωνική αλληλεπίδραση, παρά το αντίστροφο. Όπως υποστηρίζουν οι Kyriotaki και Markodimitraki (2018) η έναρξη αλληλεπιδράσεων από τους διδύμους με ΔΑΦ, δείχνει την ύπαρξη ενός στοιχειώδους έμφυτου κινήτρου για διαπροσωπική επικοινωνία στα παιδιά με ΔΑΦ. *«Αυτό το κίνητρο, πιθανόν, να είναι μεγαλύτερο λόγω της δίδυμης κατάστασης και των αναγκών που απαιτούνται για την συνύπαρξη και την συν-ανάπτυξη με τα δίδυμα αδέρφια τους»*, όπως συζητούν οι Kyriotaki και Markodimitraki (2018:15). Οι δίδυμοι με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε να μην είναι αδιάφοροι προς τα ΤΥΠ δίδυμά τους, αλλά να επιδιώκουν την αλληλεπίδραση μαζί τους, δεδομένου, ότι δεν είναι πάντα εύκολο γι' αυτά, όπως παραδειγματικά για τον δίδυμο με ΔΑΦ του ζεύγους Z4, που για να προσεγγίσει τον ΤΥΠ δίδυμό του, ανοίγει τα χέρια του, τον μυρίζει, παράγει κάποιον ήχο. Στις περιπτώσεις που μελετήσαμε, αναδεικνύεται το πλεονέκτημα της από κοινού συνύπαρξης με έναν πραγματικό συνομήλικο άλλο, τον/την δίδυμο αδελφό/ή που μοιάζει να λειτουργεί ως παρωθητική δύναμη ακόμα και στη συνθήκη που η επικοινωνία έρχεται αντιμέτωπη με την πρόκληση της ΔΑΦ. Οι δυσκολίες του δίδυμου με ΔΑΦ στην επικοινωνία, ωστόσο, φάνηκε να μην τον περιορίζουν να προσεγγίσει τον ΤΥΠ δίδυμο του, αλλά να τον ωθούν σε έναν διαφορετικό τρόπο προσέγγισής του. Οι προσπάθειες προσέγγισης των δίδυμων με ΔΑΦ ίσως, επίσης, να τροφοδοτούνται από την ικανότητα των ΤΥΠ διδύμων τους να προσαρμόζουν την επικοινωνία σε κατάλληλο για τους διδύμους με ΔΑΦ επίπεδο (Kyriotaki

& Markodimitraki, 2018) βοηθώντας τους διδύμους με ΔΑΦ να αποκριθούν και να βιώσουν μία ευχάριστη εμπειρία επικοινωνίας. Ωστόσο, η μητέρα του ζεύγους Z2 μίλησε για μονομερείς προσπάθειες προσέγγισης, από τον ΤΥΠ δίδυμο προς τον δίδυμο με ΔΑΦ. Ο δίδυμος με ΔΑΦ φάνηκε να μην ενδιαφέρεται για αλληλεπίδραση με τον ΤΥΠ δίδυμο του, αλλά για αλληλεπίδραση με την μητέρα τους. Τα παιδιά με ΔΑΦ, συχνά, αναφέρεται ότι αλληλεπιδρούν περισσότερο με ενήλικες, παρά με συνομηλίκους, ίσως γιατί υπάρχει μία ουσιαστική διαφορά μεταξύ τους, καθώς οι ενήλικες διαθέτουν πιο πλούσιο κοινωνικό ρεπερτόριο, ως επικοινωνιακοί εταίροι, από τους συνομηλίκους των παιδιών με ΔΑΦ (Kyriotaki & Markodimitraki, 2018). Ο ΤΥΠ δίδυμος φάνηκε, ωστόσο, να επιθυμεί, να επιδιώκει και να επιμένει, για αλληλεπίδραση με τον δίδυμό του με ΔΑΦ, προβαίνοντας σε επανειλημμένες προσπάθειες προσέγγισης του διδύμου του με ΔΑΦ, δελεάζοντάς τον με πράγματα που γνωρίζει ότι τον ενδιαφέρουν, προκειμένου να ανταποκριθεί, όπως επισήμανε η μητέρα τους. Οι ΤΥΠ δίδυμοι λειτουργούν, επομένως, με τον τρόπο που λειτουργούν οι μητέρες όταν απευθύνονται στα βρέφη τους, αφενός προσαρμόζοντας την ομιλία τους, προκειμένου να πλησιάσουν το αναπτυξιακό επίπεδο των διδύμων με ΔΑΦ και να ξεκινήσουν ή να διατηρήσουν την επικοινωνία μαζί τους και αφετέρου ενεργοποιώντας αυτό που ο Bruner (1982) ονομάζει *formats*, δηλαδή, επαναλαμβανόμενες κοινωνικά τυποποιημένες δραστηριότητες, όπως απλές τυποποιημένες δραστηριότητες που περιλαμβάνουν παιχνίδια καθώς και δραστηριότητες ρουτίνας, οι οποίες παρέχουν μια δομή για επικοινωνία μεταξύ των διδύμων με ΔΑΦ και των ΤΥΠ διδύμων (Lightfoot, Cole & Cole, 2014).

Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 καθώς και η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5, ανέφεραν ότι τα δίδυμα δείχνουν ενδιαφέρον για τα δίδυμά τους, εκδηλώνοντάς το, το καθένα δίδυμο με τον δικό του τρόπο. Τα δίδυμα του ζεύγους Z1 φάνηκε να εκφράζουν ανησυχία για την υγεία των διδύμων τους, σε στιγμές που το ένα δίδυμο είναι άρρωστο. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z2 φάνηκε να αναζητούν ο ένας τον άλλον, σε στιγμές, που ο ένας απουσιάζει από το σπίτι. Τα δίδυμα του ζεύγους Z3 φάνηκε να παρηγορούν το ένα το άλλο, σε στιγμές, που τα δίδυμα είναι στενοχωρημένα. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z4 φάνηκε να υπερασπίζονται ο ένας τον άλλον, σε στιγμές, που βάλονται από άλλα άτομα. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z5 φάνηκε να στηρίζουν ο ένας τον άλλον στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν, κατά καιρούς. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι τα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε να αντιλαμβάνονται και να ανταποκρίνονται στις συναισθηματικές ανάγκες των ΤΥΠ διδύμων τους, παρ' ότι αναφέρεται απουσία συναισθηματικής ανταπόκρισης των παιδιών με ΔΑΦ προς άλλους ανθρώπους (Γαλάνης,

2015· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Ακόμη, ο δίδυμος με ΔΑΦ, του ζεύγους Z2, φάνηκε να δείχνει ενδιαφέρον για τον ΤΥΠ δίδυμό του, αλλά και να τον αναζητά, όταν αντιλαμβάνεται ότι απουσιάζει από το σπίτι, παρ' ότου τα παιδιά με ΔΑΦ αναφέρεται ότι είναι αδιάφορα ως προς την παρουσία ή μη άλλων ανθρώπων (Heward, 2011).

Από τις αναφορές των μητέρων, επίσης, των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αγαπούν τα δίδυμά τους, με άλλα δίδυμα να το εκδηλώνουν περισσότερο και άλλα δίδυμα να το εκδηλώνουν λιγότερο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ένδειξης αγάπης των δίδυμων προς τα δίδυμά τους αποτέλεσαν οι αγκαλιές. Συχνά, αναφέρεται ότι τα παιδιά με ΔΑΦ αποφεύγουν ή ακόμη και αρνούνται τη σωματική εγγύτητα με άλλους ανθρώπους (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Μαυροπούλου, 2011). Ωστόσο, οι δίδυμοι με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε όχι απλώς να δείχνουν ανοχή στη σωματική εγγύτητα, ιδιαίτερα τις αγκαλιές, αλλά να προβαίνουν κιόλας σε σωματική εγγύτητα με τα ΤΥΠ δίδυμα τους. Μάλιστα, οι δίδυμοι με ΔΑΦ των ζευγών Z4 και Z5 φάνηκε να είναι πιο εκδηλωτικοί από τους ΤΥΠ δίδυμους τους, ως προς την ένδειξη αγάπης. Ιδιαίτερα, η ένδειξη αγάπης του δίδυμου με ΔΑΦ προς τον ΤΥΠ δίδυμό του, του ζεύγους Z4, όπως έγινε φανερό από την αναφορά της μητέρας τους, η οποία επισήμανε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ αγκαλιάζει, μυρίζει, φιλά τον ΤΥΠ δίδυμό του, διευκρινίζοντας, μόνο τον δίδυμο του, κανέναν άλλον. Αυτή η ιδιαίτερη εκδήλωση αγάπης του δίδυμου με ΔΑΦ προς τον ΤΥΠ δίδυμο, του ζεύγους Z4, πιθανόν, να είναι μεγαλύτερη από οποιοδήποτε άλλο άτομο, γιατί οι δίδυμοι συνυπάρχουν από τη σύλληψή τους, γεγονός το οποίο, αυξάνει τη συναισθηματική εγγύτητα στη σχέση τους, όπως υποστηρίζουν οι Kyrgiotaki και Markodimitraki (2018). Επομένως, φαίνεται ότι η κατάσταση της διδυμίας αποτελεί αναπτυξιακό πλεονέκτημα στην περίπτωση των δίδυμων με ΔΑΦ, καθώς η οικειότητα που έχουν αναπτύξει μεταξύ τους, τα ενθαρρύνει στη σωματική επαφή.

Όπως έγινε φανερό, υπάρχει εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων αδερφών των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4, Z5. Η δίδυμη σχέση, μάλιστα, του ζεύγους Z1 φάνηκε να εμφανίζει την υψηλότερη εγγύτητα. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι δίδυμοι με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, παρά τα σοβαρά ελλείμματα που εμφανίζουν στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση, φάνηκε να ανταποκρίνονται στις πρωτοβουλίες αλληλεπίδρασης των ΤΥΠ δίδυμων τους, αλλά και να παίρνουν πρωτοβουλίες για αλληλεπίδραση με τα ΤΥΠ δίδυμά τους, χωρίς να αποσκοπούν αποκλειστικά και μόνον στην ικανοποίηση των ενδιαφερόντων τους, όπως συχνά υποστηρίζεται (Downs & Smith, 2004· Μαυροπούλου, 2011· Sealey et al., 2016) αλλά να αποσκοπούν και στην

διαπροσωπική επικοινωνία (Kypriotaki & Markodimitraki, 2018). Η δίδυμη κατάσταση, δηλαδή, η ύπαρξη ενός ατόμου ίδιας χρονολογικής ηλικίας, διαρκώς στο περιβάλλον, να δημιουργεί μία οικειότητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών (Watteyn, Roeyers & De Groot, 2005) που να διευκολύνει την εμπλοκή των δίδυμων με ΔΑΦ σε κοινωνικές αλληλεπιδράσεις με τα ΤΥΠ δίδυμά τους.

Όσον αφορά την εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11, έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν κοινά ενδιαφέροντα και κοινές συνήθειες, ενώ από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z7 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν έχουν κανένα κοινό ενδιαφέρον και καμία κοινή συνήθεια. Όπως αναφέρει ο Attwood (2012) τα κοινά ενδιαφέροντα μπορούν να αποτελέσουν βάση για τη δημιουργία και τη διατήρηση κοινωνικών επαφών μεταξύ των παιδιών με ΔΑΦ και των συνομηλίκων τους, πράγμα, που διαπιστώθηκε για τα δίδυμα με ΔΑΦ των ζευγών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 με τα δίδυμά τους, στην ερευνητική μας μελέτη. Η απουσία, εντούτοις, κοινών ενδιαφερόντων μεταξύ των δίδυμων αδερφών του ζεύγους Z7 φάνηκε να περιορίζει σημαντικά τις κοινωνικές τους επαφές. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι τα δίδυμα μαζί, μόνο αν τα πάρει από το χέρι, πάνε βόλτα μαζί, οι τρεις τους, η μητέρα με τα δίδυμα αδέρφια, διαφορετικά δεν κάνουν κάτι μαζί. Από τις αναφορές, ωστόσο, των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11, φάνηκε ότι τα δίδυμα κάνουν πράγματα μαζί. Οι δίδυμοι, βέβαια, του ζεύγους Z8 φάνηκε να προτιμούν να κάνουν περισσότερα πράγματα μαζί και λιγότερα πράγματα μόνοι τους, ενώ τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z6, Z9, Z10, Z11 φάνηκε να προτιμούν να κάνουν περισσότερα πράγματα μόνα τους και λιγότερα πράγματα μαζί. Επομένως αναδεικνύεται και ο ρόλος των προσωπικών προτιμήσεων και επιλογών και γενικά αναδεικνύονται οι ατομικές διαφορές στην ανάπτυξη των δίδυμων αδερφών (Μαρκοδημητράκη, Κουγιουμουτζάκης & Κοκκινάκη, 2005). Μάλιστα, η μητέρα του ζεύγους Z11 επισήμανε ότι οι δίδυμες κάνουν πράγματα μαζί, με διαμεσολαβητή, που συνήθως είναι ένα πρόσωπο της οικογένειας, που διευκολύνει την επαφή των δίδυμων. Η παρουσία διαμεσολαβητή για την έναρξη της κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των δίδυμων με ΔΑΦ του ζεύγους Z11, ίσως οφείλεται στο επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των δίδυμων (Hauck, Fein, Waterhouse & Feinstein, 1995).

Οι μητέρες των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 ανέφεραν ότι τα δίδυμα περνούν καλά μαζί με τα δίδυμά τους. Η μητέρα του ζεύγους Z8 πρόσθεσε ότι ορισμένες φορές ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πιέζεται από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, ιδιαίτερα, από τη συχνότητα των επαφών τους. Ο

Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, μάλιστα, απομακρύνει από κοντά του τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, δείχνοντας να χρειάζεται περισσότερο προσωπικό χρόνο. Ακόμη, η μητέρα του ζεύγους Z11 πρόσθεσε ότι οι δίδυμες δεν δείχνουν ανοχή στις κρίσεις θυμού των διδύμων τους. Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη απομακρύνεται από τη δίδυμή της, όταν βρίσκεται σε κρίση θυμού, ενώ η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, όχι απλώς, απομακρύνεται από τη δίδυμη της, αλλά την πιάνουν τα κλάματα και οδηγείται κι εκείνη σε κρίση. Αυτές οι κρίσεις θυμού των διδύμων με ΔΑΦ που εκδηλώνονται για να απαντήσουν στο περιβάλλον τους, αφού δεν μπορούν να απαντήσουν διαφορετικά, δηλαδή, χρησιμοποιώντας εκφραστικά μέσα λόγου και επικοινωνίας, επηρεάζουν σημαντικά την εγγύτητα στη σχέση τους. Η μητέρα, ωστόσο, του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι τα δίδυμα δεν εκφράζουν ούτε ευχαρίστηση, ούτε δυσαρέσκεια, όταν είναι μαζί, αλλά φαίνονται αδιάφορα μαζί. Η μητέρα διευκρίνισε ότι τα δίδυμα είναι αδιάφορα ακόμη και προς εκείνη, που είναι το πρόσωπο φροντίδας τους. Τα πολύ μικρά παιδιά με ΔΑΦ, όπως τα δίδυμα του ζεύγους Z7 της ερευνητικής μας μελέτης, συνήθως ενδιαφέρονται περισσότερο για την κατανόηση του φυσικού κόσμου, παρά του κοινωνικού κόσμου, όπως αναφέρει ο Attwood (2012). Τα παιδιά με ΔΑΦ αποφεύγουν την κοινωνική επαφή και την επικοινωνία με άλλους ανθρώπους, ανεξαρτήτως αν πρόκειται για οικεία πρόσωπα ή άγνωστα πρόσωπα (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017).

Η μητέρα του ζεύγους Z7, σε συνέχεια των παραπάνω, ανέφερε ότι τα δίδυμα δεν προσεγγίζουν το ένα το άλλο για κοινωνική αλληλεπίδραση, μάλιστα, η μητέρα ανέφερε ότι τα δίδυμα διώχνουν το ένα το άλλο. Ιδιαίτερα, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη δείχνει να μην επιθυμεί καθόλου την εγγύτητα με τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμό της. Η μητέρα ήταν πολύ περιγραφική στην αναφορά της, είπε ότι όταν ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος πλησιάσει την Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, γιατί ένα παιδικό που παρακολουθεί στο tablet τράβηξε το ενδιαφέρον του, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη αλλάζει το παιδικό, για να απομακρύνει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, που μόλις απομακρυνθεί, αλλάζει πάλι το παιδικό, βάζει το παιδικό που παρακολουθούσε στην αρχή. Η μητέρα του ζεύγους Z7 σε άλλη αναφορά της, είπε ότι τα δίδυμα διώχνουν το ένα το άλλο από την αγκαλιά της, γιατί θέλει να βρίσκεται μόνο ένα μέσα σε αυτή. Τέλος, η μητέρα του ζεύγους Z7 είπε ότι όταν κάνει μάθημα με τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο στο δωμάτιό του, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη μπαίνει μέσα και αρχίζει να ουρλιάζει. Φαίνεται τα δίδυμα του ζεύγους Z7, ιδιαίτερα η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, να εκδηλώνουν έναν ανταγωνισμό προς τα δίδυμά τους, για τους κοινούς πόρους, ζωτικούς και ψυχολογικούς, που είναι διαθέσιμοι γι' αυτούς και που καλούνται να μοιραστούν. Ο ανταγωνισμός που φαίνεται να κυριαρχεί στη σχέση των διδύμων του ζεύγους Z7 φαίνεται να περιορίζει την εγγύτητα στη σχέση των διδύμων. Εντούτοις,

η μητέρα του ζεύγους Z10 αναφέρθηκε σε προσπάθειες προσέγγισης, που γίνονται και από τις δύο δίδυμες για κοινωνική αλληλεπίδραση και οι μητέρες των ζευγών Z6, Z8, Z9 αναφέρθηκαν σε μονομερείς προσπάθειες προσέγγισης των διδύμων, με τους Δ1(ΔΑΦ) δίδυμους, των ζευγών Z6 και Z8, να προσεγγίζουν τους Δ2(ΔΑΦ) δίδυμους και τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, του ζεύγους Z9, να προσεγγίζει τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο. Η απουσία πρωτοβουλιών για αλληλεπίδραση από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, του ζεύγους Z6, προς τον δίδυμο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο πιθανόν να συνδέεται με τον περισσότερο προσωπικό χρόνο που επιθυμεί να έχει και τον λιγότερο χρόνο που επιθυμεί να έχει με τον δίδυμό του. Η απουσία πρωτοβουλιών για αλληλεπίδραση από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, του ζεύγους Z6, προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο και από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, του ζεύγους Z9, προς τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο πιθανόν να αποδίδεται στην έμμονη ενασχόληση τους με το ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου, του ζεύγους Z6, είναι τα παιχνίδια playmobil, ενώ του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου, του ζεύγους Z9, είναι το αρμόνιο και οι χάρτες της Google, όπως έγινε φανερό από τις αναφορές των μητέρων τους. Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα παιδιά με ΔΑΦ αποτελεί πηγή ευχαρίστησης καθώς και πηγή χαλάρωσης και διαχείρισης του άγχους τους μέσα από την προβλεψιμότητα της επαναληπτικότητας του, όπως αναφέρει ο Attwood (2012). Η έμμονη, όμως, ενασχόληση των διδύμων με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, με το ιδιαίτερο ενδιαφέρον τους, τους οδηγεί σε απομόνωση και σε αποκοπή από τους ΤΥΠ διδύμους τους. Ο Attwood (2012:250) αναφέρει ότι *«ο χρόνος και η ενέργεια που αφιερώνονται στο ιδιαίτερο ενδιαφέρον μπορεί να διαταράζουν σημαντικά την καθημερινή ζωή»* των παιδιών με ΔΑΦ. Η μητέρα του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου, του ζεύγους Z6, μάλιστα, διευκρίνισε ότι παίζει ώρες ατελείωτες με τα playmobil, σε σημείο, που δεν τον απασχολεί τίποτα άλλο. Η απουσία πρωτοβουλιών για αλληλεπίδραση, εντούτοις, από τις δίδυμες του ζεύγους Z11 πιθανόν να σχετίζεται με το επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων, όπως συζητήθηκε πιο πάνω, αφού με την ύπαρξη διαμεσολαβητή μετέχουν και απολαμβάνουν την κοινωνική αλληλεπίδραση μαζί.

Από τις αναφορές των μητέρων, επιπροσθέτως, των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα νοιάζονται για τα δίδυμα τους. Τα δίδυμα των ζευγών Z6, Z9, Z11 φάνηκε να αναζητούν τα δίδυμά τους. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να νοιάζονται ο ένας για την υγεία του άλλου, καθώς επίσης, να υπερασπίζονται ο ένας τον άλλον όταν βάλλονται από τους συμμαθητές τους. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να επηρεάζονται η μία από την συναισθηματική κατάσταση της άλλης. Από την αναφορά, ωστόσο, της μητέρας του ζεύγους Z7 έγινε φανερό ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη, μόνον, δείχνει ενδιαφέρον για τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, χωρίς

ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος να δείχνει ενδιαφέρον για την Δ1(ΔΑΦ) δίδυμή του. Η μητέρα επισήμανε ότι η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, όπου βρίσκονται, κοιτάζει να είναι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος εκεί τριγύρω. Τα παιδιά με ΔΑΦ φαίνεται να μην ενδιαφέρονται αν είναι μόνα ή συντροφιά με άλλους, υποστηρίζει ο Heward (2011) πράγμα, που παρατηρήθηκε για τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο του ζεύγους Z7, της ερευνητικής μας μελέτης, αποτελώντας, μάλιστα, την εξαίρεση, αφού τα υπόλοιπα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε να ενδιαφέρονται για τα δίδυμά τους, το οποίο, πιθανόν, απορρέει από την δίδυμη κατάσταση, δηλαδή, ότι είναι διαρκώς μαζί με τα δίδυμά τους. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να δείχνουν ενδιαφέρον για τη συναισθηματική κατάσταση της δίδυμής τους, να αναγνωρίζουν τη συναισθηματική κατάσταση της δίδυμής τους και να ανταποκρίνονται στη συναισθηματική κατάσταση της δίδυμής τους, στο βαθμό που τους επιτρέπει το επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ, δηλαδή, δείχνοντας την ίδια συναισθηματική κατάσταση. Από τις αναφορές των μητέρων, επίσης, των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αγαπούν τα δίδυμά τους, εκδηλώνοντας την αγάπη το κάθε ζευγάρι δίδυμων αδερφών με διαφορετικό τρόπο. Ιδιαίτερα, τα δίδυμα των ζευγών Z6 και Z10 φάνηκε να εκδηλώνουν την αγάπη τους στα δίδυμά τους με αγκαλιές. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να εκδηλώνουν την αγάπη τους με έναν ιδιαίτερο τρόπο, με πάλη. Η μητέρα μίλησε για μία πάλη που έχουν μεταξύ τους, ως παιχνίδι, που τους αρέσει να αλληλεπιδρούν με αυτόν τον τρόπο, πολλά χρόνια τώρα. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 φάνηκε να εκδηλώνουν την αγάπη τους, με την ηρεμία τους και με τη δοτικότητα τους, προς τον δίδυμό τους. Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φάνηκε να εκδηλώνουν την αγάπη τους πηγαίνοντας να καθίσουν δίπλα στη δίδυμή τους. Τα παιδιά με ΔΑΦ απολαμβάνουν την εκδήλωση αγάπης σύντομης διάρκειας και χαμηλής έντασης, ενώ μπορεί να νιώσουν σύγχυση και ένταση όταν βιώσουν υψηλότερα επίπεδα, αναφέρει ο Attwood (2012). Η εκδήλωση της αγάπης των δίδυμων, των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11, προς τα δίδυμά τους, παρ' ότι φάνηκε να μην είναι ηχηρή, φάνηκε να είναι υπαρκτή. Εντούτοις, για τα δίδυμα του ζεύγους Z7 δεν μπορούμε να ισχυριστούμε το ίδιο, αφού δεν εκδηλώνουν αγάπη το ένα προς το άλλο, όπως ανέφερε η μητέρα τους, αλλά αδιαφορία. Η εκδήλωση ή η μη εκδήλωση ενδιαφέροντος και αγάπης των δίδυμων προς τους δίδυμους τους, πιθανόν, να ενισχύεται από τις πρακτικές ανατροφής που υιοθετούν οι γονείς στην ανατροφή των δίδυμων παιδιών τους (Μαρκοδημητράκη, 2011).

Όπως έγινε φανερό, υπάρχει εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων αδερφών των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11, ενώ στη σχέση των δίδυμων αδερφών του ζευγαριού Z7 να απουσιάζει η

εγγύτητα. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι τα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε να μοιράζονται το ενδιαφέρον τους με τα δίδυμά τους, παρ' ότι υποστηρίζεται ότι τα παιδιά με ΔΑΦ αδυνατούν να μοιραστούν το ενδιαφέρον τους με άλλους ανθρώπους (Heward, 2011) που πιθανόν να οφείλεται στη δίδυμη κατάσταση, ότι τα δίδυμα με ΔΑΦ είναι εκτεθειμένα σε πολυ-πρόσωπα κοινωνικά πλαίσια (Kypriotaki & Markodimitraki, 2018). Παρ' όλο το ενδιαφέρον των διδύμων για κοινωνική αλληλεπίδραση με τα δίδυμά τους, το περιορισμένο κοινωνικό ρεπερτόριο των διδύμων, ως επικοινωνιακών εταίρων των διδύμων τους, φάνηκε να δυσκόλεψε την έναρξη και κυρίως τη διατήρηση των κοινωνικών τους αλληλεπιδράσεων.

Ως προς το δεύτερο ερώτημα της ερευνητικής μελέτης, αν υπάρχει, δηλαδή, εξάρτηση στη σχέση των διδύμων αδερφών, εστίασαμε στη διερεύνηση: i) του χρόνου που περνούν τα δίδυμα αδέρφια μαζί, ii) των χωρισμών των διδύμων αδερφών και των αντιδράσεών τους σε αυτούς, iii) του αν λείπουν τα δίδυμα αδέρφια το ένα στο άλλο, iv) της επιρροής της διάθεσης των διδύμων από τα δίδυμά τους, v) της παρουσίας των προσώπων που νιώθουν ήρεμα τα δίδυμα. Οι αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος για την εξάρτηση στη σχέση των διδύμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 5), συζητούνται ακολούθως.

Όσον αφορά την εξάρτηση στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, από τις αναφορές, λοιπόν, των μητέρων των ζευγαριών Z1 και Z2 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν άφθονο χρόνο μαζί, ενώ από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z3 και Z4 καθώς και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z3 φάνηκε να μην περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί, διότι η ΤΥΠ δίδυμη δείχνει να προτιμά να περνά χρόνο με τις φίλες της, παρά με τον ΔΑΦ δίδυμό της, του οποίου οι εκρήξεις θυμού, επίσης, δείχνει να την έχουν κουράσει πολύ. Η ένταση και η συχνότητα του θυμού που εμφανίζουν τα παιδιά με ΔΑΦ, πράγματι, δυσκολεύει την καθημερινότητα των μελών της οικογένειά τους, η οποία επιθυμεί πολύ να μειώσει τη συχνότητα, την ένταση και τις συνέπειές του θυμού τους, όπως αναφέρει ο Attwood (2012). Οι δίδυμοι του ζεύγους Z4, ωστόσο, φάνηκε να μην περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί, γιατί ο ΤΥΠ δίδυμος επιθυμεί να αφιερώνει το χρόνο του στη μελέτη των μαθημάτων του, ενώ ο δίδυμος με ΔΑΦ επιθυμεί να αφιερώνει το χρόνο του σε βόλτες. Οι διαφορετικές ανησυχίες, ουσιαστικά, των διδύμων του ζεύγους Z4 φαίνεται να περιορίζουν, σημαντικά, το χρόνο που οι δίδυμοι περνούν μαζί. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z5, πάλι, φάνηκε να μην περνούν σχεδόν καθόλου

χρόνο μαζί, διότι έχουν διαφορετικές ανησυχίες, ομοίως, με τους διδύμους του ζεύγους Z4, επίσης, ο ΤΥΠ δίδυμος προτιμά να περνά χρόνο με τους φίλους του, ομοίως, με την ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z3. Και σε άλλες ερευνητικές μελέτες διαπιστώθηκε ότι οι διαφορετικές ανησυχίες των διδύμων περιορίζουν το χρόνο που οι δίδυμοι περνούν μαζί (Neyer, 2002· Pietilä et al., 2012· Segal et al., 2003) όπως επίσης, ότι ο χρόνος που οι δίδυμοι αφιερώνουν στους φίλους/ες τους περιορίζει πάλι, το χρόνο που οι δίδυμοι περνούν μαζί (Foy et al., 2001).

Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z1, Z4, Z5 φάνηκε να χωρίζονται σπάνια, ενώ τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z2 και Z3 φάνηκε να χωρίζονται συχνά, με τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγαριών Z2 και Z3 να μένουν σε κάποιο συγγενικό ή φιλικό πρόσωπο. Οι αντιδράσεις των διδύμων στο χωρισμό από τα δίδυμά τους φάνηκαν να ποικίλουν. Τα δίδυμα των ζευγαριών Z1 και Z2 φάνηκε να αναζητούν τα δίδυμά τους. Τα δίδυμα, κατά τη διαδικασία διαχωρισμού τους, μπορεί να αντιμετωπίσουν άγχος διαχωρισμού, άρνηση, θυμό, θλίψη, όπως αναφέρει η Siemon (1980). Πιθανόν, τα δίδυμα, της ερευνητικής μας μελέτης, να βιώνουν κάποιο από αυτά τα συναισθήματα, χωρίς να μπορούμε να αποφανθούμε με βεβαιότητα. Εντούτοις, όταν χωρίζονται, τα δίδυμα του ζεύγους Z3, φάνηκε να μην ενοχλούνται, οι δίδυμοι του ζεύγους Z4, φάνηκε να ηρεμούν, και οι δίδυμοι του ζεύγους Z5, φάνηκε να το απολαμβάνουν. Η διαρκής συμβίωση, πιθανόν, να κουράζει τα δίδυμα αδέρφια, με το πέρασμα του χρόνου, με αποτέλεσμα μικρές στιγμές χωρισμού να τους ευχαριστούν. Σε αντίθεση, μεγάλα διαστήματα χωρισμού φαίνεται να τους στενοχωρούν. Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 φάνηκε τα δίδυμα να λείπουν στα δίδυμά τους. Η μητέρα, βέβαια, του ζευγαριού Z4 πρόσθεσε ότι οι δίδυμοι, ιδιαίτερα ο ΤΥΠ δίδυμος, ηρεμούν κιόλας, όταν δεν είναι μαζί. Ίσως να οφείλεται στα προβλήματα συμπεριφοράς του δίδυμου με ΔΑΦ, ο οποίος, συχνά, εκδηλώνει γκρίνια, εκρήξεις θυμού, επιθετικότητα, που πιθανόν να διαταράσσουν την ηρεμία του ΤΥΠ δίδυμου, την οποία να απολαμβάνει όταν λείπει.

Οι δυσκολίες των διδύμων για συναισθηματική ανταπόκριση στη συναισθηματική κατάσταση των διδύμων τους έγινε φανερή από τις αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος. Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z2 φάνηκε να ενοχλείται από τις φωνές και τα κλάματα του ΤΥΠ δίδυμού του. Συχνά, αναφέρεται ότι τα παιδιά με ΔΑΦ εμφανίζουν υπερβολική ευαισθησία σε ήχους υψηλού τόνου (Attwood, 2012· Μαυροπούλου, 2011). Η αισθητηριακή ευαισθησία του δίδυμου με ΔΑΦ στις έντονες φωνές και τα κλάματα του ΤΥΠ δίδυμου φαίνεται να τον εμποδίζει να ανταποκριθεί στη συναισθηματική κατάσταση του ΤΥΠ δίδυμου. Τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγών

Z2 και Z3 φάνηκε να είναι αδιάφορα στις εκρήξεις θυμού των δίδυμων τους με ΔΑΦ. Οι εκρήξεις θυμού από τα παιδιά με ΔΑΦ που είναι συχνές, συνήθως, φαίνεται να οφείλονται σε μία αδυναμία χειρισμού του περιβάλλοντος (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Τα ΤΥΠ δίδυμα πιθανόν βιώνουν συχνά εκρήξεις θυμού των διδύμων τους με ΔΑΦ, με αποτέλεσμα η συχνότητά τους να τα έχει καταστήσει αδιάφορα προς αυτές. Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 φάνηκε τότε να δείχνει ενδιαφέρον για την συναισθηματική κατάσταση της ΤΥΠ δίδυμης, τότε να εκφράζει κοροϊδία για τη συναισθηματική κατάσταση της ΤΥΠ δίδυμης. Η μητέρα των διδύμων ανέφερε ότι όταν η ΤΥΠ δίδυμη είναι στενοχωρημένη, ο δίδυμος με ΔΑΦ μπορεί να δείξει ενδιαφέρον, να τη ρωτήσει γιατί είναι στενοχωρημένη, όμως, μπορεί να την κοροϊδέψει. Ο δίδυμος με ΔΑΦ φαίνεται να αντιλαμβάνεται τη συναισθηματική κατάσταση της ΤΥΠ δίδυμής του, αλλά να μην γνωρίζει πως να τη διαχειριστεί. Πολλές φορές τα άτομα με ΔΑΦ δυσκολεύονται, πρωτίστως, να αντιληφθούν τη συναισθηματική κατάσταση, αλλά και να ανταποκριθούν στη συναισθηματική κατάσταση άλλων ατόμων, γεγονός, που επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις στη διαμόρφωση σχέσεων με άλλα άτομα (Heward, 2011). Η ένδειξη κοροϊδίας, από τον δίδυμο με ΔΑΦ προς την ΤΥΠ δίδυμη του, πιθανόν, επίσης, να αποτελεί μια προσπάθεια απόθησης των άσχημων συναισθημάτων, όπως αυτό της λύπης, από το περιβάλλον του. Ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z4 φάνηκε να εκνευρίζεται με τη γκρίνια και τα κλάματα του δίδυμου με ΔΑΦ και ο δίδυμος με ΔΑΦ φάνηκε να μην δείχνει ανοχή σε φωνές του ΤΥΠ δίδυμου. Η συνεχής γκρίνια και τα χειριστικά, πιθανόν, κλάματα του δίδυμου με ΔΑΦ φάνηκε να εκνευρίζουν τον ΤΥΠ δίδυμο και οι φωνές του ΤΥΠ δίδυμου φάνηκε να αναστατώνουν το δίδυμο με ΔΑΦ. Φαίνεται να μην υπάρχει συναισθηματική ανταπόκριση κανενός από τους διδύμους προς τον δίδυμό τους, αλλά να υπάρχει μία ενόχληση. Σε αντίθεση, οι δίδυμοι του ζεύγους Z5 φάνηκε να δείχνουν ενδιαφέρον για τη συναισθηματική κατάσταση του διδύμου τους. Ακόμη, τα δίδυμα του ζεύγους Z1 φάνηκε να επηρεάζονται από τη συναισθηματική κατάσταση των διδύμων τους. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι δίδυμοι με ΔΑΦ των ζευγαριών Z1, Z3, Z5 αναγνωρίζουν τη συναισθηματική κατάσταση των διδύμων τους, γεγονός, που, συχνά, αποτελεί μια αργή και επίπονη διαδικασία μάθησης για τα παιδιά με ΔΑΦ (Frith & Harpe, 1999) όμως, αυτό που αξίζει ακόμη μεγαλύτερης παρατήρησης είναι ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζευγαριού Z1 ανταποκρίνεται καταλλήλως στη συναισθηματική κατάσταση της δίδυμής του. Όπως περιέγραψε η μητέρα τους, όταν η ΤΥΠ δίδυμη είναι στενοχωρημένη, ο δίδυμος με ΔΑΦ δείχνει στοργικός απέναντί της.

Από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z1 φάνηκε ότι τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα όταν είναι μαζί. Τα δίδυμα, του ζεύγους Z1, φαίνεται να επιβεβαιώνουν την άποψη των Segal και Knafo-Noam (2019) πως για μερικά δίδυμα, τα δίδυμα τους έχουν μία ανακουφιστική λειτουργία στις δυσχέρειες της καθημερινότητας. Εντούτοις, οι δίδυμοι του ζεύγους Z2 καθώς και οι δίδυμοι με ΔΑΦ των ζευγών Z3 και Z4 φάνηκε να νιώθουν πιο ήρεμοι με την οικογένειά τους, και τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγών Z3 και Z4 καθώς και οι δίδυμοι του ζεύγους Z5 μόνα τους.

Όπως έγινε φανερό, δεν υπάρχει εξάρτηση στη σχέση των δίδυμων αδερφών των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4, Z5. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ο ισχυρός δεσμός που υπάρχει μεταξύ των δίδυμων αδερφών του ζεύγους Z1. Ο άφθονος χρόνος που περνάνε μαζί τα δίδυμα αδέρφια, πιθανόν, συμβάλλει στη δημιουργία του ισχυρού δεσμού των δίδυμων αδερφών. Όπως υποστηρίζουν οι Segal και συνεργάτες (2003) ο χρόνος που οι δίδυμοι περνάνε μαζί φαίνεται να μην επηρεάζει την ανάπτυξη εξάρτησης, αλλά την ανάπτυξη οικειότητας. Ο χρόνος μαζί, για παρατεταμένες χρονικές περιόδους, επιτρέπει στους διδύμους να κατανοήσουν καλύτερα ο ένας τον άλλον και να έρθουν πιο κοντά ο ένας στον άλλον (Foy et al., 2001). Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φάνηκε να έχουν υψηλή εγγύτητα, να είναι ήρεμα μαζί και να απολαμβάνουν τη συντροφιά του διδύμου τους, όμως, δεν φάνηκε να έχουν εξάρτηση, αφού μπορούν να λειτουργήσουν ο ένας χωρίς τον άλλον. Και σε άλλη ερευνητική μελέτη διαπιστώθηκε ότι το να είναι ο ένας δίδυμος συναισθηματικά κοντά με τον άλλο δίδυμο, δεν συνεπάγεται απαραίτητα ότι ο ένας δίδυμος έχει τον άλλον δίδυμο, ως σχήμα προσκόλλησης (Pietilä et al., 2012).

Όσον αφορά την εξάρτηση στη σχέση των δίδυμων με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z10 και Z11 έγινε φανερό ότι οι δίδυμες περνούν αρκετό χρόνο μαζί. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι παρ' ότι οι δίδυμες περνούν πολλές ώρες μαζί, οι κοινωνικές τους αλληλεπιδράσεις φάνηκε να μην είναι πολλές, αλλά ελάχιστες μαζί. Ιδιαίτερα, για τις δίδυμες του ζεύγους Z10, όπως έγινε φανερό από την αναφορά της μητέρας τους, η οποία επισήμανε ότι υπάρχει ένας χώρος, αποκλειστικά δικός τους, με τα παιχνίδια τους, όπου βρίσκονται εκεί μαζί, χωρίς όμως, να παίζουν με όλα τα παιχνίδια μαζί, αλλά να παίζουν βάσει τον ενδιαφερόντων τους. Από τις αναφορές των μητέρων, ωστόσο, των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια περνούν λίγο χρόνο μαζί. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z6 φάνηκε να περνούν λίγο χρόνο μαζί, διότι οι πολύωρες εξατομικευμένες θεραπείες τους, τους περιορίζουν το χρόνο μαζί. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι, η αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z6, ότι οι δίδυμοι τραβούν ο ένας το ενδιαφέρον του άλλου, το χρόνο που είναι μαζί, παίζουν μαζί, όμως,

ο χρόνος που παίζουν μαζί είναι λίγος. Οι περιορισμένες παιγνιώδεις αλληλεπιδράσεις του ζεύγους Z6 φάνηκε να απορρέουν από τις δυσκολίες του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου στο παιχνίδι. Η μητέρα ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος δεν γνωρίζει τη λειτουργία των παιχνιδιών, παρά τα τοποθετεί στο στόμα του. Οι ιδιαιτερότητες στο παιχνίδι των παιδιών με ΔΑΦ αποδίδονται στην απουσία φαντασίας και ευελιξίας σκέψης και στην έλλειψη κατανόησης των κανόνων αλληλεπίδρασης, που περιλαμβάνουν τα δυαδικά ή ομαδικά παιχνίδια (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Οι δυσκολίες του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου στο παιχνίδι φαίνεται να μην τον καθιστούν ως τον καταλληλότερο επικοινωνιακό εταίρο για τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, παρά το αμφίδρομο ενδιαφέρον των διδύμων για παιγνιώδη αλληλεπίδραση μαζί. Τα παιδιά με ΔΑΦ φαίνεται να ενδιαφέρονται για την κοινωνική αλληλεπίδραση, όμως, φαίνεται να χρειάζονται τις απαραίτητες προσαρμογές από τους επικοινωνιακούς εταίρους τους, για να συνεχίσουν την αλληλεπίδραση (Sigman & Ruskin, 1999· Wolfberg & Schuler, 1999). Πράγματι, αυτό παρατηρείται για τους διδύμους του ζεύγους Z6, της ερευνητικής μας μελέτης, γεγονός, που περιορίζει σημαντικά τις παιγνιώδεις αλληλεπιδράσεις τους. Τα δίδυμα του ζεύγους Z7 φάνηκε να μην περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί, γιατί φάνηκε να είναι αδιάφορα το ένα προς το άλλο. Φάνηκε ότι τα δίδυμα έχουν διαθέσιμο χρόνο μαζί. Ωστόσο, μοιάζει να μην επιθυμούν να περνούν χρόνο μαζί. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να περνούν λίγο χρόνο μαζί, διότι οι πολλές και διαφορετικές εξωσχολικές δραστηριότητες περιορίζουν σημαντικά το χρόνο τους μαζί. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 φάνηκε να περνούν λίγο χρόνο μαζί, γιατί προτιμούν να απασχολούνται διαφορετικά, με τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο να επιθυμεί να εμπλέκεται σε οικιακές εργασίες, ενώ τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο να επιθυμεί να απασχολείται με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά του, μένοντας στη φωλιά του, όπως επισήμανε η μητέρα τους. Ο Attwood (2012) αναφέρει ότι είναι πιο εύκολο για τα άτομα με ΔΑΦ να κατανοούν αντικείμενα, παρά ανθρώπους, που δεν αλλάζουν γνώμη, δεν συγχύζονται, δε γίνονται συναισθηματικά. Τα αντικείμενα γίνονται το ιδιαίτερο ενδιαφέρον των παιδιών με ΔΑΦ, όπως για τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, της ερευνητικής μας μελέτης, με τα οποία απασχολούνται για ώρες.

Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z9 και Z10 φάνηκε να χωρίζονται σπάνια, τα δίδυμα αδέρφια του ζευγαριού Z6 φάνηκε να χωρίζονται μερικές φορές, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z8 και Z11 φάνηκε να χωρίζονται συχνά, ενώ τα δίδυμα αδέρφια του ζευγαριού Z7 φάνηκε να χωρίζονται συχνά, όμως, από μόνα τους, δηλαδή, επιλέγουν να χωρίζονται, να βρίσκονται σε διαφορετικούς χώρους το ένα δίδυμο από το άλλο δίδυμο. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι μητέρες των ζευγαριών Z8 και Z11 χωρίζουν τα δίδυμα αδέρφια από

την παιδική ηλικία, επιθυμώντας να έχει το καθένα δίδυμο το δικό του περιβάλλον, στο σχολείο, στο σπίτι, στις θεραπείες, στις δραστηριότητες, θεωρώντας ότι λειτουργούν καλύτερα και αποδίδουν καλύτερα, χωριστά. Η μητέρα, μάλιστα, του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι, τις περισσότερες φορές, ο πατέρας αναλαμβάνει τη Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη και η μητέρα αναλαμβάνει τη Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη και ότι τα μέλη της οικογένειας περνούν χρόνο με κάθε δίδυμη χωριστά και ελάχιστες φορές με τις δίδυμες μαζί. Ίσως, αυτός να είναι ο λόγος, που οι δίδυμες δεν παίρνουν πρωτοβουλία για αλληλεπίδραση μαζί, αλλά χρειάζονται έναν διαμεσολαβητή για την έναρξη της αλληλεπίδρασης τους, όπως συζητήθηκε πιο πάνω. Όσον αφορά τις αντιδράσεις των δίδυμων αδερφών όταν χωρίζονται, αυτές φάνηκε να συνάδουν με τη συχνότητα των χωρισμών τους. Δηλαδή, οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 που χωρίζονται σπάνια, φάνηκε να είναι ανήσυχοι και οι δίδυμες του ζεύγους Z10 που, επίσης, χωρίζονται σπάνια, φάνηκε να είναι στενοχωρημένες. Όπως υποστηρίζει η Siemon (1980) οι δίδυμοι, συχνά, κατά τη διαδικασία χωρισμού τους, μπορεί να νιώθουν, μεταξύ άλλων συναισθημάτων, άγχος και θλίψη. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z6 που χωρίζονται μερικές φορές, φάνηκε, όχι απλώς, να αναζητούν το δίδυμό τους, αλλά να φορούν παπούτσια και μπουφάν, για να φύγουν και να πάνε να βρουν το δίδυμό τους, όπως περιέγραψε η μητέρα τους. Οι δίδυμοι φάνηκε να μην μπορούν ο ένας στην απουσία του άλλου και να προσπαθούν να την υπερβούν. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 που χωρίζονται συχνά, φάνηκε να μην αντιδρούν, ομοίως, οι δίδυμες του ζεύγους Z11. Τα δίδυμα του ζεύγους Z7 που επιλέγουν να χωρίζονται, φάνηκε να το απολαμβάνουν. Παρόμοιες, φάνηκε να είναι οι αντιδράσεις των διδύμων στην απουσία των διδύμων τους. Με τα δίδυμα των ζευγαριών Z6, Z9, Z10 να λείπουν στα δίδυμά τους και με τα δίδυμα των ζευγαριών Z7 και Z8 να μην λείπουν στα δίδυμά τους. Για τις δίδυμες, ωστόσο, του ζευγαριού Z11 δεν μπορούμε να αποφανθούμε αν λείπουν η μία στην άλλη, από την απάντηση της μητέρας τους, αφού η μητέρα δεν γνωρίζει, δεν μπορεί να καταλάβει αν λείπει η μία δίδυμη στην άλλη.

Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6 και Z7 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα δεν επηρεάζονται από τη διάθεση των διδύμων τους. Ο Attwood (2012: 189) αναφέρει για τα παιδιά με ΔΑΦ ότι «ο διαπροσωπικός και ο εσωτερικός κόσμος των συναισθημάτων μοιάζει με ανεξερεύνητη περιοχή». Τα παιδιά με ΔΑΦ, δηλαδή, αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν τις εκφράσεις προσώπου των άλλων ατόμων, ως σημάδια των συναισθηματικών τους καταστάσεων, καθώς και να τις κατανοήσουν, ώστε να προβλέψουν και να εξηγήσουν τη συμπεριφορά τους και να προετοιμάσουν τη δική τους συμπεριφορά (Frith & Happe, 1999· Μαυροπούλου, 2011).

Ομοίως, τα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε να μην αναγνωρίζουν τη συναισθηματική κατάσταση των διδύμων τους. Εντούτοις, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z8, Z9, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα επηρεάζονται από τη διάθεση των διδύμων τους. Ιδιαίτερα, οι δίδυμες του ζεύγους Z11, όπως έγινε φανερό από την αναφορά της μητέρας τους, η οποία περιέγραψε ότι υπήρξε κάποια στιγμή που η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη έπρεπε να πει *depon*, δεν ήθελε, η μητέρα την πίεσε και η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη χτύπησε την μητέρα. Η μητέρα πρόσθεσε ότι υπάρχει ενσυναίσθηση στις δίδυμες, δηλαδή, οι δίδυμες αντιλαμβάνονται το συναίσθημα της δίδυμής τους, συναισθάνονται τη δίδυμή τους και υποστηρίζουν τη δίδυμή τους αναλόγως, όπως διαπιστώνεται στο παράδειγμα της. Η ενσυναίσθηση ορίζεται ως μία συναισθηματική αντίδραση στη συγκινησιακή εμπειρία ενός άλλου ατόμου (Μαρκοδημητράκη, 2012). Οι δίδυμοι αναφέρεται ότι έχουν υψηλή ικανότητα για αμοιβαία κατανόηση και ενσυναίσθηση (Piontelli, 2002). Τα δίδυμα κορίτσια, μάλιστα, αναφέρεται ότι έχουν υψηλότερη ενσυναίσθηση, από τα δίδυμα αγόρια, το οποίο αποδίδεται αφενός στη διαφορά των φύλων, ότι δηλαδή, τα κορίτσια εκφράζουν τη συναισθηματική τους κατάσταση, θεωρείται αποδεκτό, ενώ τα αγόρια δεν εκφράζουν τη συναισθηματική τους κατάσταση, θεωρείται αδυναμία, αφετέρου στον τρόπο που οι γονείς μεγαλώνουν τα κορίτσια τους (Smith, 2007· Zahn-Waxler et al., 1992). Παρ' ότι αναφέρεται πως τα παιδιά με ΔΑΦ αδυνατούν ή δυσκολεύονται να αναπτύξουν την ικανότητα της ενσυναίσθησης (Frith & Happe, 1999· Γενά & Μακρυγιάννη, 2017) τα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε να έχουν υψηλή ικανότητα ενσυναίσθησης για τα δίδυμά τους.

Τα δίδυμα των ζευγαριών Z6, Z8, Z10 φάνηκε να νιώθουν πιο ήρεμα μαζί. Τα δίδυμα, των ζευγών Z6, Z8, Z10 φαίνεται να επιβεβαιώνουν την άποψη των Segal και Knafo-Noam (2019) πως για μερικούς διδύμους, οι δίδυμοί τους, έχουν μία καταπραϋντική λειτουργία στις δυσκολίες της καθημερινότητας. Εντούτοις, τα δίδυμα των ζευγών Z9 και Z11 φάνηκε να νιώθουν πιο ήρεμα μόνα τους. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι τα δίδυμα του ζεύγους Z7 φάνηκε να δείχνουν αδιάφορα είτε είναι μόνα τους, είτε είναι μαζί, είτε είναι με τα μέλη της οικογένειάς τους. Τα δίδυμα του ζεύγους Z7, φαίνεται να επιβεβαιώνουν την άποψη του Heward (2011) πώς τα άτομα με ΔΑΦ δεν ενδιαφέρονται αν είναι μόνα τους ή συντροφιά με άλλους.

Όπως έγινε φανερό, δεν υπάρχει εξάρτηση στη σχέση των διδύμων αδερφών των ζευγαριών Z7, Z8, Z9, Z10, Z11. Εξάρτηση φάνηκε να υπάρχει στη σχέση των διδύμων αδερφών του ζευγαριού Z6. Όπως έκανε λόγο η μητέρα, οι δίδυμοι ψάχνουν το δίδυμό τους, μόλις αντιληφθούν πως λείπει, βάζουν παπούτσια, φορούν μπουφάν και φεύγουν για να τον βρουν.

Παρομοίως, οι Penninkilampi-Kerola και συνεργάτες (2005) κατέδειξαν, στην ερευνητική τους μελέτη, ότι οι δίδυμοι που βιώνουν σχέση εξάρτησης χάνουν, λιγότερο συχνά, τους διδύμους τους, κατά τη διάρκεια του χωρισμού, από τους διδύμους που δεν βιώνουν σχέση εξάρτησης. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι δίδυμοι τους ζεύγους Z6 που βιώνουν σχέση εξάρτησης είναι διζυγώτες δίδυμοι. Διάφορες ερευνητικές μελέτες, ωστόσο, υποστηρίζουν ότι οι μονοζυγώτες δίδυμοι παρουσιάζουν υψηλότερη εξάρτηση από τους διζυγώτες διδύμους ίδιου φύλου (Fortuna et al., 2010· Neyer, 2002· Penninkilampi-Kerola et al., 2005). Μάλιστα, υποστηρίζεται, υψηλότερη σχέση εξάρτησης μεταξύ των δίδυμων κοριτσιών, από ότι των δίδυμων αγοριών, είτε πρόκειται για μονοζυγώτες διδύμους, είτε πρόκειται για διζυγώτες (Penninkilampi-Kerola et al., 2005). Οι δίδυμοι, ωστόσο, της ερευνητικής μελέτης, είναι αγόρια.

Ως προς το τρίτο ερώτημα της παρούσας ερευνητικής μελέτης, αν υπάρχει, δηλαδή, συνεργασία στη σχέση των δίδυμων αδερφών, εστίασαμε στη διερεύνηση: i) της συνεργασίας μεταξύ των δίδυμων αδερφών, ii) της παροχής βοήθειας των διδύμων προς τα δίδυμά τους, και iii) του μοιράσματος πραγμάτων μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Οι αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος για την συνεργασία στη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 5), συζητούνται ακολούθως.

Όσον αφορά τη συνεργασία στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια συνεργάζονται μεταξύ τους. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φάνηκε να συνεργάζονται για εργασίες, κατασκευές, ζωγραφιές. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z2 φάνηκε να συνεργάζονται στο παιχνίδι τους. Στην ερευνητική μελέτη, επίσης, των Markodimitraki και Kornilaki (2010) τα δίδυμα αδέρφια φάνηκε να συνεργάζονται κατά το δυαδικό παιχνίδι τους, αλλά και να παρουσίασαν θετικά συναισθήματα το ένα προς το άλλο. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z3 φάνηκε να συνεργάζονται εναντίον άλλων ανθρώπων, σε περιπτώσεις που βάζονται από αυτούς τους ανθρώπους. Εντούτοις, από τις αναφορές της μητέρας του ζευγαριού Z4 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν συνεργάζονται μεταξύ τους. Η εμφάνιση συνεργασίας μεταξύ των ανθρώπων εκπηγάει από την επιθυμία επίτευξης κοινών στόχων, όπως αναφέρουν οι Loh και Elliott (1998). Τα δίδυμα αδέρφια, όμως, των ζευγών Z4 και Z5 έχουν εντελώς διαφορετικά ενδιαφέροντα, όπως συζητήθηκε πιο πάνω, που πιθανόν επηρεάζει την συνεργασία τους. Η απουσία συνεργασίας από τη σχέση των δίδυμων αδερφών των ζευγών

Z4 και Z5, πιθανόν ακόμη, να επηρεάζεται από την εγγύτητα στη σχέση των διδύμων. Οι Segal & Hershberger (1999) αναφέρουν ότι ορισμένοι δείκτες εγγύτητας, μεταξύ αυτών, ο χρόνος που αφιερώνουν οι δίδυμοι στους διδύμους τους, επηρεάζουν την εμφάνιση συνεργασίας. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z4 και Z5, της ερευνητικής μας μελέτης, δεν περνούν σχεδόν καθόλου χρόνο μαζί, όπως συζητήθηκε πιο πάνω, πράγμα, που πιθανόν επηρεάζει τη συνεργασία τους.

Επιπλέον, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα βοηθούν τα δίδυμά τους. Τα δίδυμα του ζεύγους Z1 φάνηκε να βοηθούν το ένα το άλλο σε τυχαία περιστατικά της καθημερινότητας. Ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z2 φάνηκε να βοηθά τον δίδυμο με ΔΑΦ στην αυτοεξυπηρέτηση. Η ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z3 φάνηκε να βοηθά το δίδυμο με ΔΑΦ στην αυτοεξυπηρέτηση καθώς και σε ζητήματα που αναφέρονται στη σχολική κοινότητα, σε τυχόν κινδύνους πειραγμάτων του από τους συμμαθητές, ενώ ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 φάνηκε να βοηθά την ΤΥΠ δίδυμη ανταποκρινόμενος στα αιτήματά της για οτιδήποτε χρειαστεί. Ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z5 φάνηκε να βοηθά τον δίδυμο με ΔΑΦ στην αυτοεξυπηρέτηση καθώς και σε ζητήματα συμπεριφοράς, συζητώντας μαζί του, για να βελτιώσει τη συμπεριφορά του. Αυτό που αξίζει παρατήρησης, είναι ότι τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγών Z2, Z3, Z5 βοηθούν τα δίδυμά τους με ΔΑΦ σε ζητήματα που σχετίζονται με την αυτοεξυπηρέτησή τους, έχοντας έναν ρόλο βοηθού στην καθημερινότητα των διδύμων τους με ΔΑΦ. Μία αυξημένη ευαισθησία στη φύση των δυσκολιών των διδύμων με ΔΑΦ καταδεικνύεται, από τα ΤΥΠ δίδυμα της ερευνητικής μας μελέτης. Σε πολλές οικογένειες παιδιών με ΔΑΦ, που παρουσιάζουν δυσκολίες στην αυτοεξυπηρέτηση, όπως στην τουαλέτα, στη σίτιση, στην ένδυση, αξιολογείται το δυναμικό των νευροτυπικών παιδιών για την αντιμετώπιση των αναγκών των παιδιών με ΔΑΦ (Barak-Levy, Goldstein & Weinstock, 2010· Macks & Reeve, 2007). Αυτό που, επίσης, αξίζει παρατήρησης είναι ότι στους διδύμους των ζευγών Z2 και Z5 παρουσιάζεται μονομερής παροχή βοήθειας, από τους ΤΥΠ διδύμους προς τους διδύμους με ΔΑΦ. Η απουσία παροχής βοήθειας των διδύμων με ΔΑΦ προς τους ΤΥΠ διδύμους τους, πιθανόν, να οφείλεται στο επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων, πιθανόν όμως, να οφείλεται και σε αδιαφορία τους για παροχή βοήθειας προς τους ΤΥΠ διδύμους τους. Πάραυτα, οι ΤΥΠ δίδυμοι βοηθούν τους διδύμους τους με ΔΑΦ, χωρίς να φαίνεται να υπάρχει όφελος για τον εαυτό τους. Εντούτοις, από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z4 έγινε φανερό ότι οι δίδυμοι δεν βοηθούν το δίδυμό τους. Η απουσία παροχής βοήθειας του ΤΥΠ δίδυμου προς τον δίδυμο με ΔΑΦ, πιθανόν, οφείλεται στο γεγονός ότι οι γονείς τους έχουν αναλάβει εξ ολοκλήρου

την φροντίδα του δίδυμου με ΔΑΦ. Η μητέρα επισήμανε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ είναι ένα ιδιαίτερα δύσκολο παιδί με απρόβλεπτη συμπεριφορά που δεν μπορεί να μείνει μαζί με άλλους ανθρώπους, χωρίς την επίβλεψη και την υποστήριξή τους. Η απουσία παροχής βοήθειας του δίδυμου με ΔΑΦ προς τον ΤΥΠ δίδυμο, πιθανόν, να οφείλεται σε λόγους όμοιους, που υποστηρίχθηκαν για τους διδύμους με ΔΑΦ των ζευγών Z2 και Z5.

Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα με τα δίδυμά τους, ενώ από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z4 έγινε φανερό ότι οι δίδυμοι δεν μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους. Η προθυμία μοιράσματος μεταξύ των δίδυμων αδερφών, πιθανόν, να επηρεάζεται από τον τρόπο που οι γονείς έχουν μεγαλώσει τα δίδυμα αδέρφια. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z5 φάνηκε να μοιράζονται ρούχα, βιβλία, παιχνίδια, υπολογιστή. Τα δίδυμα των ζευγών Z1, Z2, Z3 φάνηκε να μοιράζονται φαγητό. Η μητέρα του ζεύγους Z1, μάλιστα, διευκρίνισε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ μοιράζεται μόνο με την ΤΥΠ δίδυμή του, με κανένα άλλο άτομο δεν μοιράζεται. Η εγγύτητα στη σχέση των δίδυμων αδερφών, πιθανόν, επηρεάζει την προθυμία μοιράσματος μεταξύ των δίδυμων αδερφών (Segal & Hershberger, 1999). Ο δίδυμος με ΔΑΦ, δηλαδή, μοιράζεται με την ΤΥΠ δίδυμή του, που νιώθει πιο κοντά σε αυτή, από οποιοδήποτε άλλο άτομο. Η μητέρα του ζεύγους Z2, επίσης, διευκρίνισε ότι οι δίδυμοι δεν μοιράζονται πάντα το φαγητό ή τις λιχουδιές τους και πρόσθεσε ότι ο καθένας δίδυμος είναι κάπως κτητικός σε αυτό το κομμάτι, της μοιρασιάς. Η κτητικότητα των διδύμων του ζεύγους Z2 πιθανόν να οφείλεται στην ηλικία τους. Οι δίδυμοι, ειδικά στην παιδική ηλικία, παρουσιάζονται πιο ανταγωνιστικοί προς το δίδυμό τους, για όσα χρειάζεται να μοιράζονται από κοινού, όπως υποστηρίζει η Hart (2016).

Όπως έγινε φανερό, τα δίδυμα των ζευγών Z1, Z2, Z3, Z5, συνεργάζονται, αλληλοβοηθούνται, μοιράζονται με τα δίδυμά τους, ενώ οι δίδυμοι του ζεύγους Z4 δεν συνεργάζονται, δεν αλληλοβοηθούνται, δεν μοιράζονται με τον δίδυμό τους. Σύμφωνα με την θεωρία επιλογής συγγενών (Hamilton, 1964) η συνεργασία και η αλτρουιστική συμπεριφορά μεταξύ των δίδυμων αδερφών αναμένεται, ως μια προσπάθεια διατήρησης της συνέχειας των γονιδίων τους (Segal, McGuire, Miller & Havlena, 2008). Βέβαια, η συνεργασία και η αλτρουιστική συμπεριφορά μεταξύ των δίδυμων αδερφών της ερευνητικής μας μελέτης πιθανό να οφείλεται στο επίπεδο εγγύτητας στη σχέση των δίδυμων αδερφών, όπως υποστηρίζουν οι Yirmiya και συνεργάτες (2018) αφού δεν έδειξαν όλα τα δίδυμα αδέρφια, όπως τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z4, συνεργασία και αλτρουιστική συμπεριφορά μεταξύ τους.

Όσον αφορά τη συνεργασία στη σχέση των διδύμων με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z8, Z9, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια συνεργάζονται μεταξύ τους. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να συνεργάζονται στα ηλεκτρονικά παιχνίδια, στη μελέτη των μαθημάτων τους, όπως επίσης, στην αντιγραφή, ο ένας από τον άλλον, των μαθημάτων τους ή ακόμη στην αποφυγή της μελέτης των μαθημάτων τους, εξαπατώντας τη μητέρα τους, λέγοντάς της ψέματα, πως δεν έχουν μαθήματα για μελέτη. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 φάνηκε να συνεργάζονται για σκανδαλιές όπως, να ανεβούν στο πατάρι του σπιτιού ή για να γεμίσουν το μπάνιο του σπιτιού με σαπουνάδες. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να συνεργάζονται για να παρακολουθήσουν παιδικά στον υπολογιστή. Η ύπαρξη κοινών στόχων διευκολύνει την εμφάνιση συνεργασίας, όπως υποστηρίζουν οι Loh και Elliott (1998) το οποίο επιβεβαιώνεται από τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z8 και Z9 της ερευνητικής μας μελέτης. Η ύπαρξη κοινών ενδιαφερόντων ευνοεί την εμφάνιση συνεργασίας, όπως υποστηρίζουν οι Plomin και συνεργάτες (2001) κάτι που, επίσης, επιβεβαιώνεται από τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z8 και Z10 της ερευνητικής μας μελέτης. Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φάνηκε να συνεργάζονται για την ετοιμασία γευμάτων, πάντα όμως, με την ύπαρξη διαμεσολαβητή, όπως επισήμανε η μητέρα τους. Το επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων πιθανόν επηρεάζει την εμφάνιση συνεργασίας στη σχέση τους. Όπως υποστηρίζουν οι Segal και Hershberger (1999) η συνεργασία μεταξύ των ανθρώπων απαιτεί ορισμένες γνωστικές λειτουργίες, χωρίς την ύπαρξη των οποίων, η συνεργασία είναι ανέφικτη. Εντούτοις, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6 και Z7 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν συνεργάζονται μεταξύ τους. Η απουσία συνεργασίας μεταξύ των διδύμων του ζεύγους Z6, πιθανόν οφείλεται στην ηλικία τους. Οι Segal και συνεργάτες (1996) αναφέρουν ότι τα δίδυμα αδέρφια νεαρής ηλικίας δυσκολεύονται στις συνεργατικές αλληλεπιδράσεις, δεδομένου ότι στερούνται ένα φάσμα κοινωνικών δεξιοτήτων, που απαιτούνται για την ικανότητα της συνεργασίας. Πράγματι, οι δίδυμοι τους ζεύγους Z6 είναι αρκετά νεαρής ηλικίας, μόλις 5 χρόνων, η οποία πιθανόν επηρεάζει την εμφάνιση συνεργασίας στη σχέση τους. Ωστόσο, η απουσία συνεργασίας μεταξύ των διδύμων του ζεύγους Z7, παρ' ότι είναι ίδιας χρονολογικής ηλικίας με τους διδύμους του ζεύγους Z6, πιστεύεται ότι οφείλεται στην απουσία εγγύτητας στη σχέση των διδύμων. Όπως, συζητήθηκε πιο πάνω, τα δίδυμα του ζεύγους Z7 είναι διαρκώς αδιάφορα μεταξύ τους.

Από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z7 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα ούτε βοηθούν το δίδυμό τους, που πάλι πιστεύεται ότι οφείλεται στην απουσία εγγύτητας στη σχέση των

διδύμων. Εφ' όσον τα δίδυμα δεν δείχνουν ενδιαφέρον για το δίδυμό τους, για ποιο λόγο να επιθυμούν να βοηθήσουν το δίδυμό τους, άλλωστε. Σε αντίθεση, τα δίδυμα των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 φάνηκε να βοηθούν τα δίδυμά τους. Στους διδύμους του ζεύγους Z6 παρατηρήθηκε μονομερής παροχή βοήθειας, από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο προς τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, να τον βοηθά στην αυτοεξυπηρέτηση. Η απουσία παροχής βοήθειας του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, πιθανόν, να οφείλεται στο επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ του δίδυμου. Οι δίδυμοι τους ζεύγους Z8 φάνηκε να βοηθούν τον δίδυμό τους στη μελέτη των μαθημάτων. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 φάνηκε να υπερασπίζονται τον δίδυμό τους όταν κινδυνεύει από πειράγματα των συμμαθητών τους. Τα δίδυμα φάνηκε να υπερασπίζονται τα δίδυμά τους σε εξωτερικούς κινδύνους και στην ερευνητική μελέτη των Pietilä και συνεργατών (2012). Ακόμη, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος φάνηκε να βοηθά, έμμεσα, τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, όταν είναι αναστατωμένος. Όταν ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος επηρεάζεται από μία περιβαλλοντική συνθήκη, που τα άτομα γύρω του δεν γνωρίζουν ποια είναι αυτή για να τη ρυθμίσουν, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος εξηγεί στα άτομα γύρω τους ποια περιβαλλοντική συνθήκη ενοχλεί τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, ώστε να τη ρυθμίσουν. Το επίπεδο βαρύτητας του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου επιτρέπει την παροχή υποστήριξης στον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμό του. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να βοηθούν τη δίδυμή τους στην αυτοεξυπηρέτηση. Μάλιστα, μία αυξημένη παροχή φροντίδας παρατηρήθηκε από την μία δίδυμη προς την άλλη δίδυμη, όπως έγινε φανερό από την αναφορά της μητέρας τους, η οποία επισήμανε ότι η μία δίδυμη χτενίζει την άλλη, τη σκεπάζει, φέρνει πράγματα η μία δίδυμη στην άλλη. Ακόμη, οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να υποστηρίζουν τη δίδυμή τους, όταν δεν αισθάνεται καλά, είναι αδιάθετη, όπως επίσης, όταν κινδυνεύει από άλλους ανθρώπους. Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φάνηκε να υποστηρίζουν τη δίδυμή τους συναισθηματικά, δείχνοντας ενσυναίσθηση. Η αυξημένη ικανότητα φροντίδας καθώς και ενσυναίσθησης μεταξύ των δίδυμων κοριτσιών παρουσιάζεται και σε άλλες ερευνητικές μελέτες (Rushton et al.,1984· Rushton et al.,1986· Smith, 2007· Zahn-Waxler et al., 1992) το οποίο αποδίδεται στη διαφορά των φύλων, υπό την έννοια, ότι οι γυναίκες εγκυμονούν, γεννούν, ανατρέφουν παιδιά, άρα, η ικανότητα φροντίδας και ενσυναίσθησης είναι περισσότερο αναπτυγμένες στις γυναίκες από τους άνδρες (Μαρκοδημητράκη, 2012· Zahn-Waxler et al., 1992).

Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα μοιράζονται με τα δίδυμά τους. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z6 φάνηκε να μοιράζονται τα παιχνίδια. Οι δίδυμοι τους ζεύγους Z8 φάνηκε να μοιράζονται οτιδήποτε έχουν, όπως ανέφερε η

μητέρα τους. Οι δίδυμοι τους ζεύγους Z9 φάνηκε να μοιράζονται το αρμόνιο, όμως όχι πάντοτε, όπως επισήμανε η μητέρα τους. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να μοιράζονται το φαγητό, το κρεβάτι, τα βιβλία. Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φάνηκε να μοιράζονται το φαγητό, τα παιχνίδια, όμως όχι πάντοτε, όπως επισήμανε η μητέρα τους. Τα δίδυμα του ζεύγους Z9 και Z11 παρατηρήθηκε ότι ορισμένες φορές, διατηρούν μια κτητικότητα στους πόρους, ζωτικούς και ψυχολογικούς, που μοιράζονται, που πιθανόν, να επηρεάζεται από τον τρόπο που οι γονείς έχουν μεγαλώσει τα δίδυμα. Εντούτοις, από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z7 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα δεν μοιράζονται με τα δίδυμά τους, που, πάλι, πιστεύεται ότι οφείλεται στην απουσία εγγύτητας στη σχέση των διδύμων.

Όπως έγινε φανερό, τα δίδυμα των ζευγών Z8, Z9, Z10, Z11 συνεργάζονται, αλληλοβοηθούνται, μοιράζονται με τα δίδυμά τους, ενώ, τα δίδυμα των ζευγών Z6 και Z7 δεν συνεργάζονται, επιπροσθέτως, τα δίδυμα του ζεύγους Z7 δεν αλληλοβοηθούνται, δεν μοιράζονται με το δίδυμό τους. Η συνεργασία και η αλτρουιστική συμπεριφορά μεταξύ των διδύμων αδερφών φάνηκε να επηρεάζεται σημαντικά από το επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων, καθώς και από το επίπεδο εγγύτητας στη σχέση των διδύμων αδερφών (Segal & Hershberger, 1999).

Ως προς το τέταρτο ερώτημα της ερευνητικής μελέτης, αν υπάρχει ανταγωνισμός στη σχέση των διδύμων αδερφών, εστίασαμε στη διερεύνηση: i) της προσοχής και της υποστήριξης που λαμβάνουν τα δίδυμα αδέρφια από το πρόσωπο φροντίδας, ii) της προτίμησης του προσώπου φροντίδας προς ενός από τα δίδυμα αδέρφια, iii) της επιθυμίας εγγύτητας των διδύμων με το πρόσωπο φροντίδας, iv) της ζήλειας μεταξύ των διδύμων αδερφών για το πρόσωπο φροντίδας, v) της ζήλειας μεταξύ των διδύμων αδερφών, και vi) του ανταγωνισμού μεταξύ των διδύμων αδερφών. Οι αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος για τον ανταγωνισμό στη σχέση των διδύμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 5), συζητούνται ακολούθως.

Όσον αφορά τον ανταγωνισμό στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 έγινε φανερό ότι υπάρχει άνισο μοίρασμα της προσοχής και της υποστήριξης μεταξύ των διδύμων αδερφών. Οι μητέρες φάνηκε να παρέχουν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη στους διδύμους με ΔΑΦ. Το άνισο μοίρασμα της προσοχής και της υποστήριξης μεταξύ των διδύμων αδερφών μπορεί να αποδοθεί στις σημαντικές δυσκολίες που παρουσιάζουν οι δίδυμοι που έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ.

Οι δυσκολίες των παιδιών με ΔΑΦ στη συχνότητα και την ποιότητα της επικοινωνίας και της κοινωνικής αλληλεπίδρασης, ως αποτέλεσμα ορισμένων συνθηκών που καθορίζουν τον ιδιαίτερο τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο, επηρεάζουν τη λειτουργία της οικογένειας και κατ' επέκταση το γονεϊκό ρόλο (APA, 2013· Γενά, 2017). Οι προκλήσεις που συνεπάγονται η ανατροφή, η φροντίδα, η υποστήριξη, η θεραπεία και η εκπαίδευση των παιδιών με ΔΑΦ είναι μεγάλες (Centers for Disease Control and Prevention – CDC, 2014). Η ανάγκη για άμεση κάλυψη των αναγκών των παιδιών με ΔΑΦ, πολύ συχνά, έχει ως αποτέλεσμα την παραμέληση των αναγκών των αδερφών των παιδιών με ΔΑΦ, των οποίων οι ανάγκες είναι εξίσου σημαντικές, όμως, φαίνεται να είναι λιγότερο αντιληπτές από τους γονείς τους (Macks & Reeve, 2007). Οι ίδιοι οι γονείς παραδέχονται ότι λόγω της παρουσίας του παιδιού με ΔΑΦ, παραμελούν τα υπόλοιπα παιδιά τους (DeMyer, 1979). Ομοίως, οι μητέρες της ερευνητικής μας μελέτης, εξέφρασαν ότι παρέχουν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη στους διδύμους με ΔΑΦ, από ότι στα νευροτυπικά δίδυμα, χωρίς, βέβαια, να νιώθουν εντάξει με αυτό, αλλά νιώθοντας ενοχές, όπως εξέφρασαν. Από την αναφορά, ωστόσο, της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι υπάρχει ίσο μοίρασμα της προσοχής και της υποστήριξης μεταξύ των δίδυμων αδερφών, όπως επίσης, και απουσία προτίμησης προς κάποιο από τα δίδυμα αδέρφια. Το γεγονός ότι η κηδεμόνας δεν έχει αναπτύξει ισχυρό δεσμό με κανένα από τα δίδυμα αδέρφια, ίσως γιατί ανέλαβε την φροντίδα των δίδυμων αδερφών, όχι από την αρχή, αλλά στη συνέχεια της ζωής τους, πιθανόν, την καθιστά ικανή να αντιμετωπίζει τις ανάγκες τους πιο αντικειμενικά. Εντούτοις, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 έγινε φανερό ότι υπάρχει προτίμηση προς ένα από τα δίδυμα αδέρφια. Οι μητέρες των ζευγών Z1, Z2, Z3 έδειξαν προτίμηση στους διδύμους με ΔΑΦ και η μητέρα του ζεύγους Z4 έδειξε προτίμηση στον ΤΥΠ δίδυμο. Ο χρόνος που αφιερώνουν οι μητέρες των ζευγών Z1, Z2, Z3 στην φροντίδα των δίδυμων με ΔΑΦ, πιθανόν, αυξάνει την εγγύτητα στη σχέση τους, έχοντας ως αποτέλεσμα την εκδήλωση προτίμησης προς το πρόσωπό τους. Η εκδήλωση προτίμησης προς τον ΤΥΠ δίδυμο από τη μητέρα του ζεύγους Z4, πιθανόν, να οφείλεται στα επιτεύγματα του ΤΥΠ δίδυμου. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος είναι άριστος μαθητής και συγκεντρώνει πολλά βραβεία αριστείας, όπως, επίσης, και κύπελλα από τις νίκες του σε διάφορες αθλητικές δραστηριότητες. Η μητέρα τόνισε τη χαρά που της δίνει ο ΤΥΠ δίδυμος αντιπαραθέτοντάς την με την πίεση που της δίνει ο δίδυμος με ΔΑΦ, εξαιτίας τους υψηλού επιπέδου βαρύτητας της διαταραχής του.

Η διαφορεική γονική μέριμνα, δηλαδή, η προτίμηση του γονέα προς το ένα δίδυμο ή το άλλο δίδυμο, προκαλεί αντιπαλότητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών, όπως υποστηρίζει η Hart (2016) αφού το ένα δίδυμο αποκτά περισσότερους πόρους από το άλλο δίδυμο. Πράγματι, στην ερευνητική μας μελέτη, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z1, Z2, Z3, Z4 έδειξαν ανταγωνιστικότητα για την προσοχή της μητέρας τους. Εντούτοις, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z5 δεν έδειξαν ανταγωνιστικότητα για την προσοχή της κηδεμόνας τους, πιθανόν, να οφείλεται στην απουσία προτίμησης της κηδεμόνας προς ενός από τα δίδυμα αδέρφια και στο ίσο μοίρασμα της προσοχής της κηδεμόνας μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι δίδυμοι με ΔΑΦ φάνηκαν πιο ανταγωνιστικοί προς τα ΤΥΠ δίδυμα για την προσοχή της μητέρας στα ζεύγη Z2, Z3, Z4 ενώ στο ζεύγος Z1 φάνηκε πιο ανταγωνιστική η ΤΥΠ δίδυμη προς τον δίδυμο με ΔΑΦ για την προσοχή της μητέρας. Οι δίδυμοι με ΔΑΦ των ζευγών Z2, Z3, Z4, παρ' ότι έχουν την περισσότερη προσοχή της μητέρας, ανταγωνίζονται τα ΤΥΠ δίδυμά τους για την προσοχή της μητέρας, διεκδικώντας, προφανώς, την αποκλειστικότητα της προσοχής της μητέρας. Η διεκδίκηση της κατοχής της μητέρας από τους δίδυμους με ΔΑΦ, πιθανόν, οφείλεται στην αυξημένη εγγύτητα στη σχέση τους με τη μητέρα, καθώς και στην εξάρτηση της κάλυψης των αναγκών τους από την μητέρα. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ της ζητά να φύγει ο ΤΥΠ δίδυμος, για να μείνει μόνος μαζί της και η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ εκτοξεύει και σπάει αντικείμενα όταν ασχολείται με τον ΤΥΠ δίδυμο. Η διεκδίκηση της προσοχής της μητέρας από την ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z1, πιθανόν, οφείλεται στην περιορισμένη προσοχή που λαμβάνει από τη μητέρα. Η ΤΥΠ δίδυμη φαίνεται να διεκδικεί από την μητέρα την προσοχή που τις αναλογεί, δηλαδή, την αντίστοιχη προσοχή που δίνει στο δίδυμο αδερφό της με ΔΑΦ. Όπως υποστηρίζουν οι Segal και Knafo-Noam (2019) οι δίδυμοι χρειάζονται, σαφώς, την αποκλειστικότητα της μητέρας, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις του αναπτυξιακού τους σταδίου. Έχοντας ένα δίδυμο που έχει εξίσου ανάγκες, δημιουργείται αντιπαλότητα και ανταγωνισμός για τους ζωτικούς και ψυχολογικούς πόρους, της μητέρας τους (Segal & Knafo-Noam, 2019).

Πάραυτα, η ανταγωνιστικότητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών δεν περιορίστηκε στην προσοχή της μητέρας τους. Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και της κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια ανταγωνίζονται μεταξύ τους και για άλλους παράγοντες. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1 φάνηκε να ανταγωνίζονται με τα ποδήλατα και την κολύμβηση προβαίνοντας σε αγώνες ταχύτητας. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους

Z2 φάνηκε να ανταγωνίζονται για την κατοχή παιχνιδιών. Ο δίδυμος του ζεύγους Z3 φάνηκε να ζηλεύει την ΤΥΠ δίδυμη για τους φίλους της. Ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z5 φάνηκε να ανταγωνίζεται τον ΤΥΠ δίδυμο για τις βαθμολογίες τους στα μαθήματα του σχολείου. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z1 και Z5 φαίνεται να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για να αποδείξουν ποιο δίδυμο είναι το καλύτερο, συγκεκριμένα, τα δίδυμα του ζεύγους Z1 στο ποδήλατο και την κολύμβηση, ο δίδυμος του ζεύγους Z5 στα σχολικά μαθήματα. Οι Danby και Thorpe (2005:110) υποστηρίζουν ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των δίδυμων αδερφών σε κοινούς τομείς ενδιαφερόντων εμφανίζεται «για να χτίσουν συγκεκριμένα είδη κοινωνικής τάξης» που δεν είναι ασφαλής και σταθερά για κανένα από τα δίδυμα αδέρφια. Οι Segal και Knafo-Noam (2019) αναφέρουν ότι τα δίδυμα αδέρφια μπορούν να αποφύγουν τον ανταγωνισμό επιλέγοντας διαφορετικούς τομείς ενδιαφέροντος, υπερέχοντας το καθένα από αυτά στον δικό του τομέα ενδιαφέροντος, χωρίς να επηρεάζει αρνητικά το δίδυμό του. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z2 φαίνεται να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την κατοχή των παιχνιδιών, παρουσιάζοντας μία τάση για συγκεντρωτικότητα των παιχνιδιών. Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 φαίνεται να ζηλεύει την ΤΥΠ δίδυμη του για τους φίλους της, τους οποίους ο ίδιος στερείται. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z3 ανέφερε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ αναζητά την επαφή με συνομήλικα αγόρια, γιατί είναι κάτι που του λείπει σ' αυτή την ηλικία, ενώ, υπάρχουν στιγμές, που εκφράζει το παράπονό του, ότι δεν έχει φίλους. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι η ανταγωνιστικότητα μεταξύ των διδύμων αδερφών, συχνά, οδήγησε τα δίδυμα αδέρφια σε σύγκρουση. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z1 και Z3 ήρθαν σε λεκτική σύγκρουση μεταξύ τους και τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z2 ήρθαν σε σωματική σύγκρουση μεταξύ τους. Οι συγκρούσεις μεταξύ των δίδυμων αδερφών εμφανίζονται σε μια προσπάθεια διαπραγμάτευσης της θέσης των διδύμων στη δίδυμη σχέση (Danby & Thorpe, 2005· Segal & Knafo-Noam, 2019). Εντούτοις, από την αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z4 έγινε φανερό ότι οι δίδυμοι δεν ανταγωνίζονται μεταξύ τους, για άλλους παράγοντες, πλην της προσοχής της, που, πιθανόν, να οφείλεται στην έλλειψη κοινών ενδιαφερόντων.

Όπως έγινε φανερό, κύριο παράγοντα ανταγωνιστικότητας μεταξύ των δίδυμων αδερφών των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 αποτέλεσε η ζήλεια για την προσοχή της μητέρας τους. Φυσικά, η διαφορετική γονική μέριμνα προς τα δίδυμα αδέρφια, ενέτεινε την ανταγωνιστικότητα στη σχέση τους. Βέβαια, ανταγωνιστικότητα στη σχέση των δίδυμων αδερφών των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z5 αποτέλεσαν κι άλλοι παράγοντες. Οι Robin, Maner-Idrissi και Corroyer (1998) υποστηρίζουν

ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των δίδυμων αδερφών για την προσοχή της μητέρας είναι μέρος της τριαδικής σχέσης μητέρας-δίδυμων αδερφών, ενώ ο ανταγωνισμός μεταξύ των δίδυμων αδερφών είναι μέρος μιας σχέσης δύο ανθρώπων με ιεραρχική δομή.

Όσον αφορά τον ανταγωνισμό στη σχέση των δίδυμων με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι υπάρχει άνισο μοίρασμα προσοχής και υποστήριξης μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Οι μητέρες φάνηκε να παρέχουν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη στα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα. Εν τούτοις, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z7, Z8, Z9 έγινε φανερό ότι υπάρχει ίσο μοίρασμα προσοχής και υποστήριξης μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Το άνισο μοίρασμα της προσοχής και της υποστήριξης μεταξύ των δίδυμων αδερφών των ζευγών Z6, Z10, Z11 μπορεί να αποδοθεί στα διαφορετικά επίπεδα βαρύτητας της ΔΑΦ, που έχουν διαγνωστεί. Τρία επίπεδα κατάταξης υπάρχουν σύμφωνα με τη βαρύτητα της ΔΑΦ, i) το επίπεδο ένα που απαιτεί στήριξη, ii) το επίπεδο δύο που απαιτεί σημαντική στήριξη, και iii) το επίπεδο τρία που απαιτεί πολύ σημαντική στήριξη (APA, 2013). Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z10, Z11 έγινε φανερός ο λόγος που τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα λαμβάνουν περισσότερη προσοχή και υποστήριξη. Ιδιαίτερα η μητέρα του ζεύγους Z6 επισήμανε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος δυσκολεύεται στο παιχνίδι, η μητέρα του ζεύγους Z10 επισήμανε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη δυσκολεύεται στην αυτοεξυπηρέτηση και η μητέρα του ζεύγους Z11 επισήμανε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη δυσκολεύεται στην ακολουθία της ρουτίνας. Οι Roth, Gewirtz και Markham (1996) υποστηρίζουν ότι η διαφορετική προσοχή της μητέρας μεταξύ των δίδυμων αδερφών προκαλεί ζηλότυπη συμπεριφορά στο δίδυμο παρατηρητή, καθώς και ότι η διαφορετική προσοχή της μητέρας μεταξύ των δίδυμων αδερφών ρυθμίζει τη ζηλότυπη συμπεριφορά του δίδυμου παρατηρητή, δηλαδή, μπορεί να αυξάνει συστηματικά τη ζηλότυπη συμπεριφορά του δίδυμου παρατηρητή. Επιπροσθέτως, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z8 και Z10 έγινε φανερό ότι υπάρχει προτίμηση προς ενός από τα δίδυμα αδέρφια, ενώ από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z9, Z11 έγινε φανερό ότι δεν υπάρχει προτίμηση των μητέρων προς ενός από τα δίδυμα αδέρφια. Η μητέρα του ζεύγους Z8 έδειξε προτίμηση προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο. Η μητέρα ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος της βάζει τοίχο, δηλαδή, δεν της επιτρέπει να τον πλησιάσει. Η μητέρα, ωστόσο, στη συνέχεια ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος αναζητά την προσοχή της, περισσότερο, από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο. Οι απαντήσεις της μητέρας δημιουργούν μία αντίφαση. Η μητέρα, προφανώς, γι' άλλο λόγο εκδηλώνει προτίμηση προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο, που δεν μας αποκαλύπτει. Η μητέρα του ζεύγους

Z10 έδειξε προτίμηση προς την Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη. Η μητέρα δεν επιθυμούσε να μοιραστεί μαζί μας το λόγο, που εκδηλώνει προτίμηση προς την Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη. Η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη, πιθανόν, να καθρεφτίζει στοιχεία της εμφάνισης ή του χαρακτήρα της μητέρας και για το λόγο αυτό η μητέρα να εκδηλώνει προτίμηση προς την Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη.

Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι υπάρχει ανταγωνιστικότητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών για την προσοχή τους. Τα δίδυμα, μάλιστα, ορισμένων ζευγαριών, διεκδίκησαν περισσότερο από τα δίδυμά τους την προσοχή της μητέρας τους. Τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα των ζευγαριών Z6, Z7, Z9 φάνηκαν πιο ανταγωνιστικά προς τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα για την προσοχή της μητέρας τους και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος του ζευγαριού Z8 φάνηκε πιο ανταγωνιστικός προς τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο για την προσοχή της μητέρας τους. Τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα των ζευγών Z6 και Z7 διεκδικούν λιγότερο από τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμά τους την προσοχή της μητέρας, πιθανόν, διότι η προσοχή των Δ2(ΔΑΦ) δίδυμων φάνηκε να απορροφάται περισσότερο από τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους. Ιδιαίτερα, η μητέρα του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου, του ζεύγους Z6, ανέφερε ότι παίζει μόνος του με τα παιχνίδια του, χωρίς να τον απασχολήσει τίποτα άλλο και η μητέρα του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου, του ζεύγους Z7, ανέφερε ότι όταν μένει μόνος του, είναι η καλύτερή του. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, του ζεύγους Z8, διεκδικεί περισσότερο από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμό του την προσοχή της μητέρας, πιθανόν, γιατί να αντιλαμβάνεται τη διαφορετική γονική προτίμηση της μητέρας τους. Ιδιαίτερα, η μητέρα του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμου, του ζεύγους Z8, ανέφερε ότι θα της ζητήσει τη βοήθειά της για κάτι που δεν χρειάζεται πραγματικά τη βοήθειά της, μόνον, για να της ελκύσει την προσοχή. Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος του ζεύγους Z9 διεκδικεί περισσότερο την προσοχή της μητέρας τους από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, πιθανόν, διότι εξαρτάται πλήρως από τη μητέρα τους για την επιβίωση τους. Τα δίδυμα αδέρφια, ωστόσο, των ζευγαριών Z10 και Z11 φάνηκαν το ίδιο ανταγωνιστικά για την προσοχή της μητέρας τους. Η Hart (2016) υποστηρίζει ότι ο ανταγωνισμός μεταξύ των δίδυμων αδερφών, για τους γονικούς πόρους, υπάρχει εξαιτίας των κοινών αναπτυξιακών τους αναγκών. Η αντιπαλότητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών είναι έντονη, ειδικά, όταν και τα δύο δίδυμα αδέρφια εξαρτώνται πλήρως από τους γονείς τους για την επιβίωση τους, όπως τα δίδυμα αδέρφια της ερευνητικής μας μελέτης. Τέτοια συναισθήματα αντιπαλότητας και ανταγωνισμού μεταξύ των δίδυμων αδερφών είναι απαραίτητα για την ανάπτυξη της ατομικότητάς τους, όπως υποστηρίζουν οι Segal και Knafo-Noam (2019).

Κύριο παράγοντα ανταγωνιστικότητας μεταξύ των δίδυμων αδερφών αποτέλεσε η ζήλεια για την προσοχή της μητέρας τους. Τα δίδυμα αδέρφια, ωστόσο, των ζευγαριών Z8 και Z10

φάνηκε να ανταγωνίζονται και για άλλους παράγοντες. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8 φάνηκε να ανταγωνίζονται στα ηλεκτρονικά παιχνίδια. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z8, πιθανόν, να ανταγωνίζονται μεταξύ τους, για να προσδιορίσουν την περιστασιακή θέση ισχύος τους, εντός της δίδυμης σχέσης, κατά τη διάρκεια των ηλεκτρονικών παιχνιδιών (Danby & Thorpe, 2005· Robin et al., 1998). Δηλαδή, ο ανταγωνισμός μεταξύ των δίδυμων αδερφών, του ζεύγους Z8, κατά τη διάρκεια των ηλεκτρονικών παιχνιδιών, εμφανίζεται για να αποδείξουν ποιος είναι ο καλύτερος στα ηλεκτρονικά παιχνίδια, που παίζουν. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να ανταγωνίζονται για την κατοχή φαγητού. Η μητέρα επισήμανε ότι η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη είναι πιο ανταγωνιστική απέναντι στην Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη για το φαγητό. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 φάνηκε να ανταγωνίζονται μεταξύ τους για την διεκδίκηση ζωτικών πόρων, όπως είναι το φαγητό, απαραίτητων για την επιβίωσή τους. Εν τούτοις, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z6, Z7, Z9, Z11 φάνηκε να μην ανταγωνίζονται για άλλους παράγοντες, πλην της προσοχής της μητέρας τους, που, πιθανόν, να οφείλεται στην έλλειψη κοινών ενδιαφερόντων, πιθανόν πάλι, να οφείλεται στην έλλειψη ενδιαφέροντος για προσδιορισμό της θέση ισχύος τους, εντός της δίδυμης σχέσης, ως αποτέλεσμα του επιπέδου βαρύτητας της ΔΑΦ, που έχουν διαγνωστεί.

Όπως έγινε φανερό, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 ανταγωνίζονται για την προσοχή της μητέρας τους. Τα δίδυμα αδέρφια, μόνο, των ζευγαριών Z8 και Z10 ανταγωνίζονται και για άλλους παράγοντες. Οι Segal και Knafo-Noam (2019) υποστηρίζουν ότι κάθε δίδυμο θα δει το δίδυμό του, ως πιθανό αντίπαλο, για την προσοχή των γονιών τους. Τα δίδυμα αδέρφια, ωστόσο, είναι υποχρεωμένα να μοιραστούν την προσοχή των γονιών τους, από την αρχή της ζωής τους, δεδομένου ότι έχουν πάντα παρόν το δίδυμό τους (Fortuna et al., 2010). Το γεγονός αυτό, δημιουργεί μία αντιπαλότητα και έναν ανταγωνισμό μεταξύ των δίδυμων αδερφών για το μοίρασμα των ζωτικών και ψυχολογικών πόρων των γονέων τους.

Ως προς το πέμπτο ερώτημα της ερευνητικής μελέτης, αν υπάρχει, δηλαδή, κυρίαρχο δίδυμο στη σχέση των δίδυμων αδερφών, εστίασαμε στη διερεύνηση i) των συγκρούσεων μεταξύ των δίδυμων αδερφών, ii) του δίδυμου που παίρνει περισσότερες πρωτοβουλίες στη σχέση των δίδυμων αδερφών, iii) του δίδυμου που κατευθύνει στη σχέση των δίδυμων αδερφών, iv) του κυρίαρχου δίδυμου στη σχέση των δίδυμων αδερφών, v) της επιθυμίας κοινών πραγμάτων μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Οι αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος για την κυριαρχία στη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί

με ΔΑΦ, όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 5), συζητούνται ακολούθως.

Όσον αφορά την κυριαρχία στη σχέση των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και τη κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια. Περισσότεροι του ενός παράγοντες φάνηκε να αποτελούν αιτίες σύγκρουσης σε κάθε ένα ζευγάρι διδύμων αδερφών. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z2 φάνηκε να συγκρούονται για λιχουδιές. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z1, Z2, Z3, Z5 φάνηκε να συγκρούονται για προσωπικά αντικείμενα ή παιχνίδια. Το κάθε δίδυμο, προφανώς, έχει τα πράγματα του ή τα παιχνίδια του, τα οποία δεν επιθυμεί να του τα πειράζει, πόσο μάλλον, να του τα παίρνει το άλλο δίδυμο. Οι συγκρούσεις, συνεπώς, μεταξύ των διδύμων αδερφών των ζευγών Z1, Z2, Z3, Z5, πιθανόν, να γίνονται για να επαναπροσδιοριστεί ο κάτοχός τους, δηλαδή, αυτός στον οποίον ανήκουν τα πράγματα ή τα παιχνίδια. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z2 και Z3 φάνηκε να συγκρούονται για πειράγματα που κάνουν τα δίδυμα στα δίδυμά τους. Συγκεκριμένα, ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z2 φάνηκε να πειράζει τον δίδυμο του με ΔΑΦ και ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 φάνηκε να πειράζει την ΤΥΠ δίδυμή του. Τα πειράγματα αυτά των διδύμων, πιθανόν, να αποτελούν μία προσπάθεια αναζήτησης της προσοχής των διδύμων τους, όπως επίσης, μία προσπάθεια προσέγγισης των διδύμων τους, προκειμένου να δραστηριοποιηθούν μαζί. Από τις αναφορές των μητέρων, άλλωστε, έγινε φανερό ότι ο ΤΥΠ δίδυμος του ζεύγους Z2 και ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z3 είναι αυτοί που ενδιαφέρονται να κάνουν πράγματα μαζί με τα δίδυμά τους, ενώ ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z2 και η ΤΥΠ δίδυμη του ζεύγους Z3 είναι αυτοί που φαίνεται να μην ενδιαφέρονται τόσο. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z4 φάνηκε να συγκρούονται για την προσοχή των οικείων προσώπων. Η μητέρα του ζεύγους Z4 επισήμανε ότι ο δίδυμος με ΔΑΦ επιζητά την αποκλειστική προσοχή, όχι μόνο της μητέρας ή/και του πατέρα, αλλά και των παππούδων τους. Οι Segal και Knafo-Noam (2019) υποστηρίζουν ότι η ανάγκη αποκλειστικής προσοχής των γονέων οδηγεί σε αντιπαλότητα μεταξύ των διδύμων αδερφών. Πράγματι, η ζήλεια του δίδυμου με ΔΑΦ του ζεύγους Z4, της ερευνητικής μας μελέτης, για την προσοχή των οικείων προσώπων οδηγεί σε σύγκρουση τους δίδυμους αδερφούς. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z3, Z4, Z5 φάνηκε να συγκρούονται για τη συμπεριφορά των διδύμων με ΔΑΦ. Τα παιδιά με ΔΑΦ, συχνά, εκδηλώνουν μη αποδεκτές κοινωνικά συμπεριφορές, γιατί αδυνατούν να κατανοήσουν ερεθίσματα του περιβάλλοντός τους (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Αυτές, οι αντιδράσεις των

παιδιών με ΔΑΦ μπορεί να προκαλέσουν θυμό στα αδέρφια τους, τα οποία τείνουν να αποδίδουν αυτές τις αντιδράσεις στον χαρακτήρα των αδερφών τους με ΔΑΦ, χωρίς να κατανοούν πόσο δύσκολη είναι η υπέρβαση των ιδιοσυγκρασιακών τους χαρακτηριστικών (Γενά, 2017). Τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγών Z3, Z4, Z5, πιθανόν, να νευριάζουν με τη συμπεριφορά των διδύμων τους με ΔΑΦ. Ιδιαίτερα, η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος νευριάζει με τη συμπεριφορά του δίδυμου με ΔΑΦ, με συνέπεια να οδηγούνται σε σύγκρουση. Τα δίδυμα αδέρφια, μάλιστα, των ζευγών Z1, Z2, Z3, Z4 φάνηκε να επιδίδονται κυρίως σε σωματικές συγκρούσεις, ενώ τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z5 φάνηκε να επιδίδονται κυρίως σε λεκτικές συγκρούσεις. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι τα δίδυμα αδέρφια έχουν έντονες μάχες που νομίζεις ότι το ένα από τα δύο δίδυμα θα μείνει στο έδαφος. Η μητέρα, ωστόσο, πρόσθεσε ότι ύστερα είναι όλα καλά, σα να μη συνέβη τίποτα, αγκαλιάζονται τα δίδυμα αδέρφια. Αύξηση συγκρούσεων στη σχέση των αδερφών αναφέρεται από τις αρχές της παιδικής ηλικίας, ενώ στα τέλη της εφηβικής ηλικίας αναφέρεται μείωση των συγκρούσεων στη σχέση των αδερφών (Dunn, Slomkowski & Beardsall, 1994). Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1, της ερευνητικής μας μελέτης, είναι παιδικής ηλικίας, ίσως, η ηλικία τους να δικαιολογεί την παρουσία των έντονων μαχών μεταξύ τους. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι τα δίδυμα αδέρφια έρχονται κοντά μετά τις έντονες μάχες τους, αγκαλιάζονται, όπως ανέφερε η μητέρα τους. Όπως υποστηρίζει η Smith (2007) η παρουσία αντιπαλότητας δεν αναιρεί την παρουσία εγγύτητας στη σχέση των διδύμων αδερφών. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z1, μάλιστα, έγινε φανερό, όπως συζητήθηκε πιο πάνω, ότι έχουν μια αυξημένη εγγύτητα στη σχέση τους. Μια στενή σχέση δεν συνεπάγεται την απουσία συγκρούσεων (Smith, 2007). Η μητέρα του ζεύγους Z4 μίλησε, επίσης, για έντονες μάχες μεταξύ των διδύμων αδερφών, παρ' ότι πρόκειται για δίδυμα αδέρφια ύστερης εφηβικής ηλικίας. Η μητέρα επισήμανε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος περιορίζεται σε λεκτικές συγκρούσεις, όμως, ο δίδυμος με ΔΑΦ περνά εύκολα σε σωματικές συγκρούσεις, το έχει εύκολο να σηκώσει το χέρι του, όπως ανέφερε. Τα παιδιά με ΔΑΦ παρουσιάζουν σοβαρές δυσκολίες επικοινωνίας, οι οποίες μπορεί να κυμαίνονται από την πλήρη απουσία προφορικού λόγου έως τις ήπιες πραγματολογικές αποκλίσεις (Durrleman, Hippolyte, Zufferey, Iglesias & Handjikhani, 2015). Ο δίδυμος με ΔΑΦ του ζεύγους Z4 εμφανίζει πολύ περιορισμένο λόγο, χρησιμοποιεί έναν ορισμένο αριθμό λέξεων, όπως ανέφερε η μητέρα του. Η αδυναμία του δίδυμου με ΔΑΦ να εκφραστεί μέσω του λόγου, τον οδηγεί στην εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς. Όπως αναφέρει η μητέρα, όταν χτυπήσει ο δίδυμος με ΔΑΦ τον ΤΥΠ δίδυμο, θα χτυπήσει πίσω και ο ΤΥΠ δίδυμος τον δίδυμο με ΔΑΦ. Το

επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο των συγκρούσεων μεταξύ των δίδυμων αδερφών.

Κυρίαρχα δίδυμα αναδείχθηκαν στη σχέση των δίδυμων αδερφών. Ιδιαίτερα, στα ζευγάρια Z1, Z2, Z5 τα ΤΥΠ δίδυμα φάνηκε να είναι τα κυρίαρχα δίδυμα και στο ζευγάρι Z3 ο δίδυμος με ΔΑΦ φάνηκε να είναι το κυρίαρχο δίδυμο. Στο ζευγάρι Z4, ωστόσο, φάνηκε να είναι κυρίαρχο πότε το ένα δίδυμο, πότε το άλλο δίδυμο, χωρίς να υπάρχει σταθερά κυρίαρχο δίδυμο. Και σε άλλες ερευνητικές μελέτες φάνηκε να είναι κυρίαρχο πότε το ένα δίδυμο, πότε το άλλο δίδυμο, στη σχέση των δίδυμων αδερφών (Loh & Elliott, 1998· Pietilä et al., 2012). Περισσότερες πρωτοβουλίες στη σχέση των δίδυμων αδερφών φάνηκε να παίρνουν τα ΤΥΠ δίδυμα, σε όλα τα ζευγάρια Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 της ερευνητικής μας μελέτης. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι οι διαφοροποιήσεις στις πρωτοβουλίες των ΤΥΠ δίδυμων. Δηλαδή, οι πρωτοβουλίες των ΤΥΠ δίδυμων των ζευγαριών Z1 και Z5 απέβλεπαν στον έλεγχο των δίδυμων τους με ΔΑΦ. Ιδιαίτερα, η κηδεμόνας του ζεύγους Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος δίνει συνεχώς διαταγές στον δίδυμο με ΔΑΦ για το τι να κάνει. Οι πρωτοβουλίες, ωστόσο, των ΤΥΠ δίδυμων των ζευγαριών Z2, Z3, Z4 απέβλεπαν στην παροχή βοήθειας των δίδυμων τους με ΔΑΦ. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z2 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος παίρνει πρωτοβουλίες για να εκτελέσει ενέργειες που δεν μπορεί να εκτελέσει ο δίδυμος με ΔΑΦ. Τα ΤΥΠ δίδυμα, επίσης, φάνηκε να κατευθύνουν τους δίδυμους με ΔΑΦ, σε όλα τα ζευγάρια Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 της ερευνητικής μας μελέτης. Πάλι εδώ, οι κατευθύνσεις που έδωσαν τα ΤΥΠ δίδυμα προς τους δίδυμους με ΔΑΦ διαφοροποιήθηκαν. Δηλαδή, τα ΤΥΠ δίδυμα των ζευγών Z1 και Z5 κατηύθυναν τους δίδυμους τους με ΔΑΦ δίνοντάς τους διαταγές για να ορίσουν τις ενέργειές τους και να τα συμμορφώσουν στις επιθυμίες τους. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z1 ανέφερε ότι η ΤΥΠ δίδυμη ορίζει τους κανόνες του παιχνιδιού και προσπαθεί να συμμορφώσει τον δίδυμο με ΔΑΦ σε αυτούς τους κανόνες. Τα ΤΥΠ δίδυμα, ωστόσο, των ζευγών Z2, Z3, Z4 κατηύθυναν τους δίδυμους τους με ΔΑΦ δίνοντάς τους οδηγίες για να τα υποστηρίξουν στην καθημερινότητά τους. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος δίνει οδηγίες στον δίδυμο με ΔΑΦ για να τηρήσει τη ρουτίνα του. Αυτή η διαφοροποίηση στην κυριαρχία των ΤΥΠ δίδυμων των ζευγών Z1 και Z5 έναντι των δίδυμων τους με ΔΑΦ, σε σχέση με την κυριαρχία των ΤΥΠ δίδυμων των ζευγών Z2, Z3, Z4 έναντι των δίδυμων τους με ΔΑΦ, πιθανόν, να οφείλεται στα διαφορετικά αναπτυξιακά επίπεδα των δίδυμων αδερφών, όπως επίσης, στα διαφορετικά επίπεδα βαρύτητας της ΔΑΦ των δίδυμων με ΔΑΦ.

Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια επιθυμούν κοινά πράγματα, ενώ από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z4 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν επιθυμούν κοινά πράγματα. Ιδιαίτερα, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z1 και Z2 φάνηκε να επιθυμούν από κοινού τα παιχνίδια, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z3 φάνηκε να επιθυμούν από κοινού την τηλεόραση και τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z5 φάνηκε να επιθυμούν από κοινού το play station. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι οι συγκρούσεις των δίδυμων αδερφών των ζευγών Z1, Z2, Z3 για την περιστασιακή κυριαρχία στην απόκτηση των από κοινού πραγμάτων επιθυμίας, δεν επιλύονταν, χωρίς την παρέμβαση των μητέρων τους. Οι μητέρες των ζευγαριών Z1, Z2, Z3 ανέφεραν ότι κλήθηκαν να κάνουν την διαιτητή, να απομακρύνουν, δηλαδή, το ένα δίδυμο από το άλλο, για να επιλυθούν οι συγκρούσεις των δίδυμων αδερφών. Εντούτοις, η κηδεμόνας του ζευγαριού Z5 ανέφερε ότι ο ΤΥΠ δίδυμος είναι αυτός που πάντα έχει στην κατοχή του το play station, χωρίς τα δίδυμα αδέρφια να εμπλέκονται σε σύγκρουση, αλλά με την επιθετική διεκδίκηση του ΤΥΠ δίδυμου και την υποχώρηση του δίδυμου με ΔΑΦ, τονίζοντας ότι ο ΤΥΠ δίδυμος δεν σέβεται την επιθυμία του δίδυμου με ΔΑΦ.

Όπως έγινε φανερό, τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 συγκρούονται συχνά μεταξύ τους. Οι συγκρούσεις ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια εμφανίζονται για τον προσδιορισμό της θέσης ισχύος τους, εντός της δίδυμης σχέσης. Η σχέση του δίδυμου με το δίδυμό του είναι πάντα να διαπραγματεύονται και να ευθυγραμμίζονται ξανά και ξανά, όπως υποστηρίζουν οι Danby και Thorpe (2005). Εντούτοις, η κυριαρχία του ενός δίδυμου έναντι του άλλου στα ζεύγη Z1, Z2, Z3, Z4, Z5 διαφοροποιήθηκε, ως συνέπεια των διαφορετικών αναπτυξιακών επιπέδων τους, όπως επίσης, των διαφορετικών επιπέδων βαρύτητας της ΔΑΦ των δίδυμων με ΔΑΦ, όπου στην μία περίπτωση φάνηκε το ένα δίδυμο να ελέγχει το άλλο, στην άλλη περίπτωση φάνηκε το ένα δίδυμο να υποστηρίζει το άλλο.

Όσον αφορά την κυριαρχία στη σχέση των δίδυμων με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z11 έγινε φανερό ότι υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στα δίδυμα αδέρφια, ωστόσο, από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z10 έγινε φανερό ότι δεν υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στις δίδυμες αδερφές. Ιδιαίτερα, η μητέρα διευκρίνισε ότι οι δίδυμες αδερφές, ποτέ, δεν τσακώνονται. Οι Segal και συνεργάτες (2003) υποστηρίζουν ότι όσο μεγαλύτερη είναι η εγγύτητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών, τόσο μικρότερη είναι η αντιπαλότητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Πράγματι, οι δίδυμες αδερφές του ζεύγους Z10, της ερευνητικής

μας μελέτης, έγινε φανερό, όπως συζητήθηκε πιο πάνω, ότι έχουν μία αυξημένη εγγύτητα στη σχέση τους, η οποία, πιθανόν, να αποκλείει τις συγκρούσεις ανάμεσά τους. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z6, Z8, Z11 φάνηκε να συγκρούονται για προσωπικά αντικείμενα ή παιχνίδια. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z6 και Z11 φάνηκε να συγκρούονται για φαγητό. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z11 ανέφερε ότι οι δίδυμες συγκρούονται, γιατί η μία δίδυμη πήρε από το φαγητό της άλλης δίδυμης. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z6, Z8, Z11 φαίνεται να συγκρούονται για την περιστασιακή κατοχή των αντικειμένων ή των παιχνιδιών ή του φαγητού. Άλλωστε, όπως υποστηρίζουν οι Danby και Thorpe (2005) η σχέση των διδύμων με τα δίδυμά τους είναι να διαπραγματεύονται και να ευθυγραμμίζονται ξανά και ξανά. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z7 φάνηκε να συγκρούονται για πρόσωπα φροντίδας. Οι Segal και Knafo-Noam (2019) υποστηρίζουν ότι κάθε δίδυμο θα δει το δίδυμό του, ως πιθανό αντίπαλο, για την αγάπη των γονιών του. Πράγματι, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z7, της ερευνητικής μας μελέτης, φαίνεται να βλέπουν το ένα το άλλο ως αντίπαλο για την διεκδίκηση της αγκαλιάς της μητέρας τους. Ακόμη, η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη του ζεύγους Z7 φάνηκε να μην επιθυμεί να βρίσκεται κοντά της ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, με συνέπεια, είτε να διώχνει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο από κοντά της, είτε να απομακρύνεται η ίδια από κοντά του. Τα παιδιά με ΔΑΦ, συχνά, δείχνουν αδιάφορα ή ακόμη και να ενοχλούνται από την παρουσία άλλων ανθρώπων, είτε πρόκειται για οικεία άτομα, είτε πρόκειται για άγνωστα άτομα (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017). Πράγματι, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z7 είναι αδιάφορα το ένα προς το άλλο, ιδιαίτερα η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη ενοχλείται από την παρουσία του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμού της, όπως ανέφερε η μητέρα τους. Η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη δεν δείχνει ανοχή στην εγγύτητα με τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμό της, δε θέλει να βρίσκονται μαζί, δε θέλει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο, τον απομακρύνει από κοντά της. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z8 φάνηκε να συγκρούονται για πειράγματα που κάνει ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος στον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμό του. Ιδιαίτερα, η μητέρα ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος θυμώνει όταν τον πειράζει ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος. Τα πειράγματα του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου, πιθανόν, να αποτελούν μία προσπάθεια προσέγγισης του Δ2(ΔΑΦ) δίδυμού του. Η μητέρα ανέφερε ότι οι δίδυμοι έχουν την πάλη, ως παιχνίδι, η συχνότητα της οποίας έχει αρχίσει να κουράζει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Ακόμη, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z8, όπως επίσης, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z9 φάνηκε να συγκρούονται για τη συμπεριφορά των διδύμων τους. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι οι δίδυμοι συγκρούονται για τον τρόπο που συμπεριφέρθηκε ο ένας δίδυμος στον άλλον στο παιχνίδι, χωρίς να διευκρινίζει περαιτέρω. Μια πιθανή εξαπάτηση του ενός δίδυμου προς τον άλλον δίδυμο μπορεί να οδηγεί σε

σύγκρουση τους διδύμους. Η μητέρα του ζεύγους Z9, ωστόσο, ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος ενοχλείται όταν ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος μιλά δυνατά. Τα άτομα με ΔΑΦ, συχνά, παρουσιάζουν υπερευαισθησία σε ήχους, όπως οι ήχοι υψηλού τόνου (Attwood, 2012). Ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος, προφανώς, παρουσιάζει υπερευαισθησία σε υψηλούς τόνους φωνής, με συνέπεια να ενοχλείται όταν ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος μιλά δυνατά και να οδηγούνται σε σύγκρουση. Ακόμη, οι δίδυμοι αδερφοί του ζεύγους Z9 φάνηκε να συγκρούονται εξαιτίας των διαφορετικών αναγκών ή/και επιθυμιών τους. Ιδιαίτερα, η μητέρα ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος θέλει να σβήσει το φως, γιατί θέλει να κοιμηθεί, ενώ ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος θέλει να ανάψει το φως, γιατί δεν θέλει να κοιμηθεί ακόμη. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 φαίνεται να μοιράζονται το ίδιο δωμάτιο για τον ύπνο τους, ωστόσο, οι διαφορετικές ανάγκες τους, αλλά και η αδυναμία τους για από κοινού συμβιβασμό φαίνεται να τους οδηγούν σε σύγκρουση. Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια επιδίδονται σε σωματικές συγκρούσεις. Τα δίδυμα αδέρφια των ζευγών Z6, Z7, Z11 φάνηκε να έχουν περιορισμένο ή ακόμη καθόλου λόγο, από τις αναφορές των μητέρων τους. Συνεπώς, δεν προκαλεί έκπληξη, το γεγονός ότι, επιδίδονται μόνον σε σωματικές συγκρούσεις. Από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z8 έγινε φανερό ότι οι δίδυμοι επιδίδονται άλλοτε σε σωματικές, άλλοτε σε λεκτικές συγκρούσεις. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι η αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z9 για τον τρόπο που συγκρούονται οι δίδυμοι. Η μητέρα ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος ξεκινά να γκρινιάζει όταν ενοχλείται από τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο και καταλήγει να αυτοτραυματίζεται. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος, πάλι, παραπονιέται σε εκείνη όταν ενοχλείται από τον Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z9 δεν επιδίδονται σε σύγκρουση μεταξύ τους, όταν ενοχλείται ο ένας δίδυμος από τον άλλον δίδυμο, αλλά ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος αυτοτραυματίζεται και ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος απευθύνεται στη μητέρα, προφανώς, για να δώσει τέλος στην ενόχλησή του. Το διαφορετικό επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων φαίνεται να επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο σύγκρουσης των διδύμων αδερφών.

Κυρίαρχα δίδυμα αναδείχθηκαν στη σχέση των διδύμων αδερφών. Ιδιαίτερα, στα ζευγάρια Z6 και Z7 το Δ1(ΔΑΦ) δίδυμο φάνηκε να είναι το κυρίαρχο δίδυμο και στο ζευγάρι Z11 κυρίαρχο δίδυμο φάνηκε να είναι το Δ2(ΔΑΦ) δίδυμο. Στα ζευγάρια Z9 και Z10, ωστόσο, φάνηκε να είναι κυρίαρχο τότε το ένα δίδυμο, τότε το άλλο δίδυμο, χωρίς να υπάρχει σταθερά κυρίαρχο δίδυμο. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι οι δίδυμοι αντιλαμβάνονται που είναι ισχυρός ο καθένας δίδυμος, καθώς και σέβονται πόσο ισχυρός είναι ο καθένας δίδυμος στο κομμάτι του. Ο Schienfeld (1973) μίλησε για το φαινόμενο «τραμπάλα» στη σχέση των διδύμων αδερφών.

Δηλαδή, ότι υπάρχει ένα δίδυμο που βρίσκεται «επάνω», σε θέση ισχύος, και ένα δίδυμο που βρίσκεται «κάτω». Η κυριαρχία του ενός δίδυμου υπάρχει στη δίδυμη σχέση, όμως η κυριαρχία στη δίδυμη σχέση, συχνά, αλλάζει όταν οι δίδυμοι θεωρούν ότι είναι καλύτερα να αλλάξει. Η αλλαγή θέσης ισχύος στη σχέση των διδύμων αδερφών γίνεται όταν οι δίδυμοι αντιλαμβάνονται ότι οι δεξιότητες του δίδυμού τους είναι καταλληλότερες για μία περίπτωση. Ο Schienfeld (1973) υποστηρίζει ότι η δίδυμη σχέση μπορεί να φαίνεται ασύμμετρη ως προς την κυριαρχία, μερικές φορές, όπου τότε το ένα δίδυμο, τότε το άλλο δίδυμο να έχει θέση ισχύος, εντούτοις, η εξισορρόπηση της κυριαρχίας στη δίδυμη σχέση μένει σε ροή, χωρίς κανένα δίδυμο να έχει περισσότερο θέση ισχύος από το άλλο δίδυμο, με συνέπεια η δίδυμη σχέση να είναι, ουσιαστικά, συμμετρική ως προς την κυριαρχία. Η μητέρα του ζευγαριού Z8, ωστόσο, υποστήριξε ότι δεν υπάρχει κυρίαρχο δίδυμο στη σχέση των διδύμων αδερφών. Οι Kugiumutzakis, Kokkinaki, Markodimitraki και Vitalaki (2005) υποστήριξαν ότι το στερεότυπο κυρίαρχο-υπάκουο δίδυμο δεν εμφανίζεται σε όλα τα δίδυμα αδέρφια. Η κυριαρχία στη σχέση των διδύμων αδερφών του ζεύγους Z8, της ερευνητικής μας μελέτης, πιθανόν, να μην υπάρχει, πιθανόν όμως, η κυριαρχία στη σχέση των διδύμων αδερφών να υπάρχει και να μην αναγνωρίζεται από τη μητέρα τους. Περισσότερες πρωτοβουλίες στη σχέση των διδύμων αδερφών φάνηκε να παίρνουν τα Δ1(ΔΑΦ) δίδυμα στα ζευγάρια Z6 και Z7 και τα Δ2(ΔΑΦ) δίδυμα στα ζευγάρια Z9 και Z10. Στα ζευγάρια Z8 και Z11, ωστόσο, πρωτοβουλίες φάνηκε να παίρνουν, εξίσου, τα δίδυμα αδέρφια. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι ότι τα δίδυμα των ζευγαριών Z6 και Z10 παίρνουν πρωτοβουλίες για παροχή βοήθειας προς τα δίδυμά τους, ενώ τα δίδυμα των ζευγαριών Z7, Z8, Z9, Z11 παίρνουν πρωτοβουλίες για να ικανοποιήσουν προσωπικές τους ανάγκες ή/και επιθυμίες. Η μητέρα του ζεύγους Z10 ανέφερε ότι η Δ2(ΔΑΦ) δίδυμη θα πάρει πρωτοβουλία να ταΐσει την Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη ή να την πάει στο κρεβάτι να κοιμηθεί. Εντούτοις, η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι όταν η Δ1(ΔΑΦ) δίδυμη επιθυμεί να πάει βόλτα, παίρνει το μπουφάν, τα παπούτσια, την τσάντα της και της τα πηγαίνει. Τα δίδυμα, επίσης, των ζευγαριών Z9 και Z10 φάνηκε να κατευθύνουν τα δίδυμά τους. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος γνωρίζει να χειρίζεται τους χάρτες της Google και ξέρει που ακριβώς είμαστε και που ακριβώς πρέπει να πάμε. Τα δίδυμα των ζευγαριών Z9 και Z10 κατευθύνουν τα δίδυμά τους, δηλαδή, δείχνοντάς τους την κατεύθυνση δρόμου που πρέπει να περπατήσουν. Τα δίδυμα, ωστόσο, των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z11 φάνηκε να μην κατευθύνουν τα δίδυμά τους. Το επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων, πιθανόν, να

μη επιτρέπει στα δίδυμα να κατευθύνουν τα δίδυμά τους ή να καθιστά τα δίδυμα αδιάφορα προς το να κατευθύνουν τα δίδυμά τους.

Από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z8, Z9, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια επιθυμούν κοινά πράγματα, ενώ από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z7 και Z10 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια δεν επιθυμούν κοινά πράγματα. Ιδιαίτερα, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z6 φάνηκε να επιθυμούν από κοινού φαγητό, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z8 φάνηκε να επιθυμούν από κοινού αντικείμενα, τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z9 φάνηκε να επιθυμούν από κοινού τον υπολογιστή και το αρμόνιο και τα δίδυμα του ζεύγους Z11 φάνηκε να επιθυμούν από κοινού παιχνίδια και φαγητό. Οι μητέρες των ζευγών Z6 και Z11 πρόσθεσαν ότι τα δίδυμα διεκδικούν εξίσου το κοινό επιθυμητό πράγμα. Αυτό που αξίζει παρατήρησης είναι η αναφορά της μητέρας του ζεύγους Z6, η οποία διευκρίνισε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος διεκδικεί, όμως, ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος θα κατέχει το επιθυμητό φαγητό. Η μητέρα φάνηκε να αναγνωρίζει την δυναμική διεκδίκηση του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου για το φαγητό, δηλαδή ότι βάζει τις φωνές, όπως επίσης, φάνηκε να αναγνωρίζει ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος κυριαρχεί στην κατάκτηση του από κοινού επιθυμητού φαγητού, απλώς ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος διεκδικεί αθόρυβα, χωρίς φωνές, χωρίς να δημιουργεί εντάσεις. Η μητέρα του ζεύγους Z11, ωστόσο, ανέφερε ότι καλείται να κάνει την διαιτητή, να απομακρύνει, δηλαδή, τη μία δίδυμη από την άλλη, για να επιλυθούν οι συγκρούσεις των διδύμων, για το από κοινού επιθυμητό φαγητό ή παιχνίδι. Οι δίδυμες του ζεύγους Z11 φαίνεται να συγκρούονται, χωρίς όμως, να υπάρχει κυριαρχία στη σχέση τους. Η μητέρα πρόσθεσε ότι ψάχνει να βρει δύο, φαγητά ή παιχνίδια, να τα μοιράσει στις δίδυμες, για να σταματήσει η σύγκρουση ανάμεσά τους. Η μητέρα του ζεύγους Z8 ανέφερε ότι ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος θα κατέχει το επιθυμητό αντικείμενο, αφού ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος, ακόμη και αν το έχει κερδίσει, θα του το παραχωρήσει, γιατί δεν θέλει να βλέπει τον Δ2(ΔΑΦ) δίδυμό του λυπημένο. Η μητέρα του ζεύγους Z9 ανέφερε ότι ο Δ1(ΔΑΦ) δίδυμος κατέχει πάντα το επιθυμητό αντικείμενο, αφού ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος του το παραχωρήσει κατευθείαν. Ο Δ2(ΔΑΦ) δίδυμος φαίνεται να αναγνωρίζει την κυρίαρχη θέση του Δ1(ΔΑΦ) δίδυμου του και να υποχωρεί.

Όπως έγινε φανερό τα δίδυμα αδέρφια των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z11 συγκρούονται μεταξύ τους. Μόνον, οι δίδυμες αδερφές του ζευγαριού Z10 δεν συγκρούονται μεταξύ τους. Εντούτοις, οι συγκρούσεις αποτελούν φυσικό μέρος μίας σχέσης δύο ανθρώπων, όπως η δίδυμη σχέση, υποστηρίζουν οι Robin και συνεργάτες (1998). Οι συγκρούσεις εμφανίζονται για την ανάδειξη της περιστασιακής κυριαρχίας του ενός από τους δύο διδύμους, που μέσα αυτή

διαδικασία, οι δίδυμοι κατασκευάζουν συγκεκριμένα είδη ταυτοτήτων για τον εαυτό τους (Danby & Thorpe, 2005).

Ως προς το έκτο ερώτημα της ερευνητικής μελέτης, αν υπάρχει, δηλαδή, ομοιότητα χαρακτήρα μεταξύ των δίδυμων αδερφών, εστίασαμε στη διερεύνηση i) της αντιμετώπισης των διδύμων ως χαρακτήρων από τις μητέρες ή την κηδεμόνα τους, ii) της ομοιότητας των χαρακτήρων των διδύμων. Οι αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος για την ομοιότητα χαρακτήρα μεταξύ των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, όπως παρουσιάστηκαν σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 5), συζητούνται ακολούθως.

Όσον αφορά την ομοιότητα χαρακτήρα μεταξύ των διδύμων, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z3, Z4 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια αντιμετωπίζονται ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z4 ανέφερε ότι οι δίδυμοι έχουν εντελώς διαφορετικές προσωπικότητες, είναι η νύχτα με τη μέρα, επομένως η ίδια δεν μπορεί να τους επιβάλλει να έχουν την ίδια προσωπικότητα. Από τις αναφορές, επίσης, των μητέρων των ζευγαριών Z1, Z2, Z4 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια διαφέρουν ως χαρακτήρες, ενώ από τις αναφορές της μητέρας του ζευγαριού Z3 και της κηδεμόνος του ζευγαριού Z5 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια διαθέτουν ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά. Τα δίδυμα του ζεύγους Z3 περιεγράφηκαν από τη μητέρα τους ως εξίσου ήρεμα, ευαίσθητα και ανασφαλή δίδυμα. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z5 περιεγράφηκαν από την κηδεμόνα τους ως εξίσου συναισθηματικοί δίδυμοι.

Όσον αφορά την ομοιότητα χαρακτήρα μεταξύ των διδύμων με ΔΑΦ, από τις αναφορές των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια αντιμετωπίζονται ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες. Ιδιαίτερα, η μητέρα του ζεύγους Z7 ανέφερε ότι τα δίδυμα έχουν το καθένα τη δικιά του προσωπικότητα και αναλόγως με αυτή πηγαίνει κι εκείνη. Από τις αναφορές, επίσης, των μητέρων των ζευγαριών Z6, Z7, Z8, Z9, Z11 έγινε φανερό ότι τα δίδυμα αδέρφια διαφέρουν ως χαρακτήρες, ενώ, από την αναφορά της μητέρας του ζευγαριού Z10 έγινε φανερό ότι οι δίδυμες διαθέτουν ένα κοινό ως χαρακτήρες. Οι δίδυμες του ζεύγους Z10 περιεγράφηκαν από την μητέρα τους ως εξίσου έξυπνες. Όπως υποστηρίζει η Segal (1988) οι γονείς δεν φέρουν την ευθύνη για τις ομοιότητες των διδύμων ή τις διαφορές μεταξύ τους. Η Segal (1988) διαπίστωσε ότι οι γονείς ανταποκρίνονται στους χαρακτήρες των

διδύμων αντί να δημιουργούν τους χαρακτήρες των διδύμων. Ομοίως, διαπιστώθηκε ότι ενέργησαν και οι μητέρες των διδύμων της ερευνητικής μας μελέτης.

Συμπερασματικά, από τις αναφορές των μητέρων και της κηδεμόνος των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, έγινε φανερή η πολυπλοκότητα των καθημερινών κοινωνικών αλληλεπιδράσεων των διδύμων με τα δίδυμά τους, καθώς και η ποικιλομορφία της δίδυμης σχέσης.

Παρ' ότι, συχνά, αναφέρεται ότι τα παιδιά με ΔΑΦ δεν ενδιαφέρονται αν είναι μόνα τους ή συντροφιά με άλλους (Heward, 2011) τα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε, όχι απλώς, να ενδιαφέρονται για τη συντροφιά των διδύμων τους, αλλά και να παίρνουν πρωτοβουλίες για να προσεγγίσουν τα δίδυμά τους, εν εξαιρέσει ενός ζεύγους δίδυμων αδερφών, του ζεύγους Z7. Τα δίδυμα αδέρφια του ζεύγους Z7 φάνηκαν αδιάφορα το ένα προς το άλλο. Μάλιστα, οι πρωτοβουλίες προσέγγισης των διδύμων με ΔΑΦ προς τα δίδυμά τους φάνηκε να μην έχουν μόνη πρόθεση την ικανοποίηση των δικών τους προσωπικών αναγκών ή/και επιθυμιών, αλλά και την διαπροσωπική επικοινωνία. Πιθανόν, η δίδυμη κατάσταση, δηλαδή, ότι τα δίδυμα, από την αρχή της ζωής τους, έχουν πάντα παρόν τα δίδυμά τους, να δημιουργεί μία οικειότητα στη σχέση τους (Pietilä et al., 2012) και να διευκολύνει την εμπλοκή των διδύμων με ΔΑΦ σε κοινωνική αλληλεπίδραση με τα δίδυμά τους. Χωρίς να παραβλέπουμε, βέβαια, ότι τα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, απασχοληθήκαν, πολλές φορές, μόνα τους, με τα ιδιαίτερα ενδιαφέροντά τους, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τις φορές, που δεν ήταν καθόλου λίγες, που τα δίδυμα με ΔΑΦ απασχολήθηκαν μαζί με τα δίδυμά τους. Το περιορισμένο, ωστόσο, κοινωνικό ρεπερτόριο των διδύμων με ΔΑΦ, ως αποτέλεσμα της διάγνωσης της ΔΑΦ, περιόρισε σημαντικά τη συχνότητα, καθώς και τη διάρκεια των αλληλεπιδράσεων με τα δίδυμά τους.

Παρ' ότι υποστηρίζεται ότι τα παιδιά με ΔΑΦ δεν είναι καθόλου εύκολο να αναγνωρίζουν τα συναισθήματα άλλων ανθρώπων (Γαλάνης, 2015) τα δίδυμα με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης, φάνηκε, να ενδιαφέρονται για τα συναισθήματα των διδύμων τους, ακόμη, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, να τα κατανοούν, πιθανόν, ως αποτέλεσμα της σημαντικής ποσότητας χρόνου ένας προς έναν που έχουν. Ακόμη, εκδηλώσεις αγάπης έγιναν φανερές μεταξύ των διδύμων με ΔΑΦ και των διδύμων τους, με αγκαλιές, που τα παιδιά με ΔΑΦ, σπανίως, δείχνουν ανοχή στη φυσική εγγύτητα με άλλους ανθρώπους (Γενά & Μακρυγιάννη, 2017· Μαυροπούλου, 2011). Τα δίδυμα με ΔΑΦ, επίσης, φάνηκε να συνεργάζονται με τα δίδυμά τους, να αλληλοβοηθούνται, να μοιράζονται με τα δίδυμά τους, εν εξαιρέσει δύο ζευγών δίδυμων αδερφών, των ζευγών Z4 και

Z7, που δεν επέδειξαν καμία αλτρουιστική συμπεριφορά. Το επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων που έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, καθώς και το επίπεδο εγγύτητας στη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, φάνηκε να επηρέασε σημαντικά τη συνεργασία και την αλτρουιστική συμπεριφορά μεταξύ τους. Αν και τα δίδυμα με ΔΑΦ έδειξαν υψηλή εγγύτητα με τα δίδυμά τους, δεν έδειξαν εξάρτηση από τα δίδυμά τους, εν εξαιρέσει ενός ζεύγους δίδυμων αδερφών, του ζεύγους Z6. Οι δίδυμοι του ζεύγους Z6 φάνηκε να μην αντέχουν το χωρισμό τους, να φεύγουν για να βρουν το δίδυμό τους.

Η παρουσία, ωστόσο, της εγγύτητας και της συνεργασίας στη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, δεν αναίρεσε την παρουσία του ανταγωνισμού και της αντιπαλότητας στη σχέση τους. Τα δίδυμα φάνηκε να ανταγωνίζονται τα δίδυμά τους. Πιθανόν, η δίδυμη κατάσταση, δηλαδή, ότι τα δίδυμα, από την αρχή της ζωής τους, έχουν πάντα παρόν τα δίδυμά τους, με τα οποία καλούνται να μοιραστούν ζωτικούς και ψυχολογικούς πόρους, που προσφέρονται από τους γονείς τους (Segal & Knafo-Noam, 2019) να δημιουργεί έναν διαρκή ανταγωνισμό στη σχέση τους. Η διαφορετική γονική μέριμνα, ωστόσο, η προτίμηση των μητέρων προς ένα δίδυμο, δηλαδή, φάνηκε να εντείνει σημαντικά τον ανταγωνισμό και να προκαλεί αντιπαλότητα μεταξύ των δίδυμων αδερφών, καθώς ένα δίδυμο αποκτά περισσότερους γονικούς πόρους, από το άλλο δίδυμο (Hart, 2016). Αντιπαλότητα, ακόμη, στη σχέση των δίδυμων αδερφών, από τα οποία είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, προκάλεσε και η προσπάθεια κατασκευής και προσδιορισμού της θέσης ισχύος τους, εντός της δίδυμης σχέσης. Τα δίδυμα αδέρφια μόνον ενός ζεύγους, του ζεύγους Z10, φάνηκε να μην συγκρούονται μεταξύ τους. Τα δίδυμα με ΔΑΦ επιδόθηκαν κυρίως σε σωματικές συγκρούσεις με τα δίδυμά τους, αλλά και σε λεκτικές συγκρούσεις. Η σχέση, άλλωστε, των δίδυμων με τα δίδυμά τους είναι να διαπραγματεύονται και να ευθυγραμμίζονται ξανά και ξανά, όπως υποστηρίζουν οι Danby και Thorpe (2005). Συνεπώς, συγκρούσεις για την περιστασιακή κυριαρχία του ενός δίδυμου έναντι του άλλου υπάρχουν στη δίδυμη σχέση. Ωστόσο, η κυριαρχία των διδύμων έναντι των διδύμων τους, στην ερευνητικής μας μελέτη, δεν αξιοποιήθηκε μόνο για τον έλεγχο των διδύμων τους, αλλά και για την παροχή βοήθειας προς τα δίδυμά τους, που φάνηκε να επηρεάστηκε από το διαφορετικό αναπτυξιακό επίπεδο των δίδυμων αδερφών, όπου το ένα δίδυμο έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, καθώς και από το διαφορετικό επίπεδο βαρύτητας της ΔΑΦ των διδύμων που έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ.

Η δίδυμη κατάσταση φάνηκε να περιορίζει τα ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ, της ερευνητικής μας μελέτης και να αποτελεί ένα αναπτυξιακό πλεονέκτημα που δεν το έχουν τα μη δίδυμα παιδιά. Οι καθημερινές αλληλεπιδράσεις των διδύμων με ΔΑΦ με τα δίδυμά τους φάνηκε να αποτελούν μια ασφαλή βάση για την εξερεύνηση των κοινωνικών τους αλληλεπιδράσεων, καθώς πάντα έχουν τα δίδυμά τους διαθέσιμα για αλληλεπίδραση, είτε δίδυμα ίδιου αναπτυξιακού επιπέδου, είτε δίδυμα διαφορετικού αναπτυξιακού επιπέδου, νευροτυπικά δίδυμα, που διευκολύνουν ιδιαίτερα τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, ως επικοινωνιακοί εταίροι, προβαίνοντας σε κατάλληλες προσαρμογές. Η δίδυμη κατάσταση μπορεί να ωφελήσει πραγματικά τα δίδυμα με ΔΑΦ στην εξερεύνηση, τη δημιουργία αλλά και την κατανόηση των κοινωνικών σχέσεων, η οποία μπορεί να αποτελέσει βάση για τη δημιουργία σχέσεων με άλλους ανθρώπους, στην μετέπειτα ζωή τους. Η παρούσα ερευνητική μελέτη έριξε φως σε πτυχές της δίδυμης σχέσης, όπως η εγγύτητα, η εξάρτηση, η συνεργασία, ο ανταγωνισμός, η κυριαρχία, η ομοιότητα χαρακτήρα των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο δίδυμα έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, αναδεικνύοντας την αξία του διυποκειμενικού μοιράσματος στην αδελφική σχέση διδύμων που το ένα ή και τα δύο βρίσκονται στα φάσμα του αυτισμού.

Κεφάλαιο 8

8. Περιορισμοί και προτάσεις για μελλοντική έρευνα

8.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο, γίνεται αναφορά στους περιορισμούς της παρούσας ερευνητικής μελέτης, για να γίνουν φανεροί οι παράγοντες που επηρέασαν την ισχύ των αποτελεσμάτων της. Το παρόν κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την παρουσίαση προτάσεων για μελλοντική έρευνα, για την κατανόηση της φύσης της δίδυμης σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ.

8.2. Περιορισμοί έρευνας

Η παρούσα μελέτη, που διερεύνησε τη φύση της σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, στηριζόμενη στις αναφορές των μητέρων των δίδυμων παιδιών με ΔΑΦ, έχει περιορισμούς, που παρουσιάζονται ακολούθως. Οι περιορισμοί είναι πιθανές αδυναμίες ή προβλήματα, που αναγνωρίζονται από την ερευνήτρια, όπως επισημαίνει ο Creswell (2011).

Ο πρώτος και κύριος περιορισμός της παρούσας μελέτης προέρχεται από τον ερευνητικό σχεδιασμό της. Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο (βλέπε Κεφάλαιο 4), πρόκειται για μία περιπτωσιολογική μελέτη. Οι περιπτωσιολογικές μελέτες περιλαμβάνουν έναν μικρό αριθμό συμμετεχόντων, καθώς αποσκοπούν στην σε βάθος κατανόηση του ερευνητικού ζητήματός τους. Ένας περιορισμός, συνεπώς, κοινός στις περιπτωσιολογικές μελέτες, είναι η αδυναμία γενίκευσης των αποτελεσμάτων τους (Creswell, 2011). Η παρούσα περιπτωσιολογική μελέτη, που αποσκοπούσε στην διερεύνηση της ποιότητας της σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, περιλάμβανε έναν μικρό αριθμό συμμετεχόντων, έντεκα μητέρες, δηλαδή, και τα έντεκα ζεύγη διδύμων όπου το ένα ή και τα δύο είναι στο φάσμα του αυτισμού. Τα αποτελέσματα, επομένως, της ερευνητικής μας μελέτης, δεν μπορούν να γενικευθούν σε πληθυσμό διδύμων με ΔΑΦ, αφού δεν μελετήθηκε ένας ικανοποιητικά μεγάλος αριθμός δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, για να αποφανθούμε αν είναι σημαντικά ή αν οφείλονται στην τύχη. Ωστόσο, όπως υποστηρίζει ο Creswell (2011) οι περιπτωσιολογικές μελέτες αποτελούν, συνήθως, παράδειγμα ευρύτερου φαινομένου, ως μέρος

μίας ευρύτερης σειράς παράλληλων περιπτώσεων. Τα αποτελέσματα, της ερευνητικής μας μελέτης, αναμένουμε να επαληθευτούν από αντίστοιχες μελλοντικές ερευνητικές μελέτες.

Η εξάρτηση από τις αναφορές των μητέρων αποτελεί έναν ακόμη περιορισμό της παρούσας μελέτης. Στην ερευνητική μας μελέτη στηριχθήκαμε στις αναφορές των μητέρων για τη διερεύνηση της ποιότητας της σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Οι αναφορές των μητέρων αντιπροσωπεύουν μόνο μία προβολή της δίδυμης σχέσης των δίδυμων ζευγαριών, οι οποίες, πιθανόν, να μεροληπτούν από τη συναισθηματική συμμετοχή των μητέρων στη δίδυμη σχέση, όπως υποστηρίζουν οι Segal και Knafo-Noam (2019). Στη συνέντευξη, ωστόσο, της ερευνητικής μας μελέτης, οι μητέρες δεν κλήθηκαν να αξιολογήσουν άμεσα την ποιότητα της σχέσης των δίδυμων αδερφών ή ακόμη τις πτυχές της σχέσης τους, όπως την εγγύτητα, την εξάρτηση, τη συνεργασία, τον ανταγωνισμό, την κυριαρχία, αλλά κλήθηκαν να περιγράψουν παρατηρήσιμες συμπεριφορές κάθε δίδυμου προς το δίδυμό του σε ορισμένες συνθήκες. Με αυτόν τον τρόπο, περιορίσαμε, σημαντικά, τη μεροληψία στις αναφορές των μητέρων, εστιάζοντας, περισσότερο στις πραγματικές συμπεριφορές των δίδυμων και κάπως λιγότερο στις προσωπικές αξιολογήσεις των μητέρων.

Η απουσία αναφορών άλλων προσώπων, όπως των πατέρων, αποτελούν επίσης περιορισμό της παρούσας μελέτης. Οι αναφορές προσώπων άλλων, επιπρόσθετων των μητέρων, που εμπλέκονται στη φροντίδα των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, πιθανόν, να μείωναν τη μεροληψία των αναφορών των μητέρων, αφού θα ήταν εφικτή η διασταύρωση των αναφορών, για την ποιότητα της δίδυμης σχέσης, από την ερευνήτρια. Βέβαια, δεν μπορούμε να παραβλέψουμε ότι οι μητέρες είναι τα κύρια, ορισμένες φορές τα μοναδικά, πρόσωπα φροντίδας των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, δηλαδή, οι μητέρες βρίσκονται τις περισσότερες ώρες μαζί με τα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ, συνεπώς, είναι τα μόνα πρόσωπα που μπορούν να παραχωρήσουν τις περισσότερες πληροφορίες για τις καθημερινές αλληλεπιδράσεις των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ.

Τον τελευταίο, τον τέταρτο, περιορισμό της παρούσας μελέτης αποτελεί η χρήση μίας μόνο μεθόδου, της συνέντευξης, για τη συλλογή δεδομένων. Η καταγραφή της πολυπλοκότητας της δίδυμης σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ απαιτεί τη χρήση πολλαπλών μεθόδων συλλογής δεδομένων. Η συνθήκη της πανδημίας, ωστόσο, της χώρας, εξαιτίας του SARS-COVID 19, δεν επέτρεψε τη χρήση άλλης

μεθόδου συλλογής δεδομένων, όπως η παρατήρηση, αφού η ερευνήτρια δεν είχε τη δυνατότητα να έχει άμεση πρόσβαση στο περιβάλλον των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ.

Παρά τους περιορισμούς που παρουσιάστηκαν παραπάνω, τα αποτελέσματα της ερευνητικής μας μελέτης, έδειξαν ενδιαφέρουσες πτυχές των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Τα αποτελέσματα της παρούσας μελέτης, που προέρχονται από μία περιπτωσιολογική μελέτη, που μελέτησε το κάθε δίδυμο ζευγάρι με ΔΑΦ, χωριστά, ακόμη, τη συμπεριφορά κάθε δίδυμου προς το δίδυμό του, χωριστά, είναι ενθαρρυντικά, καθώς έδειξαν ότι οι δίδυμοι με ΔΑΦ είναι ικανοί, όχι μόνο να συμμετέχουν σε καθημερινές αλληλεπιδράσεις με τους νευροτυπικούς διδύμους τους ή τους διδύμους τους με ΔΑΦ, αλλά και να δημιουργήσουν σχέσεις μαζί τους, που περιλαμβάνουν την εγγύτητα, την εξάρτηση, την συνεργασία, τον ανταγωνισμό, τη σύγκρουση, την κυριαρχία.

Κλείνοντας, η αναφορά των περιορισμών μίας ερευνητικής μελέτης είναι σημαντική, καθώς πέραν του γεγονότος ότι καταδεικνύει ποιοι παράμετροι επηρέασαν την ισχύ των αποτελεσμάτων της, φαίνεται χρήσιμη και σε ερευνητές που θα επιλέξουν να διεξάγουν μια παρόμοια ερευνητική μελέτη ή να επαναλάβουν την παρούσα ερευνητική μελέτη (Creswell, 2011).

8.3. Προτάσεις για μελλοντική έρευνα

Οι περιορισμοί που παρουσιάστηκαν παραπάνω υποδηλώνουν δυνατότητες για μελλοντική έρευνα. Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη έρευνα που διερεύνησε τη φύση της σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Είναι πολύτιμο να επαναληφθεί η έρευνα αξιοποιώντας έναν μεγαλύτερο αριθμό συμμετεχόντων, δηλαδή, δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, για την βαθύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αλληλεπιδρούν οι δίδυμοι με ΔΑΦ με τους νευροτυπικούς διδύμους τους ή με τους διδύμους τους με ΔΑΦ, η οποία με τη σειρά της, πιθανόν, υποδείξει χρήσιμες πρακτικές για την καλύτερη προσέγγιση της δίδυμης σχέσης των ατόμων με ΔΑΦ.

Η μελλοντική έρευνα, για τη διερεύνηση της σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, μπορεί να αξιοποιήσει πολλούς πληροφοριοδότες, πλην των μητέρων, όπως τους πατέρες ή άλλα πρόσωπα που εμπλέκονται στην καθημερινή φροντίδα των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, προκειμένου να αποκαλύψουν μια πληρέστερη εικόνα της δίδυμης σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ. Ακόμη, ιδιαίτερα ενδιαφέρον, θα ήταν τα ίδια τα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ να

περιγράψουν τις σχέσεις τους, χωρίς να χρειάζεται να στηριζόμαστε σε αναφορές τρίτων προσώπων. Απαραίτητη προϋπόθεση γι' αυτό, είναι οι δίδυμοι με ΔΑΦ να διαθέτουν τις γνωστικές και γλωσσικές δεξιότητες που απαιτούνται για τη συμμετοχή σε συνέντευξη.

Οι βιντεοσκοπήσεις των αλληλεπιδράσεων των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, σε νατουραλιστικό πλαίσιο θα έριχναν περισσότερο φως στη δίδυμη σχέση, μέσα από λεπτομερείς και προσεκτικές παρατηρήσεις, από εκπαιδευμένους ερευνητές.

Μελλοντικές έρευνες μπορεί να διερευνήσουν την επιρροή της ζυγωτίας ή ακόμη του φύλου στη σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ. Προηγούμενες μελέτες, που μελέτησαν νευροτυπικά δίδυμα ζευγάρια, έδειξαν διαφορές στις σχέσεις μεταξύ μονοζυγωτικών δίδυμων ζευγαριών και διζυγωτικών δίδυμων ζευγαριών, όπως και εντός των διζυγωτικών δίδυμων ζευγαριών, ιδίου και διαφορετικού φύλου (Danby & Thorpe, 2005· Fortuna et al., 2010· Loh & Elliott, 1998· Neyer, 2002· Penninkilampi-Kerola et al., 2005· Segal, 1984· Segal, 2002· Segal & Hershberger, 1999· Segal & Knafo-Noam, 2019· Segal et al., 2003· Segal et al., 2008· Segal et al., 2014· Smith, 2007· Tancredy & Fraley, 2006).

Ιδιαίτερα ενδιαφέρον, θα ήταν να μελετηθεί η σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, σε διαφορετικές φάσεις της ζωής τους, από την βρεφική ηλικία έως την ύστερη ενηλικίωση. Η παρούσα μελέτη διερεύνησε τη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ σε μία ορισμένη φάση της ζωής τους. Επομένως, τυχόν, αλλαγές στη σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ δεν μπορούν να αναγνωριστούν από την παρούσα μελέτη. Συνεπώς, η μελλοντική έρευνα μπορεί να παρακολουθήσει τη σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ με την πάροδο του χρόνου, δείχνοντας πως η ηλικία επηρεάζει τη δίδυμη σχέση. Προηγούμενες μελέτες, που μελέτησαν νευροτυπικά δίδυμα ζευγάρια, έδειξαν διαφορές στις σχέσεις των δίδυμων ζευγαριών σε διαφορετικές ηλικίες (Foy et al., 2001· Fraley & Tancredy, 2012· Neyer, 2002· Pietilä et al., 2012).

Η μελλοντική έρευνα μπορεί να διερευνήσει κάθε πτυχή της δίδυμης σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ χωριστά. Η παρούσα έρευνα δεν εξέτασε λεπτομερώς κάθε πτυχής της σχέσης των δίδυμων αδερφών με ΔΑΦ από τα οποία είτε το ένα δίδυμο είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Η μελλοντική έρευνα μπορεί να συλλέξει πρόσθετες πληροφορίες για κάθε πτυχή της δίδυμης σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, όπως η συνεργασία, ο ανταγωνισμός, η κυριαρχία, με πειραματικές συνθήκες, μάλιστα, μετρώντας διάφορες διαστάσεις για κάθε πτυχή.

Παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα της σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ μπορούν να εξεταστούν από μελλοντική έρευνα. Παραδειγματικά, το γονεϊκό στυλ ανατροφής των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, πιθανόν, να επηρεάζει τη δίδυμή τους σχέση.

Η φύση της σχέσης των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, σε συνέχεια της γραμμής εργασίας της παρούσας έρευνας, εάν επηρεάζει τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις των διδύμων με ΔΑΦ με συνομήλικους, ακόμη, τη δημιουργία σχέσεων με συνομήλικους και κατ' επέκταση την κοινωνική ευημερία των δίδυμων με ΔΑΦ, μπορεί να εξεταστεί από μελλοντική έρευνα.

Μελλοντικά μπορεί να διερευνηθεί η σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ με τα αδέρφια τους, μικρότερα ή μεγαλύτερα. Στην παρούσα μελέτη, τα έξι από τα έντεκα δίδυμα ζευγάρια με ΔΑΦ είχαν αδέρφια που μεγάλωναν δίπλα τους, ένα αδερφό/αδελφή, ακόμη και δύο αδέρφια. Θα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον, να μελετηθούν οι καθημερινές αλληλεπιδράσεις των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ με τα άλλα αδέρφια τους, ώστε να δοθεί μια εικόνα για τον τρόπο που επηρεάζει καθένας/μία αδερφός/ή την ανάπτυξη των άλλων αδερφών.

Η παρούσα μελέτη προσφέρει την αρχή ενός πλαισίου για την κατανόηση της σχέσης δίδυμων από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Επίσης, προσφέρει ένα θεμέλιο για την οικοδόμηση μελλοντικής έρευνας που μπορεί να διερευνήσει τόσο τη δίδυμη σχέση, όσο και το οικογενειακό σύστημα που περιλαμβάνει το δίδυμο ζευγάρι με ΔΑΦ.

Επίλογος

Η δίδυμη σχέση αποτελεί μία ιδιαίτερη μορφή αδελφικής σχέσης (Fortuna et al., 2010) όπως έδειξε η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Η δίδυμη σχέση διαφοροποιείται, υπό την έννοια, ότι οι δίδυμοι έχουν την μόνιμη παρουσία των διδύμων τους δίπλα τους, από την αρχή της ζωής τους (Pietilä et al., 2012) με αποτέλεσμα για ορισμένους διδύμους, αυτή η διαρκής παρουσία του διδύμου τους, να αποτελεί μια ευχάριστη συντροφιά, ενώ για άλλους διδύμους να αποτελεί μέτρο σύγκρισης (Segal & Knafo-Noam, 2019). Παρότι οι δίδυμες κτήσεις έχουν αυξηθεί (Hur et al., 2019) οι έρευνες για τη δίδυμη σχέση των νευροτυπικών δίδυμων αδελφών είναι λίγες (Fortuna et al., 2010) όπως επίσης για τη δίδυμη σχέση των δίδυμων αδερφών με ΔΑΦ είναι ακόμη πιο λίγες. Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας, μάλιστα, έδειξε ότι οι έρευνες για τους διδύμους με ΔΑΦ επικεντρώθηκαν στη διερεύνηση της αιτιολογίας της ΔΑΦ (Ronald & Hoekstra, 2010). Οι δίδυμοι με ΔΑΦ, δηλαδή, χρησιμοποιήθηκαν ως εργαλεία για να αναζητηθεί η αιτιολογία της ΔΑΦ. Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας έδειξε ότι η φύση της σχέσης των διδύμων με ΔΑΦ, δεν έχει μελετηθεί και αναλυθεί.

Η παρούσα μελέτη επικεντρώθηκε στη διερεύνηση της δίδυμης σχέσης των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, στηριζόμενη στις αναφορές των μητέρων των διδύμων. Η εγγύτητα, η εξάρτηση, η συνεργασία, ο ανταγωνισμός, η κυριαρχία στη σχέση των δίδυμων αδερφών διερευνήθηκαν, όπως επίσης και η ομοιότητα χαρακτήρα μεταξύ των δίδυμων αδερφών. Η παρούσα έρευνα είναι η πρώτη που διερεύνησε τη δίδυμη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Η αναπτυξιακή πορεία των διδύμων με ΔΑΦ είναι ένα καινοτόμο πεδίο έρευνας. Οι αναπτυξιακές μελέτες μπορούν να συμβάλλουν στην κατανόηση της φύσης της δίδυμης σχέσης (Kypriotaki & Markodimitraki, 2018) ιδιαίτερα, στην κατανόηση του πως η ΔΑΦ επηρεάζει τη δίδυμη σχέση, επιπρόσθετα, τα αποτελέσματά τους μπορούν να αξιοποιηθούν σε επίπεδο παρέμβασης για τη δίδυμη σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ.

Η παρούσα μελέτη έριξε φως στη δίδυμη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Συγκεκριμένα, κατέδειξε την πολυπλοκότητα και την ποικιλομορφία στη σχέση των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ. Η παρούσα μελέτη, επίσης, κατέδειξε ότι η πανταχού παρουσία του δίδυμου λειτουργεί ως κοινωνικό ερέθισμα για τους διδύμους με ΔΑΦ. Η καθημερινή εμπλοκή των διδύμων με ΔΑΦ σε αλληλεπίδραση με τους νευροτυπικούς διδύμους

τους ή τους διδύμους τους με ΔΑΦ έδειξε να περιορίζει τα ελλείμματα στην κοινωνική επικοινωνία και αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ. Τα παιδιά με ΔΑΦ, ως δίδυμα, φάνηκε να ενδιαφέρονται για διαπροσωπική επικοινωνία με τους νευροτυπικούς διδύμους τους ή τους διδύμους τους με ΔΑΦ, που πιθανόν να είναι αποτέλεσμα της δίδυμης κατάστασης, δηλαδή, ότι έχουν την μόνιμη παρουσία των διδύμων τους, από την αρχή της ζωής τους, που τους δημιουργεί εξοικείωση και ενθαρρύνει την κοινωνική αλληλεπίδραση μαζί τους.

Τα αποτελέσματά της παρούσας μελέτης φαίνεται να έχουν πολλές επιπτώσεις στους μελετητές που ενδιαφέρονται για τη δίδυμη σχέση των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ. Η παρούσα μελέτη κατέδειξε τα χαρακτηριστικά των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων των δίδυμων αδερφών από τα οποία, είτε το ένα δίδυμο, είτε και τα δύο έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, ιδιαίτερα, των διδύμων με ΔΑΦ. Η παρούσα μελέτη μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία τελέσφορων παρεμβάσεων, που να ενισχύουν το κοινωνικό περιβάλλον των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ, τις αλληλεπιδράσεις με τους διδύμους τους, καθώς και με άλλους, συνομηλικούς ή ενηλικούς. Ελπίζουμε ότι η παρούσα μελέτη θα βοηθήσει στη διαμόρφωση τεκμηριωμένων αποφάσεων όσον αφορά τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ και την κοινωνική ανάπτυξη των διδύμων με ΔΑΦ, πιθανό, να καθοδηγήσει τους φροντιστές τους, τις συμπεριφορές και τις αποφάσεις τους, ώστε να μεγαλώσουν τα δίδυμα τους με τον πιο κατάλληλο τρόπο γι' αυτά, ανταποκρινόμενοι καλύτερα στις ανάγκες τους. Ελπίζουμε ότι η παρούσα έρευνα θα εμπνεύσει περαιτέρω έρευνα για τις δίδυμες σχέσεις των δίδυμων ζευγαριών με ΔΑΦ.

Βιβλιογραφία

- American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th Edition (DSM-5)*. Washington: American Psychiatric Publishing.
- Anagnostou, E., Zwaigenbaum, L., Szatmari, P., Fombonne, E., Fernandez, B. A., Woodbury-Smith, M., ... & Scherer, S. W. (2014). Autism spectrum disorder: advances in evidence-based practice. *Canadian Medical Association or its Licensors, 186*(7), 509-519.
- Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για Μαθητές με Αυτισμό (2003). http://www.pi-schools.gr/special_education_new/html/gr/8emata/analytika/analytika.htm
- Anckarsäter, H., Lundström, S., Kollberg, L., Kerekes, N., Palm, C., Carlström, E., ... & Lichtenstein, P. (2011). The child and adolescent twin study in Sweden (CATSS). *Twin Research and Human Genetics, 14*(6), 495-508.
- Anderson, C. (2010). Presenting and evaluating qualitative research. *American Journal of Pharmaceutical Education, 74*(8), 1-7.
- Arabin, B., Bos, R., Rijlaarsdam, R., Mohnhaupt, A., & Van Eyck, J. (1996). The onset of inter-human contacts: longitudinal ultrasound observations in early twin pregnancies. *Ultrasound in Obstetrics and Gynecology: The Official Journal of the International Society of Ultrasound in Obstetrics and Gynecology, 8*(3), 166-173.
- Auyeung, B., Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., & Allison, C. (2008). The autism spectrum quotient: Children's version (AQ-Child). *Journal of Autism and Developmental Disorders, 38*(7), 1230-1240.
- Attwood, T. (2012). *Σύνδρομο Asperger: Ένας Πλήρης Οδηγός*. (B. Α. Παπαγεωργίου, Επιμ., Χ. Λυμπεροπούλου, Μετ.). Αθήνα: Πεδίο.
- Avinun, R. & Knafo, A. (2013). The Longitudinal Israeli Study of Twins (LIST)—An integrative view of social development. *Twin Research and Human Genetics, 16*(1), 197-201.
- Bailey, A., Le Couteur, A., Gottesman, I., Bolton, P., Simonoff, E., Yuzda, E., & Rutter, M. (1995). Autism as a strongly genetic disorder: evidence from a British twin study. *Psychological Medicine, 25*(1), 63-77.
- Barak-Levy, Y., Goldstein, E. & Weinstock, M. (2010). Adjustment characteristics of healthy siblings of children with autism. *Journal of Family Studies, 16*(2), 155-164.

- Baron-Cohen, S., Hoekstra, R. A., Knickmeyer, R., & Wheelwright, S. (2006). The autism-spectrum quotient (AQ)—adolescent version. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *36*(3), 343-350.
- Bekkhuis, M., Staton, S., Borge, A. I. H., & Thorpe, K. (2011). Conflict, closeness and comfort: The inter-twin relationship as a risk factor for behavioral difficulties. *Twin Research and Human Genetics*, *14*(5), 444-451.
- Belmonte, M. K., & Carper, R. A. (2006). Monozygotic twins with Asperger syndrome: Differences in behaviour reflect variations in brain structure and function. *Brain and Cognition*, *61*(1), 110-121.
- Betancur, C., Leboyer, M., & Gillberg, C. (2002). Increased rate of twins among affected sibling pairs with autism. *The American Journal of Human Genetics*, *70*(5), 1381-1383.
- Bodfish, J. W., Symons, F. J., Parker, D. E., & Lewis, M. H. (2000). Varieties of repetitive behavior in autism: Comparisons to mental retardation. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, *30*(3), 237-243.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, *3*(1), 77-101.
- Braun, V., & Clarke, V. (2012). Thematic analysis. In H. Cooper (Ed.), *APA Handbook of Research Methods in Psychology* (pp. 51-77). Washington: American Psychological Association.
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development*, *61*(5), 1387-1398.
- Burlingham, D. (1945). The fantasy of having a twin. *Psychoanalytic Study of the Child*, *1*, 205–210.
- Cannell, C. F., & Kahn, R. L. (1968). Interviewing. In G. Lindzey & A. Aronson (Ed.), *The handbook of social psychology: Research methods* (Volume 2) (pp.526-595). New York: Addison Wesley.
- Castiello, U., Becchio, C., Zoia, S., Nelini, C., Sartori, L., Blason, L., ... & Gallese, V. (2010). Wired to be social: the ontogeny of human interaction. *PLoS ONE*, *5*(10), e13199, 1-10.
- Castelbaum, L., Sylvester, C. M., Zhang, Y., Yu, Q., & Constantino, J. N. (2019). On the nature of monozygotic twin concordance and discordance for autistic trait severity: a quantitative analysis. *Behavior Genetics*, 1-10.

- Cauvet, É., van't Westeinde, A., Toro, R., Kuja-Halkola, R., Neufeld, J., Mevel, K., & Bölte, S. (2020). The social brain in female autism: a structural imaging study of twins. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, *15*(4), 423-436.
- Center for Disease Control and Prevention (CDC) (2014). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years: autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2010. *Morbidity and Mortality Weekly Report: Surveillance Summaries* *63*(SS-2): 1-22.
- Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2007). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρá & Μ. Φιλοπούλου (Μτφρ.). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Colvert, E., Tick, B., McEwen, F., Stewart, C., Curran, S. R., Woodhouse, E., ... & Bolton, P. (2015). Heritability of autism spectrum disorder in a UK population-based twin sample. *JAMA Psychiatry*, *72*(5), 415-423.
- Constantino, J. N., Abbacchi, A. M., Lavesser, P. D., Reed, H., Givens, L., Chiang, L., ... & Todd, R. D. (2009). Developmental course of autistic social impairment in males. *Development and Psychopathology*, *21*(1), 127-138.
- Constantino, J. N. & Todd, R. D. (2000). Genetic structure of reciprocal social behavior. *American Journal of Psychiatry*, *157*(12), 2043-2045.
- Creswell, J. W. (2011). *Η έρευνα στην εκπαίδευση: Σχεδιασμός, Διεξαγωγή και αξιολόγηση της ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας*. Χ. Τσορμπατζούδης (Επιμ.). Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.
- Croen, L. A., Grether, J. K., & Selvin, S. (2002). Descriptive epidemiology of autism in a California population: who is at risk?. *Journal of autism and developmental disorders*, *32*(3), 217-224.
- Curran, S., Dworzynski, K., Happé, F., Ronald, A., Allison, C., Baron-Cohen, S., ... & Bolton, P. F. (2011). No major effect of twinning on autistic traits. *Autism Research*, *4*(5), 377-382.
- Danby, S., & Thorpe, K. (2006). Compatibility and conflict: Negotiation of relationships by dizygotic same-sex twin girls. *Twin Research and Human Genetics*, *9*(1), 103-112.
- DeMyer, M. K. (1979). *Parents and children with autism*. New York: John Wiley & Sons.
- Deng, W., Zou, X., Deng, H., Li, J., Tang, C., Wang, X., & Guo, X. (2015). The relationship among genetic heritability, environmental effects, and autism spectrum disorders: 37 pairs of ascertained twin study. *Journal of Child Neurology*, *30*(13), 1794-1799.

- DiLalla, L. F. (2006). Social development of twins. *Twin Research and Human Genetics*, 9(1), 95-102.
- Downs, A., & Smith, T. (2004). Emotional understanding, cooperation, and social behavior in high-functioning children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 34, 625-635.
- Dunn, J. (2007). Siblings and socialization. In J.E. Grusec & P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 309–327). New York: The Guilford Press.
- Dunn, J., Slomkowski, C., & Beardsall, L. (1994). Sibling relationship from preschool period through middle childhood and early adolescence. *Developmental Psychology*, 30, 315-324.
- Durrleman, S., Hippolyte, L., Zufferey, S., Iglesias, K. & Hadjikhani, N. (2015). Complex syntax in autism spectrum disorders: A study of relative clauses. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 50(2), 260-267.
- Dworzynski, K., Ronald, A., Hayiou-Thomas, M., Rijdsdijk, F., Happé, F., Bolton, P. F., & Plomin, R. (2007). Aetiological relationship between language performance and autistic-like traits in childhood: A twin study. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 42(3), 273-292.
- Dworzynski, K., Ronald, A., Hayiou-Thomas, M. E., McEwan, F., Happé, F., Bolton, P., & Plomin, R. (2008). Developmental path between language and autistic-like impairments: A twin study. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 17(2), 121-136.
- Edelson, L. R. & Saudino, K. J. (2009). Genetic and environmental influences on autistic-like behaviors in 2-year-old twins. *Behavior Genetics*, 39(3), 255-264.
- Emde, R. N., Plomin, R., Robinson, J., Corley, R., Defries, J., Fulker, D. W., Reznik, J. S., Campos, J., Kagan, J., & Zahn-Waxler, C. (1992). Temperament, emotion and cognition at fourteen months: The MacArthur Longitudinal Twin Study. *Child Development*, 63, 1437–1455.
- Folstein, S. & Rutter, M. (1977). Genetic influences and infantile autism. *Nature*, 265(5596), 726-728.
- Fortuna, K., Goldner, I., & Knafo, A. (2010). Twin relationships: A comparison across monozygotic twins, dizygotic twins, and nontwin siblings in early childhood. *Family Science*, 1(3-4), 205-211.

- Foy, A. K., Vernon, P. A., & Jang, K. (2001). Examining the dimensions of intimacy in twin and peer relationships. *Twin Research and Human Genetics*, 4(6), 443-452.
- Fraley, R. C. & Tancredy, C. M. (2012). Twin and sibling attachment in a nationally representative sample. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38(3), 308-316.
- Frazier, T. W., Thompson, L., Youngstrom, E. A., Law, P., Hardan, A. Y., Eng, C., & Morris, N. (2014). A twin study of heritable and shared environmental contributions to autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(8), 2013-2025.
- Frith, U. & Happé, F. (1999). Theory of mind and self-consciousness: What is it like to be autistic?. *Mind & language*, 14(1), 82-89.
- Γαλάνης, Π. Α. (2015). Η Διαταραχή του Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). [http://ed.prosvasimo.gr/docs/odigos_diaforopoiisis/AYTISMOS/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82%20%CE%94%CE%91%CE%A6%20\(final\).pdf](http://ed.prosvasimo.gr/docs/odigos_diaforopoiisis/AYTISMOS/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82%20%CE%94%CE%91%CE%A6%20(final).pdf)
- Γενά, Α. (2017). Η οικογένεια του παιδιού με ΔΑΦ. Στο Α. Γενά (Επιμ.), *Συστημική, Συμπεριφορική – Αναλυτική Προσέγγιση: Αξιολόγηση, διάγνωση, εκπαίδευση, θεραπευτικές παρεμβάσεις και ένταξη παιδιών με Νευρο-Αναπτυξιακές Διαταραχές με έμφαση στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος* (σελ.590-670). Αθήνα: Gutenberg.
- Γενά, Α., & Μακρυγιάννη, Μ. (2017). Διάγνωση της Διαταραχής Αυτιστικού Φάσματος. Στο Α. Γενά (Επιμ.), *Συστημική, Συμπεριφορική – Αναλυτική Προσέγγιση: Αξιολόγηση, διάγνωση, εκπαίδευση, θεραπευτικές παρεμβάσεις και ένταξη παιδιών με Νευρο-Αναπτυξιακές Διαταραχές με έμφαση στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος* (σελ. 37-114). Αθήνα: Gutenberg.
- Γενά, Α., & Μακρυγιάννη, Μ. (2017). Αξιολόγηση παιδιών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος. Στο Α. Γενά (Επιμ.), *Συστημική, Συμπεριφορική – Αναλυτική Προσέγγιση: Αξιολόγηση, διάγνωση, εκπαίδευση, θεραπευτικές παρεμβάσεις και ένταξη παιδιών με Νευρο-Αναπτυξιακές Διαταραχές με έμφαση στη Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος* (σελ. 115-142). Αθήνα: Gutenberg.
- Ghaffarizadeh, S. A., Ghaffarizadeh, S. A., Behbahani, A. H., Mehdizadeh, M., & Olechowski, A. (2021). Life and work of researchers trapped in the COVID-19 pandemic vicious cycle. *bioRxiv*. <https://www.biorxiv.org/content/10.1101/2021.02.02.429476v1.abstract>
- Gilliam, J. E. (1995). *Gilliam autism rating scale*. Austin: ProEd.

- Goldsmith, H. H., Lemery-Chalfant, K., Schmidt, N. L., Arneson, C. L., & Schmidt, C. K. (2007). Longitudinal analyses of affect, temperament, and childhood psychopathology. *Twin Research and Human Genetics, 10*(1), 118-126.
- Greenberg, D. A., Hodge, S. E., Sowinski, J., & Nicoll, D. (2001). Excess of twins among affected sibling pairs with autism: implications for the etiology of autism. *The American Journal of Human Genetics, 69*(5), 1062-1067.
- Grice, D. E. & Buxbaum, J. D. (2006). The genetic architecture of autism and related disorders. *Clinical Neuroscience Research, 6*(3-4), 161-168.
- Hallmayer, J., Cleveland, S., Torres, A., Phillips, J., Cohen, B., Torigoe, T., ... & Risch, N. (2011). Genetic heritability and shared environmental factors among twin pairs with autism. *Archives of General Psychiatry, 68*(11), 1095-1102.
- Hallmayer, J., Glasson, E. J., Bower, C., Petterson, B., Croen, L., Grether, J., & Risch, N. (2002). On the twin risk in autism. *The American Journal of Human Genetics, 71*(4), 941-946.
- Hamilton, W.D. (1964). The genetical evolution of social behavior. *Journal of Theoretical Biology, 7*, 1-52.
- Hammond, J., & Gibbons, P. (2005). What is scaffolding. *Teachers' Voices, 8*, 8-16.
- Hauck, M., Fein, D., Waterhouse, L., & Feinstein, C. (1995). Social initiations by autistic children to adults and other children. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 25*, 579-595.
- Hart, S. L. (2016). Proximal foundations of jealousy: Expectations of exclusivity in the infant's first year of life. *Emotion Review, 8*(4), 358-366.
- Hegarty, J. P., Pegoraro, L. F., Lazzeroni, L. C., Raman, M. M., Hallmayer, J. F., Monterrey, J. C., ... & Hardan, A. Y. (2020). Genetic and environmental influences on structural brain measures in twins with autism spectrum disorder. *Molecular Psychiatry, 25*(10), 2556-2566.
- Heward, W. L. (2011). *Παιδιά με ειδικές ανάγκες: Μία εισαγωγή στην Ειδική Εκπαίδευση*. (στ' έκδ). (Α. Δαβάζογλου & Κ. Κόκκινος, Επιμ., Χ. Λυμπεροπούλου, Μετ.). Αθήνα: Τόπος.
- Ho, A., Todd, R. D., & Constantino, J. N. (2005). Brief report: autistic traits in twins vs. non-twins—a preliminary study. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 35*(1), 129-133.
- Hoekstra, R. A., Bartels, M., Verweij, C. J., & Boomsma, D. I. (2007). Heritability of autistic traits in the general population. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine, 161*(4), 372-377.

- Huerta, M., Bishop, S. L., Duncan, A., Hus, V., & Lord, C. (2012). Application of DSM-5 criteria for autism spectrum disorder to three samples of children with DSM-IV diagnoses of pervasive developmental disorders. *American Journal of Psychiatry*, *169*(10), 1056-1064.
- Hur, Y. M. (2007). Effects of the chorion type on prosocial behavior in young South Korean twins. *Twin Research and Human Genetics*, *10*(5), 773-777.
- Hur, Y. M., Bogl, L. H., Ordonana, J. R., Taylor, J., Hart, S. A., Tuvblad, C., ... & Willemsen, G. (2019). Twin family registries worldwide: An important resource for scientific research. *Twin Research and Human Genetics*, *22*(6), 427-437.
- Hur, Y. M. & Rushton, J. P. (2007). Genetic and environmental contributions to prosocial behaviour in 2-to 9-year-old South Korean twins. *Biology Letters*, *3*(6), 664-666.
- Hur, Y. M., Taylor, J., Jeong, H. U., Park, M. S., & Haberstick, B. C. (2017). Perceived family cohesion moderates environmental influences on prosocial behavior in Nigerian adolescent twins. *Twin Research and Human Genetics*, *20*(3), 226-235.
- Isaksson, J., Taylor, M. J., Lundin, K., Neufeld, J., & Bölte, S. (2019). Familial confounding on the ability to read minds: A co-twin control study. *Autism*, *23*(8), 1948-1956.
- Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας: Εφαρμογές στην Ψυχολογία και την Εκπαίδευση*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Joseph, E. D., & Tabor, J. H. (1961). The simultaneous analysis of a pair of identical twins and the twinning reaction. *Psychoanalytic Study of the Child*, *17*, 275–299.
- Καλύβα, Ε. (2005). *Αντισμός: Εκπαιδευτικές και Θεραπευτικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Kanner, L. (1943). Affective disturbances of affective contact. *Nervous Child*, *2*, 217-250.
- Kates, W. R., Mostofsky, S. H., Zimmerman, A. W., Mazzocco, M. M., Landa, R., Warsofsky, I. S., ... & Reiss, A. L. (1998). Neuroanatomical and neurocognitive differences in a pair of monozygous twins discordant for strictly defined autism. *Annals of Neurology*, *43*(6), 782-791.
- Kerlinger, F. N. (1970). *Foundations of Behavioral Research*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Knafo, A. (2006). The Longitudinal Israeli Study of Twins (LIST): Children's social development as influenced by genetics, abilities, and socialization. *Twin Research and Human Genetics*, *9*(6), 791-798.

- Knafo-Noam, A., Uzefovsky, F., Israel, S., Davidov, M., & Zahn-Waxler, C. (2015). The prosocial personality and its facets: genetic and environmental architecture of mother-reported behavior of 7-year-old twins. *Frontiers in Psychology, 6*, 112, 1-9.
- Knafo-Noam, A., Vertsberger, D., & Israel, S. (2018). Genetic and environmental contributions to children's prosocial behavior: brief review and new evidence from a reanalysis of experimental twin data. *Current Opinion in Psychology, 20*, 60-65.
- Kugiumutzakis, G., Kokkinaki, T., Markodimitraki, M., & Vitalaki, E. (2005). Emotions in Early Mimesis (in English). In J. Nadel & D. Muir (Eds.), *Emotional development: Recent research advances* (pp. 161–182). Oxford: Oxford University Press.
- Kypriotaki, M., & Markodimitraki, M. (2018). Playful interactions between twins with autism and teachers and peers: A case study. *Preschool and Primary Education, 6*(1), 1-22.
- Kypriotaki, M. & Markodimitraki, M. (2018). Playful Interactions between Twins with Autism and Teachers and Peers: a Case Study. *Preschool and Primary Education, 6*(1), 1-22.
- Kvale, S. (1996). *Interviews*. London: Sage Publications.
- Lauritsen, M. B. (2013). Autism spectrum disorders. *European Child & Adolescent Psychiatry, 22*(1), 37-42.
- Levy, S. E., Giarelli, E., Lee, L. C., Schieve, L. A., Kirby, R. S., Cunniff, C., ... & Rice, C. E. (2010). Autism spectrum disorder and co-occurring developmental, psychiatric, and medical conditions among children in multiple populations of the United States. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics, 31*(4), 267-275.
- Lichtenstein, P., Carlström, E., Råstam, M., Gillberg, C., & Anckarsäter, H. (2010). The genetics of autism spectrum disorders and related neuropsychiatric disorders in childhood. *American Journal of Psychiatry, 167*(11), 1357-1363.
- Lightfoot, C., Cole, M., & Cole, S. R. (2014). *Η ανάπτυξη των παιδιών*. Μ. Κουλεντιανού (Μτφρ). Αθήνα: Gutenberg.
- Loh, C. Y., & Elliott, J. M. (1998). Cooperation and competition as a function of zygosity in 7-to 9-year-old twins. *Evolution and Human Behavior, 19*(6), 397-411.
- Lytton, H. (1977). Do parents create or respond to differences in twins? *Developmental Psychology, 13*, 436–459.
- Macks, R. J. & Reeve, R. E. (2007). The adjustment of non-disabled siblings of children with autism. *Journal of Autism and Developmental Disorders, 37*(6), 1060-1067.

- Maenner, M. J., Shaw, K. A., & Baio, J. (2020). Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years—autism and developmental disabilities monitoring network, 11 sites, United States, 2016. *MMWR Surveillance Summaries*, *69*(4), 1-12.
- Magaña, A. B., Goldstein, M. J., Karno, M., Miklowitz, D. J., Jenkins, J., & Falloon, I. R. (1986). A brief method for assessing expressed emotion in relatives of psychiatric patients. *Psychiatry Research*, *17*(3), 203-212.
- Mark, K. M., Pike, A., Latham, R. M., & Oliver, B. R. (2017). Using twins to better understand sibling relationships. *Behavior Genetics*, *47*(2), 202-214.
- Μαρκοδημητράκη, Μ. (2003). *Η ψυχολογία των διδύμων: μίμηση και συναισθήματα σε ένα ζεύγος διζυγωτών διδύμων* (Doctoral dissertation, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Φιλοσοφική. Τμήμα Φιλοσοφικών και Κοινωνικών Σπουδών. Εργαστήριο Ψυχολογίας).
- Μαρκοδημητράκη, Μ. (2011). Γονικότητα και διδυμία: Μια διπλή πρόκληση. *Ψυχολογία*, *18*(3), 381-396.
- Μαρκοδημητράκη, Μ. (2012). Η ανάπτυξη της ενσυναίσθησης στους διδύμους. *Ψυχολογία*, *19*(4), 415-433.
- Markodimitraki, M., Ampartzaki, M., Kyriotaki, M., & Linardakis, M. (2017). Twin brothers with autism and their intra-pair interactions in a pre-school special education class. *Early Child Development and Care*, *187*(12), 1938-1947.
- Μαρκοδημητράκη, Μ., Κοκκινάκη, Θ., & Κουγιουμουτζάκης, Γ. (2002 α). Η ψυχολογία των σιαμαίων διδύμων - Μέρος Πρώτο. *Ψυχοπαθολογία Παιδιού και Εφήβου*, *4*(1)71-86.
- Μαρκοδημητράκη, Μ., Κοκκινάκη, Θ., & Κουγιουμουτζάκης, Γ. (2002 β). Η ψυχολογία των σιαμαίων διδύμων - Μέρος Δεύτερο. *Ψυχοπαθολογία Παιδιού και Εφήβου*, *4*(1),87-111.
- Μαρκοδημητράκη, Μ., Κουγιουμουτζάκης, Γ., & Κοκκινάκη Θ. (2005). Όψεις της Ανάπτυξης των Διδύμων, *Ψυχολογία*, *12*(2), σελ. 133-152.
- Markodimitraki, M., & Kornilaki, E. (2010). Cooperative and competitive attitudes in 6-to 10-month-old twin. In *Proceedings of the XIV European conference on developmental psychology* (pp. 305-310). Bologna: Medimond International Proceedings.
- Martin, T. O., & Gross, R. B. (1979). A comparison of twins for degree of closeness and field dependency. *Adolescence*, *14*(56), 739-745.
- Μαυροπούλου, Σ. (2011). Αποτελεσματικές εκπαιδευτικές προσεγγίσεις και διδακτικές στρατηγικές για τα παιδιά στο φάσμα του αυτισμού. Στο Σ. Παντελιάδου & Β.

- Αργυρόπουλος (Επιμ.), *Ειδική Αγωγή: Από την έρευνα στη διδακτική πράξη* (σελ.83-134). Αθήνα: Πεδίο.
- Mazefsky, C. A., Goin-Kochel, R. P., Riley, B. P., Maes, H. H., & Autism Genetic Resource Exchange Consortium. (2008). Genetic and environmental influences on symptom domains in twins and siblings with autism. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 2(2), 320-331.
- McNamara, H. C., Kane, S. C., Craig, J. M., Short, R. V., & Umstad, M. P. (2016). A review of the mechanisms and evidence for typical and atypical twinning. *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 214(2), 172-191.
- Miles, M.B. & Huberman, A.M. (1996). *Qualitative Data Analysis*. Thousand Oaks CA: Sage Publications.
- Moilanen, I. (1987). Dominance and submissiveness between twins. I. Perinatal and developmental aspects. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae: Twin Research*, 36(2), 249-255.
- Morrison, K. R. B. (1993). *Planning and Accomplishing School-centered Evaluation*. Norfolk: Peter Francis Publishers.
- Neyer, F. J. (2002). Twin relationships in old age: A developmental perspective. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19(2), 155-177.
- Neyer, F. J. (2002). The dyadic interdependence of attachment security and dependency: A conceptual replication across older twin pairs and younger couples. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19(4), 483-503.
- Neuhaus, E., Kresse, A., Faja, S., Bernier, R. A., & Webb, S. J. (2016). Face processing among twins with and without autism: social correlates and twin concordance. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 11(1), 44-54.
- Nishiyama, T., Notohara, M., Sumi, S., Takami, S., & Kishino, H. (2009). Major contribution of dominant inheritance to autism spectrum disorders (ASDs) in population-based families. *Journal of Human Genetics*, 54(12), 721-726.
- Nordenbæk, C., Jørgensen, M., Kyvik, K. O., & Bilenberg, N. (2014). A Danish population-based twin study on autism spectrum disorders. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 23(1), 35-43.

- Nordenbæk, C., Kyvik, K. O., Skytthe, A., & Bilenberg, N. (2011). Efficiency of a small size screening instrument in identifying children with autism spectrum disorders in a large population of twins. *Epidemiology Research International*, 2011, 1-8.
- Ofner, M., Coles, A., Decou, M. L., Do, M. T., Bienek, A., Snider, J., & Ugnat, A. (2018). *Autism spectrum disorder among children and youth in Canada 2018*. Ottawa, ON: Public Health Agency of Canada.
- Olney, J. R. (2020). *The Perception of Closeness in Childhood Twin Relationships and Its Influence on Identity Development in Adulthood* (Doctoral dissertation, Alliant International University).
- Παπούδη, Δ. (2019). Τα παιδιά και ο αυτισμός. Στο Γ. Κουγιουμουτζάκης (Επιμ.) (3^η εκδ), *Το συν- της συγκίνησης: Ψυχολογία εμβρύων, βρεφών και νηπίων* (σελ. 379-396). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Patton, M. Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd Ed). Newbury Park California: Sage.
- Peeters, T. (2000). *Αυτισμός: Από τη θεωρητική κατανόηση στην εκπαιδευτική παρέμβαση*. (Γ. Καλομοίρης, Μετ.). Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
- Penninkilampi-Kerola, V., Moilanen, I., & Kaprio, J. (2005). Co-twin dependence, social interactions, and academic achievement: A population-based study. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22(4), 519-541.
- Pietilä, S., Björklund, A., & Bülow, P. (2012). Older twins' experiences of the relationship with their co-twin over the life-course. *Journal of Aging Studies*, 26(2), 119-128.
- Piontelli, A. (2002). *Twins. From Fetus to Child*. London: Routledge.
- Piontelli, A., Bocconi, L., Kustermann, A., Tassis, B., Zoppini, C., & Nicolini, U. (1997). Patterns of evoked behaviour in twin pregnancies during the first 22 weeks of gestation. *Early Human Development*, 50(1), 39-45.
- Plakhotnik, M. S., & Rocco, T. S. (2009). Four components of a manuscript reporting qualitative empirical studies: A brief overview. In M. S. Plakhotnik, S. M. Nielsen, & D. M. Pane (Eds.), *Proceedings of the Eighth Annual College of Education & GSN Research Conference* (pp. 105-111). Miami: Florida International University.
- Plomin, R., DeFries, J.C., McClearn, G.E., & McGuffin, P. (2001). *Behavioral genetics* (4th ed.). New York: Worth.

- Posner, S. F., Baker, L., Heath, A., & Martin, N. G. (1996). Social contact, social attitudes, and twin similarity. *Behavior Genetics*, 26(2), 123-133.
- Robin, M., Le Maner-Idrissi, G., & Corroyer, D. (1998). Mothers' representations of their 13-month-old twins and child-raising attitudes. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 19(1), 1-19.
- Ronald, A., Happé, F., & Plomin, R. (2005). The genetic relationship between individual differences in social and nonsocial behaviours characteristic of autism. *Developmental Science*, 8(5), 444-458.
- Ronald, A., Happé, F., Bolton, P., Butcher, L. M., Price, T. S., Wheelwright, S., ... & Plomin, R. (2006). Genetic heterogeneity between the three components of the autism spectrum: a twin study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45(6), 691-699.
- Ronald, A., Happe, F., Price, T. S., Baron-Cohen, S., & Plomin, R. (2006). Phenotypic and genetic overlap between autistic traits at the extremes of the general population. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45(10), 1206-1214.
- Ronald, A. & Hoekstra, R. A. (2011). Autism spectrum disorders and autistic traits: a decade of new twin studies. *American Journal of Medical Genetics Part B: Neuropsychiatric Genetics*, 156(3), 255-274.
- Rosenberg, R. E., Law, J. K., Yenokyan, G., McGready, J., Kaufmann, W. E., & Law, P. A. (2009). Characteristics and concordance of autism spectrum disorders among 277 twin pairs. *Archives of Pediatrics & Adolescent Medicine*, 163(10), 907-914.
- Rushton, J. P., Fulker, D. W., Neale, M. C., Blizard, R. A., & Eysenck, H. J. (1984). Altruism and genetics. *Acta Geneticae Medicae et Gemellologiae: Twin Research*, 33(2), 265-271.
- Rushton, J. P., Fulker, D. W., Neale, M. C., Nias, D. K., & Eysenck, H. J. (1986). Altruism and aggression: the heritability of individual differences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 50(6), 1192-1198.
- Roth, W. E., Gewirtz, J. L., & Markham, M. R. (1996). Maternal attention to a twin sibling evokes, and contingent maternal attention reinforces jealous behavior in twin infants. *Infant Behavior and Development*, 19, 206.
- Scheinfeld, Amram (1973). *Twins and supertwins*. Pelican Books. Baltimore, Maryland.

- Sealey, L. A., Hughes, B. W., Sriskanda, A. N., Guest, J. R., Gibson, A. D., Johnson-Williams, L., Pace, D., G., & Bagasra, O. (2016). Environmental factors in the development of autism spectrum disorders. *Environment International*, 88, 288-298.
- Segal, N. L. (1984). Cooperation, competition, and altruism within twin sets: A reappraisal. *Ethology and Sociobiology*, 5(3), 163-177.
- Segal, N. L. (2002). Co-conspirators and double-dealers: A twin film analysis. *Personality and Individual Differences*, 33(4), 621-631.
- Segal, N. L., Connelly, S. L., & Topoloski, T. D. (1996). Twin children with unfamiliar partners: Genotypic and gender influences on cooperation. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 37(6), 731-735.
- Segal, N. L., & Hershberger, S. L. (1999). Cooperation and competition between twins: Findings from a prisoner's dilemma game. *Evolution and Human Behavior*, 20(1), 29-51.
- Segal, N. L., Hershberger, S. L., & Arad, S. (2003). Meeting one's twin: Perceived social closeness and familiarity. *Evolutionary Psychology*, 1(1), 70-95.
- Segal, H. & Knafo-Noam, A. (2019). The Twin Relationship Questionnaire. *European Journal of Psychological Assessment*, 36(2), 348-360.
- Segal, H. & Knafo-Noam, A. (2018). Twin rivalry in childhood. *Psychology of emotions, motivations and actions. The Psychology of Rivalry*, 111-129.
- Segal, N. L., McGuire, S. A., Miller, S. A., & Havlena, J. (2008). Tacit coordination in monozygotic twins, dizygotic twins and virtual twins: Effects and implications of genetic relatedness. *Personality and Individual Differences*, 45(7), 607-612.
- Segal, N. L., Munson, J. E., Marelich, W. D., Goetz, A. T., & McGuire, S. A. (2014). Meeting of minds: Tacit coordination in adolescent and adult twins. *Personality and Individual Differences*, 58, 31-36.
- Scourfield, J., John, B., Martin, N., & McGuffin, P. (2004). The development of prosocial behaviour in children and adolescents: A twin study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(5), 927-935.
- Siemon, M. (1980). The separation-individuation process in adult twins. *American Journal of Psychotherapy*, 34(3), 387-400.

- Sigman, M., & Ruskin, E. (1999). Peer interactions in school (chapter V) - Continuity and change in the social competence of children with autism, Down syndrome, and developmental delays. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 64, 1-130.
- Smith, M. A. M. (2007). *Similarities and differences between adolescent monozygotic and dizygotic twins' quality of the sibling relationship* (Doctoral dissertation).
- Σπανακά, Α. Κ. (2008). Μακροχρόνια Έρευνα Δράσης: ένα Μεθοδολογικό Πλαίσιο με την αξιοποίηση των ΤΠΕ. *Ανοικτή Εκπαίδευση: Το Περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία*, 4(1), 61-71.
- Stewart, E. A. (2000). Towards the social analysis of twinship. *The British Journal of Sociology*, 51(4), 719-737.
- Tager-Flusberg, H. (2014). Autism Spectrum Disorder: Developmental Approaches from Infancy through Early Childhood. In M. Lewis & K. D. Rudolph (Eds.), *Handbook of developmental psychopathology* (p.651-664). New York: Springer Science & Business Media.
- Tager-Flusberg, H., & Kasari, C. (2013). Minimally verbal school-aged children with autism spectrum disorder: The neglected end of the spectrum. *Autism Research*, 6(6), 468-478.
- Tancredy, C. M. & Fraley, R. C. (2006). The nature of adult twin relationships: An attachment-theoretical perspective. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90(1), 78-93.
- Taniai, H., Nishiyama, T., Miyachi, T., Imaeda, M., & Sumi, S. (2008). Genetic influences on the broad spectrum of autism: Study of proband-ascertained twins. *American Journal of Medical Genetics Part B: Neuropsychiatric Genetics*, 147(6), 844-849.
- Taylor, M. J., Rosenqvist, M. A., Larsson, H., Gillberg, C., D'Onofrio, B. M., Lichtenstein, P., & Lundström, S. (2020). Etiology of autism spectrum disorders and autistic traits over time. *JAMA psychiatry*, 77(9), 936-943.
- Thorpe, K. & Danby, S. (2006). Compromised or competent: Analyzing twin children's social worlds. *Twin Research and Human Genetics*, 9(1), 90-94.
- Tick, B., Bolton, P., Happé, F., Rutter, M., & Rijdsdijk, F. (2016). Heritability of autism spectrum disorders: a meta-analysis of twin studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(5), 585-595.
- Tornero, E., Sánchez-Romera, J. F., Morosoli, J. J., Vázquez, A., Gómez, Á., & Ordoñana, J. R. (2018). Altruistic behavior among twins. *Human Nature*, 29(1), 1-12.

- Τσιώλης, Γ. (2016). Ανάλυση ποιοτικών δεδομένων: διλήμματα, δυνατότητες, διαδικασίες. Στο Γ. Πυργιωτάκης, Χρ. Θεοφιλίδης (Επιμ.), *Ερευνητική μεθοδολογία στις κοινωνικές επιστήμες και στην εκπαίδευση. Συμβολή στην επιστημολογική θεωρία και την ερευνητική πράξη* (σελ. 473-498). Αθήνα: Πεδίο.
- Τσιώλης, Γ. (2018). *Ερευνητικές Διαδρομές στις Κοινωνικές Επιστήμες: Θεωρητικές-Μεθοδολογικές Συμβολές και Μελέτες Περίπτωσης*. Γ. Ζαϊμάκης (Επιμ). Πανεπιστήμιο Κρήτης: Εργαστήριο Κοινωνικής Ανάλυσης και Εφαρμοσμένης Κοινωνικής Έρευνας.
- van't Westeinde, A., Cauvet, É., Toro, R., Kuja-Halkola, R., Neufeld, J., Mevel, K., & Bölte, S. (2020). Sex differences in brain structure: a twin study on restricted and repetitive behaviors in twin pairs with and without autism. *Molecular Autism, 11*(1), 1-20.
- Vertsberger, D., Abramson, L., & Knafo-Noam, A. (2019). The Longitudinal Israeli Study of Twins (LIST) Reaches Adolescence: Genetic and Environmental Pathways to Social, Personality and Moral Development. *Twin Research and Human Genetics, 22*(6), 567-571.
- Warreyn, P., Roeyers, H., & De Groote, I. (2005). Early social communicative behaviours of preschoolers with autism spectrum disorder during interaction with their mothers. *Autism, 9*, 342-361.
- Werling, D. M., & Geschwind, D. H. (2015). Recurrence rates provide evidence for sex-differential, familial genetic liability for autism spectrum disorders in multiplex families and twins. *Molecular Autism, 6*(1), 1-14.
- Wolfberg, P. J., & Schuler, A. L. (1999). Fostering peer interaction, imaginative play and spontaneous language in children with autism. *Child Language Teaching and Therapy, 15*, 41-52.
- Yirmiya, K., Segal, N. L., Bloch, G., & Knafo-Noam, A. (2018). Prosocial and self-interested intra-twin pair behavior in monozygotic and dizygotic twins in the early to middle childhood transition. *Developmental Science, 21*(6), 1-8.
- Zahn-Waxler, C., Robinson, J.L., & Emde, R.N. (1992). The development of empathy in twins. *Developmental Psychology, 28*(6), 1038-1047.
- Zecavati, N., & Spence, S. J. (2009). Neurometabolic disorders and dysfunction in autism spectrum disorders. *Current Neurology and Neuroscience Reports, 9*(2), 129-136.

Παραρτήματα

Παράρτημα Ι

Πρωτόκολλο συνέντευξης

Κωδικός συνεντευξιαζόμενης:

- Ποια είναι η ηλικία σας;
- Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;
- Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση;
- Ποια είναι η οικογενειακή σας κατάσταση;
- Πόσα παιδιά έχετε στην οικογένεια;
- Ποια είναι η σειρά γέννησης των διδύμων παιδιών σας;
- Ποιο είναι το φύλο του πρωτότοκου δίδυμου και του δευτερότοκου δίδυμου παιδιού σας;
- Ποια είναι η ηλικία των διδύμων;
- Ποιο είναι το είδος της ζυγωτίας των διδύμων;
- Ποιο είναι το αναπτυξιακό επίπεδο του πρωτότοκου δίδυμου και του δευτερότοκου δίδυμου παιδιού σας;
- Ποιο είναι το επίπεδο λειτουργικότητας του πρωτότοκου δίδυμου και του δευτερότοκου δίδυμου παιδιού σας;
- Πως αισθανθήκατε όταν μάθατε ότι κυφορείτε δίδυμα;
- Πότε αντιληφθήκατε το διαφορετικό στην ανάπτυξη του/της δίδυμου/ης γιου/κόρης ή των διδύμων παιδιών σας;
- Πότε αρχίσατε να ενδιαφέρεστε για μια διάγνωση του τι έχει/ουν και πώς διαγνώστηκε/αν τελικά;
- Λαμβάνετε κάποια υπηρεσία υποστήριξης για τον/την/τα..... ; Αν, ναι τι είδους υπηρεσία υποστήριξης;

Επικοινωνία των διδύμων με ΔΑΦ

Ο/Η κατανοεί, όταν γίνεται αναφορά στο όνομά του/της; Αν ναι, πως συνηθίζει να αντιδρά;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η..... κατανοεί οδηγίες που του/της αναφέρονται; Αν, ναι πως συνηθίζει να αντιδρά;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Με ποιο τρόπο επικοινωνεί ο/η..... ; Γίνεται κατανοητός ο τρόπος επικοινωνίας του/της από τους άλλους ανθρώπους;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Στην περίπτωση που χρησιμοποιεί την ομιλία:

Ο/Η... επαναλαμβάνει λέξεις/προτάσεις/διαλόγους άλλων ανθρώπων όταν μιλά; Αν ναι, μπορείτε να αναφέρετε ένα παράδειγμα;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... έχει έντονο ενδιαφέρον για κάτι για το οποίο συνηθίζει να μιλά; Αν ναι, ποιο είναι αυτό;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Για ποιο λόγο συνηθίζει να επικοινωνεί ο/η..... ;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... επικοινωνεί με τον/την δίδυμό/ή του/της διαφορετικά από τους άλλους ανθρώπους; Έχουν αναπτύξει «μυστική γλώσσα», έναν δικό τους κώδικα επικοινωνίας;

Κοινωνική αλληλεπίδραση των διδύμων με ΔΑΦ

Ο/Η... αποφεύγει τη βλεμματική επαφή ή να κοιτάζει τους άλλους ανθρώπους; Το κάνει διαφορετικά ανάλογα με το πρόσωπο;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Πώς νιώθει όταν τον πλησιάζει ένα πρόσωπο οικείο και πώς όταν τον πλησιάζει ένας ξένος;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Εκδηλώνει στερεοτυπικές συμπεριφορές; Αν ναι, σε ποιες περιπτώσεις το κάνει;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Έχετε παρατηρήσει να εκδηλώνει έντονο ενδιαφέρον για κάτι; Αν ναι, ποιο είναι αυτό;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... μιμείται τον/την συν-δίδυμο/η ή και άλλους ανθρώπους; Αν ναι, ποιον νομίζετε ότι μιμείται περισσότερο;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... προτιμά περισσότερο τους ανθρώπους ή τα αντικείμενα;

- Ποιους ανθρώπους προτιμά;
- Ποια αντικείμενα προτιμά;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... προτιμά να κάνει πράγματα με άλλους ανθρώπους ή μόνος/η του/της;

- Ποια πράγματα προτιμά να κάνει μόνος/η του/της;
- Ποια πράγματα προτιμά να κάνει με άλλους ανθρώπους;
- Ποιοι είναι οι άλλοι άνθρωποι;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... προτιμά τη ρουτίνα του/της ή τις νέες καταστάσεις; Πως αντιδρά σε κάθε περίπτωση;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... βρίσκει εύκολες ή περίπλοκες τις κοινωνικές καταστάσεις; Κατανοεί τις κοινωνικές συμβάσεις;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... δείχνει ενδιαφέρον για το πως αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Αντιλαμβάνεται τι σκέφτονται ή πως αισθάνονται οι άλλοι άνθρωποι; Μπορείτε να δώσετε ένα παράδειγμα;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ο/Η... εκφράζει τα συναισθήματα του/της;

- Πώς νιώθει συνήθως όταν βρίσκεται με οικεία πρόσωπα;
- Πως νιώθει όταν βρίσκεται με πρόσωπα που δεν γνωρίζει;

α'/τοκο δίδυμο	
β'/τοκο δίδυμο	

Ποιότητα σχέσης των δίδυμων αδερφών

Εγγύτητα

Τα δίδυμα έχουν κοινά ενδιαφέροντα ή κοινές συνήθειες; Αν ναι, ποια είναι αυτά;

Τα δίδυμα προτιμούν να κάνουν πράγματα μόνα τους ή μαζί;

- Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μόνα τους;
- Ποια πράγματα συνηθίζουν να κάνουν μαζί;

Τα δίδυμα διασκεδάζουν (-περνούν καλά-) όταν κάνουν πράγματα μαζί;

- Τα δίδυμα χαίρονται (-τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα χαίρεται περισσότερο;
- Τα δίδυμα δυσανασχετούν (-δεν τους αρέσει-) να είναι μαζί; Ποιο από τα δίδυμα δυσανασχετεί περισσότερο;

Τα δίδυμα προσεγγίζει το ένα το άλλο; Ποιο από τα δίδυμα προσεγγίζει περισσότερο το άλλο;

Τα δίδυμα νοιάζονται το ένα για το άλλο; Πώς το εκφράζουν το ένα στο άλλο;

Τα δίδυμα αγαπούν το ένα το άλλο; Πως το εκφράζουν το ένα στο άλλο;

Εξάρτηση

Τα δίδυμα περνούν χρόνο μαζί;

- Πόσο χρόνο περνούν μαζί συνήθως;
- Πώς περνούν το χρόνο τους μαζί συνήθως;

Τα δίδυμα χωρίζονται;

- Πόσο συχνά χωρίζονται;
- Για ποιο λόγο χωρίζονται;
- Πώς αντιδρούν το καθένα τους όταν χωρίζονται;

Τα δίδυμα λείπουν το ένα στο άλλο όταν δεν είναι μαζί;

Τα δίδυμα επηρεάζονται το ένα από το άλλο, ως προς τη διάθεσή τους;

Τα δίδυμα νιώθουν πιο ήρεμα όταν είναι μαζί, από ό,τι όταν είναι μόνα τους ή με άλλους ανθρώπους; Πως αντιδρούν σε κάθε περίπτωση;

Συνεργασία

Τα δίδυμα συνεργάζονται μεταξύ τους; Για ποιο λόγο συνεργάζονται συνήθως;

Τα δίδυμα βοηθά το ένα το άλλο; Σε ποιες καταστάσεις βοηθά το ένα το άλλο; Με ποιο τρόπο βοηθά το ένα το άλλο;

Τα δίδυμα μοιράζονται πράγματα μεταξύ τους;

- Αν ναι, ποια είναι αυτά;
- Ποιο από τα δίδυμα μοιράζεται πράγματα πιο συχνά;

Ανταγωνισμός

Ποιο από τα δίδυμα έχει περισσότερη προσοχή ή υποστήριξη από εσάς;

Νιώθετε ότι είστε πιο κοντά με κάποιον από τα δίδυμα; Αν ναι, ποιος είναι αυτός; Γιατί πιστεύετε ότι νιώθετε έτσι;

Τα δίδυμα επιθυμούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν; Διεκδικούν την εγγύτητα με τους ανθρώπους που τα φροντίζουν;

Το ένα δίδυμο ζηλεύει όταν ο άνθρωπος που τα φροντίζει κάνει πράγματα με το άλλο δίδυμο;

Τα δίδυμα ζηλεύουν το ένα το άλλο;

- Πως το εκφράζουν το καθένα τους;
- Ποιο από τα δίδυμα ζηλεύει περισσότερο;

Τα δίδυμα ανταγωνίζονται μεταξύ τους;

- Ποιο από τα δίδυμα ανταγωνίζεται περισσότερο το άλλο;
- Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία ανταγωνίζονται πιο συχνά;

Κυριαρχία

Τα δίδυμα θυμώνουν μεταξύ τους; Για ποιο λόγο θυμώνουν συνήθως;

Τα δίδυμα μαλώνουν μεταξύ τους;

- Πόσο συχνά μαλώνουν μεταξύ τους;
- Πως μαλώνουν μεταξύ τους;
- Υπάρχει κάποια συνθήκη κατά την οποία μαλώνουν πιο συχνά;

Ποιο από τα δίδυμα παίρνει περισσότερες πρωτοβουλίες από το άλλο δίδυμο;

Ποιο από τα δίδυμα κατευθύνει περισσότερο το άλλο δίδυμο;

Ποιο από τα δίδυμα είναι το κυρίαρχο;

- Αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει;
- Πώς αντιδρά όταν δεν καταφέρνει αυτό που θέλει;

Τα δίδυμα επιθυμούν κοινά πράγματα;

- Αν ναι, ποια είναι αυτά;

- Ποιο από τα δίδυμα διεκδικεί περισσότερο τα πράγματα που επιθυμεί;

Ομοιότητα χαρακτήρα

Τα δίδυμα αντιμετωπίζονται ως δύο διαφορετικές προσωπικότητες ή ως μια μονάδα;

Τα δίδυμα μοιάζουν στο χαρακτήρα; Μπορείτε να περιγράψετε τον χαρακτήρα τους;

FMSS

Θα ήθελα να μου αφιερώσετε 5' λεπτά και να μου μιλήσετε για την ποιότητα της σχέσης των δίδυμων παιδιών σας.

Παράρτημα II

Έντυπο συναίνεσης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ

Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης

ΠΜΣ Επιστήμες της Αγωγής: Αναπτυξιακή Ψυχολογία και Παιδαγωγικές Εφαρμογές

Αγαπητέ γονιέ/κηδεμόνα,

Ονομάζομαι Σταυρούλα Κατσαντώνη και είμαι μεταπτυχιακή φοιτήτρια στο ΠΜΣ: «Επιστήμες της Αγωγής: Αναπτυξιακή Ψυχολογία και Παιδαγωγικές Εφαρμογές», του Παιδαγωγικού Τμήματος Προσχολικής Εκπαίδευσης, του Πανεπιστημίου Κρήτης. Στα πλαίσια των σπουδών μου υλοποιώ μεταπτυχιακή έρευνα, που αποσκοπεί στη διερεύνηση της σχέσης των δίδυμων αδερφών με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ). Πρόκειται για μία έρευνα με μεγάλο ενδιαφέρον για τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες καθώς οι γνώσεις μας για τις σχέσεις των δίδυμων αδελφών με διαταραχή αυτιστικού φάσματος είναι εξαιρετικά λίγες.

Η συμβολή σας στην έρευνα είναι πολύτιμη. Οικογένειες με δίδυμα, μονοζυγωτικά δίδυμα, που τα δίδυμα αδέρφια έχουν διαγνωστεί με ΔΑΦ, και διζυγωτικά δίδυμα, που το ένα από τα δίδυμα αδέρφια έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ, χωρίς όριο ηλικίας, μπορούν να λάβουν μέρος στην έρευνα. Οι γονείς ή κηδεμόνες των δίδυμων αδερφών με ΔΑΦ, που επιθυμούν να συμμετέχουν στην έρευνα, θα κάνουν μία τηλεφωνική συνέντευξη με την υπεύθυνη της έρευνας. Σημαντικό είναι να τονισθεί ότι θα διατηρηθεί η ανωνυμία των συμμετεχόντων στην έρευνα και ότι οποιαδήποτε πληροφορία θα χρησιμοποιηθεί αυστηρά και μόνο για τη διεξαγωγή αποτελεσμάτων της έρευνας.

Για οποιαδήποτε πληροφορία, διευκρίνιση ή ερώτηση παρακαλώ μη διστάσετε να επικοινωνήσετε μαζί μου. Σας ευχαριστώ θερμά εκ των προτέρων για τη συνεργασία σας!

Σταυρούλα Κατσαντώνη

Ειδική Παιδαγωγός - Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια

Email: ptrep477@edc.uoc.gr

Τηλέφωνο: 6977047763

Παράρτημα ΙΙΙ

Σύστημα σημειογραφίας

Σύμβολα μετεγγραφής	
[παύση]	Η λέξη [παύση] δηλώνει πότε τα άτομα της συνέντευξης κάνουν μία μεγάλη παύση στα σχόλιά τους.
[διακοπή]	Η λέξη [διακοπή] δηλώνει πότε τα άτομα της συνέντευξης κάνουν μία διακοπή στη συνέντευξη από περιβαλλοντικό παράγοντα.
[...]	Τα αποσιωπητικά [...] δηλώνουν πότε η μετεγγραφέας δεν μπορεί να αντιληφθεί αυτό που λέγεται στη συνέντευξη.
[γέλιο]	Η λέξη [γέλιο] δηλώνει πότε τα άτομα της συνέντευξης γελούν.
[⁻]	Η πάνω γραμμή [⁻] δηλώνει πότε τα άτομα της συνέντευξης υψώνουν τον τόνο της φωνής τους.
[₋]	Η κάτω γραμμή [₋] δηλώνει πότε τα άτομα της συνέντευξης χαμηλώνουν τον τόνο της φωνής τους.
« »	Τα εισαγωγικά « » εσωκλείουν τις πληροφορίες των συνενετυξιαζόμενων.
ΔΑΦ	Ο κωδικός ΔΑΦ αναφέρεται στο δίδυμο, που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ.
ΤΥΠ	Ο κωδικός ΤΥΠ αναφέρεται στο νευροτυπικό δίδυμο.
Δ1(ΔΑΦ)	Ο κωδικός Δ1(ΔΑΦ) αναφέρεται στο πρωτότοκο δίδυμο, που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ.

Δ2(ΔΑΦ)	Ο κωδικός Δ2(ΔΑΦ) αναφέρεται στο δευτερότοκο δίδυμο, που έχει διαγνωστεί με ΔΑΦ.
Z1, Z2, Z3, Z4, Z5, Z6, Z7, Z8, Z9, Z10, Z11	Οι κωδικοί Z1 έως Z11 αναφέρονται στα ζευγάρια διδύμων με ΔΑΦ.

(Cohen et al., 2007:475· Creswell, 2011:278)